

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

Boworn - Power : The Building of Reconciliation

Consciousness in Thai Society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความ
ปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

Promoting of public participation and consciousness Of the people
In building a society of harmony Reconciliation in Thai society

โดย

พระปลัดอนุชาติ นรินโท (อยู่ยั้ง)

พระครูพิจิตรวรเวท (มานัส มารยาท)

พระครูพิสุทธิปัญญาภิวัฒน์ (นพณัฐ คล้ายผึ้ง)

พระครูวศินวรกิจ, ดร. (วิชาญ แแดงประไพ)

ว่าที่ร้อยตรีหญิง ดร.นพวรรณ ไชยชนะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763084

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

Boworn - Power : The Building of Reconciliation
Consciousness in Thai Society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความ
ปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

Promoting of public participation and consciousness Of the people
In building a society of harmony Reconciliation in Thai society

โดย

พระปลัดอนุนชาติ นรินโท (อยู่ยั้ง)

พระครูพิจิตรวรเวท (มานัส มารยาท)

พระครูพิสุทธิปัญญาภิวัฒน์ (นพณัฐ คล้ายผึ้ง)

พระครูวศินวรกิจ, ดร. (วิชาญ แดงประไพ)

ว่าที่ร้อยตรีหญิง ดร.นพวรรณ ไชยชนะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763084

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub – Research Report 2

Boworn - Power : The Building of Reconciliation

Consciousness in Thai Society

Under Research Plan

Promoting of public participation and consciousness Of the people

In building a society of harmony Reconciliation in Thai society

By

PhrapaladAnuchat Narinto (Yooying)

Phrakhruhichitworawet (Manat Marayat)

PhrakhruPhisutthipanyaphiwat (Noppanat Khlaiphueng)

Phrakhruwasinwarakit, Dr. (Wichan Daengraphai)

Acting.Sub.Lt.Dr.Noppawan Chaichana

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Educational Unit of Phichit

B.E. 2563

Research Project Founded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800763084

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย
ผู้วิจัย	พระปลัดอนุชาติ นรินโท (อยู่ยิง) พระครูพิจิตรวรเวท (มานัส มารยาท) พระครูพิสุทธิปัญญาภิวัฒน์ (นพณัฐ คล้ายผิ้ง) พระครูวินนทรกิจ, ดร. (วิชาญ แแดงประไพ) ว่าที่ ร้อยตรีหญิง ดร.นพวรรณ ไชยชนะ
ส่วนงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการจังหวัดพิจิตร
ปีงบประมาณ	๒๕๖๓
ทุนอุดหนุนการวิจัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. ศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชน ๒. วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชน ๓. เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเลือกแบบเจาะจงจำนวน ๔๕ รูป/คน โดยการจัดเวทีเสวนาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๑ คน ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพจิตสำนึกมี ๔ มิติ ได้แก่ ๑. ความเป็นมนุษย์ ทำบุญตักบาตร ฟังธรรม รับคำสาบานกับหลวงพ่อยึดหลัก"ฮีตสิบสองคองสิบสี่" ๒.เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หวงแหวน อนุรักษ์ ทรัพยากรจากป่าให้คงอยู่อุดมสมบูรณ์ ให้อนุชนรุ่นหลัง คัดแยกขยะแนวคิด ๓R ๓.ความสัมพันธ์ทางสังคม มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ถูกต้อง โดยผู้ใหญ่จะพาเด็กๆ ไปเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ มีความสามัคคี ไม่ทะเลาะกัน มีผู้นำใกล้เคียง ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ช่วงเทศกาลคนต่างที่ก็มา ๔. ความรับผิดชอบต่อสังคม ประชุมเครือข่าย รับนโยบายเข้ามาถ่ายทอดให้ลูกบ้านเพื่อดูแลบ้าน นโยบายบ้านเล็กในป่าใหญ่ ไม่บุกรุก ไม่ล่า ไม่เลื่อย มีกฎเหล็ก มีระวางโทษ มีการวิจัยและพัฒนา วิธีการแปรรูป การตรวจวิเคราะห์ความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ การปรับสูตรโดยตัดผักบางชนิดที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนออกจากรสชาติคงเดิม การตรวจวิเคราะห์สารตกค้าง ๒) ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึก พบว่า ๑. แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ๒. ค่านิยมท้องถิ่น ๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๔. การเรียนรู้ของบุคคล ๕. ผู้นำครอบครัว ๖. โครงการในพื้นที่ดำเนินการจะส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวร ๓) ผลการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยพบว่าการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกโดยอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจทุกฝ่ายครอบครัวผู้ปกครองในชุมชนช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้เกิดกับชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนที่ถือเป็นกำลังสำคัญ

คำสำคัญ : จิตสำนึก, หลักบวร, ความปรองดองสมานฉันท์

Thesis Title	Boworn - Power : Thecreating conscious mind of Reconciliation and Solidarity in Thai society
Researcher	PhrapaladAnuchat Narinto (Yooying) Phrakhraphichitworawet (Manat Marayat) PhrakhruPhisutthipanyaphiwat (Noppanat Khlaiphueng) Phrakhruwasinwarakit, Dr. (Wichan Daengraphai) Acting.Sub.Lt.Dr.Noppawan Chaichana
Department :	Mahachulalongkhorajavidyalaya University Educational Unit of Phichit
Fiscal year	2020/2563
Research Grants	Mahachulalongkhorajavidyalaya University

ABSTRACT

Research " Boworn - Power : Thecreating conscious mind of Reconciliation and Solidarity in Thai society" " has three objectives : 1.Study the state of consciousness of the people 2.Analysis of factors that affect the building of public consciousness 3. Strengthen the process of raising awareness of the people according to the principle of conscience to create a society of reconciliation in Thai society. It is a qualitative research. Focus on action research By conducting in-depth interviews with 45 key informants, selected individually, 45 person. By organizing a forum for 21 key informants, the research found that 1) the state of consciousness had 4 dimensions : 1. Humanity. Make merit, give alms to monks, listen to dharma, take oaths with Luang Por Adhere to the principle of "HEAT XII KONG XIV" 2. In relation to environment and conserve forest resources to be abundant Let the younger generation Garbage separation. Concept 3R 3. Social relations. The right culture is transmitted Where adults will take children To learn about different cultures There is unity, no quarrel, and a mediator. Promote tourism During the festival, different people come. 4. Corporate social responsibility Network meeting Receive policy to pass to the villagers to take care of the forest The small house policy in the big forest does not invade, does not hunt, does not saw, has iron rules, is liable for research and development. Processing method Product safety analysis Recipe adjustment by cutting off some vegetables that have not yet been registered, the flavor remains the same. Residue analysis 2) The analysis of factors affecting the building of consciousness found that : 1. Buddhist concept 2. Local values 3. Local wisdom 4. People learning 5. Family leaders 6. Project in The operating area will affect the building of public consciousness according to the Bovorn principle. 3) The results of enhancing the process of raising awareness of the people according to the principle of building a society of reconciliation in Thai society found that there was an activity to develop awareness based on Cooperate Joining all parties, families, people, organizations in the community help build awareness of the community. Especially the youth who are considered as an important force

Keywords: consciousness, principle, harmony, reconciliation

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย สำเร็จลุล่วงด้วยดี ก็ด้วยอาศัยความร่วมมือและช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ที่ได้สนับสนุนอุปกรณ์ในการศึกษาค้นคว้าวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ พระสงฆ์ ขอขอบคุณกลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่, กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ ปรองดอง กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้าน แกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย กลุ่มเยาวชน นักเรียน กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่วิจัย ในพื้นที่วิจัย ๓ พื้นที่ ภาคเหนือ บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑, ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น และ ผู้บริหารคณะสงฆ์ระดับตำบล หรือนิสิต มจร ๑๘ ทุกรูป/คน ตลอดจนท่านอื่นๆ ที่ให้ข้อมูลและให้ความช่วยเหลือแต่ไม่ได้กล่าวถึงไว้ ณ โอกาสนี้เป็นอย่างสูง

พระปลัดอนุชาติ นรินโท (อยู่ยิง) และคณะ

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๖
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๖
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๗
๑.๖ กรอบแนวคิดงานวิจัย.....	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๙
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐
๒.๑ ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพลังบรร.....	๑๐
๒.๒ แนวคิดการการสร้างจิตสำนึก.....	๑๘
๒.๓ แนวคิดเรื่องความปรองดอง.....	๔๙
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับความสมานฉันท์.....	๕๖
๒.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๗๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๓
๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย.....	๗๖
๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๗๖
๓.๔ เครื่องมือการวิจัย.....	๗๗
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๘๓
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๖
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๘๙
๔.๑ ผลการศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรเพื่อสร้างสังคมแห่ง ความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย.....	๘๙

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลัก บวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย.....	๑๒๑
๔.๓ ผลการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อ สร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย.....	๑๓๕
บทที่ ๕ บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๕๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๕๘
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๖๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๗๓
บรรณานุกรม.....	๑๗๕
ภาคผนวก	๑๘๐
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย.....	๑๘๐
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ, ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูล.....	๑๘๙
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายการลงพื้นที่ทำวิจัย, การสัมภาษณ์.....	๒๐๔
ภาคผนวก ง การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๑๔
ภาคผนวก จ ชุดกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึก การสร้างจิตสำนึก รำลึกรากเหง้า ชาวไทดำ.....	๒๒๑
ภาคผนวก ฉ ชุดกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึก รำลึกรู้ ทั่วอณูของผืนป่า กับคุณค่า แห่งพงไฟ.....	๒๔๖
ภาคผนวก ช ชุดกิจกรรมเสริมสร้าง “กระบวนการการสร้างจิตสำนึก แหล่ง วัฒนธรรมล้ำค่า งามสง่าประเพณี ของดีดอกไม้งาม เลิศล้ำภูมิปัญญา.....	๒๕๙
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๘๓

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๒.๑	แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบและตัวชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบของจิต สาธารณะ.	๓๐
ตารางที่ ๓.๑	แสดงกิจกรรมการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๘๘
ตารางที่ ๔.๑	ผลการสังเคราะห์มุมมองเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา.....	๑๔๕

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑.๑	๙
๒.๑	๑๒
๔.๑	๙๐
๔.๒	๙๒
๔.๓	๙๒
๔.๔	๙๒
๔.๕	๙๓
๔.๖	๙๓
๔.๗	๙๔
๔.๘	๙๕
๔.๙	๙๖
๔.๑๐	๙๖
๔.๑๑	๙๗
๔.๑๒	๙๗
๔.๑๓	๙๘
๔.๑๔	๙๘
๔.๑๕	๙๘
๔.๑๖	๑๐๐
๔.๑๗	๑๐๐
๔.๑๘	๑๐๐
๔.๑๙	๑๐๑
๔.๒๐	๑๐๒
๔.๒๑	๑๐๒
๔.๒๒	๑๐๒
๔.๒๓	๑๐๒
๔.๒๔	๑๐๓
๔.๒๕	๑๐๓
๔.๒๖	๑๐๔
๔.๒๗	๑๐๔

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
๔.๒๘ ศิลปะ วัดโพธิ์ศรี บ้านศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น.....	๑๐๔
๔.๒๙ ลวดลายโบราณวัดโพธิ์ศรี บ้านศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น.....	๑๐๕
๔.๓๐ ลวดลายโบราณวัดโพธิ์ศรี บ้านศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น.....	๑๐๕
๔.๓๑ ชาวบ้านศิลาทำบุญตักบาตร	๑๐๕
๔.๓๒ ชาวบ้านศิลาทำบุญตักบาตร	๑๐๕
๔.๓๓ วัฒนธรรม อาหารวันพิเศษ ไทยดำบ้านไผ่รอบเลี้ยงรับคณะวิจัยพระนิสิต และนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร.....	๑๐๗
๔.๓๔ วัฒนธรรม อาหารวันพิเศษ ไทยดำบ้านไผ่รอบเลี้ยงรับคณะวิจัยพระนิสิต และนิสิต วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร.....	๑๐๗
๔.๓๕ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน ผ่านโลกออนไลน์.....	๑๐๘
๔.๓๖ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน ผ่านโลกออนไลน์.....	๑๐๘
๔.๓๗ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน ผ่านโลกออนไลน์.....	๑๐๘
๔.๓๘ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน ผ่านโลกออนไลน์.....	๑๐๘
๔.๓๙ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน ผ่านโลกออนไลน์.....	๑๐๘
๔.๔๐ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน ผ่านโลกออนไลน์.....	๑๐๘
๔.๔๑ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน.....	๑๐๙
๔.๔๒ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน.....	๑๐๙
๔.๔๓ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน.....	๑๐๙
๔.๔๔ แนวป่าชุมชน.....	๑๑๐
๔.๔๕ ป้ายแสดงหน่วยพิทักษ์ป่าเขาเขียว.....	๑๑๐
๔.๔๖ ป้ายแสดงข้อควรปฏิบัติหากพบเห็นช้างป่าหรือสัตว์ป่าอื่นๆ ออกนอกพื้นที่อนุรักษ์..	๑๑๐
๔.๔๗ ผลิตภัณฑ์ ทรัพยากรจากป่าชุมชน.....	๑๑๐
๔.๔๘ ผลิตภัณฑ์ ทรัพยากรจากป่าชุมชน.....	๑๑๐
๔.๔๙ ผลิตภัณฑ์ ทรัพยากรจากป่าชุมชน.....	๑๑๐
๔.๕๐ ชาวบ้านช่วยกันเป็นหูเป็นตาช่วยเหลือภาครัฐป้องกันป่า.....	๑๑๑
๔.๕๑ บริเวณที่สัตว์ป่ามากินดินโป่ง.....	๑๑๑
๔.๕๒ วัฒนธรรมไทยดำบ้านไผ่รอบ.....	๑๑๓
๔.๕๓ วัฒนธรรมไทยดำบ้านไผ่รอบ.....	๑๑๓
๔.๕๔ โรงเรียนพาเด็กๆ ร่วมกิจกรรมร่วมกับชุมชนเดินรณรงค์.....	๑๑๔
๔.๕๕ ผู้นำพาชาวบ้านช่วยงานบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ปลุกต้นไม้ ทำทาง.....	๑๑๔
๔.๕๖ ผู้นำพาชาวบ้านช่วยงานบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ปลุกต้นไม้ ทำทาง.....	๑๑๔

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
๔.๕๗ ผู้นำหมู่บ้านเขาเขียว ตำบลระบำ อำเภอลานสัก.....	๑๑๔
๔.๕๘ ผู้นำหมู่บ้านเขาเขียว ตำบลระบำ อำเภอลานสัก.....	๑๑๔
๔.๕๙ ผู้นำหมู่บ้านเขาเขียว ตำบลระบำ อำเภอลานสัก.....	๑๑๔
๔.๖๐ ผู้นำหมู่บ้านเขาเขียว ตำบลระบำ อำเภอลานสัก.....	๑๑๔
๔.๖๑ บรรยากาศตลาดขายไม้ดอกของชาวบ้านศิลา.....	๑๑๕
๔.๖๒ บรรยากาศตลาดขายไม้ดอกของชาวบ้านศิลา.....	๑๑๕
๔.๖๓ บรรยากาศตลาดขายไม้ดอกของชาวบ้านศิลา.....	๑๑๕
๔.๖๔ บรรยากาศตลาดขายไม้ดอกของชาวบ้านศิลา.....	๑๑๕
๔.๖๕ มีการขึ้นแรงผ้าป่า มีการจัดกิจกรรมแบบเหี้ย - เยื่อน.....	๑๑๗
๔.๖๖ มีการจัดงานร่วมกับไทยดำทั่วประเทศ.....	๑๑๗
๔.๖๗ หน่วยงานรัฐจัดกิจกรรม แจกสื่อ เสริมความรู้ เรื่องช้างให้แก่คนในชุมชน.....	๑๑๘
๔.๖๘ เวทีสานเสวนาปรึกษาหารือกันเพื่อหาแนวทาง / วิธีการ เสริมสร้างกระบวนการ สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนและเยาวชน.....	๑๑๘
๔.๖๙ ชยะที่เก็บมาจากป่าชุมชน.....	๑๑๙
๔.๗๐ จิตอาสาพัฒนาชุมชน.....	๑๑๙
๔.๗๑ ผลิตภัณฑ์การแปรรูปอาหารปลอดภัยความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น.....	๑๒๐
๔.๗๒ ผู้นำหน่วยงานร่วมสานเสวนาพื้นที่วิจัย บ้านไผ่รอบ.....	๑๒๒
๔.๗๓ หน่วยงานร่วมสานเสวนาพื้นที่วิจัยบ้านเขาเขียว.....	๑๒๒
๔.๗๔ กิจกรรมสานเสวนาพื้นที่วิจัยบ้านศิลา.....	๑๒๓
๔.๗๕ หนังสือนิตยสารที่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ.....	๑๒๓
๔.๗๖ กะหล่ำปลี ของไต่ตำบลบ้านไผ่รอบ.....	๑๒๔
๔.๗๗ ผลิตภัณฑ์ผ้าทอประยุกต์ของไต่ตำบลบ้านไผ่รอบ.....	๑๒๔
๔.๗๘ เรือไต่ตำบลบ้านไผ่รอบ.....	๑๒๕
๔.๗๙ การถนอมอาหารของชาวบ้านเขาเขียว.....	๑๒๕
๔.๘๐ การถนอมอาหารของชาวบ้านเขาเขียว.....	๑๒๕
๔.๘๑ สามหม้อ หมองู หมอไฟ หมอยา.....	๑๒๖
๔.๘๒ หมอทบ สอนราช เรียนรู้การ บ่งต่อด้วยหนามหวาย.....	๑๒๖
๔.๘๓ การทำโปงเทียม , เสริมแร่ธาตุในโปงธรรมชาติ.....	๑๒๗
๔.๘๔ องค์กรความรู้ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๑๒๗
๔.๘๕ องค์กรความรู้ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๑๒๗

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
๔.๘๖ ลูกหลานไทดำบ้านไผ่รอบเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่วัฒนธรรม.....	๑๒๘
ผู้นำจะเป็นแกนนำพาชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภาครัฐ วัด องค์กร	
๔.๘๗ ต่าง.....	๑๒๘
๔.๘๘ อาจารย์บรรจบ ชาทอง ผู้นำ ผู้ดูแลประสานงานในชุมชน.....	๑๒๙
๔.๘๙ ดร.ยอดยิ่ง จันทนพิมพ์ นายกเทศมนตรีเมืองศิลา.....	๑๓๐
๔.๙๐ โครงการของพี่น้องไทดำ ในพื้นที่บ้านไผ่รอบ.....	๑๓๐
๔.๙๑ ตัวอย่างโครงการในพื้นที่.....	๑๓๑
๔.๙๒ ตัวอย่างบรรยากาศห้วยขาแข้ง จาก https://www.facebook.com/	๑๓๒
๔.๙๓ ตัวอย่างบรรยากาศห้วยขาแข้ง จาก https://www.facebook.com/	๑๓๒
๔.๙๔ ตัวอย่างบรรยากาศห้วยขาแข้ง จาก https://www.facebook.com/	๑๓๒
๔.๙๕ หัวหน้าโครงการลงพื้นที่บ้านศิลา วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๓.....	๑๓๒
๔.๙๖ หัวหน้าโครงการลงพื้นที่บ้านศิลา วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๓.....	๑๓๒
๔.๙๗ ทีมนักวิจัยลงพื้นที่บ้านศิลา วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๓.....	๑๓๓
๔.๙๘ ทีมนักวิจัยลงพื้นที่บ้านศิลา วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๓.....	๑๓๓
๔.๙๙ ทีมนักวิจัยลงพื้นที่บ้านศิลา วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๓.....	๑๓๓
๔.๑๐๐ นักวิจัยลงเก็บข้อมูลพื้นที่วิจัยบ้านศิลา.....	๑๓๓
๔.๑๐๑ นักวิจัยลงเก็บข้อมูลพื้นที่วิจัยบ้านศิลา.....	๑๓๓
๔.๑๐๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.....	๑๓๓๖
๔.๑๐๓ พุทธมณฑลอีสาน ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น.....	๑๓๓
๔.๑๐๔ จุดเรียนรู้ ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น.....	๑๓๓
๔.๑๐๕ สานเสวนา วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๓.....	๑๓๘
๔.๑๐๖ สานเสวนา วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๓.....	๑๓๘
๔.๑๐๗ พื้นที่วิจัยบ้านเขาเขียว.....	๑๔๒
๔.๑๐๘ สานเสวนาพื้นที่วิจัยบ้านเขาเขียว.....	๑๔๓
๔.๑๐๙ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในพื้นที่.....	๑๔๔
๔.๑๑๐ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในพื้นที่.....	๑๔๔
๔.๑๑๑ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในพื้นที่.....	๑๔๔
๔.๑๑๒ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในพื้นที่.....	๑๔๔
๔.๑๑๓ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในพื้นที่.....	๑๔๔
๔.๑๑๔ กลุ่มคุณมาลา ร้อยมาลัย	๑๔๕
๔.๑๑๕ คุณป้าทองมาก มะลาศรี แม่คำบัวร้อยมาลัย ตลาดดอกไม้บ้านศิลา อ.เมือง ขอนแก่น จ.ขอนแก่น.....	๑๔๗

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
๔.๑๑๖	คุณลุงคำพอ ทับซ้ายเจ้าของสวนดอกไม้ บ้านศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น.....	๑๔๗
๔.๑๑๗	นายมนัส อู่มะ ผู้ปลูกและจำหน่ายดอกบัว บ้านศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น.....	๑๔๘
๔.๑๑๘	อาจารย์บรรจบ ชาทอง ผู้ดูแลประสานงาน.....	๑๕๒
๔.๑๑๙	หมอลุง.....	๑๕๓
๔.๑๒๐	หมอไฟ.....	๑๕๔
๔.๑๒๑	หมอยา.....	๑๕๕
๔.๑๒๒	ตัวอย่างยาของหมอคำพอ.....	๑๕๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีได้กำหนดวิสัยทัศน์สำคัญไว้คือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยได้อธิบายความหมายของความยั่งยืนไว้ว่าการพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจที่อยู่บนหลักการใช้การรักษาและการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดีไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศการผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals : SDGs) ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้นคนมีความรับผิดชอบต่อสังคมมีความเอื้ออาทรเสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมรัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกภาคส่วนในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาในระดับอย่างสมดุลมีเสถียรภาพและยั่งยืน^๑

ความยั่งยืนของสังคมคือสิ่งหนึ่งที่รัฐบาลมุ่งหวังอยากให้เกิดขึ้นกับสังคมไทยแม้ว่าสถานการณ์ในสังคมไทยจะอยู่ในภาวะที่มีความขัดแย้งทางการเมืองและสังคมรวมถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมศาสนา ทั้งนี้รัฐบาลชุดปัจจุบันได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ถือเป็นวาระสำคัญโดยได้กำหนดนโยบายและขับเคลื่อนมาอย่างต่อเนื่องโดยได้กำหนดให้มีการขับเคลื่อนในระยะต่อไปดังนี้

การขับเคลื่อนระยะต่อไปจะให้ความสำคัญในการสร้างบรรยากาศเพื่อสนับสนุนกระบวนการปฏิรูปและการบริหารราชการแผ่นดินซึ่งจะดำเนินการเพื่อให้เกิดพัฒนาการในการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมและจะดำเนินการตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่จะประกาศใช้ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๙รวมทั้งดำเนินการสร้างความปรองดองสมานฉันท์อย่างต่อเนื่องเพื่อลดความขัดแย้งและป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นใหม่โดยยังคงเน้นการประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจแก่ประชาชนในระดับพื้นที่โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์และประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจแก่ประชาชนในประเด็นขัดแย้งที่สำคัญการจัดเวทีรับฟังความเห็นประชาชนเพื่อการปฏิรูปประเทศในภาพรวมเน้นการให้ประชาชนทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมใน

^๑ร่างยุทธศาสตร์แห่งชาติ ๒๕๖๐-๒๕๗๙, ๒๕๖๐ : ๖๐ <http://www.thaigov.go.th/>

การแสดงความคิดเห็นอย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งที่สั่งสมมาอย่างยาวนานและการเสริมสร้างความปรองดองที่ยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาที่เหมาะสมการดำเนินการของภาครัฐในระยะต่อไปจะได้สนับสนุนการเปิดพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและส่งเสริมการสร้างสภาวะของการอยู่ร่วมกันให้มากขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งขยายผลไปในวงกว้างและเป็นการสร้างความปรองดองที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง^๒

ทั้งนี้ในยุทธศาสตร์ที่ ๒ การวิจัยและนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อมของร่างยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม ๒๐ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ ได้กล่าวถึงประเด็นของยุทธศาสตร์ไว้ ๕ ข้อ ได้แก่ ๑) สังคมสูงวัยและสังคมไทย ในศตวรรษที่ ๒๑ ๒) คนไทยในศตวรรษที่ ๒๑ ๓) สุขภาพและคุณภาพชีวิต ๔) การบริหารจัดการน้ำ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม ๕) การกระจายความเจริญและเมืองน่าอยู่ (สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, ๒๕๖๐ : ฉ) และในยุทธศาสตร์นี้ ในแผนงานวิจัยและนวัตกรรม เรื่องความมั่นคงของมนุษย์นั้นมุ่งเน้นการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อการสร้างเสริมสุขภาวะและพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิตการสร้างที่อยู่ดีมีสุขของครอบครัวการสร้างระบบคุ้มกันทางสังคมด้านคุณธรรมและตระหนักรู้หน้าที่พลเมืองระบบสวัสดิการทางสังคมการคุ้มครองทางสังคม (Social protection) การออกแบบเพื่อคนทั้งมวล(Universal design) การมีส่วนร่วมของท้องถิ่นและชุมชนในการสร้างหลักประกันความมั่นคงของมนุษย์และเศรษฐกิจชุมชนการพัฒนาที่อยู่อาศัยการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์การสร้างระบบอัจฉริยะในการเฝ้าระวังโดยไม่ก้าวท้าวและยังเคารพความเป็นส่วนตัวและเสรีภาพของประชาชนภายใต้รัฐธรรมนูญการคุ้มครองสิทธิเด็กเยาวชนและคนพิการการกระจายของค่าจ้างเงินเดือนในช่วงชีวิตเปรียบเทียบข้ามกลุ่มอาชีพและระดับการศึกษาการเพิ่มรายได้ของผู้ประกอบอาชีพอิสระและคนทำงานนอกระบบการวิจัยเพื่อวิเคราะห์ประเมินประสิทธิภาพความยั่งยืนและการบริหารจัดการโครงการเงินออมต่างๆที่เป็นเงินออมระยะยาวทั้งที่ดำเนินการโดยองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน^๓

จะเห็นว่าทั้งยุทธศาสตร์ชาติและยุทธศาสตร์การวิจัยมุ่งเน้นให้การทำวิจัยในอนาคตต้องสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ และนโยบายรัฐบาลซึ่งการวิจัยจะต้องเน้นการวิจัยเพื่อตอบโจทย์การสร้างความมั่นคงของมนุษย์อย่างยั่งยืนและสนองความต้องการของสังคมทั้งนี้ในสถานการณ์ปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ในสภาวะการณ์ของความขัดแย้งเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบและมีการใช้ความรุนแรงในหลายรูปแบบประชาชน มีการจัดตั้งหรือรวมกลุ่มชุมนุมและบางครั้งมีการเผชิญหน้ากันมีผู้นำอาวุธสงครามเข้ามาใช้ในการชุมนุมในบางเหตุการณ์จนเป็นเหตุให้ประชาชนตลอดจนเจ้าหน้าที่รัฐได้บาดเจ็บและเสียชีวิต เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความแตกแยกที่ยืดเยื้อ ร้าวลึก มาจนถึงปัจจุบันแม้ว่ารัฐบาลในปัจจุบันที่เข้ามาบริหารประเทศอาจจะสร้างความสงบและไม่ปรากฏมีการชุมนุมแต่ความขัดแย้งทางความคิดของประชาชน ยังคงปรากฏให้เห็นซึ่งบางครั้งสื่อผ่านสังคมออนไลน์ (Social Media) ซึ่งเป็นอีกรูปแบบหนึ่งในการแสดงออกซึ่งความขัดแย้งทางความคิดของ

^๒ รายงานผลการดำเนินงานของรัฐบาล พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีครบรอบ ๒ ปี ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘ – ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙ : ๓๙๘

^๓ สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, ๒๕๖๐ : ๕๐

สังคมไทยสิ่งที่ทำให้ต้องนึกถึงคือ “ความปรองดองสมานฉันท์” ซึ่งเป็นแนวคิดที่ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนพยายามจะผลักดันให้สังคมไทยมีบรรยากาศดังกล่าวเพื่อกระตุ้นการพัฒนาและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

ความหมายของ “การปรองดอง” อาจมองได้ในแง่มุมเชิงทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติโดยในแง่มุมเชิงทฤษฎี นั้นการปรองดองได้แก่กระบวนการต่างๆ ที่ป้องกันแก้ไขไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นมาใหม่อีกครั้ง โดยการสร้างสันติภาพหยุดยั้ง วงจรความรุนแรงและสร้างสถาบันที่เป็นประชาธิปไตยให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง แต่ในส่วนของแนวทางการปฏิบัตินั้นเป็นที่ยอมรับว่าอาจไม่ง่ายนักที่จะสามารถทำตามแนวคิดเชิงทฤษฎีของการปรองดอง เนื่องจากการปรองดองไม่ใช่การกระทำที่สามารถแยกออกจากสังคมที่มีปัญหาความขัดแย้งและความหวาดกลัวอย่างรุนแรงออกไปได้ การปรองดองไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่เป็นกระบวนการที่ยากลำบากยาวนานคาดเดาไม่ได้และเกี่ยวข้องกับการวางแผนขั้นตอนและวิธีการต่างๆ ที่หลากหลายและต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่องเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเช่นการมีสันติธรรมแทนที่จะแก้แค้นการจัดการความทรงจำร่วมกันและสร้างการอธิบายจากมุมมองต่างๆ ของคู่ขัดแย้งอย่างเท่าเทียมกัน^๔

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ ให้คำนิยาม “ปรองดอง” ไว้ว่าหมายถึงออมชอมประนีประนอมยอมกันไม่แก่งแย่งกันตกลงกันด้วยการไกล่เกลี่ยตกลงกันด้วยไมตรีจิต(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.๒๕๕๔ : ๖๙๙) โดยสรุปความปรองดองหมายถึงการกำหนดข้อตกลงร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะหรือในชุมชนเพื่อในคนในชุมชนเกิดความรักความสมัครสมานสามัคคีความประนีประนอมการยืดหยุ่นการปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน^๕

สมานฉันท์ (สะ-มา-นะ-ฉันหรือสะ-หฺมาน-นะ-ฉัน) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หมายถึงความพอใจร่วมกันความเห็นพ้องกัน เช่นมีความเห็นเป็นสมานฉันท์สมานฉันท์ ถูกจัดเข้าเป็นลูกคำหรืออนุพจน์ของคำว่าสมาน-๑ ซึ่งเป็นคำวิเศษณ์ หมายถึงเสมอกันหรือเท่ากันมิได้จัดไว้ในสมาน-๑ ซึ่งเป็นกริยาหมายถึงทำให้ติดกันหรือทำให้สนิท (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.๒๕๕๔:๖๙๙) นั่นคือความสมานฉันท์หมายถึง การสร้างความพึงพอใจร่วมกันการสร้างความเห็นพ้องกันในการทำอะไรสิ่งหนึ่งร่วมกันทำเหมือนกันพร้อมใจกันมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม^๖ และความสมานฉันท์ ยังหมายถึง ความรู้สึกพึงพอใจร่วมกันในด้านการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม ให้ความสำคัญและยอมรับในความแตกต่างของกัน และกันมีความปรารถนาใฝ่สันติ ความสามัคคีมีบรรยากาศของความรักความยินดีและความปลอดภัยร่วมกัน^๗

^๔ สถาบันพระปกเกล้า.๒๕๕๕ : ๑๘

^๕พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ, “การสร้างความปลอดภัยสมานฉันท์ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” **مجلة สังคมศาสตร์ปริทรรศน์** ,ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓, (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๕) : หน้า ๕๕-๖๒.

^๖ พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ, “การสร้างความปลอดภัยสมานฉันท์ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” **مجلة สังคมศาสตร์ปริทรรศน์** ,ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓, (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๕) : หน้า ๕๕-๖๒.

^๗ (มนัส สุทธิการ และอดิธิส ดาราโก.๒๕๕๖:๘)

การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์จะประสบความสำเร็จได้จำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชนรวมไปถึงชุมชนต่างๆในสังคมไทยเกี่ยวกับจิตสำนึก ภาณี วิสูตรธนาวิทย์.๒๕๔๘ : ๘๘ ได้พูดถึงจิตสำนึก(Consciences) ว่าเป็นสภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึกความคิด และความปรารถนาต่างๆ เกิดการเรียนรู้มีความหมายเหมือนกับคำว่าตระหนักรู้ (Awareness) ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับแนวคิดของ^๙ (Nelson.) ซึ่งกล่าวถึงจิตสำนึกว่าเป็นสภาวะที่บุคคลได้รับรู้หรือประสบการณ์ต่างๆ แล้วมีการประเมินค่าและตระหนักรู้ถึงความสำคัญที่ตนเองมีต่อสิ่งนั้นๆซึ่งเป็นเรื่องของสภาวะการตื่นตัวของจิตใจ^{๑๐} ทั้งนี้เนื่องจากในสังคมไทยส่วนใหญ่มีผู้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากกว่าศาสนาอื่นแนวคิดทางพระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านานแนวคิดเกี่ยวกับบวรเป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างความตระหนักรู้หรือสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยได้เพราะมีรูปแบบของการมีส่วนร่วมของ ๓ องค์การในชุมชนคือ บ้าน วัด โรงเรียน เบื้องต้นต้องอธิบาย เรื่องการมีส่วนร่วมก่อนเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจว่า การจะสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองโดยใช้แนวคิดแบบ “บวร” จะสามารถสร้างกระบวนการ ให้เกิดจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมได้ได้อย่างไร เพราะในการที่เราจะพิจารณาระดับจิตสำนึกของบุคคลว่า อยู่ในระดับใดนั้น เราไม่สามารถมองเห็นได้จากภายนอก ของบุคคล ซึ่งโดยทั่วไปมักจะพิจารณาจากการแสดงออก ทางบทบาทหรือพฤติกรรมที่บุคคลนั้นๆ ได้กระทำ ให้เห็น แล้วจึงเชื่อมโยงไปสู่การตอบว่าบุคคลนั้นมี จิตสำนึกเรื่องใด อย่างไร หรือไม่ ในทำนองเดียวกันกับการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกกับ พฤติกรรมของบุคคลนั้นคือ บุคคลมีความรู้สึกเช่นไร ก็จะมีการแสดงออกทางพฤติกรรมเช่นนั้น จึงทำให้มีการใช้การวัดความรู้สึกของบุคคลเป็นการวัด จิตสำนึกทางอ้อมซึ่งแนวคิดด้านการจัดจำแนกความรู้สึกของ Krathwohl, Bloom, and Masia (๑๙๖๔) ถือเป็นแนวคิดหนึ่ง ที่เชื่อถือได้ โดยจะเห็นได้จากมีการ นำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในการศึกษาหรือวัด จิตสำนึกทางอ้อมของงานวิจัยต่างๆ ที่ศึกษาเรื่องของ จิตสำนึกหรือการสร้างแบบวัดจิตสำนึก เช่น มีการนำ แบบวัดจิตสำนึกของ อรุณี (๒๕๓๗) มาปรับปรุงเป็น แบบวัดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้วย แนวคิดของ Krathwohl et al. (๑๙๖๔) ได้ทำให้ เห็นถึงลำดับขั้นของความรู้สึกที่มีความต่อเนื่องกัน โดยเริ่มจาก ๑) การรับรู้ (receiving) ๒) การตอบสนอง (responding) ๓) การรู้คุณค่า (valuing) ๔) การจัด ระบบคุณค่า (organization) และ ๕) การสร้างลักษณะนิสัยโดยอาศัยคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งหรือคุณค่าที่ ซับซ้อน (characterization by a value or value complex) ซึ่งระดับความรู้สึกทั้ง ๕ ขั้นนี้ได้เรียงลำดับ จากความรู้สึกที่มีความเข้มข้นน้อยไปสู่ที่มีความ เข้มข้นมาก จนกระทั่งกลายเป็นลักษณะนิสัย บุคลิกลักษณะ หรือ พฤติกรรมของบุคคลในขั้นที่ ๕ การวิจัยครั้งนี้จึงได้ทำการประยุกต์ใช้แนวคิด การจัดจำแนกความรู้สึกของ Krathwohl et al. (๑๙๖๔) มาเป็นเกณฑ์ในการวัดระดับจิตสำนึก โดยผู้วิจัยได้ แบ่งระดับของจิตสำนึก ออกเป็น ๔ ระดับ และเมื่อ บุคคลได้รับสิ่งเร้าจะมีการแสดงออกดังลักษณะต่อไปนี้ ๑. ระดับการรับรู้: บุคคล จะแสดงให้เห็นว่า สิ่งเร้านั้นทำให้รู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ ชอบหรือไม่ ชอบ ควรเอาใจใส่หรือไม่ต้องเอาใจใส่ ๒. ระดับการตอบสนอง: บุคคลจะให้ความสนใจและร่วมมือที่จะทำในสิ่งเร้าที่ตนเห็นว่ามีคุณค่า หรือมีประโยชน์ อย่างตั้งใจและเต็มใจ ๓. ระดับการเห็นคุณค่า: บุคคลจะมีความ ต้องการที่จะแสดงบทบาทในการทำสิ่งเร้าที่

^๙ ภาณี วิสูตรธนาวิทย์. กระบวนการสร้างจิตสำนึกด้านการจัดการขยะของนักเรียน: ศึกษา กรณีโรงเรียนมัธยมศึกษา. คุรุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๔๘.

^{๑๐} (Nelson.๑๙๖๗ : ๔๑-๔๒)

^{๑๑} นลินรัตน์ พิพัฒน์รังสรรค์ ปัจจัยในการสร้างจิตสำนึกและพฤติกรรมความเป็นผู้ประกอบการให้แก่บุคลากรของบริษัทในเครือสหพัฒน์ จำกัด กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๙ หน้า ๓๐

ประเมิน แล้วว่ามีคุณค่าหรือมีประโยชน์ด้วยความกระตือรือร้น ๔. ระดับการจัดระบบ: บุคคลจะเกิดความ รู้สึกของการเลือกปฏิบัติและควรกระทำในสิ่งเราที่อยู่ ในกลุ่มการกระทำที่ตนคิดว่ามีคุณค่า เมื่อบุคคลมี จิตสำนึกอย่างไร ก็จะนำไปสู่การ แสดงบทบาทให้เห็นอย่างนั้น กล่าวคือ บุคคลจะมี การตอบสนองต่อ ปรัชญาการณต่างๆ ที่เกิดขึ้นตาม กลุ่มค่านิยมหรือเจตคติที่ได้เลือกยึดถือปฏิบัติ และไม่ ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ ไດก็ตามก็สามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการพัฒนาทั้งในการแก้ไขปัญหาและ ป้องกันปัญหาโดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มร่วมกำหนดนโยบายร่วมวางแผนตัดสินใจและปฏิบัติ ตามแผนร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับร่วมติดตามประเมินผลและรับผิดชอบในเรื่องต่างๆอันมี ผลกระทบถึงประชาชนชุมชนและเครือข่ายทุกรูปแบบในพื้นที่^{๑๑}

คณะผู้วิจัยมีความสนใจและเห็นว่าการนำเอา “หลักบวร” บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งเป็น ๓ องค์กร หลักในชุมชน มาเป็นกลไก ในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มั่นคงและยั่งยืน เกิดสันติสุข ลดความ ขัดแย้ง โดยอาศัยหลักบวร นั้นคือการมีส่วนร่วมของ ๓ องค์กรสำคัญในชุมชน บ้าน วัด และโรงเรียน ร่วมกับ วิถีชีวิตชุมชนและประเพณีวัฒนธรรมถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกันภายใต้ภายใต้ความ ตระหนักรู้และจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ ขยายผลไปสู่การพัฒนาสังคมแบบยั่งยืนอันจะนำไปสู่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพสังคมเป็นการสร้างสังคมที่ไม่ทอดทิ้งกัน (Social Inclusion) สืบต่อไป องค์กรทั้ง ๓ คือบ้าน วัด โรงเรียน ที่เรียกว่า “บวร” จะทำหน้าที่ เป็นแกนกลางในการพัฒนา มีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจ และรวมแก้ปัญหา ของชุมชนซึ่งต่างมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาให้เป็นชุมชน คุณธรรมโดย โรงเรียนมีบทบาทในการสร้างเยาวชน ให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมี ความสุข ขณะเดียวกันชุมชนก็มีบทบาทและความสำคัญ ต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนทั้งในแง่ของการเป็น แหล่งเรียนรู้ ฆณะเดียวกันชุมชนก็มีบทบาทและความสำคัญ ต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนทั้งในแง่ของการเป็น การอบรมกลุ่มเอกลาสมาชิกในชุมชนดั่งนั้น บวรคือ บ้าน วัด โรงเรียน จึงเป็นองค์กรในพื้นที่ที่มีความสำคัญ ที่ ได้ร่วมพัฒนาคนไทยสืบทอดมาอย่างยาวนาน ทำให้คนไทยคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น อ่านออกเขียนได้ สร้ างมโนสำนึกความดีงาม จรรยาบรรณการพัฒนาการเป็นไปตามวัย สามารถอยู่ในสังคมและประกอบสัมมาชีพอย่ างเป็นสุข และยั่งยืนเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติเกี่ยวกับความมั่นคง ของมนุษย์ดั่งนั้นการวิจัยเรื่อง “พลังบวร:การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” ผู้วิจัย และคณะจึงได้ดำเนินการวิจัยโดยใช้หลัก “พลังบวร” มาเป็นแกนกลางในการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพจิตสำนึกของ ประชาชนตามหลักบวร เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรและเพื่อ เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ ในสังคมไทย ดังนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดอง สมานฉันท์ในสังคมไทย

๒. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคม แห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

^{๑๑} ถวิล ตรีบุรีกุล การมีส่วนร่วม : แนวคิดทฤษฎีและกระบวนการ. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า ๒๕๔๘

๓. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑. การศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยเป็นอย่างไร

๒. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยมีอะไรบ้าง

๓. การเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยมีวิธีการอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยเรื่อง “พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” ครั้งนี้มุ่งศึกษาพลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ในมิติ ๑. เพื่อศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๒. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๓. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย แนวคิดที่นำมาศึกษาเป็นแนวคิดทฤษฎีผลการวิจัย จากผู้รู้ต่างๆ ตลอดจนผู้ที่มีประสบการณ์ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพลังบวร แนวคิดการสร้างจิตสำนึก แนวคิดเรื่องความปรองดอง แนวคิดเกี่ยวกับความสมานฉันท์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ ศึกษาพลังบวร:การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ได้แก่

ภาคเหนือ บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ภาคเหนือ บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จำนวน

๑๕ คน

๑. พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำ, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง)

๓ รูป/คน

๒. กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ๔ คน

๓. ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย ๓ คน
 ๔. กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย ๕ คน
 ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสั๊ก จังหวัดอุทัยธานี จำนวน

๑๕ คน

๑. พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำ, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง)

๓ รูป/คน

๒. กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ๔ คน
 ๓. ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย ๓ คน
 ๔. กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย ๕ คน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

จำนวน ๑๕ คน

๑. พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำ, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) ๓ รูป/คน
 ๒. กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ๔ คน
 ๓. ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย ๓ คน
 ๔. กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย ๕ คน

รวมทั้งสิ้น ๓ พื้นที่วิจัย จำนวน ๔๕ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักบวร หมายถึง หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนในปัจจุบันด้วยการบมเพาะคุณธรรมให้แก่คนในสังคม การให้ชุมชน ท้องถิ่น และทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมอย่างบูรณาการรวมกัน ดังนี้

๑. บ้าน (ชุมชน) ประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อบต. สาธารณสุขตำบล เกษตรตำบล เป็นต้น รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารจากรัฐในรูปแบบอื่นๆ ด้วย
๒. วัด/ศาสนสถานประกอบด้วย เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาและกลุ่มหรือชมรมทางศาสนา องค์กรหรือสถาบันทางศาสนาต่างๆ ในชุมชนนั้นๆ ด้วย
๓. โรงเรียน ประกอบ ด้วย ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ คณะครู นักวิชาการ และบุคลากรทางการศึกษาอื่นๆ ทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรทางการศึกษาอื่นๆ ด้วย (แนะนำชุมชนคุณธรรมต้นแบบจากพลัง บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทย กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

จิตสำนึก หมายถึง สภาพทั่วไปของจิต ส่วนของความรู้สึกนึกคิดและคุณค่าที่ถูก ถ่ายทอดกันมา แล้วสะสมไว้ในส่วนลึกที่สุดร่วมกันของคนในสังคม ที่ตระหนักถึงความสำคัญใน การอยู่ร่วมกันหรือคำนึงถึงผู้อื่นที่อยู่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน จิตสำนึกเป็นผลที่ได้มาจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญ ซึ่งมีฐานอยู่ที่ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็น และความสนใจของบุคคล

การสร้างจิตสำนึก หมายถึง การแสดงออกถึงสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมความปรารถนาต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรง จากกระบวนการเรียนรู้ จาก การอบรมเรียนรู้ จากการเข้าร่วมกิจกรรม และให้ความสำคัญต่อการศึกษาระบบชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวร

เพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย การสร้างจิตสำนึกและความรู้สึกรับผิดชอบ ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากร วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น โดยรวม ให้สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วม

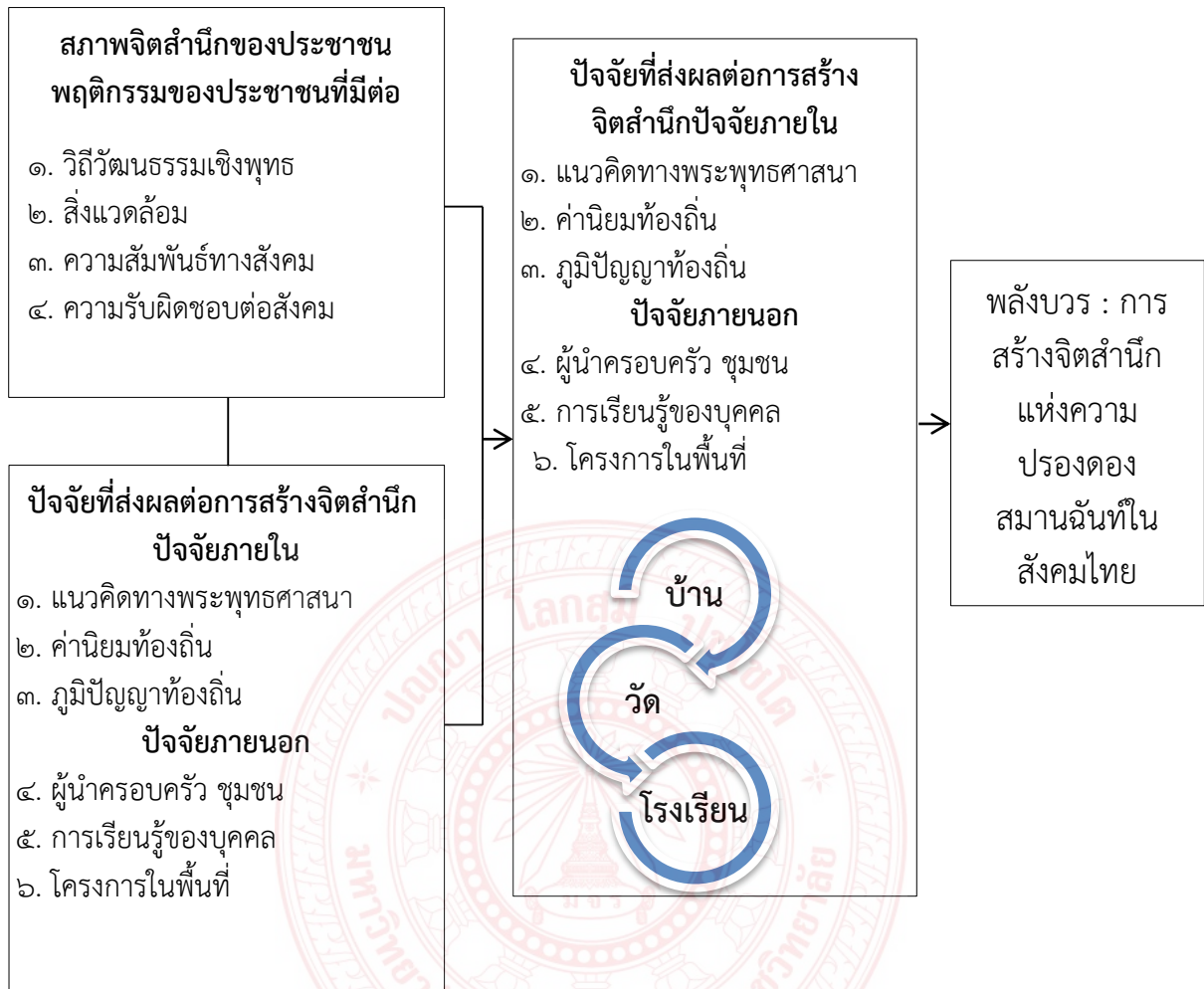
ความปรองดอง หมายถึง การออมชอมประนีประนอมยอมกันไม่แก่งแย่งกันตกลงกันด้วยการไกล่เกลี่ยตกลงกันด้วยไมตรีจิตโดยสรุปความปรองดองหมายถึงการกำหนดข้อตกลงร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะหรือในชุมชนเพื่อในคนในชุมชนเกิดความรักความสมัครสมานสามัคคีความประนีประนอมการยืดหยุ่นการปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน

ความสมานฉันท์ หมายถึง ความพอใจร่วมกัน พร้อมใจกัน การประนีประนอม การไกล่เกลี่ย การทำให้ปรองดอง การทำให้คืนดีกัน การทำให้ลงรอยกัน รวมถึงความกลมเกลียว ความสามัคคี ความร่วมใจ ความเห็นพร้อมกัน ทำให้เกิดความเข้าใจ ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และมี ความเอื้ออาทร และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน การพัฒนาทั้งในการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหาโดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมวางแผน ตัดสินใจและปฏิบัติตามแผน ร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ร่วมติดตามประเมินผลและรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชน ชุมชนและเครือข่ายทุกรูปแบบในพื้นที่

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบความคิดในการวิจัยเรื่อง “พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” การศึกษาสภาพจิตสำนึก วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึก และเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึก ของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย โดยกระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในที่นี้ไปศึกษาการสร้างจิตสำนึกของประชาชนใน ๓ มิติ ได้แก่ ๑) มิติความเป็นมนุษย์ วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ เป็นเรื่องวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อตนเอง มีทั้งมิติด้านร่างกาย ใจ และจิต วิญญาณ โดยการสร้างความปรองดองสมานฉันท์และสันติภาพตามทัศนะแบบองค์รวมภายใต้แนวความคิดที่มี ความเชื่อว่ารากเหง้าแห่งความรุนแรงของมนุษย์นั้นมิได้อยู่เพียงความรุนแรงจากการกระทำทางร่างกาย แต่ยัง สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางความคิดและวิญญาณของมนุษย์เอง สิ่งที่จะหยุดยั้งและพัฒนาให้เกิดความ ปรองดองสมานฉันท์และสร้างสันติภาพได้ คือ ใช้หลักธรรมทางศาสนาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและ วัฒนธรรมของสังคม ๒) มิติทางสังคม เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม และความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นเรื่องวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อผู้อื่นซึ่งประกอบด้วยเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ๓) มิติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อธรรมชาติ ให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้สังคมไทยมีความรัก ความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ตามหลักบวร ซึ่งเป็น ๓ องค์กรสำคัญในชุมชนอยู่ร่วม ผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม จึงเกิดความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันของสังคม คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา สภาพจิตสำนึกของประชาชน รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน มองผ่านค่านิยมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำครอบครัว การเรียนรู้ของบุคคล โครงการในพื้นที่ ที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกและเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อให้เกิดสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ดังแผนภาพที่ ๑.๑

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบกระบวนการ วิธีการ ขั้นตอน กระบวนการให้ความหมายและปฏิกิริยาของประชาชนที่มีต่อการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ในพื้นที่วิจัยและเครือข่าย

๑.๗.๒ ทำให้ทราบความคิดเห็นเกี่ยวกับสาเหตุความขัดแย้งและแนวทางการสร้างความปรองดอง จาก ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

๑.๗.๓ ได้แนวทางในการสร้างความปรองดองของประชาชนในพื้นที่วิจัยและเครือข่ายที่จะนำไปสู่การ เสริมสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืนและการอยู่ร่วมกันต่อไป

๑.๗.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะนำไปปรับใช้เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ของประชาชนในพื้นที่วิจัยและเครือข่ายต่อไป

๑.๗.๕ ทราบกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” คณะผู้วิจัยได้มีการศึกษาค้นคว้า เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และพัฒนาผลงานวิจัยดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพลังบวร

๒.๒ แนวคิดการการสร้างจิตสำนึก

๒.๓ แนวคิดเรื่องความปรองดอง

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับความสมานฉันท์

๒.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพลังบวร

สภาพสังคมไทยในอดีต คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่นสงบสุข ช่วยเหลือแบ่งปัน มีน้ำใจ โอบอ้อมอารีย์ ถ้อยทีถ้อยอาศัย เด็กเยาวชนเคารพผู้อาวุโส มีระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติตน โดยมีสถาบันที่หล่อหลอม อบรมกล่อมเกล้าให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติไปในสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม ประกอบด้วย บ้าน วัด โรงเรียน หรือ “บวร” ด้วยพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ได้ทรงเห็นความสำคัญของ “บวร” อย่างละเอียดลึกซึ้งและ ทรงมีพระราชดำริในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของปวงชนชาวไทยด้วยพลัง “บวร” ทรงสนับสนุนให้ บ้าน วัด โรงเรียน เป็นต้นแบบชุมชนที่เข้มแข็ง ให้มีการประสานการพัฒนา ร่วมกันเพื่อประโยชน์สูงสุด ในลักษณะที่มีการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และจากพระปฐมบรมราชโองการของ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒ “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป” สะท้อนถึงพระราชปณิธาน อันแน่วแน่ในการทรงงาน เพื่อจะสืบสาน รักษา และต่อยอดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และแนวพระราชดำริต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรให้ เกิดความมั่นคง สงบสุขด้วยมิติทางศาสนา มั่งคั่ง เข้มแข็ง ด้วยวิถีวัฒนธรรมไทยยั่งยืน ด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๑.๑ ชุมชนคุณธรรมต้นแบบจากพลังบวรการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทย

กรมการศาสนา ได้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนต่างๆ เป็นชุมชนคุณธรรม เพื่อให้เป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็ก เยาวชนและประชาชนในชุมชน ให้มีความเข้มแข็งเป็นชุมชนคุณธรรมที่พึ่งพาตนเองได้ในมิติทางศาสนา กล่าวคือ คนในชุมชนดำเนินชีวิตด้วยข้อปฏิบัติหลัก ๓ข้อ ดังนี้

๑. ยึดและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาของแต่ละศาสนา สำหรับศาสนาพุทธ ให้รักษาศีล ๕ โดยนำหลักคุณธรรมทางศาสนามาบูรณาการกับการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นแนวทางใน

การประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง สำหรับศาสนาอื่นน้อมนำหลักธรรมทางศาสนาที่นับถือมาปฏิบัติ

๒. มีการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง ความพอมีพอกิน การรู้จักพอประมาณและการคำนึงถึงความมีเหตุผลโดยยึดหลักทางสายกลาง

๓. มีการดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมไทย มีความเอื้ออาทร มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทยและมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนไทย

ชุมชนคุณธรรมในทุกพื้นที่ ที่เป็นรูปธรรมด้วยกลไกขับเคลื่อนจาก บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน)ให้เกิดความยั่งยืน ด้วยความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

๑. หน่วยงานในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม อาทิ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กรมศิลปากรศูนย์คุณธรรม (องค์กรมมหาชน)

๒. หน่วยงานภายนอก อาทิ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุขกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นต้น

๑๒๐ ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ

ชุมชนคุณธรรม คือ ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ในมิติทางศาสนา และการมีคุณธรรมจริยธรรมของคนในชุมชน โดยยึดหลักคุณธรรมทางศาสนามาบูรณาการกับการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องตามวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนที่สอดคล้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของคนในชุมชน ในระยะแรกกรมการศาสนามีชุมชนที่ดำเนินการตามแนวทางชุมชนคุณธรรมจำนวน ๑๒๐ ชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนมีผู้นำทางศาสนา ที่มีความตั้งใจ มีผู้บริหารโรงเรียนและผู้นำในพื้นที่ร่วมดำเนินการ ด้วยความมุ่งมั่น อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนคุณธรรมที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชนอื่นๆ โดยกรมการศาสนาขอยกย่องชุมชน หมู่บ้านเหล่านั้นเป็น “ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ” เพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่ชุมชนอื่นๆ ทั่วประเทศต่อไป

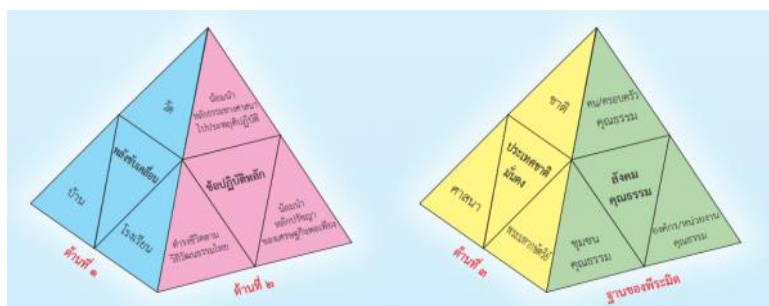
พิธีมิตขับเคลื่อนสังคมคุณธรรม

การสร้างคามยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับคนในสังคม ให้คนไทยได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีวิถีชีวิตที่งดงาม เพื่อให้ประชาชนมีความสุขทั้งกายและจิตใจ เริ่มจากชุมชนคุณธรรมจะนำไปสู่ “สังคมคุณธรรม” อย่างสมดุลและยั่งยืนด้วยการดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้ ๓ สถาบันหลักของประเทศ คือ สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ จากพลังขับเคลื่อน บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) ที่เป็นฐานรากของชุมชนและการมีพฤติกรรมของคนในชุมชนด้วยข้อปฏิบัติหลัก คือ

๑) น้อมนำหลักธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติ

๒) น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชีวิตประจำวัน และ

๓) ดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดั้งเดิม จะทำให้ประเทศชาติมั่นคง ให้ชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สมดุล มั่นคง และยั่งยืนแนะนำแนะนำชุมชนคุณธรรมต้นแบบจากพลัง บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน)การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

ภาพที่ ๒.๑ พีระมิดขับเคลื่อนสังคมคุณธรรม

๒.๑.๒ แนวคิดพัฒนาชุมชนตามหลัก “บวร”

การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมโดยพลังบวร (บ้าน วัด ราชการ สู่สังคมคุณธรรม ที่มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน) การขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมโดยพลังบวร (บ้าน วัด ราชการ) สู่สังคมคุณธรรมที่ มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการที่อยู่ในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ของรัฐบาล กล่าวคือ ในกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็น ประเทศ พัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้คนไทยมีความสุขได้มี กำหนด ยุทธศาสตร์เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ โดยมีวิสัยทัศน์ “วัฒนธรรมไทยเข้มแข็งเป็น รากฐาน สำคัญของการพัฒนาคนสังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน” โดยเน้นสร้างคนดี สังคมดี มี คุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะมีการเสริมสร้าง “ชุมชนคุณธรรม องค์กรคุณธรรม”ตามนโยบาย ของรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมให้ศาสนามีบทบาทนำในการเทิดทูนสถาบันหลักของชาติ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสมานฉันท์ของทุกศาสนา รวมทั้ง ต้องการสืบสาน สร้างสรรค์ งานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม โดยใช้ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม เป็นเครื่องหล่อหลอม ยึดเหนี่ยว สร้างคุณค่าทางสังคมและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสถาบันครอบครัว ชุมชน สังคมและ ประเทศชาติให้เกิดความเข้มแข็ง เกิดค่านิยมที่ดั้งเดิมในการดำเนินชีวิตอย่างรู้รัก สามัคคี และยังสามารถนำทุนทางวัฒนธรรมมาเพิ่มมูลค่าให้เศรษฐกิจชุมชน “คุณธรรม” ๔ ประการ คือ พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา เป็นพื้นฐานโดยมีวัดเป็นฐานปฏิบัติการปรับเพิ่มบทบาทของวัดที่ เข้มแข็งอยู่แล้วให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีหลายบทบาทในเวลาเดียวกันและสามารถส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมให้กับคนในชุมชนแบบครบวงจร กล่าวคือ เป็นแหล่งเรียนรู้ศีลธรรม เป็นศูนย์การ เรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม เป็นศูนย์พิพิธภัณฑของชุมชน และเป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพในวัด ภายใต้การสนับสนุนของ กรมการศาสนาอย่างใกล้ชิด เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ปัจจุบัน โดยมีพลังที่สำคัญในชุมชน คือ บ้าน- วัด -ราชการ หรือ บวร มีส่วนร่วมดำเนินการ เพื่อให้ วัด เป็นศูนย์กลางแบบของชุมชน ที่สามารถ เกื้อกูล วัดอื่นๆให้ทำหน้าที่เสริมสร้าง “ชุมชนคุณธรรม” ให้ เกิดขึ้นทั่วประเทศด้วยพลังของ บวร (บ้าน วัด ราชการ) อย่างมั่นคงและยั่งยืนสำหรับความหมายของ “ชุมชนคุณธรรม” คือ ชุมชนที่

พึ่งตนเองได้ คนในชุมชน มี คุณธรรมจริยธรรมยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีความพร้อมทางกาย ใจ สติปัญญา มีความเป็นสากล รู้คุณค่าความเป็นไทย พัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักธรรมทางศาสนา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิถีวัฒนธรรมไทย มีความปรองดอง สมานฉันท์ มีความสุข มีความ มั่นคง เสมอภาคและเป็นธรรม ซึ่งเป็นชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน (บวร) ภายใต้ระบบประชาธิปไตย การเปิดโอกาสให้ “บวร” เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเสริมชุมชนคุณธรรม ความสำคัญ ของพลังบวร (บ้าน วัด ราชการ) ซึ่งเป็นสถาบันที่อยู่คู่สังคมไทยมายาวนานและเป็นทุนมรดกทางสังคมที่มีบทบาทมากในชุมชนให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาและบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในชุมชนของตน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงมือทำและร่วมกันประเมินผล บ้าน สถาบันครอบครัวหรือคนในชุมชน ให้การสนับสนุนวัดในวัดให้ทำหน้าที่ถ่ายทอด วัฒนธรรมขัดเกลาเด็กให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมหรือเข้าร่วมจัดกิจกรรมทางศาสนา / วัฒนธรรม ร่วมเป็นจิตอาสาบำเพ็ญประโยชน์ในวัด (วัด) / ในชุมชน ฯลฯ วัด เป็นแหล่งขัดเกลาบ่มเพาะศีลธรรม / สืบสานวัฒนธรรมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนทำหน้าที่สอนธรรมศึกษา จัดกิจกรรมทางศาสนา / วัฒนธรรม เชิญชวนคนในชุมชนร่วมเป็น สมาชิกของวัด ตลอดทั้งเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชุมชน ซึ่งมีส่วนทำให้ปัญหาของชุมชนลดน้อยลงประชาชนในชุมชนมีความสามัคคีปรองดองและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รวมทั้งทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสังคม ราชการ ทำหน้าที่ถ่ายทอดให้ความรู้ฝึกทักษะอาชีพ ขัดเกลาและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมตามความต้องการของสังคมรวมทั้งสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน ร่วมจัดกิจกรรมในวัดหรือ วัดโดยนำนักเรียนไปวัด (วัด) ทุกวันพระ นิมนต์พระมาเทศน์ทุกวันพระ นำนักเรียนทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่วัด (วัด) ฯลฯ พลังบวร (บ้าน วัด ราชการ) จึงเป็นพลังที่สำคัญในสังคมที่จะสามารถนำมาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมอย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่โดยให้ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ร่วมวางแผน ดำเนินการพัฒนาให้เป็นชุมชน คุณธรรม โดยโรงเรียนมีบทบาทในการสร้างเยาวชนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันชุมชนก็มีบทบาทและความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน ทั้งในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของสังคม และวัดก็ มีบทบาทหน้าที่ที่จะให้การอบรมกล่อมเกลาสมาชิกในชุมชน ดังนั้น หากการประสานการทำงานของสามประสาน คือ บ้าน-วัด-โรงเรียน มีความ เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้เกิดชุมชนคุณธรรมเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยมีเป้าหมายให้ เริ่มดำเนินการเฉพาะวัดในพื้นที่ที่มีความพร้อม มีศักยภาพ และมีพระคุณเจ้า ท่านเจ้าอาวาส หรือ ผู้บริหารศูนย์ ที่มีความตั้งใจและมีเมตตาที่จะเป็นผู้นำบริหารจัดการวัด ร่วมกับผู้บริหารโรงเรียน / สถานศึกษาฯ และคนในพื้นที่ หลักการสร้างชุมชนคุณธรรม การขับเคลื่อนเพื่อให้เกิด “ชุมชนคุณธรรม สู่สังคมคุณธรรม” ในทุกพื้นที่ มีหลักการ สำคัญ คือ การประสานสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน (ชุมชน) -วัด (วัด) - ราชการ (โรงเรียน) หรือ บวร ซึ่งเป็นองค์กรหลักในชุมชนที่เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาและสร้าง ชุมชนให้เข้มแข็ง ก้าวสู่ “สังคมคุณธรรม” โดยความร่วมมือส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆใน พื้นที่เพื่อร่วมเชิดชูสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ด้วยการยึดมั่นในข้อปฏิบัติหลัก ๓ ประการ คือ

๑) ยึดถือและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาของแต่ละศาสนา อาทิ ศาสนา พุทธศาสนา ศิล ๕

๒) น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง พอมีพอกิน รู้จักพอประมาณ และ คำนึงถึงความมีเหตุผล ด้วยสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณ

๓) ดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมประเพณีที่ดั่งงามของไทย เปิดพื้นที่ศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และเป็นที่จัดกิจกรรมทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน บทบาทของวัดกับการสร้างชุมชนคุณธรรม วัดมีบทบาทอันหลากหลายสามารถเป็นพลังสำคัญที่จะพัฒนาส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมต่อยอดมรดกภูมิปัญญาไทยให้เป็นสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมให้กับคนในชุมชน เป็นบทบาทใหม่ ที่กว้างขวาง และเข้าถึงชุมชน สามารถรองรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตทุกช่วงวัยของประชาชนทุก กลุ่มเป้าหมายในชุมชน ให้ความสำคัญกับการลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ตั้งแต่เด็ก เยาวชนและผู้ปกครอง ให้เกิดการเรียนรู้ออนไลน์ สืบสานวัฒนธรรมไทย ตลอดจน ศาสนพิธีที่ทรงคุณค่าให้ดำรงอยู่เพื่อ ตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชนให้มีรายได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมใน วัด โดยเปิดเป็น ศูนย์ฝึกอาชีพในวัด เป็นที่ฝึกอาชีพแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชนที่ต้องการพัฒนาวิชาชีพต่าง ๆ เช่น งานบริการ งานช่างต่างๆ ช่างตัดผม ช่างเย็บผ้า ช่างปูน ช่างเชื่อม หัตถกรรม งานผลิตเพื่อ ธุรกิจการค้า ให้มีความรู้ความสามารถ ในการผลิตสินค้าหัตถกรรมหรือสินค้าอื่นตามความสนใจ ออกจำหน่าย สร้างงานสร้างรายได้ให้ทุกคนมีงานทำอย่างทั่วถึง ช่วยยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ ให้สูงขึ้น ช่วยลดปัญหาคนว่างงาน ช่วยให้เศรษฐกิจและสังคมของประเทศดีขึ้น ผ่อนคลายปัญหา อาชญากรรม

๒.๑.๓ ความสำคัญของสถาบันหลัก “บ้าน - วัด - โรงเรียน

ตามที่พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี และหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) กล่าวในรายการคืน “ความสุขให้คนในชาติ” เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๗ ตอน หนึ่งว่า “เรามี ๓ สถาบันหลัก คือ “บ้าน - วัด - โรงเรียน” ที่เรียกล้อ ๆ ว่า “บวร” เป็น แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งสมัยก่อนบ้านกับวัด โรงเรียนจะคู่กันมา ตลอด เป็นแหล่งการเรียนรู้ของประชาชน วันนี้อาจอย่างก็เลือนหายไป ขอให้นำหลักการเดิม ที่ทรงพระราชทานไว้แล้ว คือ “บวร” มาเพิ่มเติมบทบาทของ “วัดให้เป็นพิพิธภัณฑ์” ที่มีชีวิต ให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ทั้งด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และเรื่องประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ถ้าได้รับ การสอนเรื่องมารยาท คุณธรรม วัฒนธรรม จะสร้างภูมิคุ้มกันให้กับสังคม โดยเป็นการลงทุนที่ น้อยที่สุด ขอให้ใช้คำว่า “บวร” ช่วยกันเผยแพร่ค่านิยมหลักคนไทย ๑๒ ประการ ขอฝากไว้ทุก ศาสนา...

ดังนั้น การนำนโยบายดังกล่าวมาขับเคลื่อนงาน ทางศาสนา ทำให้เกิดเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น กระทรวงวัฒนธรรม โดยกรมการศาสนา ได้พิจารณาเห็นว่า คนไทยส่วนใหญ่ ได้น้อมนำหลักคำสอนทางศาสนา มาเป็นหลักสำคัญ ในการดำรงชีวิตทำให้คนไทยสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุข นับตั้งแต่บรรพชนโดยมีวัดและศาสนสถานเป็น ศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้านสังคม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและอื่น ๆ วัดและศาสนสถานจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของศาสนิกชนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยในอดีต หลายประการ ในปัจจุบันวัด/ศาสนสถานก็ยังเป็นองค์กรหลักในการทำ

หน้าที่เผยแพร่หลัก ธรรมคำสอน เป็นแหล่งบ่มเพาะความดีทางสังคม เป็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญ ในการสร้างเสริมความสุข มีพระภิกษุสงฆ์ อีหามัม คอเต็บบิหลัน บาทหลวง ศาสนาจารย์ และ ผู้เผยแพร่ทางศาสนา ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตใจ วัดและศาสนสถานจึงเป็นส่วนประกอบ ที่สำคัญของชุมชน การขับเคลื่อนให้เกิดชุมชนคุณธรรม โดยมีพลังขับเคลื่อนจากองค์กรหลัก ในชุมชน คือ “บ้าน วัด - โรงเรียน” เชื่อมประสานสัมพันธ์กันเป็นพลังในการขับเคลื่อนในพื้นที่ที่มีความสำคัญในการวางรากฐานให้สังคมไทยเข้มแข็ง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสืบไป

๒.๑.๔ หลักการในการสร้างคุณธรรมในสังคมไทยในมิติศาสนา

พลังขับเคลื่อนในพื้นที่ด้วย บวร (บ้าน วัด - โรงเรียน) การพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนด้วยการบ่มเพาะคุณธรรมให้แก่ คนในสังคม การให้ชุมชน ท้องถิ่น และทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมอย่างบูรณาการร่วมกัน โดยเฉพาะ บวร คือ บ้าน วัด - โรงเรียน เป็นองค์กรที่สำคัญในการขับเคลื่อนของการพัฒนา ที่ยั่งยืนดังนี้

๑. บ้าน (ชุมชน) หมายความว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อบต. สาธารณสุขตำบล เกษตรตำบล เป็นต้น รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารที่มาจากรัฐในรูปแบบอื่นๆ ด้วย

๒. วัด หมายรวมถึง ศาสนสถานในศาสนาอื่นๆ หมายความว่า เจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร อีหามัม คอเต็บ บิหลัน บาทหลวง ศาสนาจารย์ และผู้เผยแพร่ทางศาสนา กลุ่มหรือ ชมรม ทางศาสนา องค์กรหรือสถาบันทางศาสนาต่างๆ ในชุมชนนั้นๆ ด้วย

๓. โรงเรียน หมายถึง ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ คณะครู นักเรียน นักศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่นๆ ทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรทางการศึกษาอื่นๆ ด้วย

ข้อปฏิบัติหลักที่ทำให้การพัฒนาชุมชนคุณธรรมที่ยั่งยืน

กรมการศาสนา ได้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนต่าง ๆ เป็นชุมชนคุณธรรม เพื่อให้เป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็ก เยาวชนและประชาชนในชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง เป็นชุมชนคุณธรรมที่พึ่งพาตนเองได้ในมิติทางศาสนา กล่าวคือ คนในชุมชนดำเนินชีวิต ด้วยข้อปฏิบัติหลัก ๓ ข้อ ดังนี้

๑) ยึดและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาของแต่ละศาสนา สำหรับศาสนาพุทธ ให้รักษาศีล ๕ โดยนำหลักคุณธรรมทางศาสนามาบูรณาการกับการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นแนวทาง ในการประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง สำหรับศาสนาอื่น ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่นับถือ

๒) มีการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง ความพอมีพอกิน การรู้จัก พอประมาณ และการคำนึงถึงความมีเหตุผลโดยยึดหลักทางสายกลาง

๓) มีการดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมไทย มีความเอื้ออาทร เรียนรู้ประวัติศาสตร์ मारयात มีขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงามของไทยและมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนไทย

๑. ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ จากเครือข่ายที่เป็นศาสนสถานของกรมการศาสนา กรมการศาสนามีเครือข่ายที่เป็นศาสนสถาน เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมทางศาสนาแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนกระจายอยู่ทั่วประเทศ จำนวน ๕,๐๖๕ แห่ง ได้แก่ ศูนย์ศึกษาพระพุทธ ศาสนาวันอาทิตย์ (ศพอ.) ลานธรรม ลานวิถีไทย และศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรม ประจำมัสยิด (ศอ.ม.) ศาสนสถานทุกแห่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่เป็นชุมชนคุณธรรม น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงทุกแห่ง มีความร่วมมือของบ้าน วัด โรงเรียนในชุมชนทำให้เป็นชุมชน แห่งการเรียนรู้มีกิจกรรมตามความต้องการของคนในชุมชนที่หลากหลายรูปแบบ และต่อเนื่อง ตลอดเวลาลานธรรม ลานวิถีไทยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ศชต.) ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและ จริยธรรม ประจำมัสยิด (ศอ.)

๒. ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ : ความภาคภูมิใจจากคนในชุมชนโดยที่ชุมชนคุณธรรม เป็นชุมชนที่ทำงานเรื่องศาสนาในพื้นที่ร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และผู้นำศาสนาที่เป็นนักพัฒนา ในขณะเดียวกันได้น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินของชุมชน ยึดมั่นในหลักคำสั่งสอนตามศาสนาและการดำรงชีวิต สามารถใช้ชีวิตโดยพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนเหล่านี้ คือชุมชนคุณธรรมต้นแบบ ที่มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างความภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นในแต่ละชุมชน ที่กรมการศาสนา นำมายกย่องชื่นชมให้ เป็นต้นแบบ ทั่วประเทศ

๓. บทบาทของหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริม ยกย่องชุมชน ที่มีคุณธรรมกรมการศาสนา ดำเนินการจัดทำกรอบแนวคิด หลักการ และแนวทางกระบวนการ ปฏิบัติ ให้ชุมชนคุณธรรม สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งเสริมและสนับสนุนทางวิชาการและงบประมาณ ในเรื่องการจัดประชุม การจัดทำแผนของชุมชน ยกย่องชุมชน ประชาสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นสังคม จัดทำองค์ความรู้เผยแพร่ และขยายเครือข่าย จัดให้มีการทำแผนส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียน และแผนส่งเสริมคุณธรรมในชุมชน และร่วมดำเนินการตามแผน นอกจากนี้แล้วยังมีหน่วยงาน ภาครัฐหลายๆ หน่วยงาน ได้มีส่วนร่วมขับเคลื่อนชุมชนในทุกมิติ ตามแต่ละบทบาท จึงเป็น ชุมชนคุณธรรมต้นแบบที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนการสร้าง ความยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับคนในสังคม ให้คนไทยได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีวิถีชีวิตที่ดีงาม เพื่อให้ประชาชนมีความสุขทั้งกายและจิตใจ เริ่มจากชุมชนคุณธรรมจะนำไปสู่ “สังคมคุณธรรม” อย่างสมดุลและยั่งยืนด้วยการดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้ ๓ สถาบันหลักของประเทศ คือ สถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ จากพลังขับเคลื่อนบวร (บ้าน วัด - โรงเรียน) ที่เป็นฐานรากของชุมชน และการมีพฤติกรรมของคนในชุมชนด้วย ข้อปฏิบัติหลัก คือ

๑) น้อมนำหลักธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติ

๒) น้อมนำหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชีวิตประจำวัน และ

๓) ดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม จะทำให้ประเทศชาติมั่นคง ให้ชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สมดุล มั่นคง และยั่งยืนการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อเกิดความยั่งยืนกระทรวงวัฒนธรรม โดยกรมการศาสนา ได้บูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงาน ในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม อาทิ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กรมศิลปากร ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) และมีบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อกลไกขับเคลื่อน “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน ให้เกิดความยั่งยืน อาทิเช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวง

สาธารณสุข กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงเกษตรและ สหกรณ์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นต้น

การขับเคลื่อนสังคมคุณธรรม เริ่มต้นจากชุมชนคุณธรรมชุมชนคุณธรรมต้นแบบ : เริ่มจาก บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ซึ่งเป็นองค์กรหลักทำ หน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนาคนในชุมชนนั้นๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน โดย กรมการศาสนา ได้มีการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดชุมชนคุณธรรมต้นแบบได้ในระดับหนึ่ง และ พร้อมไปกับการค้นหาชุมชน หมู่บ้าน วัดและโรงเรียนที่มีความพร้อม มีศักยภาพ ซึ่งจะเป็น “ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ” ขณะนี้มีจำนวน ๓๒๐ ชุมชน แต่ละชุมชนมีผู้นำทางศาสนา ที่มี ความตั้งใจ มีผู้บริหารโรงเรียนและผู้นำในพื้นที่ร่วมดำเนินการด้วยความมุ่งมั่น อันจะนำไปสู่ การพัฒนาชุมชนคุณธรรมที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งจะเป็นแบบอย่างที่ดี ให้กับชุมชนอื่น ๆชุมชนคุณธรรม คือ ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ในมิติทางศาสนา และการมีคุณธรรมจริยธรรม ของคนในชุมชน โดยยึดหลักคุณธรรมทางศาสนามาบูรณาการกับการดำเนินชีวิต เพื่อเป็น แนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องตามวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนที่สอดคล้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของคนในชุมชน โดยที่มาของชุมชนคุณธรรม ต้นแบบ มีดังนี้

ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ สู่การขยายผลให้เกิดมีชุมชนคุณธรรมทั่วประเทศ

๑. ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ ๑,๐๐๐ แห่ง (ขยายผล)

ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ (๑๒๐ ชุมชน) นำกระบวนการของพลังขับเคลื่อนจาก บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) มีข้อปฏิบัติหลัก ๓ ข้อ คือ น้อมนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติตามคำสอน ทางพระพุทธศาสนา น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ และดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม และบนพื้นฐานค่านิยมความเป็นไทย ๑๒ ประการ นำไปขยายผลกับชุมชนที่เป็นเครือข่าย หรือชุมชนที่มีความสนใจ ๓ ชุมชน ต่อ ๑๐ ชุมชน และใช้กระบวนการของวิทยากร ในศูนย์ฯ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับผู้นำชุมชน อบต. อบจ. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ ให้การสนับสนุนสร้างเครือข่ายชุมชนคุณธรรมต้นแบบ มีการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนอบรมถ่ายทอดกระบวนการดำเนินงาน/ศึกษาดูงาน/ฝึกอาชีพ เพื่อนำไป พัฒนาต่อยอดในชุมชนของตน โดยผู้นำศูนย์ฯ และทีมงานทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการ อบรม/เผยแพร่ความรู้เป็นที่ปรึกษา/ที่เลี้ยง นิเทศติดตาม๒. ชุมชนคุณธรรม ๕,๐๐๐ แห่ง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ประกาศให้เครือข่ายที่เป็นพื้นที่จัด กิจกรรมทางศาสนาทุกแห่ง เป็นชุมชนคุณธรรม คือ

- ๑) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- ๒) ศาสนสถานที่เป็นลานธรรม ลานวิถีไทย และ
- ๓) ศูนย์อบรมศาสนาอิสลามประจำมัสยิด เป็นชุมชนคุณธรรม ด้วยการเผยแพร่

แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ศึกษา ดูงาน มีส่วนร่วมกับ ชุมชนคุณธรรมต้นแบบ เพื่อพัฒนาและต่อยอดทุกศูนย์ให้ชุมชนคุณธรรมต้นแบบทั่วประเทศ ให้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ต่อไป

องค์ประกอบ ของ บวร

- ๑.๑ ตัวแทนผู้นำ “บ” เช่น ผู้นำตามธรรมชาติ ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - ๑.๒ ตัวแทนผู้นำ “ว” เช่น เจ้าอาวาส อีหม่าม คอเต็บ บิหลั่น บาทหลวง
  - ๑.๓ ตัวแทนผู้นำ “ร” เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้กำกับการสถานีตำรวจ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล
- จำนวนตามความเหมาะสม ทั้งนี้ คณะทำงานมาจากผู้นำครบทั้ง ๓ องค์ประกอบคือ บ้าน-ชุมชน/วัด-ศาสนสถาน/โรงเรียนราชการ

อำนาจหน้าที่ ของ บวร

- ๒.๑ ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนตามกระบวนการและเกณฑ์ตัวชี้วัด ๔ ขั้นตอน
- ๒.๒ รับข้อมูลข่าวสาร วิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารวางแผน เป็นแกนกลางประสานทุกหน่วยงานเพื่อบูรณาการกิจกรรม โครงการต่าง ๆ ตลอดถึงกระจายข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของรัฐบาล
- ๒.๓ ร่วมขับเคลื่อนงานกิจกรรมโครงการของทุกกระทรวง ทุกหน่วยงาน เพื่อให้ชุมชนเป็นแหล่งปลูกฝัง บ่มเพาะ และเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีประโยชน์ พัฒนาจิตใจและจิตสำนึกด้านจริยธรรมให้แก่ประชาชนทุกระดับ ให้มีสำนึกรับผิดชอบ ต่อส่วนรวม รู้รักสามัคคี เสียสละ และกตัญญูรู้คุณ กระจายข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง รวดเร็วให้ประชาชนได้เข้าใจและเข้าถึง โครงการต่าง ๆ ของรัฐบาล อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม
- ๒.๔ รายงานผลการดำเนินงานตามแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามระยะเวลาที่กำหนด
- ๒.๕ ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๒.๒ แนวคิดการสร้างจิตสำนึก

๒.๒.๑. ความหมายของการสร้างจิตสำนึกและจิตสำนึกสาธารณะ

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร)^๑ (๒๕๖๐:๘๖) ได้กล่าวว่า การสร้างจิตสำนึกนั้นเป็นการแสดงออกถึงสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมความปรารถนาต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากกระบวนการเรียนรู้และจากประสบการณ์รวมทั้งมีการประเมินค่าและตระหนักถึงความสำคัญที่ตนมีต่อสิ่งนั้น ๆ และจิตสาธารณะ หมายถึง การตระหนักรู้ตน ที่จะทำสิ่งใดเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การคิดที่สร้างสรรค์ เป็นกุศล และมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมคิดสร้างสรรค์ คือ คิดในทางที่ดี ไม่ทำลายบุคคล สังคม วัฒนธรรม ประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการกระทำและคำพูดที่มาจากความคิดที่ดี

^๑พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร) การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ๒๕๖๐ หน้า ๘๖

พิศอำไพ สมความคิด^๒ (๒๕๕๘: ๗-๘) สรุปว่า จิตสำนึก หมายถึง การตระหนักรู้ และคำนึงถึงส่วนรวม อย่างไม่นิ่งดูตาย เมื่อพบเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติ และพร้อมที่จะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญาในการบรรเทาปัญหา หาแนวทางแก้ไข และพัฒนาให้เกิด ประโยชน์แก่สาธารณะหรือส่วนรวมอย่างดีที่สุดตามศักยภาพอย่างไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

กรรยา พรรณนา^๓ (๒๕๕๙ : ๑๕) ได้กล่าวว่าจิตสำนึกเป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ซึ่งแสดงออกในรูปแบบ ที่ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะแต่ละคนนั้นมีจิตสำนึกที่แตกต่างกันมีกระบวนการคิดที่แตกต่างกัน จึงท ให้การแสดงออกจึงแตกต่าง

อนุศิษฐ์ ปลั่งแสงไพฑูริย์^๔ (๒๕๕๙: ๒๖) สรุปว่า จิตสำนึก คือ ส่วนของความรู้สึกรู้จักคิด และคุณค่าที่ถูก ถ่ายทอดกันมา แล้วสะสมไว้ในส่วนลึกที่สุดร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งสามารถสร้างจิตสำนึกด้วยการ อบรมเรียนรู้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาระบบชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกและความรู้สึกรับผิดชอบ ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมในการ อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม โดยรวม ให้สามารถดำรงสภาพและอำนวยประโยชน์อย่างยั่งยืนภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วม

ณัฐรวดี ดวงใจ^๕ (๒๕๖๐: ๔๖) ได้กล่าวว่า จิตสำนึกหมายถึง สภาพทั่วไปของจิตที่เกิดจากความรู้สึกความคิด สามารถรับรู้และ เรียนรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งต่อตนเองและจากสังคมเป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญใน การอยู่ร่วมกันหรือคำนึงถึงผู้อื่นที่อยู่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

ภิรมย์ เอี่ยมสำอางค์^๖ (๒๕๕๖: ๑๓) สรุปได้ว่า จิตสำนึก หมายถึง ความคิดที่ตีงามของบุคคล ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และ ได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่แสดงถึงการเห็นคุณค่าและ ความสำคัญของสิ่งนั้น ๆ

คะนิง เทวฤทธิ์^๗ (๒๕๕๙:๒๙) สรุปว่า จิตสำนึกรักท้องถิ่น คือ ลักษณะของจิตใจที่รู้ตัว และสามารถวิเคราะห์ได้ถึงถึงความสำคัญของท้องถิ่น เข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและภูมิใจในมรดกทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม จากประสาทสัมผัสทั้ง ๕

^๒พิศอำไพ สมความคิด. จิตสำนึกของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชัน กรณีศึกษา ประชาชนที่อาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วม ในการป้องกันและปราบปรามการ คอร์รัปชัน. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.๒๕๕๘ หน้า ๗-๘

^๓กรรยา พรรณา. จิตสาธารณะ...สร้างได้ ง่ายนิดเดียว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์. มหาวิทยาลัย.๒๕๕๙. หน้า ๑๕

^๔อนุศิษฐ์ ปลั่งแสงไพฑูริย์. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามกฎหมายการป้องกันมลพิษของ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก. ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้าน จอมบึง. ๒๕๕๙. หน้า ๒๖

^๕ณัฐรวดี ดวงใจ. การเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางเพื่อเสริมสร้าง จิตสำนึก วัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๖๐. หน้า ๔๖

^๖ภิรมย์ เอี่ยมสำอางค์. การวิเคราะห์องค์ประกอบจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์. ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๖ .หน้า ๑๓

ราชบัณฑิตสถาน^๘ ให้ความหมายของจิตสำนึกว่า หมายถึง ภาวะที่จิตตื่นและรู้สึกตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสได้

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว^๙ ได้ให้ความหมายว่า จิตสำนึกเป็นผลที่ได้มาจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญ ซึ่งมีฐานอยู่ที่ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็น และความสนใจของบุคคล

จรรยา สุวรรณทัต^{๑๐} ได้ให้ความหมายว่า ความสำนึกหมายถึง การรับรู้หรือการที่บุคคล มีความรู้ในสิ่งต่างๆ การรับรู้ หรือความสำนึกของบุคคลนี้ จัดเป็นขั้นต้นของกระบวนการทางจิตหลายประเภท เป็นต้นว่า กระบวนการของการรับนวัตกรรม และกระบวนการเกิดทัศนคติ

ราช Raj^{๑๑} กล่าวว่า จิตสำนึกเป็นคำที่ไม่สามารถให้คำจำกัดความได้ชัดเจนแต่สามารถอธิบายที่ใกล้เคียงได้ ๒ แนวทาง แนวทางแรกเป็นความคิดที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แนวทางที่สอง หมายถึง จิตสำนึกของบุคคล เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีอยู่ตลอดเวลา แม้ช่วงว่างของเวลา เช่น การนอนหลับ

จากความหมายของจิตสำนึกที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่า จิตสำนึกเป็นพฤติกรรมภายใน อย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่แสดงออกถึงภาวะทางจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความปรารถนา ต่างๆ เป็นภาวะทางจิต ตื่นตัว และรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้งห้า เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ที่รวมตัวกันขึ้น และมีความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ต่างๆ เหล่านั้น และประเมินค่าสิ่งเหล่านั้นออกมาเป็นจิตสำนึก

การปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เป็นการสร้างคุณธรรม จริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดจากภายใน "จิตสำนึกสาธารณะ" เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในการปลูก จิตสำนึกให้คนรู้จักเสียสละ ร่วมแรงร่วมใจ มีความร่วมมือในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยลด ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ช่วย แก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม

ราชบัณฑิตยสถาน^{๑๒} ให้ความหมายคำว่า สาธารณะ หมายถึง ทั่วไปเกี่ยวกับประชาชน และสาธารณะสมบัติว่า ทรัพย์สินส่วนรวมของประชาชน

ซิลล์ส (Sills)^{๑๓} กล่าวว่า สาธารณะเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

^๘คณะิ่ง เทวฤทธิ์. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกรักท้องถิ่นของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโดยใช้กระบวนการทางสังคม. ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๙. หน้า ๒๙

^๙ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

^{๑๐}พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. ข้าราชการไทย: ความสำนึกและอุดมการณ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

^{๑๑}จรรยา สุวรรณทัต. ประมวลบทความวิชาการฉบับพิเศษ. พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๓๕. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๕.

^{๑๒}Raj, MConsciousness. Encyclopedia Dictionary of Psychology and Education. New Delhi: Anmol, ๑๙๙๖.

^{๑๓}ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘.

สรุปความหมายของคำว่า สาธารณะ ได้ว่า สิ่งของ บุคคล สถานที่ และการกระทำ ที่เป็นของส่วนรวม ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะใช้ประโยชน์เป็นเจ้าของ ห่วงเหวนในสิ่งเหล่านั้นร่วมกันเมื่อรวมคำว่า จิตสำนึกและสาธารณะ จึงได้คำว่า จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) หรือจิตสาธารณะ (Public Mind) ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายและมีการเรียกที่แตกต่างกัน ได้แก่การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จิตสำนึกต่อสังคม จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติเป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้มีผู้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกัน ดังนี้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^{๑๔} ได้ให้ความหมายของคำว่าจิตสาธารณะว่าหมายถึงความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคมพยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจัง และมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง

จิตสาธารณะเส้นทางสู่ประชาคม^{๑๕} กล่าวว่า คำว่า จิตสำนึกสาธารณะ เป็นคำเดียวกับคำว่าจิตสาธารณะ ซึ่งหมายถึง ความเป็นพลเมืองผู้ตื่นรู้ ตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบที่จะสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของคนสามัญ พลเมืองที่รัก เรียกร้องการมีส่วนร่วมและต้องการที่จะจัดการดูแลกำหนดชะตากรรมของตนและชุมชน

กนิษฐา นิทัศน์พัฒนา และคณะ^{๑๖} ได้ให้ความหมายของคำว่า จิตสำนึกสาธารณะ ว่า เป็นคำเดียวกับคำว่าจิตสำนึกทางสังคม หมายถึง การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตน

ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี^{๑๗} กล่าวว่า การมีจิตสำนึกสาธารณะคือ มีจิตใจที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม คำนึงถึงความสำคัญของสิ่งอันเป็นของที่ต้องใช้ หรือมีผลกระทบร่วมกันในชุมชนเช่น ป่าไม้ ความสงบของชุมชน

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว^{๑๘} ใช้คำว่า “จิตสำนึก” จิตสำนึก (Consciousness) เป็นสภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความปรารถนาต่างๆ สภาวะจิตใจดังกล่าว เกิดการรับรู้ซึ่งมีความหมายเหมือนกับการรู้ตัว (Awareness) อันเป็นผลจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากทัศนคติ (Attitude) ความเชื่อ (Beliefs) ค่านิยม (Values) ความเห็น (Opinion) ความสนใจ (Interest) ของบุคคล คำว่า “จิตสำนึก” มีความหมายใกล้เคียงที่สุดกับคำว่า “ความเชื่อ(Beliefs) ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการรวบรวมและสัมพันธ์กันของประสบการณ์ของคน ทำหน้าที่ประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญ หากปราศจากความเชื่อประสบการณ์ต่างๆ ที่คนมีอยู่นั้น ก็จะอยู่เพียงในความทรงจำ ไม่มีส่วนใดมีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมา แต่หากว่าประเมินค่าแล้วตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อ

^{๑๓} Sills, D.L. Leadership International Encyclopedia of the Social Sciences, ๑๙๗๒.

^{๑๔} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **จอมปราชญ์นักการศึกษา**. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมิเดีย, ๒๕๔๓.

^{๑๕} จิตสำนึกเส้นทางสู่ประชาคม. **สื่อพลัง**. ๗(๓): (, กรกฎาคม - กันยายน). ๒๕๔๒ หน้า ๓ - ๑๙.

^{๑๖} กนิษฐา นิทัศน์พัฒนา; และคณะ. **จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา**

มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

^{๑๗} ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี. **บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการศึกษาเพื่อความเป็น**

ประชาสังคม. ASAHIL THAILAND JOURNAL. , ๒๕๔๑. หน้า ๕๒ - ๖๙.

^{๑๘} พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. **ข้าราชการไทย: ความสำนึกและอุดมการณ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สิ่งนั้นแสดงว่า จิตสำนึกถึงสิ่งนั้นๆ ของบุคคลได้เกิดขึ้นแล้ว จิตสำนึกของบุคคลเป็นสภาวะที่จิตใจก่อนการแสดงออกเชิงพฤติกรรมทางกายภาพของบุคคล การมีจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งหนึ่งไม่ทำให้คนต้องแสดงออกตามจิตสำนึกเสมอไป พฤติกรรมแสดงออกใดๆ ของมนุษย์นั้นเป็นผลมาจาก ๑) ทักษะ ๒) บรรทัดฐานของสังคม ๓) นิสัย และ ๔) ผลที่คาดว่าจะได้รับหลังจากการทำพฤติกรรมนั้นๆ แล้ว

มัลลิกา มัติโก^{๑๙} ให้ความหมายของจิตสำนึกทางสังคมว่า เป็นการตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่รวมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตน

สยามรัฐ เรื่องนาม^{๒๐} ใช้คำว่า ความสำนึกเชิงสังคม หมายถึง การตื่นตัวความรู้สึกนึกคิดและความปรารถนาต่างๆ ของบุคคลในสังคมที่ต้องการเข้าไปแก้วิกฤตการณ์หรือปัญหาสังคมและก่อให้เกิดพฤติกรรมการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือองค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคสังคม ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน ก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมกัน

สมพงษ์ สิงหะพล^{๒๑} กล่าวว่า จิตสำนึกเป็นความรู้สึกนึกคิดภายในบุคคล และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยการเรียนรู้ จิตสำนึกเมื่อเกิดขึ้นแล้วยากนักที่จะหยุด หรือหมดหายไปคนที่มีความสำนึกที่ดีจะประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมกับจิตสำนึกนั้น และใช้จิตสำนึกของตน เพื่อประโยชน์ต่อสิ่งต่างๆ ตามมา เช่น บุคคลที่มีความสำนึกด้านระเบียบวินัย จะไม่ซบถผิดกฎหมายจราจรบุคคลที่มีความสำนึกสาธารณะจะไม่ขีดเขียนในสถานที่สาธารณะ และ

ดวงเดือน พันธุนาวิน^{๒๒} กล่าวถึงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมว่าเด็กช่วงแรกเกิดจนถึงก่อน ๑๐ ขวบ เป็นช่วงที่เด็กมีความไวต่อการรับการปลูกฝังและส่งเสริมจริยธรรม และวัฒนธรรมเป็นอย่างดีเพราะเด็กยังเป็น “ไม่อ่อนที่ดัดง่าย” ฉะนั้น การปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการทางร่างกาย และโดยเฉพาะเหมาะสมกับพัฒนาการทางจิตใจของเด็กจะเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่ได้มาก

ผลกระทบที่ทำให้เกิดปัญหา

การที่คนมาอยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพา กัน คนในสังคมซึ่งมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไปถ้าคนในสังคมขาดจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรแล้ว การขาดจิตสำนึกสาธารณะยังมีผลกระทบต่อชุมชนระดับประเทศ และระดับโลก ดังนี้ (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรมและ สังคม สัจจ.)^{๒๓} ถ้าบุคคลขาดจิตสำนึกสาธารณะจะทำให้เกิดในระดับต่างๆ ดังนี้

^{๑๙} มัลลิกา มัติโก. จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล (ศาลายา). ๒๕๔๑.

^{๒๐} สยามรัฐ เรื่องนาม. ความรู้ทางการเมืองและการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองกับความสำนึกเชิงสังคมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดกาญจนบุรี, ๒๕๔๒.

^{๒๑} สมพงษ์ สิงหะพล. ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่. สยามจารย์. (๒๕๔๒, มิถุนายน – ตุลาคม). หน้า ๑๕ – ๑๖.

^{๒๒} ดวงเดือน พันธุนาวิน. ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม การวิจัยและการพัฒนาบุคคล. โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๓๘

^{๒๓} ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม; และ สังคม สัจจ. สำนึกไทยที่พึ่งปรารถนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุล, ๒๕๔๓.

ผลกระทบต่อบุคคล

๑. สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง
๒. สร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น

ผลกระทบต่อครอบครัว

๑. ความสามัคคีในครอบครัวลดน้อยลง
๒. การแก่งแย่ง ทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว

ผลกระทบต่อองค์กร

๑. การแบ่งพรรคแบ่งพวกภายในองค์กร
๒. ความเห็นแก่ตัว แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น
๓. การเบียดเบียนสมบัติขององค์กรเป็นสมบัติส่วนตัว
๔. องค์กรไม่ก้าวหน้า ประสิทธิภาพและคุณภาพของงานลดลง

นอกจากนั้นในระดับองค์กร วิรุณ ตั้งเจริญ^{๒๔} กล่าวว่า การเป็นผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติหลายประการ คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งคือ การมีจิตสำนึกสาธารณะผู้บริหารควรเป็นผู้ที่เสียสละเพื่อผู้อื่น เพื่อสังคม เอาสังคมเป็นตัวตั้ง เสียสละทั้งกำลังกายกำลังใจ กำลังศรัทธาหรือแม้แต่การเสียสละในเชิงวัตถุระดับหนึ่ง ถ้าผู้บริหารขาดจิตสำนึกสาธารณะจนกลายเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว จะเกิดการเอาเปรียบองค์กร เห็นแก่ประโยชน์ของกลุ่มและพวกพ้อง องค์กรคงมีปัญหาอื่นๆตามมา

ผลกระทบต่อชุมชน

๑. ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชน มีสภาพเช่นไรก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนา และยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง
๒. อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง
๓. ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาสมัครพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์กลัวเสียเวลา หรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่น

ผลกระทบต่อชาติ

๑. วิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ เกิดการเบียดเบียนทำลายทรัพยากรและสมบัติที่เป็นของส่วนรวม
๒. ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคม เมื่อผู้นำประเทศนำมาตราการได้ออกมาใช้ ก็จะได้ไม่ผลเพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน
๓. เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน เห็นแก่ประโยชน์กลุ่มของตนและพวกพ้อง เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน

^{๒๔} วิรุณ ตั้งเจริญ. มศว พลวัตร, พุศฺจิกายน – ธันวาคม ๒๕๔๗ หน้า ๒ – ๓.

ผลกระทบระดับโลก

ถ้าบุคคลชาติจิตสำนึก จะทำให้เกิดการเอาเปรียบระหว่างประเทศทำให้เกิดปัญหาในระดับต่างๆ ดังนี้

๑. เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกันกลัวประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอานุภาพในการทำลายสูงไว้ในครอบครองเพื่อข่มขู่ประเทศอื่น และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ก็มักมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางการสงครามในการตัดสินปัญหา

๒. เกิดการก่อกวนแก่งแย่ง แข่งแย่งหรือครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศพยายามทุกวิถีทาง เพื่อให้เกิดการได้เปรียบทางการค้าทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสในการพัฒนาประเทศของตน

๓. เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์ หรือต่างท้องถิ่นมองชนชาติอื่นๆ เผ่าพันธุ์อื่นว่ามีความเจริญหรือมีศักดิ์ศรีด้อยกว่าเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนเอง ดูถูกหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติอื่น

บุญสม ธรรมศาสตร์^{๒๕} ใช้คำว่า จิตสำนึกที่ดีในสังคม สังคมในที่นี้หมายถึง สังคมในชุมชนของตน การปฏิบัติตนให้มีจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชนของตน คือ การปฏิบัติตน และการมีส่วนร่วมที่ดีในกิจกรรมของชุมชน การช่วยกันดูแลชุมชนของตน การให้ความร่วมมือ การเสียสละกำลังกายกำลังทรัพย์ เพื่อการรักษาความปลอดภัยในชุมชน เพื่อสาธารณูปโภคในชุมชน การให้ความเป็นมิตรและมีน้ำใจต่อกัน

คำว่าสาธารณะ (Public) เป็นคำที่มีความหมายกว้าง สามารถใช้ได้กับสิ่งของ บุคคล สถานที่และการกระทำ จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) หรือ จิตสาธารณะ (Public Mind) หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือ สิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกรู้ถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแลและบำรุงรักษาส่วนรวม เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้ง ขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้า ที่เป็นของส่วนรวม โดยให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าตลอดจนช่วยดูแลรักษาให้ความช่วยเหลือผู้ทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกันกระทำเพื่อให้เกิดปัญหาหรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมคำว่า จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) หรือ จิตสาธารณะ (Public Mind) เป็น คำใหม่ที่มีใช้เมื่อไม่นานมานี้ และเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนไทย ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของจิตสำนึกสาธารณะหรือจิตสาธารณะ ไว้หลากหลายและมีการเรียกจิตสำนึกสาธารณะไว้แตกต่างกัน ได้แก่ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จิตสำนึกต่อสังคม จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ เป็นต้นซึ่งคำเหล่านี้ มีผู้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกันเมื่อแยกศึกษาความหมายของจิตสำนึกและจิตสาธารณะมีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลากหลาย ดังนี้

^{๒๕} บุญสม ธรรมศาสตร์. จิตสำนึก. วารสารวิชาการสภาอาจารย์

อัคพงศ์ สุขมาตย์^{๒๖} (๒๕๕๓ : ๓๕-๓๖) ให้ความหมายไว้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติด้วยการเอาใจใส่ดูแล และเป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

อริสา สุขสม^{๒๗} (๒๕๕๔ : ๕) ให้ความหมายไว้ว่า จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง การตระหนักถึงหน้าที่ที่จะทำสิ่งใดเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นจิตที่คิดสร้างสรรค์ คือ คิดในทางที่ดี ไม่ทำลายบุคคล สังคม วัฒนธรรม ประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นกุศลและมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

จิราภรณ์ ไชยกมล^{๒๘} (๒๕๖๑:๑๑) ได้สรุปว่า จิตสาธารณะ (Public mind) หมายถึง การกระทำของแต่ละบุคคลที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติ การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ เป็นสำนึกและการกระทำด้วยความเต็มใจไม่มีใครบอกไม่มีใครสั่งการและบงการ แต่ปรารถนาจะทำให้เกิดสิ่งที่ดี โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออก และเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

พรพิชญ์ วิริยากุลภักดิ์^{๒๙} (๒๕๕๓ : ๑๒) จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะ เช่น การดูแลรักษาความสะอาดสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลสาธารณะสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟฟ้า ที่ให้ความสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้า ที่เป็นส่วนรวม โดยใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ตลอดจนช่วยกันดูแลรักษา ให้ความร่วมมือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกันกระทำเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา หรือช่วยแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม

ธนาวุฒิ ชินฮาด^{๓๐} (๒๕๕๖: .๑๑) จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง การแสดงออกของพฤติกรรมของนักศึกษาที่บ่งบอกถึงการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำตามหน้าที่รับผิดชอบของ ตนเอง การช่วยเหลือดูแลรักษาสิ่งต่างๆที่เป็นสิ่งของสาธารณะสมบัติของหน่วยงานองค์กรและ สังคม การ

^{๒๖} อัคพงศ์ สุขมาตย์. การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา. การศึกษาศุภชัยบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓. หน้า ๓๕-๓๖

^{๒๗} อริสา สุขสม. การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อชุมชน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๔. หน้า ๕

^{๒๘} จิราภรณ์ ไชยกมล. การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างจิตสาธารณะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๒. Journal of Education Mahasarakham University, ๒๕๖๑. หน้า ๗๘-๘๑.

^{๒๙} พรพิชญ์ วิริยากุลภักดิ์. ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนธิดาแม่พระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๓. หน้า ๑๒

^{๓๐} ธนาวุฒิ ชินฮาด. ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖. หน้า ๑๑

แสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละทรัพย์สิน หรือแรงงานของตนต่อส่วนรวมและการเข้า ร่วมในการทำงานที่เป็นส่วนรวมของหน่วยงานองค์กรและสังคมโดยการกระทำที่ไม่หวัง ผลตอบแทนต่อตนเอง และกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

สุนทรี ผาตินาวิน^{๓๑} (๒๕๕๘: ๑๔) จากแนวคิดและความหมายต่างๆ สามารถประมวล เข้าด้วยกันและสรุปได้ว่า จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลตระหนักรู้ ซึ่งเป็น ความรับผิดชอบที่เกิดจากภายใน ซึ่งอยู่ในจิตใจและส่งผลมาสู่การกระทำภายนอก ตระหนักรู้และคำนึงถึง ส่วนรวม ตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบของตนเองและความรับผิดชอบต่อผู้สร้างสรรค์ เพื่อชุมชน และ สังคมส่วนรวม เห็นคุณค่าของการเอาใจใส่ คำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคม มีความ สำคัญและยึดมั่น คุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม เป็นการประพฤติปฏิบัติที่เน้นความเรียบร้อยประหยัด เที่ยงตรง มีความ รักและความเอื้ออาทร มองโลกในแง่ดี บนพื้นฐานของการตั้งใจดีและเจตนาดีกล่าว โดยสรุป การสร้างจิตสำนึก หมายถึง กระบวนการในการกระตุ้นให้บุคคลในชุมชนเกิดความตระหนัก สำคัญในคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน ส่งผลต่อการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่ดีในการไม่ทำลาย ช่วยกัน สืบสานต่อ ยึดมั่นในคุณธรรม ความดีงาม

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ^{๓๒} ได้ให้ความหมายจิตสาธารณะว่าเป็นการรู้จัก เอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อชาติ

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์^{๓๓} กล่าวถึง จิตสาธารณะในความหมายของฝรั่งคำว่า สาธารณะ คือ สิ่งที่ร่วมกันสร้างร่วมกันยื้อแย่ง มาจากเจ้าจากรัฐ มันเป็นกระบวนการต่อสู้ จนรู้สึกเป็นเจ้าของ เจ้าของร่วมกัน

สุชาดา จักรพิสูทธิ์^{๓๔} กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะเป็นคุณธรรม หรือข้อเรียกร้องสำหรับ ส่วนรวมในสภาพการณ์ที่เกิดความไม่ปกติสุข ความร่วมมือของพลเมืองในการกระทำเพื่อบ้านเมือง

หลุทัย อัจประ^{๓๕} ให้ความหมาย จิตสำนึกสาธารณะ คือ ความตระหนักของบุคคลถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคม ต้องการเข้าไปแก้ วิกฤตการณ์ โดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบ สำคัญถึงพลังของตนเองที่สามารถ ร่วมแก้ไขปัญหาคือ และลงมือกระทำ เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ โดยการเรียนรู้ และ แก้ไขปัญหาร่วมกันกับคนในสังคม

^{๓๑} สุนทรี ผาตินาวิน. ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวตามเทคนิคตัวแบบเพื่อพัฒนาพฤติกรรม ความมีจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนแสนสุข จังหวัดชลบุรี. ศึกษาศาสตร์ มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๘. หน้า ๑๔

^{๓๒} สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. วาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤตเพื่อฟื้นฟูชาติ. กรุงเทพฯ, ๒๕๔๒.

^{๓๓} ชัยวัฒน์ สุธิธีรัตน์. สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ. กรุงเทพฯ: วี พรินท์ (๑๙๙๑), ๒๕๕๒.

^{๓๔} สุชาดา จักรพิสูทธิ์. จิตสำนึกสาธารณะ. ศิลปวัฒนธรรม, กรกฎาคม ๒๕๔๔, หน้า ๒๒ - ๒๓

^{๓๕} หลุทัย อัจประ. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิต และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล. พยาบาลศาสตร์ มหาบัณฑิต. (สไตท์คนศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ชาย โปธิสิตา และคณะ^{๓๖} ใช้คำว่า จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติและให้ความหมายในเชิงพฤติกรรมไว้ว่า คือ การใช้สาธารณสมบัติอย่างรับผิดชอบ หรือการรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติ ซึ่งมีนัยสองประการ ได้แก่ ๑) การรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติ ด้วยการหลีกเลี่ยงการใช้และการกระทำที่จะก่อให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อสาธารณสมบัตินั้นๆ รวมไปถึง การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณสมบัติในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ ๒) การเคารพสิทธิการใช้สาธารณสมบัติของผู้อื่น โดยการคำนึงว่า คนอื่นก็มีสิทธิในการใช้เช่นเดียวกันจะต้องไม่ยึดสาธารณสมบัตินั้นไว้เป็นของตัวเอง และไม่ปิดกั้นโอกาสการใช้ประโยชน์สาธารณสมบัติของผู้อื่น

วิรัตน์ คำศรีจันทร์^{๓๗} ให้ความหมายว่า จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึงกระบวนการคิด และลักษณะของบุคคล ที่มีการปฏิบัติโดยมีกระบวนการในระดับบุคคลไปสู่สาธารณะมีความรักและรู้สึกเป็นเจ้าของสาธารณะ ต้องการที่จะทำประโยชน์มากกว่าที่จะรับจากสาธารณะ

ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ^{๓๘} ให้ความหมายของจิตสาธารณะหมายถึง การรู้จักใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณาจากความรู้ ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงลักษณะ ดังนี้

๑. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม และการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้

๒. การเคารพสิทธิ ในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครองของส่วนรวมนั้นเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวมนั้น ซึ่งแบ่งนิยามออกเป็น ๓ องค์ประกอบ และ ๖ ตัวชี้วัด ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง ๒.๑ แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบและตัวชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบของจิตสาธารณะ

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
๑. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวม	๑.๑ การดูแลรักษา ๑.๒ ลักษณะของการใช้
๒. การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแล	๒.๑ การทำตามหน้าที่ที่ถูกกำหนด ๒.๒ การรับอาสาที่จะทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวม
๓. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม	๓.๑ ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง ๓.๒ แบ่งปันหรือเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

^{๓๖} ชาย โปธิสิตา; และคณะ. รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ :ศึกษา กรุงเทพมหานคร. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

^{๓๗} วิรัตน์ คำศรีจันทร์. จิตสำนึกพลเมืองในบริบทสังคมไทย. ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ประชากรศึกษา). (ม.ป.ป.). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

^{๓๘} ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร; และคณะ. รูปแบบการพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิตสาธารณะ : การศึกษาระยะยาว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗, หน้า ๑ – ๓.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์^{๓๙} (๒๕๕๒ : ๗๓-๗๔) ได้สรุปไว้ว่า จิตสาธารณะเป็นสิ่งสำคัญซึ่งต้องปลูกฝังหรือเสริมสร้างไว้ตั้งแต่ในวัยเด็ก เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ที่เพียงพอที่สามารถนำไปพัฒนาตนเอง โดยในการปลูกฝังนั้นควรเด็กได้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของจิตสาธารณะ รวมทั้งมีการฝึกฝนให้เด็กได้ปฏิบัติจริง เพื่อให้เด็กเกิดการกระทำที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะอย่างแท้จริง จนเกิดเป็นลักษณะนิสัย และควรทำให้เหมาะสมกับวัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามวัย และเกิดการพัฒนามาตามลำดับซึ่งในการฝึกอบรม ปลูกฝังหรือพัฒนาจิตสาธารณะให้แก่เด็กนั้นควรมีครูหรือผู้ใหญ่คอยดูแล ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เด็กจะได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม

จิราภรณ์ ไชยกมล^{๔๐} (๒๕๖๑:๑๓) จากความสำคัญของจิตสาธารณะที่นักวิชาการและนักการศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย สรุปได้ดังนี้ว่า จิตสำนึกสาธารณะมีความสำคัญอย่างยิ่งซึ่งเป็นที่มีความคุณค่าต่อ การปฏิบัติตนที่จะส่งผลกระทบต่อตนเอง ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ ถ้าสามารถปลูกฝังส่งเสริมหรือพัฒนาให้บุคคลมีจิตสาธารณะ ด้วยวิธีการต่างๆ จะทำให้บุคคลมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ ประโยชน์ส่วนตนอาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม มีการใช้อย่างสมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่า ใช้อย่างทะนุถนอม รู้จักการแบ่งปันโอกาสในการใช้ของส่วนรวมให้ผู้อื่น และปัญหาที่เกิดการเอาใจเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาการทำลายสาธารณะสมบัติต่างๆ จะลดลงการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และ ประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลง และจะนำมาสู่ชุมชนและสังคมที่เข้มแข็งพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ภิรมย์ เอี่ยมสำอางค์^{๔๑} (๒๕๕๖: ๑๖) โดยสรุปแล้วการมีจิตสำนึกจึงเป็นวิถีทางที่สำคัญในการปรับตัวต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยการควบคุมตัวเอง ด้วยความตระหนักคิด และสามารถใช้ความรู้ในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สุนทรี ผาตินาวัน^{๔๒} (๒๕๕๘ : ๑๔-๑๕) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกัน เพื่อให้สังคมสงบสุข เกิดความเกื้อกูลช่วยเหลือ และมีความร่วมมือทางสังคม ถ้าคน ในสังคม ขาดจิตสำนึกสาธารณะ มีผลทำให้สังคมอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างมุ่งแต่ ผลประโยชน์ส่วนตน ย่อมส่งผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กร และสังคมส่วนร่วม จิตสำนึกสาธารณะจึงเป็นสิ่งสำคัญในสังคมเยาวชน ต้องให้ความสำคัญ

^{๓๙} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ. กรุงเทพฯ: วี พรินท์ ๑๙๙๑, ๒๕๕๒. หน้า ๗๓-๗๔

^{๔๐} จิราภรณ์ ไชยกมล. การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างจิตสาธารณะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดส านักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๒, ๒๕๖๑ หน้า ๗๘-๙๑

^{๔๑} ภิรมย์ เอี่ยมสำอางค์. การวิเคราะห์องค์ประกอบจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์. รัชศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๖. หน้า ๑๖

^{๔๒} สุนทรี ผาตินาวัน. ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวตามเทคนิคตัวแบบเพื่อพัฒนาพฤติกรรมความมีจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนแสนสุข จังหวัดชลบุรี.ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๘. หน้า ๑๔-๑๕

และ ตระหนักในสิ่งนี้โดยทั้งจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเองและจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมมีความสำคัญดังนี้

๑. จิตสำนึกสาธารณะสำคัญในความรับผิดชอบต่อตนเอง นับว่าเป็นพื้นฐานต่อความรับผิดชอบต่อตนเอง เช่น ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนหาความรู้รู้จักการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์มีความประหยักรู้จักความพอประมาณความพอดีประพฤติตัวให้เหมาะสมละเว้น การกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายทำงานที่รับมอบหมายให้สำเร็จ มีความรับผิดชอบ ตรงเวลามีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และ สามารถพึ่งพาตนเองได้

๒. จิตสำนึกสาธารณะสำคัญในความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการช่วยเหลือสังคม ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อนได้รับความเสียหายอาทิ จิตสำนึกสาธารณะต่อโรงเรียน เช่น มีความรับผิดชอบต่อโรงเรียนครูอาจารย์ตั้งใจเล่าเรียน ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน รักษาสิ่งแวดล้อมของทางโรงเรียน เคารพสิทธิการใช้ของส่วนรวมของทางโรงเรียน อาสาช่วยเหลือ กิจกรรมต่างๆของทางโรงเรียน และจิตสำนึกสาธารณะต่อชุมชน เช่น ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของ สังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย รักษาความสะอาดของชุมชน รักษาสมบัติของส่วนรวมให้ความร่วมมือ ต่อสังคมในฐานะพลเมืองดีให้ความช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆของทางชุมชนกล่าวโดยสรุป จิตสำนึกมีความสำคัญต่อคนในสังคมเป็นอย่างยิ่ง ถ้าหากคนเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็จะทำให้บุคคลนั้นเกิดความรับผิดชอบต่อ เกิดการหวงแหนและช่วยกันดำรงรักษาภูมิปัญญาในท้องถิ่นเอาไว้ได้

จากความสำคัญของการมีจิตสำนึก ถ้าสามารถปลูกฝัง ส่งเสริม เสริมสร้างหรือพัฒนาให้เด็กมีจิตสำนึก ด้วยวิธีการต่างๆ จะทำให้เด็กมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม มีการใช้อย่างสมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่าใช้อย่างทะนุถนอม รู้จักการแบ่งปันโอกาสในการใช้ของส่วนรวมให้ผู้อื่น เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ปัญหาที่เกิดขึ้นการเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาการทำลายสมบัติต่างๆ จะลดลง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลง และจะนำมาสู่สังคมที่มีความสงบสุขและพัฒนาขึ้น

๒.๒.๒ จิตสำนึกสาธารณะเพื่อส่วนรวม

จิตสำนึกเพื่อส่วนรวมนั้นสามารถกระทำได้ โดยมีแนวทางเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑. โดยการกระทำตนเอง ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบและเกิดความเสียหายต่อส่วนรวม

๒. มีบทบาทต่อสังคมในการรักษาประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อแก้ปัญหาสร้างสรรค์สังคม ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

ความรับผิดชอบต่อตนเอง

จิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเอง นับว่าเป็นพื้นฐานต่อความรับผิดชอบต่อสังคม ตัวอย่างความรับผิดชอบต่อตนเองดังนี้

๑. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนหาความรู้
๒. รู้จักการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์
๓. มีความประหยักรู้จักความพอดี
๔. ประพฤติตัวให้เหมาะสม ละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย

๕. ทำงานที่รับมอบหมายให้สำเร็จ

๖. มีความรับผิดชอบ ตรงเวลา สามารถพึ่งพาตนเองได้

ความรับผิดชอบต่อสังคม

เป็นการช่วยเหลือสังคม ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อนได้รับความเสียหายเช่น

๑. มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เช่น เชื้อฟังก่อแม่ ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่ทำ
ให้พ่อแม่เสียใจ

๒. มีความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครูอาจารย์ เช่น ตั้งใจเล่าเรียน เชื้อฟังก่อคำสั่ง
สอนของครูอาจารย์

ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของโรงเรียน ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน

๓. มีความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่นเช่นให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำไม่เอา
เปรียบเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

๔. มีความรับผิดชอบต่อในฐานะพลเมือง เช่น ปฏิบัติตามกฎหมายของสังคม
ปฏิบัติตามกฎหมาย รักษาสมบัติของส่วนรวม ให้ความร่วมมือต่อสังคมในฐานะพลเมืองดี ให้ความ
ช่วยเหลือ

นักจิตวิทยาการศึกษา มีความเห็นพ้องต้องกันว่า จิตสำนึกเป็นคุณลักษณะทางจิตพิสัยที่
ปรากฏ หรือก่อรูปขึ้นในจิตใจของมนุษย์แต่ละคนภายหลังได้รับรู้ปรากฏการณ์ หรือได้รับสิ่งเร้าจาก
ภายนอกในเชิงสะสม การก่อรูปที่มีความต่อเนื่องกันจึงยากที่จะกำหนดแยกแยะหรือทำการจัดลำดับ
ชั้นเพื่อบ่งชี้ว่า บุคคลมีความรู้สึ้อยู่ที่ใดได้ชัดเจน แน่นนอน การก่อรูปของจิตสำนึกยังเกี่ยวกับกับ
คุณลักษณะทางด้านสติปัญญาและการกระทำของมนุษย์อีกด้วย หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า
จิตสำนึกเป็นผลลัพธ์เชิงคุณลักษณะทางจิตใจของมนุษย์ที่ก่อรูปขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ของคุณ
ซึ่งกระบวนการเรียนรู้มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่

๑. คุณลักษณะทางด้านพุทธิพิสัย หมายถึง การได้รับรู้ (Cognition) หรือการมี
ประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมผ่านประสาทสัมผัสต่างๆ ทำให้บุคคล
รู้จักหรือระลึกถึงมีความเข้าใจสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมิน
คุณค่าของสิ่งดังกล่าวได้ และนำไปสู่การก่อรูปของจิตสำนึก

๒. คุณลักษณะด้านจิตพิสัย หมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจ (Affection) อันได้แก่
การมีความสนใจหรือใส่ใจในสิ่งดังกล่าว โดยมีปฏิริยาสนองตอบการเห็นหรือให้คุณค่า การจัดระบบ
ของคุณค่าและสร้างเป็นคุณลักษณะนิสัยที่นำไปสู่จิตสำนึก

๓. คุณลักษณะทางด้านทักษะพิสัยที่หมายถึง พฤติกรรม (Behavior) หรือการ
แสดงออกที่สามารถจะสังเกตรูปแบบความประพฤติได้อย่างชัดเจนที่เรียกว่า บุคลิกภาพจิตสำนึกของ
บุคคลจึงเป็นผลการเรียนรู้ ที่เกิดขึ้นภายหลังจากการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งเร้า การรับรู้ ในส่วนนี้
ได้ก่อขึ้นในจิตใจของบุคคลในรูปของความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ที่ก่อให้เกิดพฤติกรรม เป็น
คุณลักษณะทางจิตที่ก่อรูปผ่านกระบวนการทางปัญญาเป็นปฏิริยาตอบสนองต่อปรากฏการณ์ทาง
สังคม

คุณลักษณะทั่วไปของบุคคลที่มีจิตสาธารณะ

ยุทธนา วรณปิติกุล^{๔๓} กล่าวถึง บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะว่า ต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้

๑. การทุ่มเทและอุทิศตน มีความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้บริการแก่บุคคลอื่น เพื่อพัฒนาสังคมด้วย อาทิ ถ้าต้องการให้ผู้แทนราษฎรมีความรับผิดชอบต่อความต้องการและประโยชน์ของประชาชนประชาชนก็ต้องการให้ความใส่ใจและติดตาม ไม่เพียงทำการหย่อนบัตรเลือกตั้งเท่านั้น ต้องเสียสละเวลาให้ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมืองระดับท้องถิ่นและในสถาบันต่างๆ

๒. เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล จากกระแสปัจเจกชนนิยม ส่งผลให้คนในสังคมมีลักษณะปิดกั้นตนเอง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เลือกกบเฉพาะกลุ่มที่มีความเหมือนกันไม่สนใจการเมืองทำให้ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของสังคม เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมเกิดข้อขัดแย้งการยุติข้อขัดแย้งโดยการฟังเสียงข้างมาก ไม่นำไปสู่ประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้น ผู้มีจิตสำนึกสาธารณะต้องเป็นพลเมืองในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ มีความอดทนตระหนักว่า การมีส่วนร่วมไม่ทำให้ได้อย่างที่ต้องการเสมอไป ต้องเคารพและยอมรับความแตกต่างที่หลากหลาย และหาวิธีอยู่ร่วมกับความขัดแย้ง โดยการแสวงหาทางออกร่วมกัน การจำแนกประเด็นปัญหา การใช้เหตุผลในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจ ต้องมีการพูดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันให้มากที่สุด เพื่อหาข้อยุติสร้างการเข้าร่วมรับรู้ ตัดสินใจและผนึกกำลัง เพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย

๓. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม คนในสังคมต้องคิดถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรมมากขึ้น

๔. การลงมือกระทำ การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้นต้องลงมือกระทำ โดยเริ่มจากครอบครัวในการวางพื้นฐานให้การอบรมด้านจริยธรรมของพลเมือง สถาบันการศึกษาไม่เพียงเป็นสถานที่ฝึกทักษะ และให้ความรู้ต้องรับช่วงต่อในการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมต่อจากครอบครัวรวมทั้ง เครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้น ระหว่างเพื่อนบ้าน ที่ทำงาน สโมสร สมาคมต่างๆ เชื่อมโยงบุคคลที่สนใจเรื่องของตนเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยดำรงรักษาประชาคม สังคมและกฎจริยธรรม รวมทั้งสถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคม คือ สถาบันศาสนา และสื่อมวลชนนับว่า มีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างให้สังคมเข้มแข็งปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะการมีจิตสาธารณะนั้น เป็นสิ่งที่เกิดตามวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลสภาพแวดล้อมต่างๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน มีผลต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของบุคคล ซึ่งไพบูลย์ วัฒนศิริธรรมและ สังคม สัจจ^{๔๔}

สรุปว่า จิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตสำนึกทางสังคม อยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทางสังคม เป็นภาวะที่ลึกซึ้งที่มีผลต่อจิตสำนึกด้านต่างๆ ของมนุษย์ เป็นภาวะที่ได้อบรมกล่อมเกลา และสะสม

^{๔๓} ยุทธนา วรณปิติกุล. **สำนึกพลเมือง : ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาคม.**

กรุงเทพฯ: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม, ๒๕๔๒.

^{๔๔} ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม; และ สังคม สัจจ. **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา.** กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์เดือนตุล, ๒๕๔๓.

อยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดที่ละน้อย ทำให้เกิดสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้ เริ่มตั้งแต่ พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน บุคคลทั่วไป ตลอดจนระดับองค์กร วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อมด้านสื่อสารมวลชน และส่วนที่กำกับสำนึกของบุคคล คือ การได้สัมผัสจากการใช้ชีวิตที่มีพลังต่อการเกิดสำนึก อาทิ การไปโรงเรียน ไปทำงานดูละคร ฟังผู้คนสนทนากัน รับรู้เหตุการณ์บ้านเมือง ขับรถฝ่าการจราจรที่แออัด

ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดวิเคราะห์ของแต่ละบุคคล ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติโดยเฉพาะ การปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตนเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้จากการเรียนรู้ การมองเห็น การคิด แล้วนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝน และสร้างสมสำนึกเหล่านั้นการเกิดจิตสำนึกไม่สามารถสรุปแยกแยะได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอกเพียงอย่างเดียวใดอย่างหนึ่ง เพราะทุกสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จิตสำนึกที่มาจากภายนอก เป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคล แล้วกลายเป็นจิตสำนึกโดยธรรมชาติ และมักไม่รู้ตัวแต่จิตสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความจงใจเลือกสรร บุคคลระลึกถึงตนเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายใน และภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน ดังนั้น การพัฒนาจิตสำนึกจึงต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายในและภายนอก

๒.๒.๓. ระดับของจิตสำนึก

ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน^{๕๕} (๒๕๕๙: ๑) ได้กล่าวถึงระดับของการมีจิตสำนึก โดยแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

๑. ความสนใจ มีความสนใจในเรื่องนั้น
๒. ความเอาใจใส่ หรือใส่ใจในเรื่องนั้น เพราะ เห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิต เห็นว่าเป็นสิ่งที่ตนเองต้องการ คาดหวังว่าจะให้เกิดจิตสำนึกดังกล่าว
๓. ความรู้สึกเกี่ยวข้อง
๔. ความรู้สึกอยากมีส่วนร่วม
๕. ความต้องการลงมือปฏิบัติ

ธเนศวร์ เจริญเมือง^{๕๖} (๒๕๕๑ : ๑๗๗-๑๗๘) แบ่งจิตสำนึกสาธารณะเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

๑. สำนึกที่ได้มาจากการปลูกฝังหรือการถ่ายทอดที่ดำรงอยู่ทั่วไปในสังคม และสิ่งที่ถ่ายทอดมานั้นก็คือ วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่เป็นหลักหรือเรียกว่าวัฒนธรรมกระแสหลัก
๒. สำนึกที่ถูกปลูกขึ้นมา เป็น สำนึกที่ปรารถนาทางเลือกใหม่ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมและแนวคิดกระแสหลัก และมักคัดค้านกับ สภาวะดำรงอยู่ เช่น ความอยุติธรรมในสังคม

ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึกการสร้างจิตสำนึกและการปลูกฝังจิตสำนึก. ๒๕๕๙. หน้า ๕ <http://nattawatt.blogspot.com/๒0๑๖/๑๒/consciousness.html>

^{๕๖} ธเนศวร์ เจริญเมือง. ๑00 ปีการปกครองท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปฟ. ๒๕๕๑ หน้า ๑๗๗ - ๑๗๘.

การใช้ านางที่ไม่เป็นธรรม การต่อสู้ดิ้นรน สำนึก ในขั้นนี้มักเน้นหนักที่การแสวงหาสิทธิที่จะแสดงออกได้สิทธิที่จะเลือกสิ่งที่คุณเองต้องการได้และสิทธิที่จะดูแลปกครองตนเอง กำหนดหนทางให้แก่ตนเอง

๓. สำนึกที่เพิ่มพูนขึ้น (Expanded) ซึ่งคนที่มีแนวคิดนี้เป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มที่เสียเปรียบในสังคม เห็นว่าฐานะที่ตนเป็นก็คือนั่นที่ถูก สร้างขึ้นมาในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นปฏิกริยาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็คือ กระบวนการทั้งชีวิต คนที่มีสำนึกเช่นนี้มีความเข้าใจในความสลับซับซ้อนทางสังคม

รินฤดี ชัยอำมาตย์^{๔๗} (๒๕๕๐: ๑๐) เห็นว่าจิตสำนึกทางสังคมระดับหนึ่งเป็น จิตสำนึกที่มุ่งรับใช้ระบบที่เป็นอยู่เป็นจิตสำนึกแบบล้าหลัง แสดงออกโดยยอมรับเคราะห์กรรม ถือเป็นเรื่อง ของ โชคความสา ยอมรับสภาพที่อยู่ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขอะไรได้ และอีกระดับหนึ่งเป็น จิตสำนึกที่เปลี่ยนแปลงระบบที่เป็นอยู่ เป็นจิตสำนึกแบบก้าวหน้า โดยมุ่งถึงการมีชีวิตที่ดีกว่า สังคมที่ยุติธรรมกว่าสงบกว่า ได้แก่ การเข้าร่วมกลุ่มทำประโยชน์ต่อสังคมต่อรองกับอ านาจหรือ คัดค้านสิ่งที่เห็นว่าไม่ถูกต้อง การเอารัดเอาเปรียบสังคมหรือทำให้สังคมเสื่อม เป็นต้น

พลเดช ปิ่นประทีป^{๔๘} (๒๕๕๒)ได้กล่าวถึงจิตอาสา แต่กลับให้ความหมายที่มีมิติลึกไปในระดับ จิตสำนึก โดยเห็นว่าเป็นกระบวนการพัฒนาภายในของผู้คน เพื่อก้าวข้ามความสำนึกแบบ สัญญาณ ดิบและความเป็นตัวตนที่เห็นแก่ตัว จากสัจธรรมมีผู้พ้นทุกข์ (Transcending Self) ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น ๕ ระดับเป็นเบื้องต้น ได้แก่

๑. จิตสำนึกพึ่งตนเอง เป็นจิตสำนึกที่พบเห็นในบุคคลหรือชุมชน กลุ่ม องค์กร ที่มีความเข้มแข็งโดยทั่วไปที่มีจิตสำนึกพึ่งตนเองเป็นรากฐาน ไม่รอพึ่งเทวดาฟ้าดิน ไม่โทษปัจจัยภายนอกแต่มุ่งใช้สติปัญญาของตนสร้างความพอเพียงและมีภูมิคุ้มกันขึ้นมาด้วย ตนเอง และมักมีคุณลักษณะพิเศษ คือมีขีดความสามารถในการปกป้องคุ้มครองตนเองจากภัย คุกคาม มีลักษณะเชิงต่อสู้ต้านทานหรือมีบุคลิกที่ระแวงระวังและขีดวงตนเองเพื่อความอยู่รอด

๒. จิตสำนึกสาธารณะเป็นจิตสำนึกที่ใส่ใจต่อส่วนรวม ห่วงใยประโยชน์ และสมบัติสาธารณะ โดยจะ เฝ้าระวังมิให้ใครมาทำลายหรือเอาสมบัติสาธารณะไปเป็นของตัวเอง ซึ่งจิตสำนึกสาธารณะเป็น รากฐานความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizen) สังคมที่มีพลเมืองผู้กระตือรือร้น จำนวนมากย่อมเป็นสังคมที่มีความตื่นตัวตลอดเวลา ใครจะมาขโมยสมบัติสาธารณะหรือทำลาย สิ่งแวดล้อมจะทำได้ยากขึ้น

๓. จิตสำนึกอาสาสมัคร เป็นจิตสำนึกที่พร้อมจะเสียสละสมบัติหรือ ประโยชน์ส่วนตัวให้กับผู้อื่นหรือส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน อาจเป็นการเสียสละเวลา แรงกายแรงใจ ความรู้สติปัญญา หรือทรัพย์สินเงินทองก็ได้คนและชุมชนที่มีจิตอาสาสมัครเป็นผู้ที่ สามารถพึ่งตนเองได้

^{๔๗} รินฤดี ชัยอำมาตย์. รายงานวิจัยเรื่องจิตสำนึกของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่มีต่อแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐. หน้า ๑๐

^{๔๘} พลเดช ปิ่นประทีป. จิตอาสา. ๒๕๕๒. <http://www.ldinet.org>

และมีจิตสำนึกสาธารณะเป็นทุนเดิม จึงมีความพร้อมที่จะเสียสละเพื่อคนอื่น ได้ในระดับใดระดับหนึ่ง อยู่ตลอดเวลา ซึ่งจิตอาสาเป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่เข้มแข็งหรือ ประชาคม (Civil Society)

๔. จิตสำนึกวีรชน เป็นจิตอาสาที่ผนวกด้วยความกล้าหาญในการต่อสู้หรือปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวมแบบไม่กลัวยากไม่กลัวตาย มีความพร้อมที่จะเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง แม้กระทั่งชีวิตเพื่อหมู่คณะของตน ซึ่งอาจเป็นครอบครัววงศ์ตระกูล ชุมชนท้องถิ่น องค์กร สถาบัน เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ประเทศ อุทกการณ์ ลัทธิความเชื่อ ศาสนา เป็นต้น และจิตสำนึกวีรชนมัก พัฒนาขึ้นมาโดยผ่านการต่อสู้ร่วมกันเป็นหมู่คณะ หล่อหลอมจากการขับเคลื่อนกับตัวเองอย่าง ต่อเนื่อง ผ่านบททดสอบตนเองครั้งแล้วครั้งเล่า และมักแสดงวีรกรรมให้ประจักษ์ต่อสายตาของ ผู้คนเมื่อมีเหตุการณ์คับขัน หรือไม่ก็ภายหลังจากการสละชีวิตร่างกาย

๕. จิตโพธิสัตว์ เป็นจิตสำนึก ความรักและรับใช้เพื่อนมนุษย์โดยไม่เลือกหน้า ไม่เลือกกว่าเป็นหมู่คณะหรือเผ่าพันธุ์ใด มีความ เป็นสากล ซึ่งผู้ที่มีจิตสำนึกแบบนี้มักเป็นผู้ปฏิบัติธรรม หรือมีความศรัทธาในหลักศาสนา และมีวัตรปฏิบัติส่วนตนที่เข้มงวด มีวินัยสูง บางทีเคร่งยิ่งกว่าพระ

ภิรมย์ เอี่ยมสำอางค์^{๔๔} (๒๕๕๖: ๑๔) สรุปรว่า จิตสำนึกออกเป็น ๓ ประเภท คือ จิตสำนึก เกี่ยวกับตนเองจิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น และจิตสำนึกเกี่ยวกับสังคมหรือจิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกนี้แสดงออก ทางพฤติกรรมซึ่งจะสะท้อนสภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจของแต่ละบุคคล

กล่าวโดยสรุป ระดับการเกิดจิตสำนึก จะเริ่มต้นจากความสนใจในสิ่งที่มีอยู่รอบตัวก่อน และหากได้รับการพัฒนาและส่งเสริมจะทำให้จิตสำนึกพัฒนาขึ้นจนถึงระดับสูงสุดคือ ขั้นการลงมือกระทำในการอนุรักษ์ต่อไป ดังนั้นสถานศึกษาควรร่วมช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้แก่นักเรียนและเยาวชน ในท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบไป

๒.๒.๔ องค์ประกอบและวิธีการวัดของจิตสำนึกสาธารณะ

๒.๒.๕.๑ องค์ประกอบของจิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตสาธารณะนั้น มีการแบ่งองค์ประกอบที่แตกต่างกันไปตามระดับอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ซึ่งได้แบ่งองค์ประกอบของจิตสำนึก ไว้ ดังนี้

๑. จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง ทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้ การศึกษาไทยมุ่งเน้นปลูกฝังมานานเกิดบ้างไม่เกิดบ้างไปตามสภาพการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝัง และมีมานานตามสภาพสังคมไทย

๒. จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ

^{๔๔} ภิรมย์ เอี่ยมสำอางค์. การวิเคราะห์องค์ประกอบจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์. คุรุศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๖. หน้า ๑๔

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทยอยู่แล้วสร้างกันได้ไม่ยากนัก

๓. จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคมหรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมี และขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทยสมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น

นอกจากนั้นมีการศึกษาองค์ประกอบของจิตสาธารณะ ในลักษณะการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์สาธารณสมบัติต่างๆ มีการศึกษาองค์ประกอบที่แตกต่างกันไป และใช้คำที่แตกต่างกันไปตามระดับอายุของกลุ่มที่ศึกษา ดังรายละเอียด ดังนี้

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์^{๕๐} ได้กล่าวถึงจิตสาธารณะของเด็กในลักษณะของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า วัยเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๘ ปี เป็นระยะที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ สังคม และบุคลิกภาพ เป็นวัยที่เรียกว่า ช่วงแห่งพลังการเจริญเติบโต งดงามสำหรับชีวิต แนวความคิดเหล่านี้ เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากการมองเด็กในทัศนะของการที่เด็กมีพัฒนาการด้านต่างๆ แตกต่างจากเด็กวัยอื่นๆ ในช่วงชีวิตของความเป็นมนุษย์ ดังนั้นหลักการปลูกฝัง เด็กวัยนี้ให้เรียนรู้เกิดความรักสิ่งแวดล้อม ควรคำนึงถึงองค์ประกอบ ดังนี้

๑. หลักการเรียนรู้ การเรียนรู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยอาศัยสภาพการณ์ประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับ การเรียนรู้จะทำให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิต เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

๒. กระบวนการปลูกฝังเด็กปฐมวัยให้รักสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ปัจจัย ๕ ด้าน คือการให้ความรู้ การสร้างความเข้าใจ การสร้างกรอบแนวคิด การเสริมสร้างทักษะ และการเสริมสร้างเจตคติ จากกระบวนการดังกล่าว จะต้องเริ่มจากการให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยในลักษณะของรูปธรรม แล้วสร้างความเข้าใจ และความสำคัญของสิ่งแวดล้อมต่อตนเองและมนุษย์ แล้วสร้างกรอบแนวคิดให้เด็กรับรู้สิ่งแวดล้อมเป็นบริบท และเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การเสริมสร้างทักษะในการรักสิ่งแวดล้อม ต้องเกิดจากการจัดประสบการณ์ต้องให้เด็กได้ปฏิบัติจริง และควบคู่กับการเสริมสร้างเจตคติที่ดี รู้จักการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเห็นคุณค่าประโยชน์สิ่งแวดล้อมต่อตัวเอง ครอบครัว และสังคม เช่น การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ไม่เห็นแก่ตัว เกิดความรู้สึกรักหวงแหนดี ทำเป็นตัวอย่างที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กรมวิชาการ^{๕๑} ได้กล่าวไว้ในคู่มือการอบรมเลี้ยงดูเด็กระดับก่อนประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยได้ระบุถึงเป้าหมายที่พึงประสงค์ จะให้เกิดใน

^{๕๐} สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. รายงานการวิจัยเรื่อง การปลูกฝังเด็กปฐมวัยให้รักสิ่งแวดล้อมด้วยแบบฝึกกิจกรรมการบ้านและการปฏิบัติจริง. สาขาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔.

^{๕๑} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. กระบวนการพัฒนาเพิ่มสะสมงานของนักเรียน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๐.

เด็กวัย ๓ - ๖ ปี ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจนตามระดับอายุ ดังนี้ คือ

วัย ๓ - ๔ ปี ทั้งขยะให้ถูกที่ ไม่ทำลายสิ่งของเครื่องใช้ส่วนรวม

วัย ๔ - ๕ ปี ทั้งขยะให้ถูกที่ รักษาสิ่งของที่ใช้ร่วมกัน

วัย ๕ - ๖ ปี ทั้งขยะให้ถูกที่ ช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

กอบรัตน์ เรื่องผกา^{๕๒} ได้สรุปถึงพฤติกรรมกรรการรักษสิ่งแวดล้อมของเด็กระดับปฐมวัย มีขอบข่ายครอบคลุมพฤติกรรมใหญ่ๆ ๓ ด้าน คือ

๑. การรักษาสภาพแวดล้อมให้คงอยู่ในสภาพดี ได้แก่ การรักษาความสะอาดสถานที่สิ่งของเครื่องใช้ การดูแลสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพดี การช่วยกันดูแลไม่ให้สิ่งของเครื่องใช้สูญหาย เป็นต้น

๒. การถนอมใช้ทรัพยากรจากสิ่งแวดล้อมอย่างประหยัด อย่างมีคุณค่า เช่น การปิดไฟและปิดน้ำ เมื่อใช้เสร็จแล้ว การเปิดน้ำ ล้างมือเบาๆ การใช้วัสดุส่วนรวมอย่างประหยัด และเกิดคุณค่าอย่างเต็มที่ เช่น ใช้สีน้ำจากหลอด ควรบีบใช้ทีละน้อย ใช้กระดาษเขียนหนังสือให้เต็มหน้ากระดาษค่อยใช้หน้าใหม่ การหยิบใช้กระดาษ เช็ดหน้า เช็ดมือ ควรหยิบใช้ให้พอเหมาะหรือการรับประทานอาหารให้หมดอย่าเหลืออาหารทิ้งไว้

๓. การจัดสิ่งแวดล้อมให้ดูสวยงาม และเป็นระเบียบ ได้แก่ การจัดห้องเรียนให้เป็นระเบียบ การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ การจัดสวนดอกไม้ เป็นต้นจากการศึกษาประกอบของการมีจิตสำนึกสาธารณะในระดับก่อนประถมศึกษาชั้นนั้น จะใช้คำว่ากรรการรักษสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของการมีจิตสำนึกสาธารณะส่วนในระดับเด็กระดับประถมศึกษา หรือระดับอายุที่มากขึ้น มีการศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะโดยใช้คำที่แตกต่างกันไป เช่น จิตสำนึกทางสังคม จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ จิตสำนึกต่อส่วนรวมโดยมีรายละเอียดองค์ประกอบที่ศึกษาแตกต่างกันไป ดังนี้

ชาย โพธิสิตา^{๕๓} ได้ศึกษาเรื่องจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ : ศึกษาในกรณีกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างหลายกลุ่ม คือ กลุ่มทำงานราชการ รัฐวิสาหกิจหรือทำงานสำนักงาน กลุ่มที่ทำงานรับจ้าง งานค้าขาย และธุรกิจส่วนตัว กลุ่มนักศึกษาที่สูงกว่ามัธยมและผู้ทรงคุณวุฒิโดยได้จัดองค์ประกอบของจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ ๔ ด้าน คือ

๑. ด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสาธารณะสมบัติ

๒. ด้านภาพสะท้อนจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ

๓. ด้านมาตรการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ

๔. ด้านนโยบายและการบริหารจัดการ

^{๕๒} กอบรัตน์ เรื่องผกา; อารมณ สุวรรณपाल; และ ประภาพรรณ เอี่ยมสุภชาติ. (๒๕๓๒). เอกสารการสอน ชุดวิชา ฝึกอบรมครูและผู้เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย หน่วยที่ ๑๑ ๑๕. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

^{๕๓} ชาย โพธิสิตา; และคณะ. รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ :ศึกษา กรุงเทพมหานคร. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม แบบทดสอบแบบสั้น แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และได้สรุปความหมายจิตสำนึกต่อสาธารณสุขสมบัติในเชิงพฤติกรรม ไว้ว่า คือ การใช้สมบัติอย่างรับผิดชอบหรือการรับผิดชอบต่อสาธารณสุขสมบัติซึ่งมีนัยสองประการ ได้แก่

๑. รับผิดชอบต่อสาธารณสุขสมบัติ ด้วยการหลีกเลี่ยงการใช้ และการกระทำที่จะก่อให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อสาธารณสุขสมบัตินั้นๆ รวมไปถึงการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณสุขสมบัติในวิสัยที่ตนสามารถทำได้

๒. การเคารพสิทธิในการใช้สาธารณสุขสมบัติของผู้อื่น เพราะสาธารณสุขสมบัติ คือของที่คนทั่วไปมีสิทธิในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ ดังนั้นการใช้สาธารณสุขสมบัติอย่างรับผิดชอบต่อผู้อื่นจึงหมายถึงการใช้ของส่วนรวม โดยการคำนึงถึงว่าคนอื่นก็มีสิทธิในการใช้เช่นเดียวกัน จะต้องไม่ยึดสาธารณสุขสมบัตินั้นไว้เป็นของส่วนตัว และไม่ปิดกั้นโอกาสในการใช้ประโยชน์ของผู้อื่น

หุทัย อัจปุระ^{๕๔} ได้ใช้องค์ประกอบของการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาลปี ๑ - ๔ ในสถาบันการศึกษาพยาบาลในเขตกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาองค์ประกอบ การมีจิตสำนึกสาธารณะใน ๖ ด้าน คือ

๑. ด้านความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน
๒. ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจาร์ณ ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม
๓. ด้านความรัก ความเอื้ออาทร และความสามัคคี
๔. ด้านการรับรู้ และความสามารถในการผลักดัน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม
๕. ด้านการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาสังคม
๖. ด้านการมีเครือข่ายในการนำกิจกรรมทางสังคม

ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร^{๕๕} ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิตสาธารณะ : การศึกษาระยะยาว และใช้องค์ประกอบของจิตสาธารณะเป็น ๓ องค์ประกอบ คือ

๑. การหลีกเลี่ยงการใช้ หรือการกระทำ ที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

๒. การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้

๓. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครองของส่วนรวมนั้นมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวมจากการศึกษาองค์ประกอบของจิตสำนึกสาธารณะ จากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว มีการศึกษาจิต

^{๕๔}หุทัย อัจปุระ. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล. พยาบาลศาสตร์มหาบัณฑิต. (โสตทัศนศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร, ๒๕๔๔.

^{๕๕}ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร; และคณะ. รูปแบบการพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิตสาธารณะ : การศึกษาระยะยาว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗. หน้า ๑ - ๓.

สาธารณะในองค์ประกอบที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ องค์ประกอบของการมีจิตสำนึกสาธารณะ จากการนิยามความหมายของจิตสาธารณะของ

ชาย โพธิ์สิตา^{๕๖} (๒๕๔๐: ๑๔ – ๑๕) และการแบ่งองค์ประกอบของจิตสาธารณะจาก งานวิจัยของลัดดาวัลย์ เกษมเนตร^{๕๗} (๒๕๔๖: ๒ – ๓) ที่ศึกษากับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เพราะองค์ประกอบดังกล่าวสอดคล้องกับพัฒนาการทางด้านต่างๆ ของเด็กวัยที่ผู้วิจัยศึกษาและ สมบัติของส่วนรวมที่ผู้วิจัยศึกษาในครั้งนี้ เป็นสมบัติส่วนรวมที่อยู่ในโรงเรียน ทั้งสมบัติส่วนรวมใน ห้องเรียนและนอกห้องเรียน ซึ่งแบ่งองค์ประกอบของจิตสาธารณะเป็น ๓ องค์ประกอบ ๖ ตัวชี้วัด คือ

๑. การหลีกเลี่ยงการใช้ หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อสมบัติของ ส่วนรวมในโรงเรียนที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม หมายถึง การกระทำของนักเรียนในการรักษา ทรัพย์สินการดูแลรักษาความสะอาด การไม่ทำลายทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติในโรงเรียน ทั้งใน ห้องเรียนเช่น โต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำ ชั้นวางหนังสือ ถังขยะ ไม้กวาด เป็นต้น และสมบัตินอก ห้องเรียน เช่น ห้องอาหาร ห้องสุขา ห้องปฏิบัติการต่างๆ ห้องสมุด สวนหย่อมในบริเวณโรงเรียน สนามเด็กเล่น เป็นต้น โดยวัดได้จาก ๒ ตัวชี้วัดคือ

๑.๑ การดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวมในโรงเรียน คือ เมื่อมีการใช้แล้ว มี การเก็บรักษา ใช้แล้วเก็บเข้าที่เดิม การไม่ทิ้งเศษขยะในห้องเรียนและบริเวณโรงเรียน การไม่ขีดเขียน หรือทำลายวัสดุและอุปกรณ์ในห้องเรียนและในโรงเรียน เพื่อให้ของส่วนรวมอยู่ในสภาพดี เช่น การใช้ ไม้กวาดแล้วเก็บเข้าที่เดิม การใช้หนังสือในห้องสมุดแล้วเก็บเข้าที่ การใช้อุปกรณ์กีฬาแล้วนำส่งคืน การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์แล้วปิดเครื่องและจัดเข้าที่เดิม

๑.๒ ลักษณะของการใช้ คือ การใช้ของส่วนรวมในโรงเรียนอย่างประหยัด ใช้อย่างทะนุถนอม ใช้อย่างระมัดระวัง เพื่อให้ของส่วนรวมมีความคงทนใช้ได้ยาวนาน เช่น การเปิดอ่าน หนังสือเบาๆ การใช้แก้วน้ำรองน้ำดื่ม การปิดไฟและพัดลมก่อนออกจากห้อง การใช้แป้นเครื่อง คอมพิวเตอร์เบาๆ

๒. การถือเป็นที่หน้าที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตน สามารถทำได้ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึง การมุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของ ส่วนรวมในโรงเรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนที่ตนสามารถทำได้ โดยวัดได้จาก ๒ ตัวชี้วัด คือ

๒.๑ การปฏิบัติตามหน้าที่ ที่ถูกกำหนดในการดูแลรักษาสมบัติของ ส่วนรวม ในโรงเรียน คือ การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการให้ดูแลรักษาสมบัติของโรงเรียน เช่น การทำหน้าที่เวรทำความสะอาดห้องเรียน การทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนการดูแลห้องสมุด และการดูแลห้องปฏิบัติการอื่นๆที่ได้รับมอบหมาย

^{๕๖} ชาย โพธิ์สิตา; และคณะ. จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ :ศึกษากรุงเทพมหานคร. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐. หน้า ๑-๑๕

^{๕๗} ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร; และคณะ. รูปแบบการพัฒนาการเรียนระดับประถมศึกษาให้มี จิตสาธารณะ : การศึกษาระยะยาว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗. หน้า ๑ – ๓.

๒.๒ การอาสาปฏิบัติหน้าที่บางอย่างเพื่อส่วนรวมในโรงเรียน คือ การช่วยทำหน้าที่อื่นที่ไม่ใช่หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ เช่น การอาสาช่วยไปทิ้ง การอาสาช่วยเก็บสิ่งของ การอาสากวาดห้องเรียนหรือบริเวณโรงเรียน

๓. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมในโรงเรียนที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มโดยไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรมนั้น หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึง การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม โดยวัดได้จาก ๒ ตัวชี้วัด คือ

๓.๑ การไม่ยึดครองของส่วนรวมในโรงเรียนมาเป็นสมบัติของตนเองคือการไม่นำสมบัติของโรงเรียนมาเก็บไว้ที่ตน เช่น การไม่นำสีของโรงเรียนไประบายภาพที่บ้านการไม่นำอุปกรณ์กีฬาไปเล่นที่บ้าน

๓.๒ การแบ่งปัน หรือการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวมในโรงเรียน คือ การแบ่งปันสิ่งของกับผู้อื่น การไม่แสดงอาการหึงหวงสมบัติของส่วนรวม เช่น การไม่นำหนังสือห้องสมุดมาเก็บไว้ที่ตนหลายๆ เล่ม การเปลี่ยนให้เพื่อนใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เมื่อตนใช้เสร็จ

๒.๒.๕ การวัดจิตสำนึก

อมรรัตน์ จันทร์เขียว (๒๕๕๔ : ๒๒-๒๓)^{๕๘} การวัดจิตสาธารณะเป็นการวัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัย ดังนั้นผู้วัดจึงควรศึกษาวิธีการวัดที่หลากหลายและเหมาะสมกับพฤติกรรมจิตสาธารณะที่เกิดขึ้น โดยมีการวัดหลายๆ ครั้ง วัดอย่างต่อเนื่อง และวัดให้ครอบคลุมคุณลักษณะด้านจิตสาธารณะดังนี้

๑. วัดให้ครอบคลุมคุณลักษณะที่ต้องการวัด เนื่องจากคุณลักษณะด้านจิตพิสัยเป็นคุณลักษณะส่วนตัว ซึ่งไม่แน่ใจว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นผลมาจากอารมณ์หรือความรู้สึกนั้นๆ หรือไม่ ดังนั้น การวัดผลจึงจำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องมือหลายๆ อย่าง

๒. วัดหลายๆ ครั้ง เนื่องจากคุณลักษณะด้านจิตพิสัย อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ดังนั้นควรมีการวัดหลายๆ ครั้งในวันและเวลาที่แตกต่างกันไปจึงจะทำให้ผลการวัดเชื่อถือได้มากขึ้น

๓. วัดอย่างต่อเนื่อง ควรวัดอย่างต่อเนื่องและใช้เทคนิคหลายๆ วิธีจึงจะเชื่อได้ว่าผลการวัดคุณลักษณะด้านจิตพิสัยมีความน่าเชื่อถือและถูกต้อง

๔. ความร่วมมือของผู้ที่ถูกวัดเป็นเรื่องที่สำคัญ การวัดด้านจิตพิสัยเป็นการวัดพฤติกรรมส่วนตัวของบุคคล ซึ่งบางคนอาจไม่ต้องการเปิดเผยความจริงเพราะเกรงจะเกิดผลเสียแก่ตน ดังนั้น ผู้วัดจึงควรหาเทคนิควิธีที่จะทำให้ผู้ตอบตอบด้วยความสบายใจและรู้สึกปลอดภัย

๕. ใช้ผลการวัดให้ถูกต้อง เนื่องจากการวัดด้านจิตพิสัยไม่มีคำตอบที่ถูกหรือผิด ดังนั้น คณะกรรมการวัดจึงไม่สามารถนำไปใช้ตัดสินได้ว่าดีหรือตก แต่เป็นการวัดเพื่อนำไปพัฒนาบุคคลและหาทางช่วยเหลือต่อไป

^{๕๘} อมรรัตน์ จันทร์เขียว. การพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อสร้างเสริมจิตสาธารณะชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒. การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔. หน้า ๒๒-๒๓

ณัฐภรณ์ หลาวทอง^{๕๙} (๒๕๔๖: ๑๙๙-๒๐๑) เสนอแนะวิธีการวัดไว้ดังนี้

๑. การรายงานตนเอง (Self-Report) เป็นการให้ผู้รับการทดสอบแสดงความรู้สึกของตนเองตามสิ่งเร้าที่ได้สัมผัส ซึ่งอาจใช้ข้อความหรือสถานการณ์ต่างๆ โดยผู้ตอบมีโอกาสตอบได้ตามความคิด ความรู้สึกของตนเอง (การตอบแบบปลายเปิด) หรือเลือกคำตอบที่มีการจัดเตรียมให้แล้ว (การตอบแบบปลายปิด)

๒. การสังเกตพฤติกรรม (Observation) เป็นการใช้ประสาทสัมผัส โดยเฉพาะตาและหูในการบันทึกจดจำพฤติกรรมอย่างมีจุดมุ่งหมาย แล้วจดลงในแบบบันทึกที่มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) หรือแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

๓. การสังเกตร่องรอยของพฤติกรรม (Obtrusive) เป็นการตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับจากหลักฐานอื่นที่ใช้อ้างอิงถึงความถี่ของพฤติกรรม เช่น ร่องรอยการไปเยี่ยมหนังสือจากห้องสมุดร่องรอยจากกิจกรรมการแสดงจิตสาธารณะ เป็นต้น

๔. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีวัดที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์พูดคุยระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้รับการสัมภาษณ์ ซึ่งอาจสัมภาษณ์เป็นกลุ่มหรือรายบุคคลก็ได้ อาจเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือไม่มีโครงสร้างซึ่งจะมีความยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์สูง

๕. เทคนิคการจินตนาการ (Projective Techniques) เป็นการใช้สถานการณ์หรือสิ่งไปกระตุ้นให้ผู้ทดสอบแสดงพฤติกรรมหรือมีความคิดจินตนาการของตนเองออกมา เช่น การให้แสดงความรู้สึกจากภาพการแสดงจิตสาธารณะที่กำหนดให้ การแต่งเรื่องเกี่ยวข้องกับจิต สาธารณะให้สมบูรณ์ เป็นต้น

จิราภรณ์ ไชยกมล ๒๕๖๑^{๖๐} (๓๔-๓๗) กล่าวว่าเครื่องมือวัดจิตสาธารณะมีหลากหลายชนิด ในที่นี้นำเสนอ ๖ ชนิด คือ เครื่องมือ วัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า การสังเกต การสัมภาษณ์ แบบตรวจสอบรายการ แบบวัดให้นักเรียน สร้างจินตนาการ และแบบวัดโดยใช้สถานการณ์ ดังนี้

๑. เครื่องมือวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มาตราส่วนประมาณค่าเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่ใช้วัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัย ซึ่งแบ่งออกได้ดังนี้

๑.๑ มาตราส่วนประมาณค่าแบบตัวเลข (Numerical Rating Scale) เป็นมาตราส่วนที่สร้างขึ้นโดยใช้รหัสตัวเลขสำหรับประมาณค่าคุณลักษณะต่างๆ เลขรหัสนี้ใช้แทนคาบบรรยาย เช่น ๑ หมายถึง ไม่เกิด ๒ หมายถึง เกิดนานๆ ครั้ง ๓ หมายถึง เกิดบางครั้ง ๔ หมายถึง เกิดบ่อยครั้ง ๕ หมายถึง เกิดทุกครั้ง ตัวอย่างมาตราส่วนประมาณค่าแบบตัวเลขแบบประเมินจิตสาธารณะ คำชี้แจง ให้ผู้สอนสังเกตพฤติกรรมผู้เรียนด้านจิตสาธารณะ แล้วประเมิน โดยใช้เกณฑ์ดังต่อไปนี้ ๑ หมายถึง ไม่เกิด ๒ หมายถึง เกิดนานๆ ครั้ง ๓ หมายถึง เกิดบางครั้ง ๔ หมายถึง เกิดบ่อยครั้ง ๕ หมายถึง เกิดทุกครั้ง

๑.๒ มาตราส่วนประมาณค่าแบบบรรยาย (Descriptive Rating Scale) วิธีการนี้จะเขียนคาบบรรยายบอกคุณลักษณะของเรื่องนั้นว่าอยู่ในระดับใด

^{๕๙} ณัฐภรณ์ หลาวทอง. การประเมินจิตพิสัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

หน้า ๑๙๙ - ๒๐๑

^{๖๐} จิราภรณ์ ไชยกมล. การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างจิตสาธารณะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสํานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๒, ๒๕๖๑. หน้า ๓๔-๓๗.

๑.๓ มาตรฐานส่วนประมาณค่าแบบกราฟ (Graphic Rating Scale) เป็นการกำหนดคุณลักษณะของพฤติกรรม ไว้ที่เส้นนั้นๆ ผู้ประเมินจะเขียนเครื่องหมายไว้บนเส้นที่ตรงกับลักษณะที่จะประเมินโครงสร้างของมาตรฐานส่วนประมาณค่า มาตรฐานส่วนประมาณค่า จะประกอบไปด้วย ๓ ส่วน คือ

๑.๓.๑ คำชี้แจง เป็นส่วนชี้แจงจุดมุ่งหมายของความต้องการข้อมูลว่าต้องการข้อมูลไปทำอะไร ตอบแล้วจะเกิดประโยชน์อะไร และที่สำคัญจะต้องชี้แจงว่าคำตอบที่ได้จะไม่ก่อผลเสียหายต่อผู้ตอบแต่อย่างใด

๑.๓.๒ ข้อมูลส่วนตัว เป็นส่วนที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบ ซึ่งอาจจะเป็นเพศ อายุ ระดับการศึกษา เป็นต้น ซึ่งการกำหนดข้อมูลส่วนนี้ขึ้นอยู่กับประเด็นที่ผู้เก็บข้อมูลสนใจจะ

๑.๓.๓ ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการศึกษา เป็นส่วนที่ให้ผู้แสดงความคิดเห็นต่อจิตสาธารณะที่ศึกษา ซึ่งรูปแบบของคำถามอาจเป็นปลายเปิดหรือปลายปิดหรือทั้ง ๒ แบบผสมกันก็ได้ โดยส่วนนี้อาจจะแบ่งออกเป็นตอนๆ ตามเรื่องที่ต้องการศึกษาก็ได้ ดังนั้น ผู้สร้างแบบวัดจิตสาธารณะต้องกำหนดโครงสร้างของแบบวัดให้มีคำชี้แจง ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบ และข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการศึกษา

๒. แบบสังเกต (Observation) การสังเกต หมายถึง การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคล โดยใช้ประสาทสัมผัสของผู้สังเกตเฝ้าดูพฤติกรรมต่างๆ ที่บุคคลนั้นแสดงออกมาในลักษณะที่เป็นจริงตาม ธรรมชาติโดยมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนในการดู และไม่มี การควบคุมสถานการณ์ที่ทำการศึกษากการสังเกต สามารถแบ่งได้โดยใช้เกณฑ์ในการแบ่ง ๓ เกณฑ์ ดังนี้

๒.๑ ใช้วิธีการใช้การสังเกตเป็นเกณฑ์ แบ่งได้ ๒ ประเภท คือ

๒.๑.๑ การสังเกตทางตรง (Direct Observations) คือ วิธีการสังเกตที่ ผู้สังเกตไปสังเกตด้วยตนเองตลอดเวลา

๒.๑.๒ การสังเกตทางอ้อม (Indirect Observations) คือ วิธีที่ผู้สังเกตไม่ได้สังเกตด้วยตนเองแต่ส่งตัวแทนไป แล้วกลับมาเล่าพฤติกรรมที่สังเกตได้ให้ฟัง

๒.๒ ใช้ผู้สังเกตเป็นเกณฑ์ แบ่งได้ ๒ ชนิด ดังนี้

๒.๒.๑ การสังเกตโดยการเข้าร่วม (Participant Observations) คือ การที่ผู้สังเกตเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่สังเกต โดยทำตนเป็นเหมือนสมาชิกในกลุ่มนั้น เช่น การศึกษาพฤติกรรมของคนในโรงเรียน โดยการเข้าไปอยู่ในโรงเรียนนั้น

๒.๒.๒ การสังเกตโดยการไม่เข้าร่วม (Non-participant Observations) คือ การที่ผู้สังเกตไม่ได้เข้าไปอยู่ในสถานการณ์ เพียงแต่อยู่ภายนอกสถานการณ์เพื่อคอยสังเกตเพียงอย่างเดียว

๒.๓ ใช้ผู้ถูกสังเกตเป็นเกณฑ์ แบ่งออกได้ ๒ ชนิด คือ

๒.๓.๑ การสังเกตเป็นทางการ (Formal Observations) คือ การที่ผู้ถูกสังเกตรู้ว่าถูกสังเกต เพราะมีการบอกจุดมุ่งหมาย วัน เวลา สถานที่ ที่จะสังเกตไว้ล่วงหน้า

๒.๓.๒ การสังเกตแบบไม่เป็นทางการ (Informal Observations) คือการสังเกตที่ผู้ถูกสังเกตไม่รู้ตัวว่าถูกสังเกตหลักในการสังเกต

๒.๓.๒.๑. ต้องตั้งจุดมุ่งหมายในการสังเกตที่แน่นอนว่าจะสังเกตพฤติกรรมใด เช่น พฤติกรรมการช่วยเหลือผู้อื่น การเสียสละ เป็นต้น

๒.๓.๒.๒. ต้องสังเกตด้วยความระมัดระวังและใช้วิจารณญาณในการพินิจพิเคราะห์ทั้งพฤติกรรม ดีและไม่ดี และต้องมีความยุติธรรมกับเด็กมากที่สุด

๒.๓.๒.๓. ระยะเวลาในการสังเกตต้องติดต่อกัน และต้องทำการสังเกตหลายๆ ครั้งหลายๆสถานการณ์ เพื่อที่จะให้ได้พฤติกรรมที่แท้จริง

๒.๓.๒.๔. วิธีการสังเกตและวิธีการบันทึกข้อมูลต้องเป็นระบบ มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน เช่น การใช้มาตราส่วนประมาณค่า ระเบียบพฤติกรรม เป็นต้น

๒.๓.๒.๕. ขณะที่สังเกตจะต้องไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว เพื่อที่จะได้พฤติกรรมที่แท้จริง

๒.๓.๒.๖. บันทึกเฉพาะพฤติกรรมที่สังเกตเห็นเท่านั้นไม่ใส่ความรู้สึกส่วนตัวของผู้สังเกตเข้าไป

๒.๓.๒.๗. การสังเกตจะให้ผลที่แน่นอนน่าเชื่อถือ ควรใช้ผู้สังเกตหลายๆ คน

๓. แบบสัมภาษณ์ (interview) การสัมภาษณ์ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสอบถาม หรือการโต้ตอบ ทางวาจาเป็นหลัก โดยเรียกผู้สอบถามหรือเก็บข้อมูลว่าสัมภาษณ์และเรียกฝ่ายตอบหรือฝ่ายให้ข้อมูล ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์นี้ใช้ได้ดีสำหรับเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรู้สึก ความสนใจ ความคิดเห็น หรือทัศนคติเรื่องต่างๆ รูปแบบของการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ

๓.๑ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแน่นอน (Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ได้กำหนดตัวคำถามและคำตอบไว้เรียบร้อยแล้ว โดยตัวคำตอบจะเป็นแบบให้เลือกตอบ เช่น ใช่-ไม่ใช่ จริง-ไม่จริง ดี-ไม่ดี เป็นต้น

๓.๒ การสัมภาษณ์แบบที่ไม่มีโครงสร้างแน่นอน (Unstructured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดคำตอบไว้แน่นอนตายตัว โดยผู้ตอบ (ผู้ถูกสัมภาษณ์) จะตอบคำถามโดยอิสระ การสัมภาษณ์วิธีนี้ผู้สัมภาษณ์มีหน้าที่รับฟังและคอยเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการ ดังนั้นผู้สัมภาษณ์จะต้องเป็นผู้มีความชำนาญเป็นพิเศษ

๔. แบบตรวจสอบรายการ (Check list) แบบตรวจสอบรายการเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลชนิดหนึ่งที่ประกอบไปด้วยข้อรายการ หรือเรื่องราวต่างๆ ที่จะให้ผู้ตอบ ตอบในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในสองอย่างตามที่ กำหนดให้ เช่น มี-ไม่มี ใช่-ไม่ใช่ ชอบ-ไม่ชอบ เป็นต้น แบบตรวจสอบรายการเป็นการมุ่งตรวจสอบ ว่ามีการกระทำหรือมีพฤติกรรมต่างๆ เกิดขึ้นตามที่กำหนดในรายการหรือไม่ โดยไม่ได้พิจารณาถึง คุณภาพ หรือจำนวนครั้งของการกระทำที่เกิดขึ้น

๕. แบบวัดจินตนาการ การวัดแบบนี้โดยให้ผู้เรียนดูภาพแล้วบรรยาย หรือเขียน แสดงความคิดเห็นต่อ สถานการณ์ที่ยกมา เช่น ถ้าผู้เรียนมีเงิน ๒๐ ล้านบาทจะนำไปพัฒนาประเทศอย่างไรบ้าง หรือถ้าผู้เรียนเป็นนายกรัฐมนตรี ผู้เรียนจะพัฒนาประเทศอย่างไร ๖. แบบวัดโดยใช้สถานการณ์แบบวัดโดยใช้สถานการณ์ นิยมกำหนดสถานการณ์ที่หลากหลายแล้วให้ผู้เรียน เลือกตอบ

คะนิง เทวฤทธิ^{๖๑} ๒๕๕๙:๓๔ มีแนวคิดที่ว่าวิธีการวัดทางจิตวิทยาในปัจจุบันว่ามีวิธีการหลายวิธีได้แก่

๑. การสังเกตเป็นวิธีการศึกษาพฤติกรรมที่ใช้ได้ง่าย สะดวก และใช้กันมากในการศึกษาวิจัย เราสามารถควบคุมให้การสังเกตมีระบบและเป็นปรนัยได้ถ้าผู้ศึกษาวิจัยใช้การสังเกตอย่างมีระบบและเป็นปรนัยแล้วจะทำให้เกิดประโยชน์หลายประการ เช่น ศึกษาพัฒนาการของบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคล และสาเหตุของพฤติกรรมเพื่อให้เข้าใจบุคคลได้ประเภทของการสังเกตที่สำคัญ สามารถแบ่งออกเป็น ๒ เรื่องที่สำคัญ คือ

๑.๑ การสังเกตตามสภาพธรรมชาติแบ่งออกเป็น การสังเกตแบบไม่เป็นทางการ เป็นการสังเกตที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และการสังเกตอย่างมีวัตถุประสงค์โดยจะกำหนดวัตถุประสงค์ในการสังเกตว่าจะสังเกตพฤติกรรมอะไรบ้าง และจะสังเกตเฉพาะพฤติกรรมที่ต้องการเท่านั้น ซึ่ง พฤติกรรมดังกล่าวได้แก่ พฤติกรรมทางกาย พฤติกรรมทางเชาว์ปัญญาและพฤติกรรมทางอารมณ์และ สังคม

๑.๒ สังเกตในห้องทดลอง เมื่อต้องการศึกษาพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งที่ยากแก่ การสังเกตได้ในสภาพการณ์ธรรมดา จะต้องจัดสถานการณ์ในห้องทดลอง โดยมีสถานการณ์เฉพาะที่ ต้องการศึกษาร่วมกับสถานการณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วลอบสังเกตพฤติกรรมทางกระจกทางเดียว โดย ไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว

๒. การสังเกตตนเอง หรือรายงานตนเอง เป็นวิธีศึกษาพฤติกรรมภายในที่เป็นข้อมูล ส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้สึก ทศนคติค่านิยมที่ถูกต้อง มักจะมีข้อ กัดตรงที่มีอคติส่วนตัวเข้ามา เกี่ยวข้องมากกว่าการสังเกตจากผู้อื่น แต่บุคคลสามารถฝึกฝนการสังเกตด้วยตนเองให้ถูกต้องและมีระบบยิ่งขึ้นได้ทำให้บุคคลสามารถ จแนกสิ่งที่เขารู้สึกคิด หรือจะกระทำจากสิ่งที่เขาควรจะรู้สึกคิดหรือกระทำแล้วรายงานด้วยตนเองการรายงานตนเองนั้น จะมีแบบสังเกตที่เป็นลักษณะการเติมค าใน ช่องว่างหรือมาตราประมาณค่าที่บุคคลสามารถบันทึกได้ตามความเหมาะสม

๓. การสัมภาษณ์เป็นวิธีการวัดพฤติกรรมที่ใช้กันมานานและเป็นวิธีประเมินบุคลิกภาพ วิธีหนึ่ง การสัมภาษณ์เป็นวิธีการวัดพฤติกรรมที่ใช้กัน มานานและเป็นวิธีประเมินบุคลิกภาพวิธีหนึ่ง การสัมภาษณ์เป็นการได้รับข้อมูลจากค าวุฒของผู้รับสัมภาษณ์ถึงการกระทำของตนเองและทำให้ผู้สัมภาษณ์สังเกตเห็นกริยาท่าทางการเคลื่อนไหว ค าวุฒของผู้รับการสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์ควรจดบันทึก สิ่งเหล่านี้ไว้ด้วย การสัมภาษณ์มักจะใช้ในการสืบค้นข้อมูลที่ลึกซึ้ง เช่น ในการจ้างการคัดเลือกและ กลั่นกรอง ประเมินผลงาน และในการให้ค าปรึกษา เป็นต้น

๔. การใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ประเมินพฤติกรรมในโรงเรียนและสถานที่ อื่นๆ ที่ต้องการให้ผู้ประเมินคุณค่าเป็นระดับที่ต่อเนื่องกัน สามารถใช้เก็บรวบรวมพฤติกรรมได้รวดเร็ว และประหยัดกว่าการสังเกตและการสัมภาษณ์และสามารถเก็บข้อมูลที่ละมากๆ เสียเวลาและ ค่าใช้จ่ายน้อย

^{๖๑} คะนิง เทวฤทธิ. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกรักท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโดยใช้กระบวนการทางสังคม. ศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๙. หน้า ๓๔

๕. การใช้แบบทดสอบ แบบทดสอบทางจิตวิทยา มักเป็นแบบทดสอบความสามารถที่มีคำตอบถูกและผิด แบบทดสอบเขาวนัปัญหา ความถนัดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นอกจากแนวคิดใน การวัดทางด้านจิตวิทยาดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาเครื่องมือที่ใช้ในการวัดตัวแปรที่เกี่ยวกับจิตสำนึก

ณัฐรัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน^{๒๒} (๒๕๕๙: ๑) ได้สรุปวิธีการสร้างและการปลูกฝังจิตสำนึกไว้ว่า ควรมีวิธีการ ๘ วิธี โดยต้องอาศัยบุคคล ระบบกลไก และการสื่อสาร เป็นพลังขับเคลื่อนจากจุดเริ่มต้นไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนดังนี้

๑. การสร้างการรับรู้ การสร้างการรับรู้ในประเด็นที่ต้องการสร้างจิตสำนึก
๒. การชี้ให้เห็นคุณค่า ความสำคัญ ความจำเป็นที่ต้องตระหนัก
๓. การกระตุ้นให้เกิดการคิด
๔. การโน้มน้าวให้เกิดการยอมรับ
๕. การชักนำให้นำไปปฏิบัติ
๖. การเชิญชวนให้นำไปเผยแพร่
๗. การตอกย้ำให้มีความต่อเนื่องในความคิดและการปฏิบัติ
๘. การเสริมสร้างให้จิตสำนึกมั่นคงแข็งแรง

กล่าวโดยสรุป เนื่องจากจิตสำนึกเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ แต่การวัดจิตสำนึกจะต้องวัดพฤติกรรมที่สังเกตได้และวัดได้ โดยใช้เครื่องมือวัดได้หลายชนิด เช่น แบบสังเกต แบบสอบถาม แบบประเมิน แบบสัมภาษณ์ เป็นต้น

๒.๒.๕ วิธีการและขั้นตอนการสร้างจิตสำนึก

การสร้างจิตสำนึก เป็นความรับผิดชอบในตนเอง แม้ว่าจะได้รับการอบรมสั่งสอนถ้าใจตนเองไม่ยอมรับ จิตสำนึกก็ไม่เกิด ฉะนั้นคำว่า "ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน" จึงมีความสำคัญส่วนหนึ่งในการสร้างจิตสำนึกถ้าตนเองไม่เห็นความสำคัญแล้วคงไม่มีใครบังคับได้ นอกจากใจของตนเองแล้วแนวทางที่สำคัญในการจิตสำนึกยังมีอีกหลายประการถ้าปฏิบัติได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ดังนี้

๑. สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วม รู้ถึงขอบเขตของสิทธิ เสรีภาพหน้าที่ ความรับผิดชอบ ต่อตนเองและสังคม
๒. ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักเสมอว่าตนเอง คือส่วนหนึ่งของสังคม ต้องมีความรับผิดชอบเรื่องของส่วนรวม
๓. ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเอง เช่นกันอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ ต้องช่วยกันแก้ไข

^{๒๒} ณัฐรัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึกการสร้างจิตสำนึกและการปลูกฝังจิตสำนึก.

<http://nattawatt.blogspot.com/2016/12/consciousness.html>

๒๕๕๙. หน้า ๑

๔. ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาที่นับถือ สอนให้คนทำความดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติได้จะทำให้ตนเองมีความสุข นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมด้วยทำให้เราสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

รีนฤดี ชัยอำมาตย์^{๖๓} (๒๕๕๐ : ๑๐-๑๒) กล่าวถึงการสร้างจิตสำนึก ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลว่า จำเป็นจะต้องมีกระบวนการหรือขั้นตอนกลยุทธ์ในการสร้างจิตสำนึกที่สำคัญและเกิดประสิทธิภาพ ดั้งขั้นตอนกลยุทธ์ในการสร้างจิตสำนึก มี ๓ ประการ ได้แก่

๑. กลยุทธ์การปลูกจิตสำนึก เป็นกลยุทธ์หลักของการสร้างประชาสังคม เพราะประชาสังคมต้องขับเคลื่อนด้วยความร่วมแรงร่วมใจ ก่อเกิดความสัมพันธ์โยงใยเป็นเครือข่ายดังนั้น กลยุทธ์การปลูกจิตสำนึกสาธารณะของบุคคล กลุ่ม ชุมชนและสังคม จึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำเป็นสิ่งแรก โดยอาศัยการสนับสนุนหรือเทคนิค

๑.๑ สร้างความรัก กลยุทธ์ความรักนี้เป็นความรักขั้น สูงสุดของสังคม เป็นมากกว่าความรักในความเป็นพรศพวก เป็นความรักสากล เป็นความรักที่ เอาชนะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ เป็นมิตรภาพเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันทำให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อเป็นพลังทางสังคม ซึ่งความรักในธรรมชาติของแผ่นดิน หมายรวมถึง ความรักในสังคม ต่อประเทศมนุษย์ก่อ กานิต โดยธรรมชาติและมีความเป็นอยู่ร่วมกับธรรมชาติ คนในสังคมไทยใน ประเทศไทยจึงต้องหวงแหน และรักธรรมชาติและความเป็นไทย รักวัฒนธรรมชุมชน รักใน ค่านิยมความเป็นไทย กระแสความรักดังกล่าวได้จางหายไปจากอารยธรรมตะวันตก จากค่านิยม ลัทธิบริโภคนิยมนำมาซึ่งการแก่งแย่ง แข่งขันอย่างเอาเป็นเอาตาย ความรักต่อเพื่อนมนุษย์และความ รักต่อแผ่นดินจะสร้างความผูกพันใน ความเป็นสังคมไทยและเป็นตัวปลูกจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness)

๑.๒ ส่งเสริมความรู้ การเสริมสร้างความรู้เป็นส่วนสนับสนุนสำคัญใน การสร้างความรัก ความรู้ อย่างแท้จริง เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากการกระทำ เรียนรู้จาก ความต้องการที่แท้จริง (Learning by Doing)ความรู้ในที่นี้แบ่งออกได้เป็น ๒ นัย คือ ความรู้ อย่าง ชาบซึ่งในศาสตร์หรือความรู้ใดๆและความรู้ที่ทำให้เกิดการคิดเป็น เลือกเป็น อันเป็น ความรู้ในการ เชื่อมโยงหรือโลกทัศน์สังคมที่คิดเป็นคิดถูกจึงเป็นสังคมแห่งปัญญาที่แท้จริง

๑.๓ ส่งเสริมความเป็นธรรมชาติ การดำเนินงานต่างๆในการพัฒนาภาครัฐ ที่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะการเร่งรัดเพื่อจะให้ถึงเป้าหมายรวดเร็ว ด้วยมีเวลาและงบประมาณ เป็นข้อ กัด อีกทั้งใน บางครั้งความ ส เร็วก็นำมาซึ่งต าแห่ง และความก้าวหน้าของข้าราชการ หรือองค์กรที่เข้าไปทำ มีการแต่งตั้งหัวหน้า ผู้นำ วางแผน วางขั้นตอน จัดหาอุปกรณ์และทรัพยากร ซึ่งภายหลังเมื่อ หน่วยงานถอนตัวชุมชนที่ไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้ เพราะมีผู้จัดการให้โดยตลอด การสร้าง จิตสำนึกสาธารณะเมื่อปลูกจิตสำนึกด้วยความรัก และให้ความรู้การรวมกลุ่มดำเนิน กิจกรรมดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติเพื่อความเป็นอิสระ และความต่อเนื่อง

^{๖๓}รีนฤดี ชัยอำมาตย์. จิตสำนึกของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่มีต่อแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕0. หน้า ๑๐-๑๒

ยั่งยืนด้วยความซาบซึ้งในจิตใจเป็นการพิสูจน์ถึงศักยภาพของระดับแห่งสำนึกว่าจะสามารถแสดงศักยภาพในการร่วมกันแก้ปัญหาของสังคมได้มากน้อยเพียงใด

๒. กลยุทธ์การฝึกกำลัง (Empowerment) เมื่อใช้กลยุทธ์ การปลูกจิตสำนึก โดยอาศัย เทคนิคความรัก ความรู้ และความเป็นธรรมชาติแล้ว สิ่งต่อไปก็คือ การรวบรวมพลังของปัจเจกชนแต่ละคนเข้าไปเป็นกลุ่ม เป็นองค์กรเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวโดยอาศัยกลยุทธ์การฝึกกำลัง ซึ่งมีเทคนิค คือ

๒.๑ การมีส่วนร่วม (Participation) ควรยึดหลักการมีส่วนร่วมที่สำคัญ

๓ ประการ

๒.๑.๑ การมีส่วนร่วมนั้นต้องเกิดจากความเต็มใจและความเข้าใจที่จะเข้าร่วมเพราะจะทำให้เกิด ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในการแก้ไขปัญหา ตัดสินใจเรื่องนั้นๆอันจะทำให้เกิดความ สามัคคี และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒.๑.๒ กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ความเสมอภาคและขีดความสามารถของแต่ละบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วม

๒.๑.๓ การมีส่วนร่วมต้องมีพื้นฐานของเสรีภาพ อิสระที่จะตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ ข้อสำคัญคือการมีส่วนร่วม นั้นต้องไม่เกิดจากการบังคับหรือขู่เข็ญจากผู้ที่เหนือกว่า

๒.๒.ความเป็นหนึ่งเดียว(Unity) ๑๓ เทคนิคความเป็นหนึ่งเดียว ถือเป็นจุดที่สามารถแสดงถึงพลังของประชาสังคมจากรัก ความรู้ความเป็นธรรมชาติ มาสู่การมีส่วนร่วมอันเป็นกิจกรรมแสดงออกถึงความเป็นประชาสังคม อัน อาจได้แก่ กิจกรรม (Activity) ของกลุ่มผลประโยชน์ หรือองค์กรชุมชนต่างๆ หรือความสำนึก ร่วมในการเป็นสมาชิกของชุมชน เช่นความรัก ความภูมิใจในท้องถิ่น ห่วงแหนในวัฒนธรรมของ คนในชุมชน เมื่อมาถึงจุดนี้เทคนิคความเป็นหนึ่งเดียวคือความเป็นหนึ่งเดียวของสังคมเป็น ความรู้สึกที่ว่าพวกเดียวกัน ทั้งที่ไม่เคยเห็นกัน ไม่เคยรู้จักกัน แต่เป็นพวกเดียวกันโดยวัฒนธรรม สังคมไทย

๓. กลยุทธ์กระแสผลักดัน (Drive) กลยุทธ์กระแสผลักดันเป็นการปลูกจิตสำนึกทางสังคม โดยอาศัยเทคนิค ความรักความรู้และความเป็นธรรมชาติ เมื่อเกิดจิตสำนึกจึงเป็นขั้นตอนของกลยุทธ์การรวมพลังโดยรวบรวมพลังจากจิตสำนึกของประชาชนโดยอาศัยเทคนิคการมีส่วนร่วม ความเป็นหนึ่งเดียวและความสุภาพ สิ่งที่จะได้คือมาก็คือ ประชาสังคมในตัวบุคคล กลุ่ม องค์กร ชุมชน และสังคมเพื่อใช้เป็นพลังในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาศักยภาพ ซึ่งกลยุทธ์กระแสผลักดันเป็น สิ่ง ที่จะฝังต้นประชาชนให้เกิดความยั่งยืนของจิตสำนึกและเจริญขึ้นในจิตใจของผู้คนในสังคมเป็นการ สร้างสนามให้กับประชาสังคมในการขับเคลื่อนก่อเป็นกระแสสังคม มิใช่จำกัดไว้เพียงแคใน หนังสือหรือแวดวงวิชาการ สนามในที่นี้คือ กิจกรรมในการส่งเสริมแสดงออกถึงความเป็นประชา สังคม ซึ่ง หากมองในแง่ของเด็กและเยาวชน ก็คือ กิจกรรมต่างๆ ที่เด็กและเยาวชนต่างมีจิตสำนึก ร่วมกันและ มารวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคม เพื่อแก้ปัญหาและขยายการพัฒนาให้เกิดความ เหมาะสมยิ่งขึ้น

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร^{๖๔} (๒๕๔๓ : ๕๕-๕๙) ได้เสนอกลยุทธ์การปลูกจิตสาธารณะสรุปได้ดังนี้

๑. การใช้บทบาทของผู้นำ ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจะมีบทบาทสูงในการริเริ่ม สร้างสรรค์ โน้มนำ หล่อหลอม ประสานงานเพื่อให้เกิดจิตสาธารณะ

๒. การใช้การสื่อสารแบบรวมศูนย์ โดยใช้การสื่อสารที่มีการควบคุมโดยศูนย์กลางเพื่อเผยแพร่ในสิ่งที่คนเห็นว่าดีหรือให้ผู้อื่นร่วมเผยแพร่เพื่อแก้ปัญหาการไม่เป็นเอกภาพในการเผยแพร่ซึ่งอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดในสาระบางประการ

๓. การใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้ โดยการผลักดันให้จิตสาธารณะเข้าสู่ระบบการศึกษาให้ได้ไม่ว่าจะเป็นทางการที่เป็นการศึกษาในระบบ เช่น การศึกษาในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่างๆ และไม่เป็นทางการคือการศึกษาในระบบและการศึกษาตาม อัยาศัย เช่น การเรียนรู้ภายใน องค์กร ชุมชน สังคม การเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ภายในสังคม

๔. การใช้บทบาทของสื่อมวลชน สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสาร สู่บุคคลต่างๆ ซึ่งจะช่วยสร้างจิตสาธารณะที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ๕. การใช้ตัวอย่างที่ดีในสังคม การสร้างและสนับสนุนคนดี ยกย่องคนดี เลือก ผู้นำที่ดีและผลักดันตัวอย่างจิตสาธารณะที่ดีเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดจิตสาธารณะในสังคมได้

ทิตินา แคมมณี^{๖๕} (๒๕๔๖ : ๖๙-๗๔) ได้เสนอวิธีการสอนที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมซึ่งนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตสาธารณะได้ดังนี้

๑. การเล่านิทาน เป็นการสอนที่ใช้นิทานเป็นสื่อ ซึ่งครูอาจใช้สื่ออื่นๆ ประกอบได้เช่น หุ่น ภาพ แผ่นป้ายสไล และการ์ตูน เป็นต้น

๒. การเล่นเกม เกมเป็นการเล่นภายใต้กติกาที่กำหนด โดยมีจุดมุ่งหมายของการเล่นโดยทั่วไปแล้วจะมีการแข่งขันเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ตื่นเต้น เกมที่ควร นำมาใช้ฝึกที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

๓. การใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการสอนโดยใช้เรื่องที่คัดสรรมาหรือเขียนขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษา โดยมีประเด็นคำถามให้ผู้เรียนฝึกคิดวิเคราะห์ อภิปราย และแก้ปัญหา เรื่องที่เลือกมาใช้ควรเป็นเรื่องที่คล้ายความจริง

๔. การใช้บทบาทสมมติ เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นตัวละครในสถานที่สมมติ เช่นการให้นักเรียนแสดงเป็นเวทาคาพิทักซ์สิ่งแวดลอมของชุมชน หรือแสดงเป็นผู้มีคุณธรรมในการช่วยเหลือผู้ยากไร้

๕. การใช้สถานการณ์จำลอง าลอง เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กันในสถานการณ์ที่จ าลองจากสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความเป็นจริงของสถานการณ์นั้น

^{๖๔}ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร. สำนักไทยที่พึงปรารถนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา. (๒๕๔๓). หน้า ๕๕-๕๙

^{๖๕}ทิตินา แคมมณี. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม :จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : เมธีพิปส์. ๒๕๔๖. หน้า ๖๙-๗๔

เช่นการใช้สถานการณ์จำลองจากเหตุการณ์การเข้าไปช่วยเหลือผู้คนที่โดนสึนามิถล่มในภาคใต้ของไทย เป็นต้น

กัลยากร วรกุลสถฐานีย์^{๖๖}(๒๕๕๓ : ๘-๑๐) ได้สรุปไว้ว่า การพัฒนาจิตสาธารณะจะต้องใช้วิธีการและกิจกรรมที่หลากหลาย โดยกิจกรรมที่นักเรียนเข้าร่วม แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้น เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนและให้นักเรียนเข้าร่วม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเสริมจากวิชาการ แบ่งได้ดังนี้

๑.๑ กิจกรรมที่ใช้แรงกายกระทำ คือ กิจกรรมการเข้าค่ายต่างๆ เช่น ค่ายพระพุทธ ค่ายลูกเสือ ซึ่งจะมีการเก็บกวาด เก็บขยะ ปลูกต้นไม้ ปลูกป่า กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์กับเด็กด้อยโอกาส

๑.๒ กิจกรรมการให้บริจาค เช่น การบริจาคสิ่งของให้ผู้ที่ต้องการ

๒. กิจกรรมอาสาสมัคร ซึ่งจะเริ่มต้นด้วยตัวนักเรียนเอง ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมของชมรมหรือชุมนุมที่นักเรียนเป็นสมาชิก เช่น กิจกรรมสอนหนังสือน้อง กิจกรรมเลี้ยงอาหารสุนัขจรจัด กิจกรรมรณรงค์เก็บขยะในบริเวณโรงเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำให้กับสังคมและยังได้ทำพร้อมกับเพื่อนๆ อีกด้วย

จิรวรรณ คุ่มพร้อม สาสีพันธ์^{๖๗} (๒๕๖๐ : ๒๗)การสร้างสำนึกที่ดีและถูกต้องนั้น อาศัยปัจจัยของการรับรู้ของแต่ละบุคคล และการรับรู้ขึ้นอยู่กับอิทธิพล ๓ ประการคือ

๑. ประสบการณ์ทั้งในอดีตที่ผ่านมาและในชีวิตประจำวัน
๒. ความใส่ใจและการให้คุณค่าในเรื่องที่จะรับรู้ซึ่งการใส่ใจสามารถแปรเปลี่ยนได้หลายระดับ ตั้งแต่ความจำเป็น ความต้องการความคาดหวัง ความสนใจและอารมณ์และ
๓. สุตท้ายลักษณะและรูปแบบ การรับรู้เรื่องต่างๆ การเรียกร้องความสนใจอาศัยการได้ยินได้เห็นเพียงครั้งเดียว แต่การรับรู้ต้องการ หลายครั้งและสำนึกที่ดีนั้นต้องการระยะเวลาานพอสมควร

ปรีดา รอดนวล^{๖๘} (๒๕๖๐) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาให้คนไทยมีจิตสำนึกที่ถูกต้อง

๑. การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านสถาบันครอบครัว โดยการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ และเครือญาติ ควรปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องในด้านต่างๆ ต่อลูกหลานของตนเอง โดยถือว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของครอบครัว

๒. การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านชุมชน โดยผู้คน กลุ่ม และองค์กรต่างๆ ในชุมชน ต้องช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นต่อสมาชิกของชุมชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ถือเป็นกำลังสำคัญในอนาคต การสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านชุมชน อาจสร้างโดยการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆขึ้นมาเพื่อเป็น

^{๖๖} กัลยากร วรกุลสถฐานีย์ การโฆษณาเบื้องต้น กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓ หน้า ๘-๑๐

^{๖๗} จิรวรรณ คุ่มพร้อม สาสีพันธ์. การพัฒนาการบริหารจัดการขยะที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเชิงท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเกาะสมุย โดยใช้การสอนแบบทีม วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต กรุงเทพฯ, ๒๕๖๐ หน้า ๒๗

^{๖๘} ปรีดา รอดนวล. จิตสำนึกเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนในบริบทสังคมไทย. <http://preedar.blogspot.com/2012/11/blog-post.html>, ๒๕๖๐.

กรอบให้เกิดการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้อง ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการช่วยกันสร้างจิตสำนึก ที่ถูกต้อง และรับผิดชอบร่วมกัน

๓. การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านสถาบันการศึกษา ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน จนถึงระดับอุดมศึกษา โดยบูรณาการให้หลักสูตรต่างๆ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องในด้านต่างๆ โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นความร่วมมือระหว่างสถาบันศึกษากับชุมชน และหน่วยงานต่างๆ

๔. การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านทางสังคมต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีแนวทางการพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องด้านต่างๆตั้งแต่ระดับกฎหมายรัฐธรรมนูญ แนวนโยบายของรัฐและวิสัยทัศน์ขององค์กรต่าง ๆ กล่าวโดยสรุป การสร้างจิตสำนึกสามารถทำได้หลากหลายทาง ได้แก่ ผ่านกระบวนการทางการศึกษา ผ่านชุมชน ผ่านครอบครัว ผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดการเรียนรู้ การบริจาค เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดเรื่องความปรองดอง

การศึกษาเรื่องแนวคิดเรื่องความปรองดองเป็นการนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ทราบถึง ความเป็นมาและกระบวนการขั้นตอนที่นำไปสู่การสร้างความปรองดอง การให้ความหมาย และปฏิกิริยาของประชาชนที่มีต่อการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น โดยมีการนำเสนอ การศึกษาเกี่ยวกับนิยาม ความหมาย หลักการ และกระบวนการขั้นของแนวคิดเรื่องความปรองดอง เพื่อความเข้าใจในหลักการพื้นฐานและนำไปสู่การวิเคราะห์ต่อไป

๒.๓.๑. ความหมายในบริบทการสร้างความปรองดอง

จากการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ^{๖๙} (๒๕๕๕ : ๗) ได้นิยามว่า การปรองดอง หมายถึง การตกลง กันด้วยแนวทางไกล่เกลี่ย เพื่อจะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมข้อเสนอเรื่องการปรองดองจะมีขึ้น เมื่อนักคิดหรือนักการเมืองกลุ่มหนึ่งเห็นว่าสังคมที่ดำรงอยู่มีความขัดแย้งมากเกินไป จึงต้องหาวิธีการ รอมชอมเพื่อลดหรือแก้ไขความขัดแย้งให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างปรกติสุข ในสังคมที่ก้าวหน้านักถือกัน ว่าวิธีการแบบประชาธิปไตยเป็นวิธีการรอมชอมแบบหนึ่ง คือการยอมรับความแตกต่างทางการเมืองใน สังคม แต่อนุโลมให้เป็นไปตามเสียงข้างมากในเวลาที่กำหนดเช่น ๔ ปี แล้วมาตัดสินกันใหม่ สังคมที่ ยอมรับ กติกาเช่นนี้ความขัดแย้งในสังคมจะไม่รุนแรง อติเทพ ไชยสิทธิ์^{๗๐} (๒๕๕๕ : ๕) ได้นิยาม ความหมายของการปรองดองว่า การปรองดองโดยตัวมันเองไม่ใช่กระบวนการที่มุ่งไปสู่การสร้าง ความยุติธรรมให้กับทุกฝ่ายหากแต่การปรองดองเป็นการผสมผสานผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างกลุ่มพลังทาง สังคม ๒ กลุ่มในสังคม คือ กลุ่มผู้มี อำนาจอธิรัฐ และกลุ่มผู้อยู่ใต้อำนาจอธิรัฐ โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็น เพียงแค่คู่กรณีเดิมเท่านั้นที่มีบทบาทในกระบวนการปรองดองนี้ การสลับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนผ่าน เกิดขึ้นได้ และจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือ ของทุกคนในการสร้างความปรองดอง อติเทพ ไชยสิทธิ์

^{๖๙} สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ *สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย พิมพ์พิมพ์ครั้งที่ ๒ พิมพ์ลักษณ์* กรุงเทพฯ : มูลนิธิสายธารประชาธิปไตย, ๒๕๕๕ หน้า ๗

^{๗๐} อติเทพ ไชยสิทธิ์. “กระบวนการปรองดองจะเกิดขึ้นได้หรือไม่”. <http://www.enlightened-jurists.com>. ๒๕๕๕

(๒๕๕๕ : ๕)^{๗๑} ให้ความหมายเพิ่มเติมของคำว่า การผสมผสานประโยชน์ร่วม คือ ความพยายามจะสร้างเสถียรภาพทางอำนาจให้กับกลุ่มผู้มีอำนาจรัฐซึ่งมีจำนวนน้อยมีพลัง อำนาจทางการเมืองสูง แต่เสถียรภาพส่วนใหญ่ของพวกเขาขึ้นอยู่กับกลุ่มพลังทางสังคมอีกกลุ่มหนึ่ง นั่นคือ การควบคุมผู้อยู่ใต้ อำนาจรัฐให้ไม่กระด้างกระเดื่อง หรือเป็นพลเมืองที่มีความตื่นตัวในระดับที่ไม่ เป็นปัญหา ในขณะเดียวกันก็เป็นความพยายามลดระดับความตึงเครียดของสังคมลง ด้วยการตอบแทน สิ่งที่เรา เรียกว่า ความยุติธรรมบางประการให้กับผู้อยู่ใต้อำนาจรัฐซึ่งจำนวนมากมีพลังอำนาจทาง การเมือง ต่างแต่จะมีเสถียรภาพสูงก็ต่อเมื่อพวกเขาสามารถรวมตัวกัน (นั่นคือเสถียรภาพของผู้อยู่ใต้อำนาจรัฐ โดย ส่วนใหญ่กลับปราศจากความเกี่ยวข้องกับรัฐ)

๒.๓.๒. การนิยามความหมายในบริบททางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

ความหมายของ การปรองดอง อีกรูปแบบหนึ่งเน้นไปที่การอธิบายภายใต้บริบททาง ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมของสังคมไทยดังที่ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (๒๕๕๕ : ๒)^{๗๒} ได้เสนอว่า ความหมายของคำว่าปรองดอง ในสังคมไทยต้องให้อยู่ในบริบททางสังคม และต้องมองอย่างมีพลวัต (หรือประวัติศาสตร์ในความหมายกว้าง) จะพบว่า การปรองดองนั้นเป็น ผลลัพธ์ของกระบวนการการแก้ไขความขัดแย้งด้วยการเจรจา ต่อรองอันนำไปสู่การยอมรับซึ่งกันและ กันผลลัพธ์ที่จะเกิดเป็นการปรองดองได้นั้น ต้องอยู่ในเงื่อนไข ประกอบกันหลายประการ ประการ แรก ได้แก่ สายใยของความสัมพันธ์ทางสังคม การปรองดองจะเกิดขึ้น ได้ก็ต่อเมื่อทั้งสองฝ่ายที่ขัดแย้ง กันนั้นมีความสำนึกร่วมกันทางสังคมที่แรงกล้ามากพอจะทำให้การคาด คำนวณว่าหากสูญเสียความ สำนึกร่วมกันนี้ไป จะกระทบกระเทือนความเป็นอยู่ของตนเองสูงมาก หากปราศจากสายใย ความสัมพันธ์ทางสังคมแล้ว การคิดเรื่องปรองดองก็เป็นเรื่องเพ้อฝันเท่านั้น จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของสังคมไทย เราจะมองเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของ สายใยความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้นใน หลายระดับและหลายมิติ การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของชุมชน ต่าง ๆ ในสังคมไทยนั้นได้สร้างสมบัติ ชุมชน (Common property) ในหลายด้าน และความสัมพันธ์ ระหว่างปัจเจกชนกับสมบัติชุมชนนี้เอง ทำให้คนในชุมชนได้สร้างระบบและกระบวนการพูดคุยควบคุม การใช้สมบัติร่วมซึ่งทำให้เกิดการ ยอมปรองดองกันได้ง่ายมากขึ้น เพราะความขัดแย้งอย่างไม่ปรองดอง นั้นจะส่งผลกระทบต่อทุกคนใน ชุมชน ประการที่สอง ได้แก่ ความเสมอภาคเชิงสัมพันธ์ ภายในสายใยความสัมพันธ์ ทางสังคมจะต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความเสมอภาคเชิงสัมพันธ์อยู่ กล่าวคือ ทุกสังคมย่อมไม่ได้ เสมอภาคกัน ในทุกเวลา หากแต่ในยามวิกฤติหรือในยามที่จะต้องแก้ไขความขัดแย้งให้เกิดการปรองดอง จะต้องทำ ให้เกิดการพูดคุยเจรจาจัดการแก้ปัญหาต้องทำให้เกิดความรู้สึกระหว่างกันมาในระดับที่ คู่ความ ขัดแย้งนั้นสามารถยอมรับได้ ประวัติศาสตร์ชุมชนของไทยนั้นแสดงให้เห็นว่าในการแก้ไขความขัดแย้ง ระหว่าง สมาชิกชุมชน หากคู่ความขัดแย้งไม่สามารถที่จะตกลงกันได้เอง ก็จำเป็นที่จะต้องแก้ไขความ ขัดแย้งด้วย การใช้ผู้หลักผู้ใหญ่มาเป็นตัวกลางและผู้หลักผู้ใหญ่จะทำให้เกิดความเสมอภาคเชิง สัมพันธ์ขึ้นมาระหว่าง คู่ความขัดแย้ง เพราะเอาเข้าจริงๆแล้วผู้หลักผู้ใหญ่ (ผู้อาวุโสในชุมชน) ไม่ได้

^{๗๑} อติเทพ ไชยสิทธิ. “กระบวนการปรองดองจะเกิดขึ้นได้หรือไม่”. <http://www.enlightened-jurists.com>. ๒๕๕๕.

^{๗๒} อรรถจักร สัตยานุรักษ์. ระบบของการปรองดอง. http://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/๕๒๙๓0๒๖๓/chapter๕.pdf, ๒๕๕๕.

เป็นผู้ตัดสินให้เกิดการ แก้ปัญหาแบบขาวหรือดำหากแต่เป็นเพียงผู้ที่ทำให้เกิดความเท่าเทียมกัน อันจะนำไปสู่การเจรจาแก้ไข ความขัดแย้งได้ในที่สุด พิธีกรรมเกือบทั้งหมดในสังคมไทยล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความ เสมอภาคเชิงสัมพันธ์ขึ้นมา เพื่อที่จะทำให้ทั้งชุมชนนั้นสามารถผ่อนคลายความตึงเครียดทางสังคมที่เกิดขึ้น และส่งผลให้ทั้งหมดกลับมารวมมือร่วมใจกันในลักษณะเดิมได้ต่อไปจากการให้ความหมายของคำว่าปรองดองของนักวิชาการหลายท่านทำให้สามารถ จำแนกความหมายออกเป็น ๒ หลักใหญ่ คือ การให้ความหมายที่พิจารณาความขัดแย้งทางการเมือง และการให้ความหมายที่พิจารณาถึงประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งในแบบแรกสามารถสรุปได้ว่าการปรองดองจะมีขึ้นหรือสามารถนิยามความหมายได้เมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งทางสังคมหรือการเมืองเป็นความขัดแย้งของนักการเมือง นักคิด หรือประชาชนที่เห็นว่าสถานะบางอย่างไม่เอื้ออำนวย ให้เกิดความเท่าเทียมกัน เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความเหลื่อมล้ำทางการเมืองและสังคม ส่วนใน ความหมายลักษณะที่สองเกิดจากการอธิบายความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของสังคมซึ่งมีความเป็น พลวัตและเกาะเกี่ยวกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือเป็นการอธิบายในลักษณะประวัติศาสตร์ชุมชน เนื่องจากไม่ได้มุ่งเน้นที่ความขัดแย้งจากผลประโยชน์หรือความไม่เท่าเทียมแต่เน้นอธิบายความสัมพันธ์ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์เน้นลักษณะการเป็นชุมชนที่ผู้คนมีความสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้น การปรองดองจึงเป็นมากกว่าการยุติความขัดแย้งแต่เป็นการรักษาความสัมพันธ์เพื่อให้ชุมชนยังคงดำเนิน กิจกรรมทางสังคมและชีวิตประจำวันต่อไปได้ จากความหมายของการปรองดองทั้ง ๒ ลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น เราอาจสรุปได้อีก แนวทางหนึ่งว่า การปรองดองมีความหมายทั้งในเชิงทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติ โดยในแง่ทฤษฎี ทฤษฎีนั้น การปรองดองได้แก่กระบวนการต่างๆ ที่ป้องกันแก้ไขไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นมาใหม่อีกครั้ง โดยการสร้างสันติภาพหยุดยั้งวงจรความรุนแรงและสร้างสถาบันที่เป็นประชาธิปไตยให้กลับคืนมาอีก ครั้งหนึ่ง ในส่วนของแนวทางการปฏิบัตินั้นเป็นที่ยอมรับว่าอาจไม่ย่นยากนักที่จะสามารถทำตามแนวคิด เชิงทฤษฎีของการปรองดอง เนื่องจากการปรองดองไม่ใช่การกระทำที่จะสามารถแยกออกจากสังคมที่มีปัญหาความขัดแย้งและความหวาดกลัวอย่างรุนแรงออกไปได้ การปรองดองไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่เป็นกระบวนการยากลำบากยาวนาน คาดเดาไม่ได้และเกี่ยวข้องกับการวางแผน ขั้นตอนและวิธีการ ต่างๆ ที่หลากหลายและต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่อง เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เช่น การมีสันติธรรมแทนที่จะแก้แค้น การจัดการความทรงจำร่วมกันและสร้างการอธิบายจากมุมมองต่างๆ ของคู่ขัดแย้งอย่างเท่าเทียมกัน การสร้างความปรองดองเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การลดความเกลียดชังแตกแยกและสร้างความไว้วางใจเพื่อฟื้นคืนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้งรุนแรง โดยผ่านการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำในอดีต การยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น การเมตตาให้อภัย ตลอดจนการมองภาพอนาคตของสังคมร่วมกัน

๒.๓.๓ กระบวนการการสร้างความปลอดภัย (Reconciliation)

๑. หลักการสร้างความปลอดภัยประกอบด้วยหลักการ ในการสร้างความปลอดภัยต้องอาศัย หลักการต่าง ๆ เพื่อเป็นการบรรลุวัตถุประสงค์ตามความหมายของการปลอดภัยอันได้แก่ (สถาบัน พระปกเกล้า. ๒๕๕๕ : ๑๘ - ๒๐)^{๗๓}

๑.๑ การสานเสวนาเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการนำไปสู่การสร้างความปลอดภัย การสาน เสวนาที่แท้จริงเกิดขึ้นได้เมื่อคู่กรณีมาร่วมกันสนทนาเพื่อนำไปสู่ข้อตกลงโดยต้องเป็นการเปลี่ยนแปลง มุมมอง ความรู้สึกโกรธเกลียดที่มีต่อกัน การสานเสวนาที่แท้จริงถึงจะนำไปสู่การสร้างความปลอดภัย ได้ โดยจะต้องมีการวิเคราะห์ความขัดแย้งและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น

๑.๒ เน้นหรือจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกของตน การเปิดเผยอารมณ์ ความรู้สึกของ ตนเองสามารถที่จะเยียวยาอดีตและความเจ็บปวดในปัจจุบันได้ และแง่มุมของความ ยุติธรรมที่สำคัญ มากคือการเยียวยาความรู้สึกของคนที่เจ็บปวด กระบวนการ (Process) ที่จะจัดการ กับคนที่เกลียดชังกันได้มาพูดคุยกันเพื่อขับเคลื่อน การอยู่ร่วมกันไปสู่อนาคต ดังนั้นการเตรียมการ เพื่อนำมาสู่กระบวนการพูดคุยจึงมีความสำคัญมาก และ ทำให้เกิดการเข้าใจในความเจ็บปวดของแต่ละ ฝ่าย โดยต้องการฟื้นฟูที่ปลอดภัยสำหรับคู่กรณีในการเล่า เรื่องราวที่เกิดขึ้นสำหรับการเยียวยา ความรู้สึกทางจิตใจ รวมถึงการยอมรับความจริงแทนหนทางการ ต่อสู้กัน เช่น กรณีแอฟริกาใต้ เกิด การยอมรับผู้แทนของแต่ละฝ่าย ยอมรับตัวตนซึ่งกัน และยอมรับอดีต ที่เกิดขึ้น เช่นกระบวนการของ คณะกรรมการการแสวงหาข้อเท็จจริงและสร้างความปลอดภัยใน แอฟริกาใต้ มีเป้าหมายเพื่อเยียวยา ความห่วงกังวลของเหยื่อรวมถึงสังคมด้วย เป้าหมายไม่ใช่เพื่อลงโทษ ผู้กระทำ แต่เพื่อทำให้คนใน สังคมอยู่ร่วมกันได้

๑.๓ ความปลอดภัยเกิดขึ้นได้เมื่อความต้องการของมนุษย์ได้รับการตอบสนอง เช่น การ อพยพผู้ลี้ภัยกลับประเทศบอสเนียจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าพวกเขาไม่รู้สึกปลอดภัยและมั่นคง ในการไปอยู่ร่วมกับศัตรู การให้อภัยเป็นสิ่งจำเป็นแต่จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าความต้องการของมนุษย์ ถูกละเลย หรือ ในกรณีอิสราเอลกับปาเลสไตน์ที่จะไม่เกิดความปลอดภัย ถ้าไม่เกิดการยอมรับในการ ดำรงอยู่ใน อัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยชาวอาหรับ

๑.๔ ศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการแก้ไขความขัดแย้ง ในการเยียวยา ความรู้สึก ของผู้คนการสร้างความสัมพันธ์ที่แตกร้างขึ้นมาใหม่ต้องการมากกว่าเครื่องมือในการเจรจา โกล่เกลี่ยที่ดี เพียงแต่ค้นหาความต้องการในการอยู่ร่วมกัน แต่ต้องใช้สัญลักษณ์และพิธีกรรม กล่าวคือ ใช้ทั้งความ เชื่อทางศาสนา และพิธีกรรมในการสร้างความปลอดภัยเป็นเครื่องมือในการสร้าง ความปลอดภัย

๑.๕ การสร้างความปลอดภัยจำเป็นมากที่จะต้องใช้แนวทางที่หลากหลาย ทั้ง ด้านจิตใจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม จิตวิทยา และการเมือง การเจรจาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถ นำไปสู่การ สร้างสันติภาพได้ แต่ต้องสร้างกิจกรรมร่วมกันในภาคประชาสังคมด้วย การสร้าง ความปลอดภัยจะ ประสบความสำเร็จถ้าได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ที่สำคัญมาก

^{๗๓}สถาบันพระปกเกล้า. ศึกษาแนวทางการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ สถาบันพระปกเกล้า มีนาคม, ๒๕๕๕.

คือผู้นำที่ได้รับ การยอมรับจากคู่กรณี เช่น เนลสัน แมนเดลา ที่เปลี่ยนความคิดของคนผิวดำใน แอฟริกาใต้ ให้หันมา สนับสนุนการสร้างความปลอดภัย

๑.๖ การสร้างความปรองดองเน้นที่หัวใจ (Heart) และความคิด (Head) การเน้น ที่ ความคิดคือการกำหนดเป้าหมายของการคุย และทำให้การพูดคุยดำเนินต่อไปในทิศทางที่ควรจะเป็น ส่วนการเน้นที่หัวใจคือการพูดคุยกันถึงอารมณ์ ความรู้สึกที่อยู่ลึกในจิตใจ

๑.๗ การคำนึงถึงวัฒนธรรมที่หลากหลายในกระบวนการสร้างความปรองดอง โดยไม่เน้นที่ การรับหรือนำเข้าวิธีการและกฎหมายแต่ของประเทศตะวันตกแต่ต้องปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม

๑.๘ การให้อภัยมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม วัฒนธรรมของแต่ละ สังคมมีความ แตกต่างกันออกไป ไม่ควรยึดติดแต่เพียงรูปแบบเดียว แต่ละวัฒนธรรมก็มีมุมมองต่อ การให้อภัยและการ สร้างความปลอดภัยที่แตกต่างกันออกไป

๑.๙ ความยุติธรรมแบบใดที่เหมาะสมสำหรับการสร้างความปรองดอง ที่เน้นการ สร้าง ความสัมพันธ์กลับคืนมาระหว่างคู่กรณี หรือความยุติธรรมแบบมุ่งแก้แค้น ที่เน้นลงโทษผู้กระทำ ผิด เนื่องจากเหยื่อมีความต้องการให้ลงโทษผู้กระทำผิด จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายทั้งนักปฏิบัติและ นักวิชาการใน การจะเลือกใช้ความยุติธรรมแบบไหนภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ความรุนแรง แม้ คำตอบของความ ยุติธรรมไม่ได้อยู่ที่การยอมคืนดีเสมอไป แต่อย่างไรนั้น แนวทางหนึ่งที่นักสันติวิธีมัก ใช้อย่างกว้างขวาง เพื่อจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงในสังคมได้อีกหนึ่งรูปแบบคือ ความ ยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่าน

๒. ขั้นตอนและกระบวนการต่างๆ ของการปรองดอง Huyse (สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๕ : ๒๐ ; อ้างอิงมาจาก Huyse. ๒๐๐๓ : ๑๐๕๑๑๐)^{๗๔} ได้เสนอขั้นตอนต่าง ๆ ของ กระบวนการการปรองดองไว้ ๓ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ หยุดใช้ความรุนแรงเพื่อหยุดยั้งความหวาดกลัว (Replacing Fear by Nonviolent Coexistence) ทั้งนี้เพื่อที่จะขจัดความเกลียดชัง ความเคียดแค้นและความทรงจำ ที่ เจ็บปวด โดยขั้นตอนแรกสุดของการเดินทางสู่ความปลอดภัยคือ จะต้องหยุดใช้ความรุนแรงทุก รูปแบบ

ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ (Building Confidence and Trust) หลักจากที่ได้หยุดการใช้ความรุนแรงแล้ว รัฐบาลจะต้องสร้างความเชื่อมั่นและความ ไว้วางใจในสังคมให้กลับคืนมา ทั้งนี้ทั้งคู่ขัดแย้ง เหยื่อ และผู้ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทาง การเมือง จะต้องสร้างความไว้วางใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน

ขั้นตอนที่ ๓ เอาใจเขามาใส่ใจเรา (Towards Empathy) การเอาใจเขามาใส่ใจ เรา คือ การเข้าใจถึงสาเหตุที่มาของความขัดแย้งจากมุมมองของฝ่ายตรงข้ามโดยเหยื่อยินดีที่จะรับฟัง เหตุผล ของผู้กระทำผิด และผู้กระทำผิดก็พร้อมที่จะรับรู้ความรู้สึกเจ็บปวดของเหยื่อเพื่อหยุดยั้ง ความเกลียดชัง และการแก้แค้นต่อกัน

^{๗๔}สถาบันพระปกเกล้า. ศึกษาแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติ สภาผู้แทนราษฎร มีนาคม ๒๕๕๕.

กระนั้นก็ตามจากการอธิบายข้างต้น กระบวนการต่างๆ ของการปรองดองอาจไม่ได้ดำเนินการในลักษณะขั้นตอนเช่นนี้ทั้งหมด เพราะแต่ละสถานการณ์ความขัดแย้งอาจจะใช้ขั้นตอนการปรองดองที่แตกต่างกันได้

๓. เครื่องมือในการสร้างความปรองดอง เครื่องมือในการสร้างความปรองดองต้องมีการเปิดพื้นที่ในการพูดคุย สร้างความปรองดอง อาจจะใช้วิธีการอย่างไรก็ตาม อย่างหนึ่งหรือผสมผสานกันหลายวิธีการก็ได้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและ บริบททางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม โดยมีเป้าหมายที่สำคัญก็คือการสร้างสังคมที่คนเห็นต่างแต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ โดยผู้ที่ทำหน้าที่ในการเป็นตัวกลางการพูดคุยต้องเป็นบุคคลที่ชวนคุย เป็นหลัก ทำให้คู่ขัดแย้งไว้วางใจว่าจะได้รับความยุติธรรมทั้งสองฝ่าย โดยอาศัยเครื่องมือในการสร้างความปรองดองดังนี้

๓.๑ การเยียวยาทางจิตใจการให้ความช่วยเหลือด้านสังคมจิตใจ แสดงความห่วงใย ใส่ใจ ให้กำลังใจและดูแล ต่อเนื่องแก่ผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงทางการเมือง วิกฤตต่าง ๆ โดยใช้กระบวนการช่วยเหลือตามแนวทางวิกฤตสุขภาพจิต ซึ่งได้แก่ การปฐมพยาบาลทางจิตใจ การให้การปรึกษา การ เสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจการปรับเปลี่ยนความคิด และพฤติกรรมรวมถึงการประสานส่งต่อแหล่ง ช่วยเหลือทางสังคมตามสภาพปัญหาของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถปรับตัวและกลับมาดำเนินชีวิตได้ ตามปกติ

๓.๒ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) เป็นกระบวนการยุติธรรมที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเยียวยาผู้เสียหายและการลงโทษ ผู้กระทำความผิดแต่เพียงอย่างเดียว เป็นกระบวนการยุติธรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดมีส่วนร่วมในการพูดคุยกันเพื่อวิเคราะห์ว่า อะไรคือข้อเท็จจริง อะไรคือสาเหตุแห่งการกระทำ ความผิด เป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหายมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ให้ผู้กระทำ ผิดเกิดความรู้สึก “รับผิดชอบ” กับสิ่งที่ตนเองทำและตกลงกันว่าจะเยียวยาผู้เสียหายอย่างไร ตลอดจนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำความผิดแล้วทำให้ผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคมได้ ข้อดีของการ ใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้แก่ กระบวนการยุติธรรมดังกล่าวสร้างการเรียนรู้ให้แก่คนในสังคม โดยต่างฝ่ายต่างเข้าใจกันและเป็นกระบวนการยุติธรรมที่มีลักษณะเป็นการเจรจาซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เสียหาย และผู้กระทำความผิดเข้ามามีส่วนร่วม การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก็มีข้อเสีย อาจเกิดความไม่ เป็นธรรมหรืออำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในกระบวนการพูดคุยระหว่างคู่กรณีได้ไม่ว่าจะเป็นตัวแปรด้านเพศ อายุหรือสถานะทางสังคม

๓.๓ การนิรโทษกรรม (Amnesty) การยกโทษในความผิดที่ได้กระทำไปแล้วนั้น โดยอาศัยอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ หรืออำนาจฝ่ายบริหารเป็นผู้ที่ออกกฎหมายเพื่อยกเว้นความรับผิดชอบและโทษ ไม่ว่าจะโทษทางอาญา ทางแพ่ง ทางวินัยและอาจรวมถึงโทษทางปกครองให้แก่ผู้กระทำความผิด โดยผลของการนิรโทษกรรม นั้นมุ่งโดยตรงไปที่การกระทำผิดนั้นเอง โดยถือว่าเป็นการผิดกฎหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ความผิดซึ่ง จะตกไปยังตัวบุคคลผู้กระทำความผิดนั้นย่อมต้องถูกลบล้างไปด้วย ถือเสมือนหนึ่งว่า ผู้กระทำความผิด นั้นๆ มิได้กระทำความผิดเลย โดยวัตถุประสงค์ของการนิรโทษกรรมนั้นก็เพื่อสร้างความสามัคคีของคน ในชาติ หรือผู้คนในสังคมที่เกิดปัญหาความไม่เข้าใจระหว่างกันไม่ว่าจากด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ การใช้กำลังทหารเพื่อล้มล้างอำนาจผู้ปกครองหรือแม้กระทั่งการทำรัฐประหารเปลี่ยนแปลงการปกครอง การออกกฎหมายนิร

โทษกรรมส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับส่วนรวมโดยเฉพาะจากการ เรียกร้องทางการเมืองจนเกิดการกระทำความผิดอื่น ๆ ตามมา

๓.๔ การเล่าความจริง (Truth-telling) การจัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในปัญหาของความขัดแย้ง เพื่อเป็นการตรวจสอบปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น เมื่อได้ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแล้วก็บอกความจริงของปัญหาข้อ ขัดแย้งต่อสังคมถึงสาเหตุและการแก้ไข การให้ความเป็นธรรมแก่คู่ขัดแย้งต่าง ๆ

๓.๕ การชดเชย (Reparation) Vandeginste (สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๕ : ๒๐ ; อ้างอิงมาจาก Huyse. ๒๐๐๓ : ๑๑๐ - ๑๑๑)^{๗๕} นักกฎหมายและนักวิจัย UNDP โปรแกรมในระวันดา เห็นว่าการชดเชยเป็นสิ่งที่ สำคัญในกระบวนการสร้างความปรองดองอย่าง แท้จริง โดยถือว่ารัฐมีหน้าที่รับรองและคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของประชาชน

ดังนั้น ถ้าหากรัฐ (หรือเจ้าหน้าที่รัฐ) ทำการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของ ประชาชน รัฐก็ ต้องชดเชยให้ผู้เสียหาย อาจเป็นได้ทั้งการทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิม ได้แก่ การคืน ทรัพย์สิน การคืน สิทธิตามกฎหมายแพ่งบุคคลและการใช้ค่าสินไหมทดแทน (Compensation) ซึ่งหมายถึง การจ่ายเงิน ให้แก่ผู้เสียหาย เพื่อทดแทนสิ่งที่ผู้เสียหายสูญเสียไป นอกจากนี้การเยียวยาอาจ ได้แก่ การฟื้นฟู (Rehabilitation) ซึ่งหมายถึงการทำให้สุขภาพและสุขภาพจิตกลับคืนสู่สภาพใกล้เคียง กับสภาพเดิม มากที่สุด ซึ่งอาจทำได้โดยให้การรักษาทางการแพทย์ และการชดเชยยังอาจหมายถึงการ สร้างความ พึงพอใจ ซึ่งก็คือ การสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้เสียหาย โดยการเปิดเผยความจริง การขอ โทษการ ลงโทษผู้กระทำความผิด เป็นต้น

ความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Justice) ความเป็นธรรมในระยะ เปลี่ยนเป็นกระบวนการที่ยึดถือประชาชน ที่ตกเป็นเหยื่อของการ ละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง เป็นตัวตั้งหรือเป็นศูนย์กลาง โดยการสร้างพลังให้กับคนเหล่านั้นและ ให้สังคมร่วมกันทำงาน เพื่อ เยียวยาบาดแผลจากความรุนแรง ทั้งที่เกิดกับตัวบุคคล ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายใด รวมทั้งผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งโดยตรงและบาดแผลที่เกิดกับสังคม ให้สามารถฟื้นฟูและก้าวข้าม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ได้ที่สำคัญยิ่งคือ ไม่ให้สังคมหวนกลับไปสู่ความขัดแย้งเช่นที่เคยเกิดขึ้นอีก โดยมี เป้าหมายสุดท้าย คือการเปลี่ยนผ่านจากสังคมในระบอบอำนาจนิยมไปสู่สังคมประชาธิปไตยที่มีสันติสุข และเป็นสังคม ที่เข้มแข็งที่สามารถพัฒนาไปข้างหน้าได้อย่างยั่งยืน ความเป็นธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน เป็น กระบวนการของการขับเคลื่อนทางสังคมในประเด็นต่างๆที่เชื่อมโยง ส่งผลและเป็นเงื่อนไขต่อกัน และกันคือ

๑. การตรวจสอบค้นหาความจริง (Truth Seeking) เป็นการอำนวยความสะดวก ยุติธรรม ให้กับคู่ขัดแย้งได้รับความเป็นยุติธรรมทั้งสองฝ่าย ไม่ทำให้ฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกที่ไม่ เป็นธรรม

^{๗๕}สถาบันพระปกเกล้า. ศึกษาแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติ สภาผู้แทนราษฎร มีนาคม ๒๕๕๕.

๒. การฟื้นฟู เยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ (Reparations) เป็นการให้ความช่วยเหลือ ชดเชยเยียวยาแก่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง ทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ได้รับความเสียหายจากปัญหาความขัดแย้ง

๓. การดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิด (Prosecutions) คือ การลงโทษกับผู้ที่ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ตามกระบวนการยุติธรรมของศาล

๔. การปฏิรูปในเชิงโครงสร้างในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมและการเมือง (Institutional Reform) บางครั้งปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นจากปัญหาความการเหลื่อมล้ำในสังคมที่มาก เกิดไป คนจนไม่มีโอกาสเหมือนกับคนรวยเป็นต้น

การสานเสวนาเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการนำไปสู่การสร้างความปลอดภัย การสานเสวนาที่แท้จริงเกิดขึ้นได้เมื่อคู่กรณีมาร่วมกันสนทนาเพื่อนำไปสู่ข้อตกลงโดยต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงมุมมอง ความรู้สึกโกรธเกลียดที่มีต่อกัน การสานเสวนาที่แท้จริงถึงจะนำไปสู่การสร้างความปลอดภัย ได้ โดยจะต้องมีการวิเคราะห์ความขัดแย้งและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น

อนึ่งกระบวนการสร้างความปลอดภัยมีความเปราะบางและต้องอาศัยเวลาและความอดทนจากทุกฝ่าย เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องทั้งในส่วนของายุติความรุนแรง/การทำข้อตกลง ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดว่าความรุนแรงไม่อาจนำมาซึ่งเป้าหมายและทางออกที่ยั่งยืน และในส่วนของ การสร้างความปลอดภัยในสังคม ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดของความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านและการอยู่ ร่วมกันบนความแตกต่าง โดยทั้งหมดนี้จะดำเนินไปเพื่อยุติความรุนแรง ลดความเกลียดชัง แยก สร้างความไว้วางใจและฟื้นคืนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้งกันรุนแรง และนำไปสู่สังคม ปลอดภัยที่ผู้คนซึ่งมีความแตกต่างไม่ว่าจะเป็นทางความคิดความเชื่อ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม หรือสถานะ ทางสังคมเศรษฐกิจ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ในแง่ที่สามารถจัดการกับความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นปกติธรรมดาของสังคม โดยไม่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงระหว่างกัน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับความสมานฉันท์

๒.๔.๑. ความหมายของสมานฉันท์

คำว่าสมานฉันท์หมายถึงความพอใจร่วมกันและความเห็นพ้องกัน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๒๕ อ้างในกองวิจัยทางการศึกษากรมวิชาการ. ๒๕๔๕ : ๔)^{๗๖}ซึ่งกับ วินัย พงศ์ศรีเพียร (๒๕๔๘ : ๑)^{๗๗}กล่าวว่าความสมานฉันท์ (Harmony) หมายถึงความกลมเกลียว ความสามัคคีความร่วมใจความเห็นพร้อมกันทำให้เกิดความเข้าใจได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันและมีความเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลกันส่วน พระไพศาล วิสาโล (๒๕๔๓ : ๒๙๓ อ้างในกองวิจัยทางการ

^{๗๖}กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ. การศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ ที่นำไปสู่ความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๖. หน้า ๔

^{๗๗}วินัย พงศ์ ศรีเพียร. พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๘. หน้า ๑

ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๕: ๔)^{๗๘}มีความเห็นว่าความเอื้ออาทรคือศีลหมายถึงความประพฤติด้วยเอื้ออาทรต่อกันมีน้ำใจและไม่ละเมิดผู้อื่นตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคมและกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม เกษม ศิริสัมพันธ์ (๒๕๔๘ : online)^{๗๙} กล่าวว่า คำว่า “สมานฉันท์” มีความหมายในเชิง ภาษาอังกฤษ คือคำว่า Harmony ซึ่งแปลว่า ความกลมกลืน ความปรองดอง และความสามัคคี โสภณ สุภาพงษ์ (๒๕๔๘ : online) กล่าวถึง ความหมายของสมานฉันท์คือการเข้าใจ พระไพศาล วิสาโล (๒๕๔๓ : ๒๕๓) อ่างใน กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ. ๒๕๔๕ : ๔) มีความเห็นว่า ความเอื้ออาทร คือ ศีล หมายถึง ความประพฤติด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มีน้ำใจ และไม่ละเมิดผู้อื่น ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคม และกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม

สรุปได้ว่า ความสมานฉันท์ หมายถึง ความพอใจร่วมกัน พร้อมใจกัน การประนีประนอม การไกล่เกลี่ย การทำให้ปรองดอง การทำให้คืนดีกัน การทำให้ลงรอยกัน รวมถึงความกลมเกลียว ความสามัคคี ความร่วมมือ ความเห็นพร้อมกัน ทำให้เกิดความเข้าใจ ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และมี ความเอื้ออาทร และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๒.๔.๒. แนวทางสมานฉันท์

ในส่วนของแนวทางสมานฉันท์นั้นไม่ค่อยมีนักวิชาการได้กล่าวไว้มากนักมีการกล่าวถึงไว้บ้างโดยมีแนวทางในลักษณะที่เป็นหลักการแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องสัมพันธ์กันดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเวศ วะสี (๒๕๔๘ : ๒)^{๘๐}กล่าวว่าความถูกต้องของบุคคลองค์กรสถาบันและความสัมพันธ์ที่ถูกต้องคือปัจจัยแห่งความสมานฉันท์ความถูกต้องประกอบด้วย

(๑) คิดถูกต้องประกอบด้วย การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกันคิดถึงส่วนรวมทั้งหมดคิดถึงความถูกต้องเป็นธรรมไม่เบียดเบียนหรือทำร้ายผู้อื่นมีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจเป็นต้น

(๒) พูดถูกใช้สัมมาวาจาพูดความจริงมีปยวาจาไม่ส่อเสียดยุยงให้เกิดขัดแย้งหรือแตกร้างกันพูดถูกกาลเทศะพูดแล้วเกิดประโยชน์

(๓) ทำถูกไม่ฆ่าไม่อุมฆ่าไม่ทำร้ายช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

(๔) มีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้องเช่นในครอบครัวในชุมชนในหน่วยงานในสังคมเช่นมีความยุติธรรมมีความเป็นธรรมทางสังคมถ้ามีความยุติธรรมและความเป็นธรรมทางสังคมแล้วสังคมจะมีความสมานฉันท์มาก

ทั้ง ๔ นี้สัมพันธ์อยู่ในกันและกันเช่นถ้าคิดไม่ถูกต้องก็พูดไม่ถูกต้องทำไม่ถูกต้องและสัมพันธ์กันไม่ถูกต้องจะสัมพันธ์กันถูกต้องก็ต้องคิดถูกต้องพูดถูกทำถูกความถูกต้องทั้ง ๔ ประการต้องสามัคคีกัน

^{๗๘} กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ. ดัชนีชี้วัดความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อสังคมไทย โดยใช้เทคนิคเดลฟาย. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ ฯ : กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๕).

^{๗๙} เกษม ศิริสัมพันธ์. “วัฒนธรรมการเมือง”. เนชั่นสุดสัปดาห์ ๖ มกราคม ๒๕๔๖ หน้า ๒๔

^{๘๐} ประเวศ วะสี. (๒๕๔๘). “วาระใน ๕ ปัจจัย ขบวนการความขัดแย้ง ๔ ทิศทาง สร้างสันติวิธี” มติชนรายวัน ปีที่ ๒๘ วันที่ ๘ เมษายน ๒๕๔๘. หน้า ๒

เมื่อทั้ง ๔ ประการนี้เป็นเรื่องยากความสมานฉันท์จึงไม่เกิดเมื่อขาดความสมานฉันท์ก็ขาดความเป็นปกติสุขและมีผลกระทบต่อทุกคนและถ้าไม่ระวังนำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงเรื้อรังเป็นสิบๆ ปีก็แก้ไขไม่ได้ทำให้ประเทศขาดโอกาสการพัฒนาและขาดความอยู่เย็นเป็นสุขเพราะฉะนั้นเรื่องความสมานฉันท์จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนควรพิจารณาอย่างช้าๆ ลึกๆ เพราะถ้าเราลวกๆ เร็วๆ ตื่นๆ เราก็จะคิดแบบแยกส่วนทำแบบแยกส่วนพูดเปรี้ยวทำเปรี้ยวก่อให้เกิดความแตกร้างและความไม่สมานฉันท์

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (๒๕๔๕)^{๘๙} กล่าวถึง “แนวทางสมานฉันท์” ว่าน่าจะประกอบด้วยความคิดหลัก ๙ ประการคือ

(๑) การเปิดเผย “ความจริง” (truth) ให้มีความสำคัญกับ “ความจริง” ทั้งในฐานะเครื่องมือและเป้าหมายของสังคมสมานฉันท์เพื่อสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนขณะเดียวกันก็หาหนทางให้สังคมไทยตระหนักถึง “ราคา” ในการเปิดเผย “ความจริง” นั้นด้วย

(๒) ความยุติธรรม (Justice) ให้มีความสำคัญกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) ด้วยการส่งเสริมแนวคิดวิเคราะห์ในสังคมไทยให้เรียนรู้การแยก “คนผิด” ออกจาก “ความผิด” ตลอดจนเรียนรู้วิธีการมองปัญหาความรุนแรงในบริบทเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมให้เห็นคนบริสุทธิ์กลุ่มต่างๆ ที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง

(๓) ความพร้อมรับผิดชอบ (Accountability) ส่งเสริมระบบและวัฒนธรรมความพร้อมรับผิดในระบบราชการเปิดโอกาสให้ประชาชนรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการจับกุมผู้ต้องหาให้ครบถ้วน

(๔) การให้อภัย (Forgiveness) ให้ตระหนักถึงความทุกข์ยากของเหยื่อความรุนแรงขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงศักยภาพของสามัญชนที่จะให้อภัยผู้ที่กระทำร้ายต่อตนและครอบครัวก้าวพ้นความเกลียดชังผู้คนที่ต่างจากตนและเป็นผู้ทำร้ายคนที่ตนรัก

(๕) การเคารพความหลากหลายทางศาสนาวัฒนธรรมส่งเสริมสานเสวนาระหว่างกัน (Dialogue) : ให้มีความสำคัญกับขันติธรรมในฐานะคุณค่าทางการเมืองการเรียนรู้ศาสนาต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในประเทศไทยทั้งแนวปฏิบัติและหลักธรรมคำสอนทั้งนี้โดยถือว่าสานเสวนาระหว่างศาสนา (religious dialogue) เพื่อสร้างความลุ่มลึกในศาสนธรรมของตนโดยเคารพความเชื่อของผู้อื่นพร้อมกันไปเป็นปัจจัยเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมไทยบนฐานแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม

(๖) ถือเอาสันติวิธี (Nonviolence) เป็นทางเลือกเผชิญความขัดแย้งส่งเสริมให้สังคมไทยตระหนักในภัยของความรุนแรงต่อสังคมและแสวงหาทางออกเชิงสันติวิธีในฐานะทางเลือกหลักเมื่อเผชิญกับความขัดแย้ง

(๗) การเปิดพื้นที่ให้ความทรงจำที่เจ็บปวด (Memory) ด้วยการเปิดพื้นที่ให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทยให้ผู้คนในสังคมไทยเข้าใจการเมือง

(๘) มุ่งแก้ปัญหาในอนาคตด้วยจินตนาการ (Imagination) เพราะจินตนาการทางการเมืองใหม่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสังคมการเมืองที่ยั่งยืนให้พร้อมเผชิญปัญหาใหม่ๆ ที่สำคัญต้องลด “ภยากติ” ลักษณะต่างๆ เสริมสร้างความมั่นใจในตนเองบนฐานของความเป็นจริงเพื่อให้เห็นว่าสังคมไทยมั่งคั่งในทรัพยากรทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาและมั่นคงพอจะเผชิญกับการท้าทายรูปต่างๆ ได้เช่นพิจารณา “คนสองสัญชาติ” ในฐานะทรัพยากรบุคคลของชาติ

^{๘๙} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. สันติวิธีกรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ทำความเข้าใจปริศนาแนวคิดสมานฉันท์. คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

(๙) การยอมรับความเสี่ยงทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างกัน (Risk-taking) เรื่องนี้มีความหมายเพราะการยอมรับความเสี่ยงเป็นเงื่อนไขสายสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์บนฐานแห่งความไว้วางใจ (trust) อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของแนวความคิดสมานฉันท์

๒.๔.๓. สันติวิธี

การศึกษาแนวคิด “สันติวิธี” ในครั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอในส่วนของความหมายของสันติวิธีลักษณะสำคัญของสันติวิธีความเป็นมาของสันติวิธีและกระบวนการส่งเสริมสันติวิธีดังรายละเอียดต่อไปนี้

๓. ๑ ความหมายของสันติวิธี

สันติวิธีคือวิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่งการใช้สันติวิธีมีเหตุผลสำคัญตรงที่ว่าเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุดทั้งระยะสั้นระยะยาวทั้งรูปธรรมและนามธรรมผิดกับการใช้ความรุนแรงซึ่งทุกฝ่ายอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้ายซึ่งบางกรณีสามารถบรรลุผลในระยะสั้นเป็นรูปธรรมชัดเจนแต่หากความขัดแย้งดำรงอยู่เพียงแต่ถูกกดไว้โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงในระยะยาวย่อมมีอยู่ ส่วนในทางนามธรรมเช่นความเข้าใจอันดีความสามัคคีปรองดองนั้นย่อมเกิดขึ้นได้ยากด้วยวิถีความรุนแรง (โคทม อาริยา .๒๕๔๖ : ๒๓)^{๒๒} สำหรับความหมายของสันติวิธี (Nonviolent actions) มีความหมายหลากหลายผู้คนที่ใช้สันติวิธีเป็นแนวทางเผชิญหน้ากับความขัดแย้งอาจใช้สันติวิธีในฐานะวิถีชีวิต (Way of Life) อย่างผู้คนในศาสนาเซนหรือชาวคริสต์กลุ่ม Amish หรือใช้สันติวิธีเพราะเป็นวิธีการที่แก้ปัญหาต่างๆที่ตนเผชิญได้ (Pragmatic method)

พระไพศาล วิสาโล (๒๕๕๐ : ๔๗)^{๒๓} กล่าวว่า สันติวิธี หมายถึง วิธีแก้ไขความขัดแย้งหรือ ตบโต้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อคู่กรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นการประทุษร้ายต่อร่างกายและชีวิต

โคทม อาริยา (๒๕๔๖ : ๒๓)^{๒๔} กล่าวว่า สันติวิธี คือวิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง การใช้สันติวิธีมีเหตุผลสำคัญตรงที่ว่าเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง ซึ่งทุกฝ่ายอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย ซึ่ง บางกรณีสามารถบรรลุผลในระยะสั้นเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่หากความขัดแย้งดำรงอยู่เพียงแต่ถูก กดไว้โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงในระยะยาวย่อมมีอยู่ ส่วนในทางนามธรรม เช่น ความเข้าใจอัน ดีความสามัคคีปรองดอง นั้นย่อมเกิดขึ้นได้ยากด้วยวิถีความรุนแรง

ชัยวัฒน์ สถาอานนท์ (๒๕๔๘ ข : ๑-๒)^{๒๕} กล่าวว่า สำหรับความหมายของสันติวิธี (Nonviolent actions) ว่ามีความหมายหลากหลายผู้คนที่ใช้สันติวิธี เป็นแนวทางเผชิญหน้ากับ ความขัดแย้งอาจใช้สันติวิธีในฐานะวิถีชีวิต (Way of Life) อย่างผู้คนในศาสนาเซนหรือชาวคริสต์ กลุ่ม

^{๒๒}โคทม อาริยา. “๓๐ ปี ๑๔ ตุลา,” เอกสารจดหมายข่าวประชาชน. ๒๕๔๖. หน้า ๒๓ – ๒๕.

^{๒๓}พระไพศาล วิสาโล.สร้างสันติด้วยมือเรา.ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐ หน้า ๕๗.

^{๒๔}โคทม อาริยา. “๓๐ ปี ๑๔ ตุลา,” เอกสารจดหมายข่าวประชาชน. ๒๕๔๖. หน้า ๒๓ – ๒๕.

^{๒๕}ชัยวัฒน์ สถาอานนท์. ความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้งกรณีวิกฤติการณ์ชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, ๒๕๔๘. หน้า ๑

Amish หรือใช้สันติวิธีเพราะเป็นวิธีการที่แก้ปัญหาต่างๆ ที่ตนเผชิญได้ (Pragmatic method) สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ (๒๕๔๔ ข : ๓๓) สันติวิธีในมิติต่างๆ เหล่านี้มี ลักษณะร่วมกันคือ เห็นชีวิตและศักดิ์ศรีของผู้คนเป็นสำคัญ (ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลในเชิงจริยธรรมหรือเพราะคำนึงถึงผลทางการเมือง) ด้วยเหตุนี้จึงเลือกใช้สันติวิธีแทนที่จะใช้ความรุนแรงเป็น หนทางเผชิญกับความขัดแย้ง สรุปได้ว่า สันติวิธี หมายถึง วิธีการจัดการหรือดำเนินการกับปัญหาต่าง ๆ โดยไม่ใช้ ความรุนแรง มี ความเข้าใจ สามัคคี ประองตอง และเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

๓.๒ ลักษณะสำคัญของสันติวิธี

สันติวิธีในแง่มุมมองของรัฐเผชิญกับปัญหาหลายประการ แต่ที่สำคัญน่าจะมี ๒ ประการ ดังนี้ (ชัยวัฒน์ สถาอานนท์. ๒๕๔๘ ข : ๓)^{๖๖}

(๑) การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งหมายถึงการ ประกันรักษาระเบียบทางสังคม (Social Order) ซึ่งมีแนวโน้มจะเห็นการคัดค้านนโยบายหรือ ทิศทาง ของรัฐเป็นการคุกคามระเบียบทางสังคมดังกล่าว

(๒) เพราะรัฐดำรงอยู่เพื่อการในข้อแรก จึงมักใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือ ประกัน ดูแลมิให้เกิดการละเมิดสิทธิของฝ่ายต่างๆ และลงโทษผู้ละเมิด ซึ่งกระทำได้เพราะรัฐต่างจาก สมาคมของมนุษย์อย่างอื่นที่โปร่งตรงที่มีธรรมชาติแห่งการเป็นผู้ปกครองเครื่องมือในการใช้ความ รุนแรงสันติภาพ โคทม อารียา (๒๕๔๖ : ๒๓ – ๒๕)^{๖๗} กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของสันติวิธี คือ ไม่ใช่ วิธีที่เฉื่อยชาหรือยอมจำนน หากเป็นวิธีที่ขยันแข็งและต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ ไม่ใช่ยุทธวิธีที่เลือกใช้ ในบางโอกาส หากเป็นยุทธศาสตร์ที่ปฏิบัติได้อย่างสม่ำเสมอ เป็นสัจธรรมที่น่าเชื่อถือไม่ใช่วิธีที่ดีใน เชิงกระบวนการเท่านั้น หากเป็นวิธีที่หวังผลที่กลมกลืนกับวิธีการด้วย สำนักงานสภาพความมั่นคง แห่งชาติ (๒๕๔๔ ข : ๓๓) กล่าวว่า สถานการณ์ภายใน เปลี่ยนแปลงมาก เป็นผลจากโลกที่ไร้ พรหมแดน พฤติกรรมของคนในชาติเปลี่ยน กฎกติกา โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญและกลไกต่างๆ เปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ ทั้งการ พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม มีมากและซับซ้อน มากขึ้น วิธีคิดและวิธีการจัดการจึงต้องเปลี่ยน แม้ มาตรการบางอย่างจะใช้ได้ แต่วิธีการเดิมหลาย อย่างก็ใช้ไม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องเข้าใจ สถานการณ์ใหม่ และหาวิธีคิดและวิธีจัดการใหม่ สันติวิธีเป็นวิธีคิด วิธีจัดการที่น่าจะสอดคล้องกับ สถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ทำให้คนไทยอยู่ร่วมกัน อย่างสงบสันติ โดยรักและเอื้ออาทรต่อกัน ประกอบกับสถานการณ์ภายนอก มีความจำเป็นที่ประเทศ ต้องพึ่งตนเองมากขึ้น ไม่สามารถจะ หวังพึ่งพาชาติใหญ่ได้ เพราะสถานการณ์เปลี่ยนมาก โลกมิได้ แบ่งฝ่ายรวมทั้งบทเรียนทาง เศรษฐกิจและบทเรียนจากปัญหาต่างๆ ที่ผ่านมา ทำให้ต้องทบทวนและ หาวิธีกำหนดจุดยืนและ ทิศทางของชาติด้วย ความเป็นตัวของตัวเองที่จะนำความมั่นคงมาสู่ประเทศที่มี ยุทธศาสตร์ชาติที่สามารถคุ้มครองสถานการณ์ของเราเอง ด้วยการรู้เท่าทันรู้การเปลี่ยนแปลงของ ปัญหา โดยชาติไทย และคนไทยมีจุดยืนหรือทิศทางของชาติที่ชาวโลกเคารพเชื่อถือ น่าคบ สันติวิธี เป็นยุทธศาสตร์หนึ่ง ที่สนองตอบสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ

๓.๓ ความเป็นมาของสันติศึกษา

^{๖๖}ชัยวัฒน์ สถาอานนท์. ความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้งกรณีวิกฤตการณ์ชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, ๒๕๔๘. หน้า ๑

^{๖๗}โคทม อารียา. “๓๐ ปี ๑๔ ตุลา,” เอกสารจดหมายข่าวประชาชน. ๒๕๔๖. หน้า ๒๓ – ๒๕.

สันติศึกษาเป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการต่อต้านสงครามและส่งเสริมสันติภาพ ด้วยการส่งเสริมความเข้าใจเรื่องสันติภาพและการปลูกฝังทัศนคติใฝ่สันติโดยผ่านกระบวนการทางการศึกษา การศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งในการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพและปลูกฝังทัศนคติที่ใฝ่สันติได้ หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ทุ่มเทความพยายามที่จะหาทางจัดการศึกษาให้เป็นไปเพื่อให้โลกอยู่กันอย่างมีสันติสุข การใช้วิถีทางการศึกษา เพื่อสร้างสันติภาพระหว่างมนุษย์ก็คือ การใช้วิถีทางแห่งเหตุผล โดยที่เชื่อว่ามนุษย์นั้นมี เหตุผล สามารถเข้าใจ เห็นอกเห็นใจและอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติได้ แนวทางการศึกษาที่ องค์การยูเนสโกใช้เพื่อส่งเสริมสันติภาพ คือ การศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ (Education for World Understanding หรือ Education for International Understanding) และ การศึกษาต่างวัฒนธรรม โดยพยายามใช้การศึกษาทำให้คนที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ โดยมีความเข้าใจ เคารพ เป็นมิตร และคิดช่วยเหลือกัน หลักการและ วัตถุประสงค์สำคัญของนโยบายการศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ มีดังนี้

(๑) สร้างมิตรระหว่างชาติและการมองโลกอย่างกว้างๆ ในการศึกษาทุกระดับและในทุกรูปแบบ

(๒) ก่อให้เกิด ความเข้าใจและการเคารพซึ่งบุคคลทุกชาติ ศาสนา วัฒนธรรม อารยธรรม ค่านิยมและแนวทางการดำรงชีวิต โดยสอนทั้งวัฒนธรรมและเชื้อชาติของตนและของชาติอื่น

(๓) ก่อให้เกิดความ ตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่มีมากขึ้นระหว่างบุคคลและชาติต่างๆ ทั่วโลก

(๔) ก่อให้เกิดความสามารถในการติดต่อกับผู้อื่น

(๕) ไม่ตระหนักถึงแค่เพียงสิทธิ แต่ คำนึงถึงหน้าที่ของบุคคล กลุ่มสังคม และชาติทั้งหลายที่จะต้องมิต่อกันและกัน

(๖) เข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและร่วมมือกันระหว่างชาติ

(๗) สร้างความพร้อมของแต่ละบุคคลที่จะเข้าร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนของตนของประเทศของตนและของโลกโดยทั่วไป

(๘) เน้นหลักการไม่ยอมรับการใช้สงครามเพื่อแก้ปัญหาระหว่างประเทศ (รัฐธรรมนูญ สหประชาชาติ, ๒๕๔๕ : ๕ - ๗)^{๘๘}

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้นนี้ ได้มีการพัฒนาการศึกษาในหลายรูปแบบ และหลายวิธีที่สำคัญมี ๔ แนวทางคือ

๓.๓.๑. แนวการศึกษาเปรียบเทียบ (comparative education) แนวนี้เปรียบเทียบชีวิตความเป็นอยู่ทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศต่างๆ แนวนี้เป็นแนวดั้งเดิมที่ ประเทศต่างๆ ใช้สอนระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ตอนต้นของไทย (พ.ศ.๒๕๒๔) ก็คล้ายแนวนี้ คือ ศึกษาเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน

^{๘๘}รัฐธรรมนูญ สหประชาชาติ, สันติศึกษากับสันติภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. นนทบุรี : สาขาศิลปะศาสตร์, ๒๕๔๕. หน้า ๕-๗

ทางด้าน ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการปกครองในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และเกี่ยวกับ ประเทศยุโรป ออสเตรเลียทางด้านเดียวกันในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

๓.๓.๒. แนวการศึกษาสหวัฒนธรรม (inter – cultural studies) แนวนี้ เน้น วัฒนธรรมของชนชาติต่างๆ รวมทั้งของชนกลุ่มน้อยในประเทศ เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าของ วัฒนธรรมต่างๆ มีความเข้าใจความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของวัฒนธรรมต่างๆ จนไม่ เกิดอคติขึ้น ประเทศออสเตรเลียเริ่มสนใจแนวนี้มากขึ้น

๓.๓.๓. แนวสากลทัศน์ศึกษา (global education) แนวนี้เป็นแนวใหม่ที่ยังไม่ค่อย จะเห็นตัวอย่างชัดเจนนัก เพิ่งจะเริ่มมีความสำคัญในรอบสิบปีที่แล้วนี้เอง โดยที่ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ นักวิทยาศาสตร์จำนวน ๒,๒๐๐ คน จากประเทศต่างๆ ๒๓ ประเทศ ซึ่งมีความวิตกกังวลต่ออันตราย ของการที่มนุษย์ใช้เทคโนโลยีไปในการทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของโลกเกินขนาด ได้ส่งสาส์นถึงนายอู๋ถัน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติในขณะนั้นโดยเรียกร้องให้ชาวโลก ตระหนัก ในภัยที่จะเกิดขึ้นนี้ หากชาวโลกไม่ร่วมมือกันป้องกันเสียแต่บัดนี้ สาส์นนี้เรียกกันว่า “เม้นตัน เมสเสจ” (Menton Message) ในขณะเดียวกันก็มีขบวนการของกลุ่มที่เรียกว่า “คลับ ออฟ โรม” (Club of Rome) ซึ่งเป็นกลุ่มเรียกร้องให้มีการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของโลกแบบใหม่ เพื่อ ความเป็น ธรรมแก่ทุกประเทศ และเพื่อหยุดยั้งการแข่งขันกันทำลายทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของ โลก จากแนวคิดสองกระแสนี้จึงได้เกิดแนวสากลทัศน์ศึกษาที่สอนให้ชาวโลกตระหนักในความ รับผิดชอบร่วมกัน ในการสงวนรักษาทรัพยากรและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของโลก และ ตระหนักในความจริงที่ว่า โลกเรานี้ผูกพันกันทางระบบเศรษฐกิจ จึงไม่ควรแบ่งแยกเป็นกลุ่มเหนือ กลุ่มใต้ และกลุ่มเหนือซึ่งหมายถึงยุโรปและอเมริกาควรช่วยเหลือกลุ่มใต้หมายถึงประเทศกำลัง พัฒนาทั้งหลายให้มากยิ่งขึ้น

๓.๓.๔. แนวพัฒนาศึกษา (development education) แนวนี้วิวัฒนาการ มาจาก กระบวนการพัฒนาประเทศซึ่งเป็นงานหลักขององค์การสหประชาชาติ พัฒนาศึกษาเป็นผลมา จาก การค้นคว้าทางหลักการและทฤษฎีการพัฒนาประเทศ การเมือง เศรษฐกิจและสังคม สาขาวิชา ต่างๆ ที่แตกแขนงจากทฤษฎีการพัฒนาก็มี วิชาการบริหารเพื่อการพัฒนา วิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนา เป็นต้น แนวพัฒนาศึกษานอกจากจะเน้นให้เข้าใจถึงปัญหาต่างๆ ในการพัฒนา เช่น ปัญหา ความยากจน ความไม่รู้หนังสือ ฯลฯ แล้วยังเน้นการกระตุ้นมโนธรรมในการที่เข้าไปมีส่วนร่วมใน การ แก้ปัญหาเหล่านี้ โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนงานวิจัยเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาพลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่ง ความปรองดองสมานฉันท์ในสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

อรุณรุ่ง ปภากสิษฐและคณะ (๒๕๕๕)^{๔๔} รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. ศึกษาแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ๒. ศึกษาบริบทของชุมชนที่เกี่ยวกับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ๓. พัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึก

^{๔๔}อรุณรุ่ง ปภากสิษฐ และคณะ รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน สถาบันวิจัยและ พัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. ๒๕๕๕.

ในการ พัฒนาชุมชน และ ๔. ศึกษาผลการใช้รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน โดย ประยุกต์ใช้ระเบียบวิธี วิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อ วิเคราะห์สาระจากเอกสาร ตำรา บทความและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนารูปแบบการสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน และการศึกษา วิจัยภาคสนาม วิเคราะห์สาระจากการสนทนากลุ่ม การ สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกต ปรากฏการณ์ในชุมชน และการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่แสดงเป็นตัวเลข และสถิติ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน กลุ่ม ตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๒๐ คน และตัวแทนชาวบ้านในชุมชน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาไม่น้อยกว่า ๖ เดือน นับจากวันที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ จำนวน ๒๕๔ คน เครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัย ได้แก่ รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบ สสำรวจชุมชน แบบวัดเจตคติผลการวิจัย มีดังนี้ สภาพที่เป็นลักษณะของการมีจิตสำนึกในการพัฒนา ชุมชน มี ๓ ลักษณะ คือ ลักษณะที่ ๑ การไม่กระทำสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ส่วนรวมขึ้นในชุมชน ลักษณะที่ ๒ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อการพัฒนาชุมชน ลักษณะที่ ๓ การมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน เมื่อพิจารณาความเป็นระบบและความเหมาะสม ของรูปแบบ พบว่า ทุกประเด็น มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปใช้ในการสร้างจิตสำนึกใน การพัฒนาชุมชน หลังการทดลองใช้รูปแบบ ชาวบ้านในชุมชนมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนเพิ่มขึ้น และภาพรวม การใช้รูปแบบ มีความเหมาะสม ระดับมาก ผู้ใช้มีความพึงพอใจต่อรูปแบบ ในระดับมากที่สุด เมื่อวัดระดับ จิตสำนึกในการพัฒนา ชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับจิตสำนึกในระดับค่อนข้างมากขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๘๓.๗ ซึ่งสูงกว่า เกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ คือ ร้อยละ ๘๐ ถือว่ารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนที่ ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ

อุดมพงษ์ เกศศรีพงษ์ศา และคณะ (๒๕๖๐)^{๙๐} ทำการศึกษารูปแบบการสร้างจิตสำนึก ท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของ คนในท้องถิ่นกับป่าชุมชนและเพื่อหารูปแบบ การสร้างจิตสำนึกของ คนในท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำ ปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกการสนทนากลุ่ม การ สังเกตแบบมีส่วนร่วม การเดินสำรวจ และจัดเวทีร่วมกับชุมชนรอบป่าโคกกลาง จำนวน ๔ หมู่บ้าน

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตคนในชุมชน กับป่ามีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ป่าแห่งนี้เป็นที่อยู่ ของสัตว์ป่าเป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้แต่คนขาดจิตสำนึกในการดูแลป่า รู้จักใช้แต่ไม่ได้ดูแล เนื่องจากคิดว่าป่าไม่มีวันหมดและคิดว่าหน่วย งานราชการมีหน้าที่ต้องเข้าไปดูแล

๒) ได้รูปแบบในการสร้างจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้รูปแบบการให้กลุ่มเยาวชนช่วยในการขับเคลื่อนการสร้างจิตสำนึกในการรักษาป่าและมีการ จัดตั้ง “กลุ่มเยาวชนคนรักโขกประทู” ผ่านทางโซเชียลทำให้การรับรู้กิจกรรมเกี่ยวกับป่า และ ชาวสารมีการรับรู้ได้มากขึ้น โดยสอดแทรกการยกระดับจิตสำนึกคนในชุมชนผ่านกิจกรรม ได้แก่ การ

^{๙๐} อุดมพงษ์ เกศศรีพงษ์ศา และคณะ. รูปแบบการสร้างจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่า ชุมชนอย่างยั่งยืนตำบลโคกกลางอำเภอลำปลายมาศจังหวัดบุรีรัมย์.มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ๒๕๖0 หน้า ๕๙-๗๑.

ใช้เครือข่ายยูวีวิจัย พิธีบวชป่าและติดป้ายอนุรักษ์รอบป่ากิจกรรมตั้งศาลต้นกุง ค่ายเยาวชนอนุรักษ์ป่า การทำแผนที่ป่าด้วย GPS โดยชุมชน เป็นต้น จนเกิดรูปแบบการจัดการป่าโดยใช้หลักผู้อาวุโสใน ชุมชน และใช้ระบบความสัมพันธ์เครือญาติกระบวนการสร้างการ เรียนรู้ข้ามวัย(เด็ก-ผู้สูงอายุ) นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ ทำให้กลุ่มคนในชุมชนมีการรวมตัวกันเพิ่มขึ้นเกิดเครือข่ายความร่วมมือภายในและภายนอกพื้นที่ในการทำกิจกรรมสร้างจิตสำนึก รักษาป่าชุมชน ได้ตั้งกฎกติการ่วมกัน และจัดทำป้ายข้อตกลงเรื่องป่า จัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อดูแลและบริหารจัดการป่า และทางองค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลางจัดทำแผนงานเพื่อเสนอหน่วยงานทหารสนับสนุนงบประมาณขุดลอกหนองน้ำในป่า ๒ แห่งและขุดคลองเพื่อกันเขตแนวป่าที่หล่อป้องกันการบุกรุกป่า

ทรงศรี ตุ่นทอง และคณะ^{๑๑} (๒๕๖๐) ทำการศึกษารูปแบบการพัฒนาจิตสำนึก สาธารณะสำหรับเยาวชนจังหวัดลพบุรีโดยใช้การปรับพฤติกรรมทางปัญญา โดย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. สร้างรูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนจังหวัดลพบุรีโดยใช้ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางปัญญา ๒. ประเมินรูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับ เยาวชนจังหวัด ลพบุรีโดยใช้การปรับพฤติกรรมทางปัญญา มีวิธีดำเนินการวิจัย ๓ ขั้นตอน คือ ๑) การสร้างรูปแบบฯ โดยนำแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรมทางปัญญาและแนวคิดในการ พัฒนารูปแบบฯ จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมาใช้เป็นฐาน คิดในการสร้างรูปแบบฯ ๒) การทดลองใช้ รูปแบบฯ ได้ทดลองกับเยาวชนจังหวัดลพบุรี ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ จำนวน ๔๐ คน ใช้เวลา ๓๐ ชั่วโมง และ ๓) การประเมินและปรับปรุงรูปแบบฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบที่ผลการวิจัย พบว่ารูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนจังหวัด ลพบุรี โดยใช้การปรับเปลี่ยน พฤติกรรมทางปัญญา โดยมี ๔ ขั้นตอน คือ ๑) จัดกิจกรรมสร้างความ ตระหนัก ๒) การวางแผนพัฒนาสาธารณะ ๓) การดำเนินการตามแผน และ ๔) การสะท้อนตนเอง เพื่อการปรับปรุงตนเอง โดยในขั้นตอนการวางแผนพัฒนาจิตสำนึก สาธารณะเน้นการชี้แนะการให้ ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ผลการประเมินรูปแบบฯ พบว่า โดยภาพรวมจิตสำนึกสาธารณะของ เยาวชนหลังใช้สูงกว่าก่อนใช้รูปแบบฯ อย่างมีนัยส าคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นราย ด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของ ส่วนรวม และด้านการเคารพสิทธิในการใช้ของ ส่วนรวมของเยาวชน หลังใช้สูงกว่าก่อนใช้รูปแบบฯ อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้าน การใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวมของเยาวชนหลังใช้กับ ก่อนใช้รูปแบบฯ ไม่แตกต่างกัน

ภัทรภร สีทองดี^{๑๒} (๒๕๖๑) ทำการศึกษาการพัฒนาารูปแบบการสร้างเสริมจิตสาธารณะ ของนิสิตในสถาบันอุดมศึกษาของ รัฐและเพื่อประเมินรูปแบบการสร้างเสริมจิตสาธารณะของนิสิตใน สถาบันอุดมศึกษาของรัฐกรณีศึกษามหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒซึ่งเป็นวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตในสถาบันอุดมศึกษา จำนวน ๑,๑๔๑ คน เป็น นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ โรฒ ซึ่งเป็นผู้ใช้รูปแบบ ๑๐ คน ผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นอาจารย์ ผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ที่

^{๑๑} ทรงศรี ตุ่นทอง และคณะ. รูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนจังหวัด ลพบุรีโดยใช้การปรับพฤติกรรมทางปัญญา.มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๖0 หน้า ๖๕-๗๔.

^{๑๒} ภัทรภร สีทองดี. การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมจิตสาธารณะของนิสิตในสถาบันอุดมศึกษา ของรัฐ :กรณีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๖๑.

เกี่ยวข้อง และผู้ใช้งบประมาณ จำนวน ๘ คน และประเมินจากผู้ประเมินจำนวน ๑๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและมีความเชื่อมั่น .๙๖ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบประเมิน ผลการวิจัยพบว่า ๑.รูปแบบการสร้างเสริมจิตสาธารณะของนิสิตในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐใน ๑๑ ด้าน คือ ๑) ด้านการมีส่วนร่วม ๒) ด้านการติดต่อสื่อสาร ๓) ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์และวิจารณ์ ๔) ด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง ๕) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ๖) ด้านความสามารถในการแก้ปัญหา ๗) ด้านความรักความสามัคคี ๘) ด้าน ค่านิยม ๙) ด้านจริยธรรม ๑๐) ด้านมุ่งอนาคตควรพัฒนาโดยการฝึกงาน ๑๑) ด้านเอกลักษณ์แห่งตน มีการพัฒนาด้วย ๘ แนวทางได้แก่ การทำงานเป็นทีม การฝึกพูด การไต่वाที่ การอาสาสมัคร การฝึกงาน การปลูกฝัง การอบรมและ การยกย่อง ๒. ผู้ประเมินส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องต้องกันในระดับมากที่สุดมี ๖ แนวทาง ได้แก่การทำงานเป็นทีม การอาสาสมัคร การฝึกงาน การปลูกฝัง การอบรม และการยกย่อง ส่วนการไต่वाที่และการฝึกพูดมีความเห็นพ้อง ต้องกันในระดับมาก

พระใบฎีกากิตติพงษ์ สีลสุโท และคณะ^{๙๓} (๒๕๖๐) ทำการศึกษาการพัฒนาารูปแบบพุทธจิตวิทยาชุมชนในการสร้างจิตสำนึกอนุรักษัรพยากรธรรมชาติ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาารูปแบบพุทธจิตวิทยาชุมชนใน การสร้างจิตสำนึกอนุรักษัรพยากรธรรมชาติ๒) เพื่อศึกษาประสิทธิผลรูปแบบพุทธจิตวิทยาชุมชนในการ สร้างจิตสำนึกอนุรักษัรพยากรธรรมชาติของชุมชนจังหวัดตาก ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบพุทธจิตวิทยาชุมชน ในการสร้างจิตสำนึกอนุรักษัรพยากรธรรมชาติเป็นการวิจัยแบบผสม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็น นักเรียนโรงเรียนสามเงาวิทยาคมระดับมัธยมปลาย อายุ ๑๕-๑๘ ปี จำนวน ๓๐ คน ด้วยวิธีการ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยสร้างชุดฝึกอบรมทดลองกับนักเรียน ๒ วัน ติดตามผล หลังจาก ๑ เดือนแล้วใช้การสัมภาษณ์ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้เข้าใจ หลักการ วิธีการ พัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกอนุรักษัรพยากรธรรมชาติ หลังจากการเข้าฝึกอบรมโครงการ แล้วนักเรียนมีแรงจูงใจเกิดความตระหนักรู้เห็นความสาคัญของป่าไม้ โดยใช้เทคนิค U-B-P-P-D สามารถช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมากขึ้น คือ ๑. เข้าใจปัญหา ๒.ใช้หลักพุทธจิตวิทยาในการจัดการป่าชุมชน ๓.อบรมให้ความรู้ ๔.ขั้นพัฒนาการจัดการป่าชุมชน ได้สอดแทรกเทคนิคยุทธวิธีการนำเปลี่ยน เพื่อโน้มน้าวจิตใจและสร้างทัศนคติใหม่ต่อการ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพื่อความสามัคคีเกิดประสิทธิผลแรงจูงใจในการพัฒนาป่า ชุมชนด้วยความเต็มใจ และหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการป่าแบบพุทธจิตวิทยาชุมชน โดยการกำหนดบทบาท และหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชน

“สถาบันการพัฒนาวงศ์กรชุมชน”^{๙๔} ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการโดยใช้ กองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นศูนย์กลาง” ผลการศึกษาพบว่า กองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นองค์กรระดับ ตำบล โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ เพื่อให้การดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายใต้อุดมการณ์การเป็นทั้ง ผู้รับและผู้ให้อย่างมีคุณค่าและรับอย่างมีศักดิ์ศรี สมาชิกมีการออมเงินเข้ากองทุนเป็นประจำ

^{๙๓} พระใบฎีกากิตติพงษ์สีล สุโทและคณะ. การพัฒนารูปแบบพุทธจิตวิทยาชุมชนในการสร้างจิตสำนึกอนุรักษัรพยากรธรรมชาติ.วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ๒๕๖0 หน้า ๒๖-๓๙.

^{๙๔} กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, “การพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการโดยใช้กองทุนสวัสดิการชุมชนเป็น ศูนย์กลาง” สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑ - ๒ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, ๒๕๕๖, หน้า ๑๑๐-๑๑๑

คณะกรรมการทำหน้าที่บริหารกองทุน ตามระเบียบ กติกา โดยเชิญผู้มีความรู้มาเป็นที่ปรึกษา การประสานงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การสนับสนุน ทั้ง ความรู้งบประมาณ อาคารสถานที่ และการพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการสามารถจัดสวัสดิการ ตาม สภาพปัญหาและความต้องการของสมาชิก การทำงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนมีการเชื่อมโยง การจัด สวัสดิการสู่การพัฒนาชุมชนด้านอื่น ๆ โดยมีการประสานงานและบูรณาการทำงานร่วมกับ หน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านกลไกการ ขับเคลื่อนกองทุน สวัสดิการชุมชน ให้มีความสำคัญของการมีส่วนร่วมของสมาชิกและการประสาน เชื่อมโยงกับองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ เอกชนและภาครัฐ ตามบทบาท ภารกิจของแต่ละ หน่วยงาน สวัสดิการ แบบบูรณาการ คือ การจัดสวัสดิการที่เข้าถึงปัญหา ความต้องการ และ ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับ ความเดือดร้อน มีความหลากหลายที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของ ครอบครัวและชุมชน จากข้อค้นพบ ดังกล่าว ในการดำเนินงานของกองทุนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ทำให้ เกิดการพัฒนาสังคมอย่างบูรณาการ ยังมีสิ่งที่จะต้องพัฒนาและปรับปรุงศักยภาพของกองทุน สวัสดิการชุมชน การพัฒนาสมาชิกกองทุนให้มี ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักอุดมการณ์ของกองทุน สวัสดิการชุมชน การพัฒนาแกนนำในด้านการ บริหารจัดการกองทุน ให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีการจัดทำฐานข้อมูล การปรับรูปแบบจำนวน เงินในการจัดสวัสดิการให้เหมาะสม การสร้างความ ร่วมมือกับหน่วยงานภาคพัฒนาทั้งภาครัฐและ เอกชนเพื่อให้เกิดความร่วมมือทางด้านการปฏิบัติและ ในระดับนโยบาย

ชัยพร พิบูลศิริกร^{๕๕} ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการจัดสวัสดิการสังคม ของ องค์กรชุมชน” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยความสำเร็จการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน ประกอบด้วย (๑) จุดเริ่มต้นและความเป็นมาในการจัดตั้งองค์กร ต้องเริ่มมาจากคนในชุมชน ด้วย ความ เชื่อ ความศรัทธา ความเสียสละ จิตวิญญาณสาธารณะมุ่งมั่นเพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ยากของ ชุมชน (๒) เป้าหมายการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน มุ่งเน้นการดับทุกข์ การสร้างสังคมให้ เกิดความ สันติสุข มีความเข้มแข็ง และยั่งยืน (๓) ฐานคิดการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน เน้นการสร้าง จิตสำนึกร่วมภายใต้แนวคิด “จะให้อะไรกับชุมชน” ไม่ใช่ “จะได้อะไรจากชุมชน” และ “การให้อย่างมี คุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี” ควบคู่กับการพัฒนาแบบยั่งยืนเพื่อการพึ่งตนเอง การจัด สวัสดิการตามหลัก ของศาสนา ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การใช้คุณธรรมนำกฎหมาย สวัสดิการสังคมตั้งอยู่บนฐาน ของการเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน (๔) ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการจัด สวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน ได้แก่ ปัจจัยองค์กรและการบริหารจัดการ องค์กรมีวิสัยทัศน์เชิง บวกในการจัดสวัสดิการสังคม มีการ วิเคราะห์ปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การบริหาร และจัดองค์กรโดยแบ่งบทบาทหน้าที่ ของคนในองค์กรอย่างชัดเจน ใช้ทรัพยากรและทุนในชุมชนที่มี ความหลากหลายในการจัดสวัสดิการ สังคม ปัจจัยภาวะการณ์ผู้นำสร้างจิตสำนึกในลักษณะของการ ประสานงานประสานใจ ให้ทุกคนมีส่วนร่วม ในทุกระบวนการ สร้างศรัทธาในตัวผู้นำ สร้างผู้นำใหม่ ๆ ในกลุ่มต่าง ๆ สร้างกระบวนการสื่อสารที่มี ประสิทธิภาพ ปัจจัยการรวมกลุ่มของสมาชิก รวมกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ตอบแทน ด้วยความรู้สึกร่วมกัน เป็น เจ้าขององค์กร ด้วยจิตสำนึกร่วมกันมีจิตสาธารณะเพื่อ

^{๕๕}ชัยพร พิบูลศิริกร, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน” คณะ พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๑ หน้า ๕๓ - ๕๔.

ชุมชนและสังคม ปัจจัยกระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้และการปรับตัว การเรียนรู้ร่วมกันและการสรุปบทเรียนเป็นประจำของสมาชิกในองค์กร นำ ประสบการณ์มาเป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน การปรับตัวของคณะกรรมการและสมาชิกเพื่อ ป้องกันและแก้ไขปัญหาอื่น ๆ การควบคุม ตรวจสอบดูแล การบริหารจัดการโดยชุมชน ปัจจัยการขยาย ผลและขับเคลื่อนสู่เป้าหมาย การสร้าง กิจกรรมที่มาจาก การเชื่อมกาย เชื่อมใจของผู้คนที่หลากหลายต่าง พื้นที่ ศาสนา วัฒนธรรม การสร้าง กระบวนการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายใน แนวราบ แนวตั้ง ข้ามเขต ข้ามพื้นที่ ข้ามวัฒนธรรม และข้ามศาสนา การทำงานแบบบูรณาการความกิจ กิจกรรม และการปฏิบัติ (๕) ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน ได้แก่ การ ได้รับการยอมรับจาก บุคคลภายนอกองค์กร ความสอดคล้องกับนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาล การได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น องค์กรภาคธุรกิจ องค์กร ภาคเอกชน องค์กรภาคประชาชน และองค์กรภาครัฐอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ การ ประสานการจัดสวัสดิการขององค์กรชุมชนระหว่างพัฒนาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ใช้วิถุชุมชนเป็นเครื่องมือเผยแพร่ข่าวสารแลกเปลี่ยน ข้อมูล

ผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการ ดำเนินงาน ของกลุ่ม/องค์กรด้านสวัสดิการชุมชน มีหลายปัจจัยประกอบกัน ซึ่งอาจสรุปได้ว่ามีทั้ง ปัจจัยภายในและ ปัจจัยภายนอก ซึ่งปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยผู้นำ เช่น ความศรัทธาเชื่อมั่นในผู้นำ ความโปร่งใสในการ ดำเนินงาน ความเสียสละ ภาวะการณผู้นำ ปัจจัยการบริหารจัดการกลุ่ม/องค์กร เช่น มีระบบบัญชีและการ รายงานผลที่เป็นปัจจุบัน การจัดสรรผลประโยชน์และสวัสดิการเป็นที่น่า พอใจของสมาชิก มีการสร้างกฎ และกติการ่วมกัน มีการติดตามตรวจสอบการทำงาน การ ประชาสัมพันธ์ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ การปรับตัว ปัจจัยสมาชิก เช่น การมีส่วนร่วมของ สมาชิก การควบคุมกันเองของสมาชิก ทูที่มีอยู่ใน ชุมชน โดยเฉพาะทุนทางธรรมชาติ ทุนทางมนุษย์ และทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอก องค์กร ความสอดคล้องกับนโยบายและกฎหมาย การ ได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ

๑) ความขัดแย้งทางการเมืองในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ๒) ศึกษาแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติสภาผู้แทนราษฎร มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ๓) การสร้างความชอบธรรมของคณะ รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ในประเทศไทย ๔) การสร้างความปรองดองแห่งชาติ : กรณีศึกษาเกาหลีใต้ ๕) การสร้างความปรองดองภายหลังความรุนแรงใน รวันดา : บทเรียนสำหรับ สังคมไทย กฤษติน สุขศิริ (๒๕๑๙ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความขัดแย้ง ทางการเมืองในสมัยรัฐบาล พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พบว่า ประการแรก ประเด็นความขัดแย้ง ทางการเมืองในสมัยรัฐบาลพล เอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ภายหลังจากยึดอำนาจจากรัฐบาลนาย ธานินทร์ กรัยวิเชียร นั้นเป็นความ ขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มผู้นำทหาร ซึ่งทำการยึดอำนาจการ ปกครองร่วมกันมาถึงสองครั้ง คือ วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๙ ในนาม “คณะปฏิรูปการปกครอง แผ่นดิน” และวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๒๐ ในนาม “คณะปฏิวัติ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๒๐” ระหว่างกลุ่มพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ กับ กลุ่มพลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ที่กลุ่มพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ สามารถช่วงชิงอำนาจทางการเมืองได้เหนือกว่า กลุ่มพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ ด้วยการใช้

สร้างพันธมิตรกับกลุ่มผู้นำทหารอื่นๆ ภายในคณะรัฐประหารและกลุ่มทหารหนุ่มหรือยังเดิร์ก ที่เป็นผู้กุมกำลังสำคัญในกองทัพ ประการต่อมา ความขัดแย้งทางการเมืองในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ภายหลังจากเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๒ นั้นเป็นการปะทะกันระหว่างรัฐบาล กับกลุ่ม พรรคการเมือง และกลุ่มการเมืองนอกระบบราชการ ที่กลับมามีบทบาททางการเมืองอีกครั้งจากการ ดำเนินนโยบายผ่อนคลายทางการเมืองของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สรุปผลการศึกษาได้ว่า การเมืองไทยภายใต้รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นั้นเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านทางประวัติศาสตร์การเมืองที่เกิดจากการช่วงชิงอำนาจ กันเองในกลุ่มการเมืองระบบราชการ ภายใต้อำนาจการรัฐประหารและเป็นการปะทะกันของกลุ่มการเมืองไทย ระบบราชการกับพลังการเมืองนอกระบบราชการภายใต้ระบอบการเลือกตั้งสถาบันพระปกเกล้า (๒๕๕๕ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการสร้างความปรองดอง แห่งชาติสภาผู้แทนราษฎร มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ พบว่า จากการศึกษาประสบการณ์การแก้ไขความ ขัดแย้งและการสร้างความปรองดอง ในต่างประเทศ ซึ่งคัดเลือกมา ๑๐ กรณีศึกษาจากหลากหลายทวีป ในบริบทที่แตกต่างกัน ได้แก่ เกาหลีใต้ โคลอมเบีย ซิลี โบลิเวีย โมร็อกโก เยอรมนี รวันดา สหราชอาณาจักร (กรณีไอร์แลนด์เหนือ) อินโดนีเซีย (กรณีอาเจห์) และแอฟริกาใต้ จากประเทศเหล่านี้พบว่ามีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างความปรองดองแห่งชาติที่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากประเทศเหล่านี้ ล้วนเคยเผชิญกับปัญหาความรุนแรงทางการเมืองจนก่อให้เกิดความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินอันนำมาซึ่งความแตกแยกทางสังคมอย่างกว้างขวางมีกระบวนการค้นหาความจริง ประเทศที่มีการใช้รูปแบบนี้แล้วประสบความสำเร็จ เช่น เกาหลีใต้ เยอรมนี สหราชอาณาจักร เป็นต้น ซึ่งนำไปสู่การเกิดกระบวนการปรองดองที่ทำให้คนในสังคมสามารถกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข นอกจากนี้ยังควรศึกษาถึงประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งและแนวทางจัดการปัญหาในสังคมไทยเพื่อ ถอดบทเรียน และนำไปสู่การร่วมกันแก้ปัญหาต่อไป ใหญ่ เตมีย์^{๑๖} (๒๕๕๔ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเอาไว้ถึงการสร้างความชอบธรรมของคณะ รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ในประเทศไทย พบว่า สถาบันทหารเป็นสถาบันมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พ.ศ. ๒๕๓๕ กลุ่มกำลังผลักดันหลักกลุ่มหนึ่งที่สำคัญ คือ ทหารส่งผล ให้ระบอบประชาธิปไตยไทยพัฒนาควบคู่มา กับบทบาททหาร หลังจากนั้นทหารก็มีบทบาทอิทธิพลต่อของรัฐบาลมาโดยตลอด ถึงแม้ว่าสภาพการณ์ ความคิด ทั้งที่เกิดจากการรับรู้หรือถูกสร้างขึ้นมาจะ เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยก็ตาม ทหารก็มีบทบาทที่จะคำนวณความมั่นคงของรัฐบาล ทั้งโดยเปิดเผยและ ทางอ้อมการยึดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ในวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๔ จึงเป็นอีกครั้งหนึ่งของความพยายามเข้ามามีบทบาททางการเมืองของทหาร ที่เริ่มต้นด้วย การอ้างความชอบธรรมทางการเมืองจากความล้มเหลว และไม่สามารถแก้ไขปัญหาของรัฐบาล ต่อมาก็ สร้างความชอบธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มปริมาณการเข้ามามีบทบาททางการเมืองและรอคอยเพื่อจะ สร้างจังหวะที่เหมาะสมในการเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรงด้วยการเป็นผู้นำรัฐบาล ซึ่งในช่วง ระยะเวลา ระหว่าง ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ทหารพยายามสร้างความชอบ ธรรมเชิงกฎหมาย เพื่อนำมา เป็นความชอบธรรมทางการเมืองเข้าสู่อำนาจการปกครองประเทศ แต่ว่า การจะใช้กฎหมายปกครอง

^{๑๖} ใหญ่ เตมีย์. การสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของคณะรักษาความสงบเรียบร้อย แห่งชาติ [รสช.] ในประเทศไทย . จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/กรุงเทพฯ. ๒๕๕๔)

ประเทศโดยอาศัยอำนาจผลักดันหรือกำลังจากกองทัพอย่างที่ รสช. ทำนั้นไม่เพียงพออีกแล้ว การเข้าสู่อำนาจการปกครองยังต้องอาศัยการยอมรับจากฝ่ายต่างๆ เพื่อเป็นความชอบธรรมอันเนื่องมาจากบริบทสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป สิ่งเหล่านี้ชี้ผลสำเร็จ และความล้มเหลวของการสร้าง ความชอบธรรมทางการเมืองในการที่จะคงอยู่ในอำนาจการปกครองประเทศได้ ท้ายที่สุดคณะรักษา ความสงบเรียบร้อยแห่งชาติต้องลงจากอำนาจโดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติต้องลาออก จากการเป็นผู้นำรัฐบาลในวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ นับเป็นการสิ้นสุดอำนาจการปกครองประเทศของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ และชี้ให้เห็นว่าปฏิกริยารวมของการไม่ยอมรับนำไปสู่ผลของความไม่ชอบธรรมทางการเมืองในที่สุด สติธร ธนานิธิโชติ^{๙๗} (๒๕๕๕ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงการสร้างความปรองดองแห่งชาติ : กรณีศึกษาเกาหลีใต้ จากประสบการณ์การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการสร้างความปรองดอง ของประเทศเกาหลีใต้ ภายหลังเหตุการณ์การเรียกร้องประชาธิปไตยในเดือนพฤษภาคม ๑๙๘๐ ที่เมือง กวางจู กล่าวได้ว่าความปรองดองที่เกิดขึ้นในกรณีของเกาหลีใต้เกิดขึ้นภายหลังจากการมีกฎหมาย พิเศษออกมาเพื่อปกป้องสิทธิและศักดิ์ศรีของประชาชนที่ลุกขึ้นเรียกร้องประชาธิปไตยและการ ดำเนินคดีกับรัฐบาลที่สั่งปราบปรามประชาชนในเหตุการณ์เมื่อเดือนพฤษภาคม ๑๙๘๐ แต่กว่าที่ กระบวนการต่างๆ จะดำเนินมาได้ถึงจุดนี้ได้การต่อสู้อย่างเอาจริงเอาจังและต่อเนื่องของผู้เกี่ยวข้องกับการชุมนุมที่มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะผ่านการขับเคลื่อนขบวนการภาคประชาชนในสองระดับ ได้แก่ ๑) การรณรงค์เคลื่อนไหวเพื่อทวงความเป็นธรรมให้กับการเคลื่อนไหวที่กรุงโซลของเหยื่อที่ต่อสู้ใน เหตุการณ์รวมถึงการนำเสนอความเห็นของปัญญาชนและการใช้แถลงการณ์รวมถึงการชุมนุมบนท้อง ถนนและการยึดพื้นที่ทางกายภาพบางแห่ง และการแสดงและภาพการเข้าสู่พื้นที่ประจำวัน เช่น สถานี รถไฟฟ้า รวมทั้งการยื่นอุทธรณ์คำตัดสินและคำวินิจฉัยที่ไม่เป็นธรรม และ ๒) การที่คนในพื้นที่กวางจู เองก็ดำเนินการต่อสู้เรียกร้องในพื้นที่ควบคู่ไปด้วย โดยการจัดงานเพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อย่างสม่ำเสมอและมีการนำเสนอเรื่องราวของพวกเขาเพื่อให้สังคมได้รับรู้อย่างกว้างขวางแม้ต้องเผชิญ กับการขัดขวางจากรัฐบาลอยู่ตลอดเวลาก็ตาม (Kyung Moon Hwang, ๒๐๐๓) ตลอดจนมีการก่อตั้ง องค์กรที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการชุมนุมยึดเยื้อ ณ บริเวณสุสานเป็นเวลา ๑๘๐ วัน การรับรองให้กฎหมายพิเศษเพื่อพิจารณาเกี่ยวกับเหตุการณ์การเรียกร้องประชาธิปไตยมีผลบังคับใช้ ของศาลรัฐธรรมนูญเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กระบวนการสร้างความปรองดองเดินหน้าและเป็นเงื่อนไข ที่ทำให้การสร้างความปรองดองประสบความสำเร็จ และได้ผ่านการเปิดเผยความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์อันชั่วร้ายในอดีตและช่วยเปิดประตูสำหรับการฟ้องร้องและดำเนินการทางกฎหมายกับผู้ใช้อำนาจรัฐไปในทางที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน การตัดสินใจของศาลรัฐธรรมนูญยังมีอิทธิพลต่อกระบวนการนิติ บัญญัติในเวลาต่อมา โดยแสดงให้เห็นผู้เกี่ยวข้องกับการออกกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายทั้งหลายได้ตระหนักว่า การชำระสะสางความผิดพลาดในอดีตที่รัฐบาลเผด็จการได้กระทำต่อประชาชน และการคืนความยุติธรรมให้แก่ผู้เสียหายจากการกระทำที่มีชอบด้วยรัฐธรรมนูญนั้นถือเป็นหลักการ พื้นฐานทางกฎหมายที่กระบวนการยุติธรรมจะต้องอำนวยให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

^{๙๗} สติธร ธนานิธิโชติ การสร้างความเข้มแข็งให้แก่พรรคการเมืองไทย. ม.ป.ท.: สถาบันพระปกเกล้า, สำนักวิจัยและพัฒนา, ๒๕๕๕.

ชลัท ประเทืองรัตนานา^{๙๙} (๒๕๕๕ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงการสร้างความปรองดองภายหลัง ความรุนแรงในรวันดา : บทเรียนสำหรับสังคมไทย พบว่าการศึกษา ประเทศรวันดาเป็นที่รู้จักของประชาคมโลกจากเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่กระทำโดยคนในประเทศเดียวกันเองโดยชาวฮูตูสังหาร ชาวตุตซีที่มีคนเสียชีวิตนับล้านคน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวตุตซีแต่ก็มีชาวฮูตูลายกลางที่ถูกสังหารรวมอยู่ด้วยในปี ค.ศ. ๑๙๙๔ เกิดการสูญเสียในชีวิตทรัพย์สินมีการข่มขืนเกิดขึ้นมากมาย เกิดรอยแตกกร้าวในสังคม รวันดาครั้งสำคัญที่สุดในประเทศ จนกระทั่งนำมาสู่การสู้รบกันของ ๒ กลุ่มชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่องและได้ขยายการต่อสู้โดยแสวงหาแนวร่วมของประเทศเครือข่ายในแอฟริกาสู้รบกันทั้งในประเทศและ ประเทศเพื่อนบ้านเกิดการสูญเสียจากสู้รบอย่างยืดเยื้อ จุดรั้งให้ประเทศไม่สามารถพัฒนาได้อย่างที่ควร จะเป็น แต่ในที่สุดประเทศรวันดาก็สามารถก้าวผ่านโศกนาฏกรรมครั้งสำคัญไปได้ นำมาสู่การอยู่ร่วมกัน ในสังคมได้ โดยมีรูปแบบที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างความปรองดอง คือ การลงโทษผู้กระทำความผิด อย่างแท้จริงและมีการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยการให้ความสำคัญของผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศตามรูปแบบของระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นที่น่าสนใจว่าประเทศรวันดา ใช้กระบวนการใดในก้าวข้ามผ่านวิกฤตการณ์ในชาติและทำอย่างไรผู้คนในสังคมจึงก้าวไปสู่อนาคต ร่วมกัน เพื่อนำมาเป็นบทเรียนให้กับสังคมไทยได้ประยุกต์ใช้ในการสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ เป็นการศึกษถึงการกระบวนการสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ การให้ความหมายและปฏิกิริยาของประชาชนที่มีต่อการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ของแต่ละประเทศ เพื่อที่จะได้ตั้งเป็นกรอบแนวคิดเปรียบเทียบวิธีการรูปแบบต่างๆในการสร้าง ความปรองดองของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรกับการสร้างความ ปรองดองสมานฉันท์ หลังรัฐประหาร ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น เพื่อนำมาเป็น ข้อมูลที่จะนำเสนอให้ผู้อ่านได้ทราบต่อไปและเพื่อที่จะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง นำไปสู่ในการสร้างความปรองดองที่แท้จริงของในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น

พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ (แช่หลี่) ดร. ^{๙๙}(๒๕๕๘). การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า ๑) การสร้างความปรองดองสมานฉันท์นั้น เริ่มจากการสร้างความปรองดองในจิตใจของแต่ละคนก่อน เพื่อสร้างสันติภาพสู่สังคมภายนอก โดยใช้หลักการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาส่วนกระบวนการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้หลักการบริหารโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ คือ การวางแผน (Planning) การจัดหน่วยงาน (Organizing) การจัดสายงานและการจัดตัวบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และ งบประมาณ (Budgeting) โดยผู้นำชุมชนจะต้องยึดหลักการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ๖ ประการคือหลักความถูกต้อง หลักความเหมาะสม หลักความบริสุทธิ์ หลักความยุติธรรม หลักพรหม

^{๙๙} ชลัท ประเทืองรัตนานา การสร้างความปรองดอง กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕

^{๙๙} พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ. “การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ตีพิมพ์ในวารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์” ,ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓, (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๙). หน้า ๕๕-๖๒.

วิหารธรรมและหลักความเสียสละ จะทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความสมัคสมานสามัคคีของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ๒. แนวทางการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๔ กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์ที่หนึ่ง จัดตั้งศูนย์อำนวยการกลาง และศูนย์อำนวยการความสะอาดระดับชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เช่น มีวัสดุอุปกรณ์ในการบันทึกและจัดเก็บข้อมูล เป็นศูนย์ประสานงานและขับเคลื่อนโครงการ มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องกลยุทธ์ที่สอง จัดอบรมประชาชน สร้างความรู้ความเข้าใจในการรักษาศีล ๕ รวมถึงสถานศึกษาหน่วยงานราชการ โรงเรียน และชุมชนอย่างต่อเนื่อง จัดทำเอกสาร แผ่นพับและสื่อการสอนเพื่อเผยแพร่โครงการให้ทั่วถึง และขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ระดับ ๒ อย่างต่อเนื่อง ตามนโยบายของ (ข)คณะสงฆ์ กลยุทธ์ที่สาม พัฒนาศักยภาพของบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ และสร้างจิตอาสาในการปฏิบัติงานให้เพิ่มมากขึ้น เน้นการประสานงานระหว่างบ้าน วัด และชุมชน (บวร) และกลยุทธ์ที่สี่ สร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการที่มีคุณภาพ ขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาของจังหวัด เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย เป็นต้น ในการช่วยสร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลที่มีคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ มีการรายงานผลการดำเนินงานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

ภาคภูมิ ฉิ่งทองคำ (๒๕๕๘)^{๑๐๐} การน่านโยบายการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูปไปปฏิบัติของจังหวัดนครปฐม Veridian E-Journal, Slipakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๘ผลการวิจัยพบว่า (๑)ปัจจัยเชิงกระบวนการในการน่านโยบายการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูปไปปฏิบัติ อยู่ในระดับมาก โดยมีปัจจัยเชิงกระบวนการในด้านวัตถุประสงค์และมาตรฐานนโยบายมีค่าเฉลี่ยสูงสุด(๒)ผลสำเร็จของการน่านโยบายการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูปไปปฏิบัติ อยู่ในระดับปานกลางจากผลสำเร็จในการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์พบว่าด้านการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์ระดับท้องถิ่นมีค่าเฉลี่ยสูงสุด (๓)ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเชิงกระบวนการกับผลสำเร็จของการน่านโยบายการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูปไปปฏิบัติอยู่ในระดับต่ำมาก และ (๔) ปัจจัยเชิงกระบวนการในการน่านโยบายการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูปไปปฏิบัติที่สามารถทำนายผลสำเร็จของการน่านโยบายการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูปไปปฏิบัติ มีเพียงตัวแปรเดียวคือด้านทรัพยากรนโยบาย ซึ่งสามารถทำนายผลสำเร็จในการน่านโยบายไปปฏิบัติได้เพียง ร้อยละ ๔.๗ เท่านั้น

ยุรธ จีนาและคณะ บวรสันติสุข(๒๕๖๐)^{๑๐๑} : รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียนในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม ๑๒ ประการจังหวัดเชียงใหม่ วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์

^{๑๐๐} ภาคภูมิ ฉิ่งทองคำ การน่านโยบายการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูปไปปฏิบัติของจังหวัดนครปฐม สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๘

^{๑๐๑} ยุรธ จีนาและคณะ. “รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม ๑๒ ประการ : กรณีศึกษาโครงการบวรสันติสุข องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ ๖ ๒๕๖๐ ฉบับพิเศษ

มจร ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ ผลการวิจัยพบว่า (๑) โครงการบวรสันติสุข เกิดจากแนวคิดการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในศตวรรษที่ ๒๑ ของคณะสงฆ์ตำบลแม่สา โดยปรับให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและยุคสมัยปัจจุบันเน้นการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (๒) รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริม คุณธรรมค่านิยม ๑๒ ประการในโครงการบวรสันติสุข มีการบูรณาการในชุมชนทุกหน่วยงาน เพื่อสนับสนุนตามบทบาทหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบ โดยเป็นไปตามนโยบายของคณะรักษาความมั่นคงแห่งชาติ (คสช.)(๓) แนวปฏิบัติที่ดีในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม ๑๒ ประการโครงการบวรสันติสุข อาศัยหลัก ๕ บ. ได้แก่ ๑. บารมีผู้นำ ๒. บำเพ็ญทำด้วยจิตอาสา ๓. บวรชนสนทนา ๔. บูรณาการสัมพันธ์ และ ๕. บริหารความยั่งยืนซึ่งจะเป็นต้นแบบของชุมชนที่สนใจนำไปใช้ส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม ๑๒ ประการ เพื่อให้บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นองค์กรหลักแห่งการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในชุมชนอย่างยั่งยืนสืบไป

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยเรื่อง “พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคม” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๒. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๓. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย
- ๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นกระบวนการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มุ่งจะนำผล ที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ในการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องของ หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดง ความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงสภาพจิตสำนึก ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึก และเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือ วิทยานิพนธ์ วารสาร และสิ่งพิมพ์ต่างๆ

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้
ขั้นตอนที่ ๑ การลงพื้นที่ใน ๓ จังหวัด เพื่อสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำ, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) กลุ่มผู้ร่วมงาน ประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ผู้อาวุโส วิศวกร ปราชญ์ชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่ายกลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลประวัติความเป็นมาของบริบทพื้นที่ เช่น วิถี

วัฒนธรรมเชิงพุทธต่อความสัมพันธ์ทางสังคม ชุมชน ความเป็นมนุษย์ การสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมและต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม สภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย และวิธีการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

ขั้นตอนที่ ๒ การสัมภาษณ์ สันทนากรู่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืช องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อทราบถึงแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ขั้นตอนที่ ๓ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำ ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย

ขั้นตอนที่ ๔ การพูดคุยกับกลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่เพื่อหาแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยแนะนำตัว ทำความคุ้นเคย กับผู้ให้ข้อมูล สังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จนได้รับความไว้วางใจ บอกเล่า เรื่องราวต่างๆ ให้รับรู้ จากนั้นจึงเริ่มตั้งคำถามที่ต้องการศึกษา และศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เอกสาร รายงานในระบบฐานข้อมูลออนไลน์ ประกอบกับการบอกเล่า จากบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นข้อมูลที่หลากหลาย ช่วยให้สามารถทำความเข้าใจ และตีความหมายได้อย่างลึกซึ้ง

๓.การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจชุมชนเพื่อเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ที่มีผลงานทางด้านการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในแต่ละพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ๓ จังหวัด เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ กระบวนการ ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างเป็นพื้นที่สังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ โดยเน้นการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มชาวบ้านเกี่ยวกับการศึกษาข้อมูลชุมชนในการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ในที่นี้ผู้วิจัยได้ไปศึกษาการสร้างจิตสำนึกต่อวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธต่อความสัมพันธ์ทางสังคม ชุมชน ความเป็นมนุษย์ การสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมและต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการในการพัฒนาเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย โดยการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ สังคม

ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัยในการพัฒนาพื้นที่ในชุมชน

ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมวางแผน เป็นการวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์พื้นที่ในชุมชน โดยการนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ การร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างพื้นที่ในชุมชนให้กับชุมชน โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุ อุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น การดำเนินงานตามแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนพัฒนาชุมชนด้วยพลัง “บวร” เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนและกระจายข่าวสาร ที่ถูกต้อง ผ่านทางสื่อที่หลากหลาย ทั้งหอกระจายข่าว เสียงตามสาย ที่ประชุมหมู่บ้าน วัด/ศาสนสถาน หน้าเสาธง สื่อการเรียนรู้ด้านดิจิทัล ห้องประชุม ทาง Social Network ให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจสนับสนุนการดำเนินงาน รวมทั้งร่วมกันพัฒนาชุมชน สังคม ประเทศชาติ สู่สังคมคุณธรรมที่มีความรักสามัคคี มั่นคง มั่งคั่ง อย่างยั่งยืน

ขั้นตอนที่ ๔ การร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยในพื้นที่ในชุมชนร่วมกันอย่างเท่าเทียม

ขั้นตอนที่ ๕ เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป การเปิดให้ประชาชนหรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมในพื้นที่ในชุมชนทั้งในด้านการสร้างจิตสำนึก ร่วมวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกและร่วมกันเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวร ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหวังให้การพัฒนาพื้นที่ในชุมชนของ ๓ พื้นที่ ให้มีการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยและชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยพื้นที่ของชุมชนที่เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ของชุมชนที่ยั่งยืน ในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยมีการค้นคว้าด้านข้อมูลและเนื้อหา

๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาใน ๓ จังหวัดได้แก่ พิจิตร อุทัยธานี และขอนแก่น โดยเน้นสถานที่ ที่มีพลังบวรในการสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย โดยพื้นที่การศึกษาใน ๓ จังหวัดจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน ดังนี้

๑. พื้นที่เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ภาคเหนือ บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมของพี่น้องไทดำ ในด้านต่างๆ

๒. พื้นที่เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จุดเน้นด้านสิ่งแวดล้อมและ ความรับผิดชอบต่อสังคม

๓. พื้นที่เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ , ๑๘ , วัดป่าสุนทรวนารามหมู่ ๒๘ ตำบลศิลา เทศบาลเมืองศิลา โรงเรียนบ้านศิลา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานีอนามัยตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและ ความสัมพันธ์ทางสังคม ของพี่น้องไทยอีสาน

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๓.๓.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประกอบด้วย

ภาคเหนือ

๑. พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่, กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) ๓ รูป/คน

๒. ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชน

ที่มาร่วมสร้างความปรองดอง

๔ คน

๓. ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย

๔ คน

๔. กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย

๔ คน

บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จำนวน ๑๕ คน

ภาคกลาง

๑. พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่, กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) ๓ รูป/คน

๒. ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ศูนย์ป่าไม้อุทัยธานี, เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

ห้วยขาแข้ง, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, อำเภอลานสัก

๔ คน

๓. ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย

๔ คน

๔. กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย

๔ คน

บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จำนวน ๑๕ คน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑. พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่, กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) ๓ รูป/คน
  ๒. กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ๔ คน
  ๓. ผู้อาวุโส วิศวกร ปราชญ์ชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย ๔ คน
  ๔. กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย ๔ คน
- บ้านศิลา หมู่ ๑ บ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑๕ คน
 ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive) ๓ พื้นที่จำนวนทั้งสิ้น ๔๕ รูป/คน

๓.๓.๒ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

- ๑) กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่วิจัย เครือข่าย ๓ พื้นที่ จำนวนพื้นที่ละ ๕ - ๑๐ ราย
 จำนวน ๑๕ - ๓๐ ราย
- ๒) กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย ๓ พื้นที่ เพื่อร่วมเรียนรู้ สืบสานในการ
 สร้างจิตสำนึกต่อวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ต่อสิ่งแวดล้อม ต่อความสัมพันธ์ทางสังคม และต่อความ
 รับผิดชอบต่อสังคม ผ่านวิถีแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ค่านิยมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำ
 ครอบครัว การเรียนรู้ของบุคคล โครงการในพื้นที่ จำนวนพื้นที่ละ ๒ - ๕ ราย รวม ๖ - ๑๕ ราย

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔.๑ ลักษณะของเครื่องมือ

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานเน้นกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับ“พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” การศึกษาสภาพจิตสำนึก วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึก และเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย โดยกระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในที่นี้ไปศึกษาการสร้างจิตสำนึกของประชาชนใน ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้สังคมไทยมีความรัก ความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ตามหลักบวร ซึ่งเป็น ๓ องค์กรสำคัญในชุมชนอยู่ร่วม ผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันของสังคม รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยค่านิยมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำครอบครัว การเรียนรู้ของบุคคล โครงการในพื้นที่ ที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกและเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อให้เกิดสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยใช้วัตถุประสงค์ของงานวิจัยเป็นหลักมีทั้งหมดมี ๓ ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi- structured Interview)

ฉบับที่ ๒ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และฉบับที่ ๓. แบบคำถามการจัดเวที เครื่องมือแต่ละชนิดมีรายละเอียดดังนี้

ฉบับที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)^๑ เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi- structured Interview) ผู้วิจัยมีจุดประสงค์การถามอยู่แล้วโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกเอาความจริงจากผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้โดยการซักถามเพื่อทราบเหตุผลต่างๆที่ทำให้เกิดข้อเท็จจริงโดยใช้คำถาม ทำไม (Why) เพราะเหตุใด ซึ่งผู้ถูกสัมภาษณ์ คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำ, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ผู้อาวุโส วิศวกร ปราชญ์ชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย กลุ่มเยาวชน นักเรียนในพื้นที่วิจัยเพื่อสอบถามเกี่ยวกับสภาพจิตสำนึก วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวร และหาแนวทางเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยและสอบถามข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ได้รายละเอียดเพียงพอจากแบบสอบถาม และจากการศึกษาค้นคว้า เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ให้ครอบคลุมกับ เนื้อหาและวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยได้ตั้งประเด็นคำถามเพื่อให้เกิดเป็นแนวทางศึกษาในเชิงลึก ต่อไป ผู้วิจัยจึงได้มีการปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมเพื่อให้คำตอบมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และผู้วิจัย ได้มีรูปแบบคำถาม ประกอบด้วย ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่, กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ปราชญ์ชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย เกี่ยวกับ กระบวนการ ขั้นตอน วิธีการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกและแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยกำหนดโครงสร้างคำถามเป็น ๒ ส่วนคือ ชื่อเรื่องและวัตถุประสงค์การสัมภาษณ์ และส่วนประเด็นข้อความที่ให้ผู้สัมภาษณ์ ได้แก่ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การอยู่ร่วมกันของสังคมภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ไทดำ ไทยอีสาน กฎ กติกา ภายในชุมชน โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น

๑. ประวัติชุมชน/วัด มีความเป็นมาอย่างไร

๒. สภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรต่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ต่อความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนต่อการรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยควรเป็นอย่างไร

^๑ มาเรียม นิลพันธุ์. **วิธีวิจัยทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. นครปฐม : ศูนย์วิจัยและพัฒนาทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร .๒๕๕๕, หน้า ๑๖๘

๓. ปัจจัยด้านแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ด้านค่านิยมท้องถิ่น ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการเรียนรู้ของบุคคลด้านผู้นำครอบครัว ด้านโครงการในพื้นที่ ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยอย่างไร

๔. การส่งเสริมกระบวนการตามหลักบวรซึ่งเป็น ๓ องค์กรสำคัญในชุมชนอยู่ร่วมผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรม ความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันของสังคมเพื่อสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยควรทำอย่างไรบ้าง

ฉบับที่ ๒ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus group) มีพิธีกรเป็นผู้ดำเนินรายการ มีผู้จัดบันทึกเป็นผู้จัดย่อเนื้อหาการสนทนา โดยใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และมีเทปบันทึกเสียงบันทึกรายละเอียดของการ พูดคุย เมื่อเสร็จสิ้นการสนทนา ผู้บันทึกจะถอดรายละเอียดจากเทปที่บันทึกไว้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการ วิเคราะห์ต่อไป การรวบรวมข้อมูลจากการนั่งสนทนากับผู้ให้ข้อมูล (Key informants) เป็นกลุ่มซึ่งผู้ร่วมสนทนา กลุ่มนี้จะได้มาจากการเลือกสรรตามหลักเกณฑ์ที่นักวิจัยกำหนดไว้ว่าจะเป็นผู้ที่สามารถให้คำตอบตรง ประเด็น และสามารถตอบวัตถุประสงค์ที่สนใจศึกษามากที่สุด ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูล (Key informants) ผู้เชี่ยวชาญ ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้บริหาร นักวิชาการ ผู้นำจากภาครัฐ โดยสอบถามข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ได้รายละเอียดเพียงพอจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง และจากการศึกษาค้นคว้า เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและตามวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อหาวิธีการแนวทางเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ประกอบด้วย ๓ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้สนทนากลุ่ม

ตอนที่ ๒ สัมภาษณ์พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำ, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย เกี่ยวกับวิธีการแนวทางเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยต่อไป

ประเด็นข้อความที่ ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การอยู่ร่วมกันของสังคมภายใต้หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ไทดำ ไทยอีสาน กฎ กติกา ภายในชุมชน โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น

๑. ประวัติดูชุมชน/วัด มีความเป็นมาอย่างไร

๒. สภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรต่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ต่อความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนต่อการรับผิดชอบทางสังคม เพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยควรเป็นอย่างไร

๓. ปัจจัยด้านแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ด้านค่านิยมท้องถิ่น ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการเรียนรู้ของบุคคลด้านผู้นำครอบครัว ด้านโครงการในพื้นที่ ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยอย่างไร

๔. การส่งเสริมกระบวนการตามหลักบวรซึ่งเป็น ๓ องค์กรสำคัญในชุมชนอยู่ร่วมผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรม ความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ การอยู่ร่วมกันของสังคมเพื่อสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยควรทำอย่างไรบ้าง

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended) ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ เพื่อนำเสนอแนวทาง การพัฒนาปรับปรุงแก้ไข

ฉบับที่ ๓. แบบบันทึกคำถามการจัดเวที

ประเด็นความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ชนเผ่าไททรงดำ ซึ่งยังอนุรักษ์และส่งเสริมวิถีวัฒนธรรมของชุมชนของตนอยู่ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และ วัฒนธรรมโดยใช้พื้นที่ของวัดชุมชน ส่วนราชการในการจัดกิจกรรมต่างๆ วิถีชุมชนเมือง ศิลาที่มีพี่น้องคนอีสานผสมผสานชุมชนคริสต์จักรสายธารชีวิตในพื้นที่ เพื่อการอยู่ร่วมกันของสังคม เป็นต้น โดยมีรายละเอียดแต่ละพื้นที่ดังนี้

๓.๑ พื้นที่ บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตรพลังบวร: การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๑) สถานการณ์ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านพี่น้องไทดำไผ่รอบกับความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

๒) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรภายใต้บริบทและเงื่อนไขของพื้นที่มีอะไรบ้าง

๓) การเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยสะท้อนผ่านคำขวัญ “ไม่เฝ่พันธุ์ดี สตรีผิวขาว กลองยาวดั่งโด่ง ไทโซ่งทรงดำ วัฒนธรรมโบราณ ” ของส่วนราชการต่างๆ ในฐานะที่จะหนุนเสริมชุมชนได้มากน้อยเพียงใด

๓.๒ พื้นที่ บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี พลังบวร: การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๑) สถานการณ์ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านเขาเขียวกับความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

๒) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนภายใต้บริบท และเงื่อนไขของพื้นที่มีอะไรบ้าง

๓) การเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยสะท้อนผ่าน “คน ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า” ของส่วนราชการต่างๆ ในฐานะที่จะหนุนเสริมชุมชนได้มากน้อยเพียงใด

๓.๓ พื้นที่ บ้านศิลา หมู่ ๑ บ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พลัง
บวร: การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๑) สถานการณ์ของชุมชนศิลาที่ความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนวิถีศิลปากร
ท่องเที่ยวชุมชนเชิง วัฒนธรรมสร้างสรรค์มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด (กรณีถนนดอกไม้)

๒) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม (ถนนดอกไม้) และ
เศรษฐกิจชุมชน ภายใต้บริบท และเงื่อนไขของชุมชน วัด โรงเรียน และราชการ มีอะไรบ้าง

๓) การเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อ
สร้างสังคมแห่งความ ปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยสะท้อนผ่านวิถีศิลปากรของส่วนราชการต่างๆ ใน
ฐานะที่มีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุน มีนโยบายอย่างไร ทั้งในด้านการอนุรักษ์วิถีศิลปากรและการสร้าง
เศรษฐกิจชุมชน

๓.๔.๒ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเองโดยใช้วัตถุประสงค
ของงานวิจัยเป็นหลักมีทั้งหมดมี ๓ ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)
เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และฉบับที่ ๒ แบบบันทึกการ
สนทนากลุ่ม ฉบับที่ ๓. แบบบันทึกคำถามการจัดเวที โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือดังนี้ คือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ แนวคิดเรื่องความปรองดอง
แนวคิดเกี่ยวกับความสมานฉันท์ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความปรองดองสมานฉันท์.แนวคิดการการ
สร้างจิตสำนึกแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับพลังบวรจากเอกสารและผลงานการวิจัย
ที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๔. สร้างเครื่องมือ

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อคณะกรรมการ และผู้เชี่ยวชาญเพื่อ
ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับผู้ให้ข้อมูล
สำคัญ เพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับ
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๔.๓. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเองโดยใช้วัตถุประสงคของงานวิจัยเป็นหลักมีทั้งหมดมี ๓ ฉบับ ได้แก่
ฉบับที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-
structured Interview) และฉบับที่ ๒ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ฉบับที่ ๓. แบบบันทึกคำถามการ
จัดเวที โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการ ตามขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

ก) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ฉบับที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ฉบับที่ ๒ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และฉบับที่ ๓ แบบบันทึกคำถามการจัดเวที

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างแบบการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง

๒. วิเคราะห์คุณลักษณะที่ต้องการวัด กำหนดนิยามศัพท์ ตัวชี้วัดเฉพาะเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและแบบสนทนากลุ่มย่อยโดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม

๓. สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยปกตินักวิจัย จะกำหนดคำถามที่พอจะ ตัดสินใจได้ว่า จะถามอะไรบ้าง หรือใช้คำสำคัญ (Keywords) เป็นเครื่องชี้นำ การสัมภาษณ์ เพราะผู้วิจัยมีจุดประสงค์ในการถามอยู่แล้วโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกเอาความจริงจากผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยการซักถามเพื่อทราบเหตุผลต่างๆ ที่ทำให้เกิดข้อเท็จจริงโดยใช้คำถาม ทำไม (Why) เพราะเหตุใด ซึ่งผู้ถูกสัมภาษณ์ คือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับ สภาพจิตสำนึกของประชาชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชน เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนหลักบวรการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

การร่างคำถามปลายเปิด ที่มีคำสำคัญที่ต้องการ พร้อมกับมีความยืดหยุ่น พร้อมจะปรับเปลี่ยนถ้อยคำให้สอดคล้องกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยแต่ละคนและสถานการณ์การ สัมภาษณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ใช้ มีลักษณะดังต่อไปนี้

- ๓.๑. มีลักษณะเป็นเค้าโครง (outline) หรือหัวข้อการสนทนา
- ๓.๒. จะต้องมีความยืดหยุ่นได้ (flexible) เป็นเพียงแนวคำถามคร่าวๆ เพื่อ เป็นแนวในการสัมภาษณ์หรือการสนทนาให้ครบถ้วนตาม วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- ๓.๓. ควรจะเรียงลำดับให้เนื้อหามีความต่อเนื่อง
- ๓.๔. เนื้อหาของแนวคำถามในการวิจัยเรื่องเดียวกันแต่ใช้กับกลุ่มเป้าหมาย แต่ละ กลุ่มอาจไม่เหมือนกันก็ได้
- ๓.๕. ความยาวของแนวคำถามควรมีความยาวไม่มากนัก

๔. นำการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถามตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ แก๊ไข ปรับปรุงและหาความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหา (IOC: Index of Item Objective Congruence) โดยมีผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ คน ประกอบด้วย (ภาคผนวก : ข)

๕. ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาตรวจสอบแก๊ไข ปรับปรุงและนำมาวิเคราะห์หาค่า ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อ

คำถามกับเนื้อหา (IOC: Index of Item Objective Congruence) ได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง ๐.๕๐ – ๑.๐๐ (ภาคผนวก ข)

๖. การตรวจสอบคุณภาพแบบการสัมภาษณ์ ด้านความเที่ยง (Reliability) เป็นการตรวจสอบความคงที่ของคะแนนที่ได้จากการวัด ซึ่งได้จากการนำประเด็นสัมภาษณ์ ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try out) หรือซักซ้อมโดยการสัมภาษณ์กับประชากรที่ไม่ได้เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนำมาปรับปรุงในเรื่องภาษา การตั้งคำถาม ความเข้าใจในประเด็น จำนวน ๓-๕ รูป/คน และนำแบบสัมภาษณ์ฉบับเดียวกันสัมภาษณ์กลุ่มเดิม ๒ ครั้งในเวลาที่แตกต่างกัน แล้วนำผลที่ได้จากการวัดทั้ง ๒ ครั้ง มาทำการคำนวณค่าความเที่ยง โดยวิธีใช้สูตรสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน^๒ โดยได้ค่าความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๕ (ภาคผนวก ข)

โดยปกติการแปลค่าขนาดสหสัมพันธ์จะเป็นดังนี้^๓

๐.๘๕ ขึ้นไป	ถือว่า คุณภาพดีมาก
๐.๘๐ - ๐.๘๔	ถือว่า คุณภาพดี
ต่ำกว่า ๐.๘๐	ถือว่า คุณภาพอยู่ในเกณฑ์ที่ควรปรับปรุง

แสดงว่าแบบการสัมภาษณ์ ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้ว สามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิจัย

ต่อไปได้

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความปรองดอง แนวคิดเกี่ยวกับความสมานฉันท์ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ แนวคิดการสร้างจิตสำนึก แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมแนวคิดเกี่ยวกับพลังบวร และจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๕.๑ การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย ได้แก่ ฉบับที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ฉบับที่ ๒ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และฉบับที่ ๓ แบบบันทึกคำถามการจัดเวที การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงาน

๓.๕.๒ การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่ ผู้วิจัยขอหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ส่งไปยังพื้นที่วิจัย ๓ แห่ง เพื่อแจ้งเหตุผล ความสำคัญการวิจัยและขอความอนุเคราะห์ ในการรวบรวมข้อมูลจากชุมชนผู้ให้ข้อมูล

^๒ บุญศรี พรหมมาพันธุ์. เทคนิคการสร้างเครื่องมือวิจัย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๕๕, หน้า ๑๒๒- ๑๒๔

^๓ สุวิมล ว่องวานิช. การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๐ หน้า ๖๘)

สำคัญตอบแบบสัมภาษณ์และเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกคน เพื่ออธิบายถึงจุดมุ่งหมาย เป้าหมายการทำวิจัย และขอความร่วมมือในการตอบจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กำหนด

โดยการทำความเข้าใจและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑. เพื่อศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดฐานเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย และข้อที่ ๒. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดฐานเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่วิจัย ๓ พื้นที่ๆ ละ

๑. พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่, กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) ๓ รูป/คน

๒. ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชน ที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ๔คน

๓. ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย ๔ คน

๔. กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย ๔ คน

บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จำนวน ๑๕ คน

บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จำนวน ๑๕ คน

บ้านศิลา หมู่ ๑ บ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑๕ คน

ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive) ๓ พื้นที่จำนวนทั้งสิ้น ๔๕ รูป/คน

ซึ่งผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยออกเก็บข้อมูลด้วยตัวเอง

๓.๕.๓ ผู้วิจัยขอหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร จังหวัดพิจิตรถึงชุมชนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓ พื้นที่วิจัย ช่างต้น เพื่อแจ้งเหตุผลความสำคัญการวิจัยและขอความอนุเคราะห์ ในการรวบรวมข้อมูลจากชุมชนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นัดหมายการการจัดเวทีสารเสวนา

๓.๕.๔ ผู้วิจัยร่วมถามคำถามการจัดเวทีประชุมเสวนากับผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยตนเอง อย่างเป็นทางการ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์จัดกิจกรรมบนเวที และทำการบันทึกข้อมูล โดยการจดบันทึก การบันทึกเทป และการบันทึกภาพ ณ พื้นที่วิจัยทั้ง ๓ แห่งเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดฐานเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๓.๕.๕ การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยไปทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ในการจัดทำฉบับสมบูรณ์

๓.๕.๖ ผู้วิจัยนำบทสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ จัดประเด็นและประมวลผลข้อมูล การสรุปองค์ความรู้

๓.๕.๗ การจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ตารางที่ ๓.๑ แสดงกิจกรรมการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ที่	กิจกรรมการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล	ระยะเวลา ๗ เดือน						
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗
๑	การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจ และจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย							
๒	การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง ๓ พื้นที่							
๓	การรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอ รายงานความก้าวหน้าแก่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์							
๔	การจัดประชุมเสวนาการกิจกรรมเชิงปฏิบัติการและสรุปองค์ความรู้							
๕	การจัดรายงานฉบับสมบูรณ์							
๖	การจัดทำบทความเผยแพรในระดับชาติ							

การเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยเทคนิคดังนี้

๑. การวิจัยเอกสาร เช่น จากแนวคิดทฤษฎี วารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ และผลจากการวิจัย บัตรบันทึกการค้นคว้าคือบัตรสำหรับบันทึกเอกสารวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ค้นคว้าประเด็นสำคัญ และหนังสืออ้างอิงหรือแหล่งข้อมูลเป็นต้นเพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการวิจัย

๒. การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (Indepth Interview) ได้แก่ ผู้นำ กรรมการ สมาชิก ผู้ประกอบการกลุ่มผลิตชุมชน การสัมภาษณ์ การสังเกต แล้วนำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระดับพื้นที่ก่อน

๓. การจัดสนทนากลุ่ม (Focus groups) ได้แก่ผู้บริหาร นักวิชาการ ผู้นำจากภาครัฐ แบบบันทึกการสนทนากลุ่มคือ เอกสารที่สร้างขึ้นโดยยึดโครงสร้างวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักเพื่อจัดเก็บข้อมูลในภาคสนามโดยการจัดประชุมสนทนากลุ่ม ๑ ครั้ง

๔. การจัดเวทีเสวนา กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการพูดคุยปรึกษาหารือ และ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น (Discussion forum) ประเด็นความสามัคคีปรองดอง สมานฉันท์

ขณะที่ทำการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิค การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) คือ เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยอยู่วงนอก กระทำตนเป็นบุคคลภายนอกโดยไม่เข้าไปร่วมกิจกรรมที่ทำอยู่ โดยไม่เข้าไปร่วมในชีวิตหรือกิจกรรมของกลุ่มนั้น แต่ไม่ได้หมายถึงการเข้าไปอยู่ในบริเวณสถานที่นั้นด้วย เพื่อไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้สึกถูกรบกวนจากตัวผู้สังเกต เพราะหากผู้ถูกสังเกตรู้สึกตัวว่ามีผู้สังเกตอาจมีผลกระทบต่อพฤติกรรมให้ผิดไปจากปกติได้

แบบบันทึกการสังเกตคือเอกสารที่สร้างขึ้นโดยยึดโครงสร้างวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักเพื่อจัดเก็บข้อมูลในภาคสนามโดยการสังเกตในสถานที่การประกอบกิจการซึ่งมีประเด็นสังเกต

เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดฐาน ข้อสังเกตสภาพทั่วไปด้านค่านิยมของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการวิจัย

ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยขออนุญาตใช้เทปบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูล การสัมภาษณ์ที่ครบถ้วนนอกจากการบันทึกในแบบสัมภาษณ์ การขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปลงบันทึกภาพขณะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และบันทึกภาพการสนทนากลุ่ม เวที/กิจกรรมต่างๆ เพื่อนำมาเป็นหลักฐานส่วนหนึ่งของการวิจัยในการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ในขั้นตอนที่เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เทียบตรงตามปรากฏการณ์ และข้อเท็จจริงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ การใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย นอกจากนี้เพื่อการทดสอบให้แน่ใจว่า การวิเคราะห์และการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นถูกต้องหรือไม่ ผู้วิจัยใช้วิธีการคล้ายกับ Whyte ซึ่งใช้ในงานวิจัยเรื่อง Street Corner Society (๑๙๕๕) โดยถกเถียงและซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น และตีความหมาย แล้วนำข้อมูลที่ได้นำไปเสนอในการจัดสนทนากลุ่ม ทบทวนว่าข้อมูลและการตีความที่ตรง และยึดถือเป็นแบบได้หรือไม่ แล้วจึงแก้ไขเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม การจัดเวทีเสวนา มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการสรุปผลเชิงเนื้อหา โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) ด้วยการจำแนกข้อมูล เป็นชนิดๆ (typologies) คำว่า (typologies) ใช้ในนี้หมายถึงขั้นตอนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปการจำแนกแบบที่ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ พลังบวร วิศวกรสันติภาพ การสร้างจิตสำนึกแล้วจำแนกชนิดในเหตุการณ์ต่างๆ โดยยึดแนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการจำแนก แล้วใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารการวิเคราะห์เนื้อหา

เทคนิคในการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล นักวิจัยต้องใช้ทั้งศาสตร์คือความรู้ในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับสิ่งที่วิเคราะห์และศิลป์คือ เทคนิคเฉพาะตัว บวกกับจินตนาการ และความสามารถในการนำเสนอผลของการ วิเคราะห์นั้น การวิเคราะห์ข้อมูลมีสิ่งสำคัญที่นักวิจัยต้องทำหลักๆ ๓ ประการ คือ (๑) จัด ระเบียบข้อมูล (data organization) (๒) แสดงข้อมูล (data display) และ (๓) หา ข้อสรุป รวมทั้งตรวจสอบเพื่อยืนยันว่าข้อค้นพบและข้อสรุปที่ได้นั้นมีความถูกต้อง เชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด (drawing/verifying conclusion)^๔

^๔ ชาย โพธิ์สีตา, , บทที่ ๑๐ Milesand Huberman ๑๙๙๔, ๒๕๕๐

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

ข้อมูลทั่วไปของประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล ที่เป็นเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องของ หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดง ความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงสภาพจิตสำนึก ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึก และเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือ วิทยานิพนธ์ วารสาร และสิ่งพิมพ์ต่างๆ

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (induction) มีการแบ่งประเภทตามเนื้อหาของเอกสารแล้วเปรียบเทียบเนื้อหาประเภทต่างๆ กันโดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร และนำมาประกอบกับข้อมูลจากภาคสนามที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาดูตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอภาพกิจกรรมและชุดองค์ความรู้ (หนังสือสรุปองค์ความรู้) และวิธีทัศน์บรรยายการสังเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่ ๓ แห่ง ๓ จังหวัด บรรยายเนื้อหาของข้อความหรือเอกสารอย่างเป็นระบบ โดยจะเน้นเนื้อหาตามที่ปรากฏในข้อความ พิจารณาจากเนื้อหาโดยผู้วิจัยไม่มีอคติหรือความรู้สึกของตัวเองเข้าไปพัวพัน ไม่นำการตีความหรือความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง หรือความหมาย ระหว่างบรรทัด เพียงแต่ให้การระบุลักษณะเฉพาะของข้อความหรือสาระเป็นอย่างไรระบบและอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี โดยให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหาดังต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยตั้งกฎเกณฑ์ ขึ้นสำหรับการคัดเลือกเอกสาร และหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์
๒. ผู้วิจัยวางเค้าโครงของข้อมูล โดยการทำรายชื่อคำหรือข้อความในเอกสารที่จะถูกนำมาวิเคราะห์แล้วแบ่งไว้เป็นประเภท (categories)
๓. ผู้วิจัยคำนึงถึง บริบท (context) หรือสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ด้วย

๔. ผู้วิจัยจะกระทำกับเนื้อหาที่ปรากฏ (manifest content) ในเอกสารมากกว่ากระทำกับเนื้อหาที่ซ่อนอยู่ (latent content) การวัดความถี่ของคำหรือข้อความในเอกสารก็หมายถึง คำหรือข้อความที่ไม่อยู่ ไม่ใช่คำหรือข้อความที่ผู้วิจัยตีความได้ การตีความข้อความจะกระทำในอีกขั้นตอนหนึ่งภายหลัง เมื่อผู้วิจัยจะสรุปข้อมูล

๕. หลังจากการทำ ๔ ขั้นตอนแล้ว ผู้วิจัยลงมือสรุปข้อมูล และนำข้อมูลไปแสดงถึงความสำคัญของคำหรือข้อความนั้นได้ การตีความสำคัญของสาระจากตัวบทอาจใช้วิธีสรุปใจความได้ดีกว่าการวัดความถี่ของคำก็ได้ จากนั้นจึงอธิบายข้อที่รวบรวมได้ดังกล่าวด้วย วิธีการพรรณนาโดยอาศัยจากกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชน เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดฐานเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย วิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมมา ได้ช่วยวิเคราะห์ จากการจับประเด็นสำคัญหรือสาระสำคัญ สาระหลัก จากการสัมภาษณ์ มีกลุ่มไหนที่พูดเหมือนกันและแตกต่างกันเพราะอะไร และทำไมพูดเหมือนกันหรือต่างกันมาใช้ในการวิเคราะห์ นำมาวิเคราะห์ในประเด็น

๕.๑. สภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดฐานเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี บ้านศิลา หมู่ ๑ บ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๕.๒. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดฐานเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี บ้านศิลา หมู่ ๑ บ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๕.๓. การเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดฐานเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี บ้านศิลา หมู่ ๑ บ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การบริหารความเสี่ยง

ในการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้วิจัยได้มีการติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อนัดวัน เวลา สถานที่ ตามที่ผู้ให้ข้อมูลหลักสะดวก ในการเข้าร่วมกิจกรรม การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบกึ่งมีโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีเสวนา ได้มีการขออนุญาตถ่ายภาพ บันทึกเสียง ก่อนการดำเนินการทุกครั้ง เพื่อลดความหวาดระแวงของผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อเป็นการไม่ไปรบกวนผู้ให้ข้อมูลหลักจากการประกอบอาชีพหลักด้วยบางพื้นที่ต้องลงสำรวจพื้นที่จริง ผู้วิจัยได้ติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น เช่น ค่าอาหาร ค่าสถานที่ เป็นต้น

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยเรื่อง “พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคม” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๒. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๓. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยโดยผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๔.๑ ผลการศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๔.๒ ผลวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๔.๓ ผลเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๔.๑ ผลการศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๔.๑.๑ บริบทพื้นที่วิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ ศึกษาพลังบวร:การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ได้แก่ ภาคเหนือ บ้านไร่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

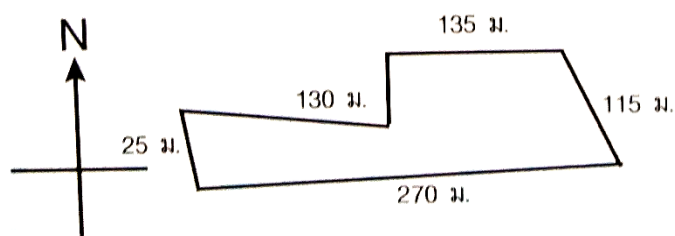
๔.๑.๑.๑ พื้นที่ภาคเหนือ วัดไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

ประวัติความเป็นมาของชุมชน/วัด : ประวัติวัดไร่รอบ บ้านไร่รอบ ตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

ประวัติวัดไร่รอบวัดไร่รอบ

ได้เริ่มก่อสร้างมาเมื่อปี พ.ศ ๒๔๖๑ และได้รับ การประกาศ ตั้งวัดเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ ๒๔๖๒ ซึ่งตรงกับวันพฤหัสบดีขึ้น ๕ ค่ำเดือน ๔ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๘๐ เดิมชื่อวัดเนินตาลเพราะตั้งอยู่ในเขตการปกครองของหมู่บ้านเนินตาล ต่อมาปี พ.ศ ๒๔๖๘ บ้านเนินตาลได้แยกเขตการปกครองภายในเพิ่มอีก ๑ หมู่บ้านคือบ้านคลองยาง วัดเนินตาล นั้นอยู่ในเขตการปกครองของบ้านคลองยาง จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็นวัดคลองยาง

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ ๒๔๘๓ บ้านไผ่รอบ ได้แยกการปกครองออกจากตำบลวังจิก มาเป็นตำบลไผ่รอบ วัดคลองยาง จึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า วัดไผ่รอบ ตามชื่อตำบลที่ได้ตั้งขึ้นใหม่ และได้ชื่อนี้ตลอดมาจนถึงปัจจุบันโดยมีเนื้อที่แรกเริ่มสร้างวัดจำนวน ๑๑ ไร่ ๓ งาน ๙๗ ตารางวา ปัจจุบันวัดไผ่รอบ ตั้งอยู่เลขที่ ๖๒ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย โดยมีเนื้อที่ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑ แผนที่วัดไผ่รอบ

ทิศเหนือ ติดกับทางสาธารณะประโยชน์ และโรงเรียนวัดไผ่รอบ

ทิศใต้ ติดกับทางสาธารณะประโยชน์

ทิศตะวันออก ติดกับลำคลองสาธารณะประโยชน์

ทิศตะวันตก ติดกับทางสาธารณะประโยชน์

ประวัติความเป็นมาวัดไผ่รอบ^๑ บ้านไผ่รอบเป็นพื้นที่น้ำท่วมถึง แต่เดิมนั้นเป็นผืนป่าใหญ่ ต่อมาได้มีประชาชนเข้ามาจับจองแล้ว ถางเป็นที่ทำกินจนเกิดเป็นหมู่บ้านขึ้น ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยทรงดำ (ไทยโซ่ง) ซึ่งอพยพมาจากทางใต้คือ จังหวัดเพชรบุรี และทางภาคกลางคือ จังหวัดราชบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี นอกจากนั้นคนไทยที่อาศัยอยู่หมู่บ้านใกล้เคียงได้เข้ามา จับจองพื้นที่ทำกินเช่นกัน ต่อมา มีชาวจีนที่อพยพเข้ามา อยู่ในประเทศไทย ได้เข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านไผ่รอบ ประกอบอาชีพทางการกสิกรรมและค้าขาย บ้านไผ่รอบ ในสมัยนั้นเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ อยู่ในเขตการปกครองของ ตำบลวังจิก อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะ ยากจน ประกอบอาชีพทางด้านกสิกรรม ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๘๓ บ้านไผ่รอบได้แยกเขต การปกครองตนเองออกจากตำบลวังจิก มาเป็นตำบลไผ่รอบ แต่ยังคงอยู่ในเขตการปกครองของ อำเภอเมืองพิจิตร ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ทางจังหวัดได้เปลี่ยนแปลงเขตการใหม่ โดยแยก อำเภอเมืองพิจิตร ออกมาเป็น กิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง มีนายสัญญา ภิธานนท์ ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง บ้านไผ่รอบ จึงขึ้นอยู่ในเขตการปกครองของ กิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง และต่อมาเมื่อ วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับการยกฐานะจาก กิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง เป็นอำเภอโพธิ์ประทับช้าง มีนาย มณฑล ปรีชาธิรศาสตร์ เป็นนายอำเภอคนแรก ชาวบ้านไผ่รอบเป็นคนที่มีความสามัคคี มีความเมตตา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ไม่ว่าจะมาจากที่ใดก็ตามหากไม่มีที่ทำกินหรือที่อยู่อาศัย ถ้าพอช่วยได้จะให้การช่วยเหลือทันที มีกิจกรรมงานบุญหรืองานในหมู่บ้านจะบอกถึงกันเสมอมิได้ขาด หรือถ้าไม่บอกก็จะไปช่วยเหลือโดยไม่เกี่ยงงอน ประดุจดั่งเป็นพี่น้องหรือญาติกันทั้งหมู่บ้านจึงทำให้ชาวบ้านไผ่รอบอยู่กันด้วยความสงบสุขตลอดมาการคมนาคม ของชาวบ้านไผ่รอบในสมัยก่อนไปมาไม่สะดวกเนื่องจากไม่มีถนนอย่างเช่นปัจจุบัน ช่วงฤดูแล้งการสัญจร

^๑ <https://www.phairob.go.th/tambon/travel/content/๑> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๓

ไปมา ต้องเดินด้วยเท้า ล้อ เกวียนหรือขี่ม้า พอถึงฤดูฝนช่วงน้ำหลาก น้ำจะล้นออกจากแม่น้ำยมมาเต็มทุ่งนา ชาวบ้านจึงได้เปลี่ยนการสัญจรจากการเดินเท้าเป็นเดินทางด้วยเรือไปตามลำคลองแต่ก็ยังไม่สะดวกเพราะต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทาง เช่นไปทำธุระในตัวเมืองพิจิตร ต้องเดินทางแต่เช้าตรู่ประมาณตีสี่ (๐๔.๐๐ น.) หากสายอากาศจะร้อนหรือไปถึงช้ากลับไม่ทันในวันเดียวกันถ้าซื้อของหรือมีสัมภาระต้องใช้วิธีหาบคอนเป็น ระยะทางประมาณ ๓๐ กิโลเมตร กลับถึงบ้านก็เป็นเวลาค่ำมืดจึงได้ประชุมปรึกษากันในการที่จะสร้างวัดขึ้นที่ เพื่อเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการเชื่อมความสัมพันธ์ อื่นทั้งเป็นการ สะดวก ต่อการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา การฟังธรรมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาชาวบ้านเฝ้ารอบ จึงได้ตกลงใจในการที่จะสร้างวัดขึ้นในหมู่บ้านของตน โดยได้รวบรวมเงิน ที่ชาวบ้านเฝ้ารอบ ช่วยกันสละมาได้ พอประมาณที่จะทำการขอซื้อที่ดินของ นายเขียว แซ่ตั้ง เป็นชาวจีนที่มีภรรยาเป็นคนไทย อาศัยอยู่ที่บ้านเฝ้ารอบ ที่ดินแปลงนี้ใช้ประกอบอาชีพทำไร่ เป็นที่ดอนไม่มีน้ำท่วมถึง นับว่าเป็นสถานที่ๆ เหมาะแก่การสร้างวัด ด้านหน้าติดลำคลอง สามารถใช้สัญจรไปมาได้สะดวก โดยมีเนื้อที่ทั้งหมด จำนวน ๒๒ ไร่ ๓ งาน ๙๓ ตารางวา (จากบัญชีสังฆภัณฑ์วัดเฝ้ารอบ พ.ศ.๒๕๑๖)

โดยมีผู้ใหญ่จ้อย ไม่ทราบนามสกุล พร้อมด้วยตาแป ผู้เป็นพ่อผู้ใหญ่ปุ่น เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง ได้ซื้อที่ดินมาเป็นจำนวนเงินทั้งหมด ๔ บาท (สี่บาทถ้วน) และได้ทำ การออกวางวัดโดยกำนันตำบลวังจิก ซึ่งดำรงตำแหน่งในขณะนั้นทำการเริ่มสร้างวัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๑ โดย ได้สร้างกุฏิขึ้นแถวชายคลอง เพื่อให้เป็นที่อยู่ อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ และได้สร้างหอสวดมนต์ หอฉัน ขึ้นอีก ชาวบ้านเฝ้ารอบได้ ได้ไปนิมนต์พระอาจารย์ พรหมา สุ่มคโลมาอยู่เป็นหัวหน้าได้ - พ.ศ. ๒๔๖๕ พระอธิการบุญช่วย ไม่ทราบฉายา - พ.ศ. ๒๔๘๘ พระอธิการบ่ม ธมฺมนนฺโท - พ.ศ. ๒๔๙๑ พระอธิการบ่ม ธมฺมนนฺโท - พ.ศ. ๒๕๐๐ เจ้าอธิการโชติ กิตติยโส รักษาการเจ้าอาวาสวัดเฝ้ารอบ ได้ทำการแบ่งเขตพื้นที่ของวัดออกเป็น ๒ เขตคือ ทางทิศตะวันออกเป็นเขตพุทธาวาส และทางทิศตะวันตกเป็นเขตสังฆาวาส โดยใช้เส้นทางเดินผ่านวัดเป็นเส้นแบ่งเขต - พ.ศ. ๒๕๑๐ เจ้าอธิการโชติ กิตติยโส - พ.ศ. ๒๕๓๑ พระครูพิพัฒน์โชติธรรม (หลวงพ่อโชติ กิตติยโส) - พ.ศ. ๒๕๔๗ พระวิชัย วิชโย-ปัจจุบันลำดับนามเจ้าอาวาสวัดเฝ้ารอบ

๑. พระพรหมา สุ่มคโลพ.ศ.๒๔๖๐-๒๔๖๔
๒. พระสีดา ไม่ทราบฉายาพ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๖๕
๓. พระอธิการบุญช่วย ไม่ทราบฉายา พ.ศ. ๒๔๖๕ - ๒๔๖๙
๔. พระจันทร์ ไม่ทราบฉายา พ.ศ. ๒๔๖๙ - ๒๔๗๓
๕. พระอธิการบ่ม ธรรมทีโป พ.ศ. ๒๔๗๔ - ๒๔๘๐
๖. พระลำ สุขีโต พ.ศ. ๒๔๘๐ - ๒๔๘๔
๗. พระเหลียม ไม่ทราบฉายา พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๖
๘. พระอธิการบ่ม ธรรมนนฺโท พ.ศ. ๒๔๘๖ - ๒๔๙๔
๙. พระอธิการเหมือน ธรรมธโร พ.ศ. ๒๔๙๔ - ๒๔๙๗
๑๐. พระครูพิพัฒน์โชติธรรม (โชติ กิตติยโส) พ.ศ. ๒๔๙๘ - ๒๕๔๕
๑๑. พระครูพินิตกิจจาทร (สนอง กิจจธโร) พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖
๑๒. พระบุญธรรม ธีรปุณฺโญ พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๗
๑๓. พระครูวิสิฐเวฬุวัน (วิชัย วิชโย) พ.ศ. ๒๕๔๗ - ปัจจุบัน

ภาพที่ ๔.๒ พระภิกษุ-สามเณร วัดไผ่รอบผู้ขับเคลื่อนกระบวนการสร้างจิตสำนึกสู่เยาวชน

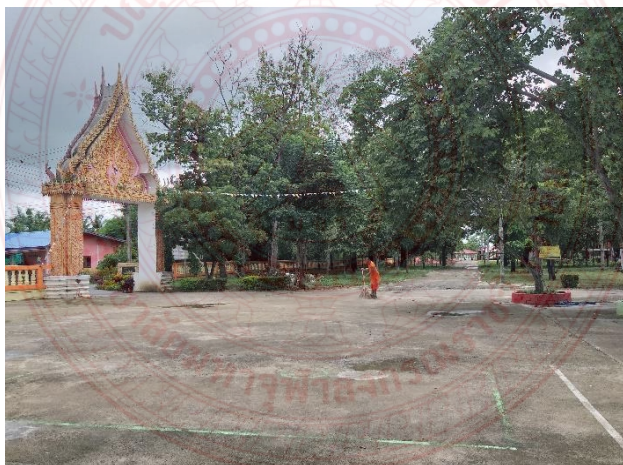
ภาพที่ ๔.๓ ไวยาวัจกร วัดไผ่รอบผู้ขับเคลื่อนกระบวนการสร้างจิตสำนึกสู่เยาวชน

ภาพที่ ๔.๔ แผนผังเสนาสนะ วัดไผ่รอบ ตำแหน่งบ้านไต่คำ

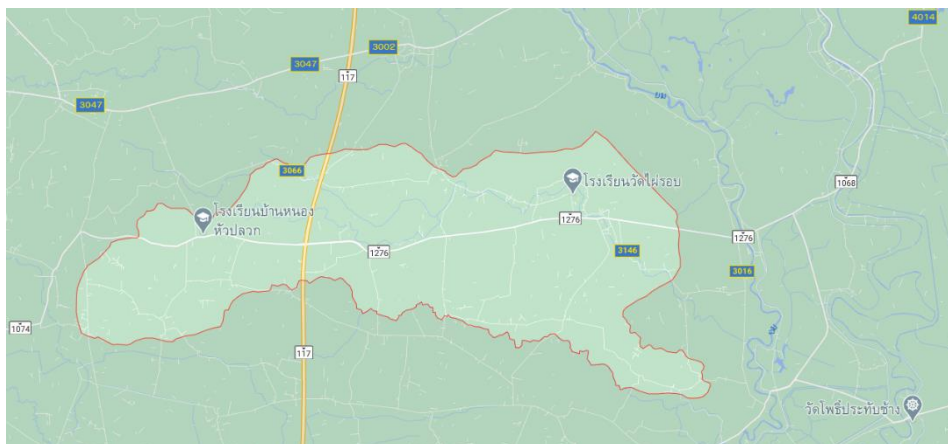

ภาพที่ ๔.๕ ผังที่ตั้งวัดไผ่รอบ

ภาพที่ ๔.๖ บริเวณลานวัดไผ่รอบ

เป็นพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทดำและประชาชนในพื้นที่

ภาพที่ ๔.๗ แผนที่ตำบลไผ่รอบ

๔.๑.๑.๒ พื้นที่ภาคกลาง หมู่บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก

จังหวัดอุทัยธานี

ประวัติความเป็นมาของชุมชน/วัด : ประวัติชุมชน บ้านเขาเขียว ตำบลระบำ อำเภอลานสักจังหวัดอุทัยธานี

ประวัติความเป็นมาตำบลระบำเดิมขึ้นอยู่กับตำบลลานสักต่อมาเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๒๗ ได้มีการแบ่งแยกตำบลระบำออกจากตำบลลานสักสำหรับชื่อตำบลระบำนั้นได้มาจากชื่อของ เขานางรำเนื่องจากในพื้นที่ ของตำบลนั้นมีภูเขาเยอะและมีข่าวนางรำซึ่งชาวบ้านพากันเรียกจนติดปากดังนั้นเมื่อแยกตำบลออกมา จึงช่วยกันตั้งชื่อของตำบลในตอนแรกจะได้ชื่อตำบลนางรำแต่ฟังแล้วไม่ค่อยดีเท่าไร จึงให้ตั้งชื่อว่าตำบลระบำ ซึ่งใกล้เคียงกับชื่อของภูเขานางรำนั่นเองในขณะที่แยกตำบลออกมานั้นมีหมู่บ้านจำนวน ๖ หมู่บ้านซึ่งปัจจุบันมีหมู่บ้านจำนวน ๑๔ หมู่บ้าน

จากการสัมภาษณ์คนที่ ๑

“ประวัติชุมชน บ้านเขาเขียว ตำบลระบำ อำเภอลานสักจังหวัดอุทัยธานี คนในพื้นที่ มีสภาพต่างคนต่างมา ผู้ใหญ่แจ้งว่าพ่อของผู้ใหญ่อพยพ เข้ามา ตั้งแต่ ปี พศ. ๒๕๑๘ แล้ว ฟังพาดตนเอง ไม่มีคนปกครอง ไม่ขึ้นตรงกับใคร ไม่มีผู้นำ เพราะฉะนั้น แต่ละคน แต่ละครอบครัว ก็จะต้องสร้างจิตสำนึก ในการช่วยเหลือตัวเอง ในเวลาต่อมาชาวบ้านก็จะรวมตัวช่วยกัน มีความสามัคคี ไม่มีความขัดแย้ง มีความสามัคคีในหมู่คณะ ตัวอย่างเช่น เวลาที่มีศพ ที่มีฐานะยากจน ชาวบ้านแต่ละครัวเรือน ก็จะนำข้าวสาร อาหารแห้งพริกหอมกระเทียม หัวไปช่วยงานกัน โดยไม่มีข้อแม้ใดๆ ทั้งสิ้น”

ตำบลระบำได้ยกฐานะขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๓๘ ตามพระราชบัญญัติสภาพตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบลห่างจากตำบลลานสักประมาณ ๑๘ กิโลเมตรมีเนื้อที่โดยประมาณ ๔๒๑,๒๕๐ ไร่หรือ ๖๗๔ ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรทั้งสิ้น ๑๓,๕๑๗ คนประกอบไปด้วย

ชาย ๖๗๔๐ คนคิดเป็นร้อยละ ๔๙.๕ ๘๖๑ ๖๗๗๗ คนคิดเป็น ๕๐.๑ ๔ จำนวนครัวเรือน ๔๗๖๒ ครัวเรือน ความหนาแน่นเฉลี่ย ๒๐.๐๕ คนต่อตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลแม่เปิน อำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์
 ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลป่าอ้อ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลลานสัก อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก

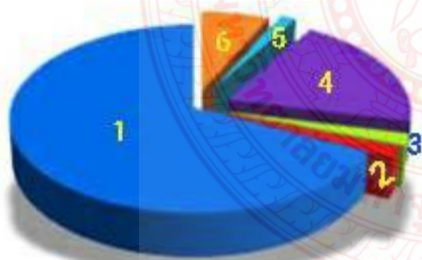
ภาพที่ ๔.๘ แผนที่หมู่บ้าน ตำบลระบำ^๒

^๒ <https://www.rabum.go.th/condition.php>

ภาพที่ ๔.๙ แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศหมู่บ้านเขาเขียวตำบลระบ๋า^๓

อาชีพของราษฎรในเขต อบต.ระบ๋าเรียงลำดับการประกอบอาชีพจากมากไปน้อยดังนี้

๑ เกษตรกรรมคิดเป็น ๖๒.๐๖ %

๒.ค้าขายคิดเป็น ๒.๑๒ %

๓.เลี้ยงสัตว์คิดเป็น ๒.๓๖ %

๔.รับจ้างคิดเป็น ๒๓.๘๔%

๕.รับราชการคิดเป็น ๑.๓๙%

๖.อื่นๆ อีก ๘.๒๒%

ภาพที่ ๔.๑๐. แสดงอาชีพของราษฎรในเขต อบต.ระบ๋า^๔

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านเขาเขียว หมู่ที่ ๑๔ ตำบลระบ๋า อำเภอลานสัก เป็นพื้นที่ราบสูงและภูเขา สภาพดินร่วนปนทรายและดินลูกรังชาวบ้านในพื้นที่ประสบปัญหาภัยแล้ง จะมีการการประชุมประชาคม ร่วมกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อหาทางออกเกี่ยวกับพิกัดชุดเจาะบ่อน้ำบาดาล ทั้ง ๒ ลำดับ ความต้องการ เสนอหน่วยงานสายการบังคับบัญชา

^๓ <https://www.google.co.th/maps/@๑๕.๖๕๕๐๓๘๒,๙๙.๓๕๐๔๑,๕๗๔๔๔m/data=!3m1!1e๓?hl=th&authuser=๑>

^๔ <https://www.rabum.go.th/condition.php>

บ้านเขาเขียวหมู่ ๑๔ เริ่มขึ้นกับหมู่ ๑๐ บ้านไทรงามตำบลระบำอำเภอลานสักจังหวัดอุทัยธานีปี ๒๕๔๐ ได้มีการแยกหมู่บ้านขึ้นอีกหมู่บ้านหนึ่งชื่อว่าบ้านเขาเขียวเป็นหมู่ที่ ๑๔ ตำบลระบำมีนายดำรงค์ สีดำ ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก^๕

ภาพที่ ๔.๑๑ นายดำรงค์ สีดำ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑๔

ภาพที่ ๔.๑๒ ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นางละออ อ่อนศรี

ที่มาของชื่อหมู่บ้านเขาเขียวเนื่องจากอาณาเขตหมู่บ้านติดกับบริเวณป่าไม้และภูเขาซึ่งเป็นสีเขียวตลอดทั้งปีจึงเรียกติดปากว่า บ้านเขาเขียวเรื่อยมาบ้านเขาเขียว มีทั้งหมด ๑๓๔ ครัวเรือนชาย ๑๙๓ คนหญิง ๒๓๔ คนรวม ๔๒๗ คน^๖

๔.๑.๑.๓ พื้นที่ภาคอีสาน วัดป่าสุนทรทาราม ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

ประวัติความเป็นมาตำบลศิลา^๗ เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเมืองขอนแก่น ประกอบไปด้วยหมู่บ้านทั้งหมด ๒๘ หมู่บ้าน ได้แก่ ๑. บ้านศิลา ๒.บ้านหนองกุง ๓.บ้านโนนม่วง ๔.บ้านห้วยชัน ๕.บ้านบึงอีเฒ่า ๖.บ้านท่าแก ๗.บ้านเต่านอ ๘.บ้านหนองหิน ๙.บ้านโกทา ๑๐.บ้านดงพอง ๑๑.บ้านดอนยาง ๑๒.บ้านโนนม่วง ๑๓.บ้านดอนหญ้านาง ๑๔. บ้านหนองไผ่ ๑๕.บ้านเกษร ๑๖.บ้านดอนยาง ๑๗.บ้านหนองกุง ๑๘.

^๕ สัมภาษณ์ นายดำรงค์ สีดำ วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๓

^๖ สัมภาษณ์ นางละออ อ่อนศรี วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๓

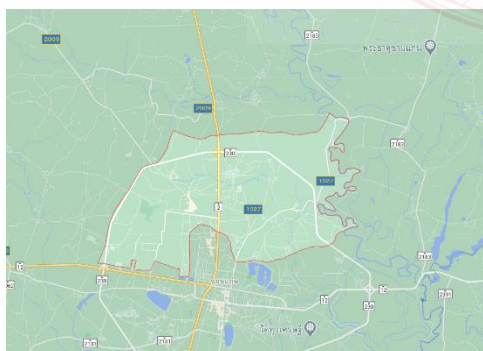
^๗ <https://www.thaitambon.com/tambon/๔๐๐๑๑๔>

บ้านศิลา ๑๙.บ้านโนนม่วง ๒๐.บ้านดอนหญ้านาง ๒๑.บ้านหนองไผ่ ๒๒.บ้านหนองหิน ๒๓.บ้านโนนม่วง ๒๔.บ้านหนองไผ่ ๒๕.บ้านโกทา ๒๖.บ้านหนองไผ่ ๒๗.บ้านโนนม่วง ๒๘.บ้านศิลา

พื้นที่ มีเนื้อที่ทั้งหมด ๔๕,๓๑๒.๕๐ ไร่ หรือ ๗๒.๕ ตารางกิโลเมตร เขตพื้นที่ ทิศเหนือ ติดกับ ต.สำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่น ทิศตะวันออก ติดกับ แนวเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น ทิศใต้ ติดกับ ต.หนองต๋ม อ.เมือง จ.ขอนแก่น ทิศตะวันตก ติดกับ ต.บ้านค้อ อ.เมือง จ.ขอนแก่น อาชีพอาชีพหลัก ทำนา ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และรับจ้างทั่วไป โดยแยกเป็น - อาชีพเกษตรกรรม ๖๐% - อาชีพรับจ้าง ๒๐% - อาชีพค้าขาย และรับราชการ ๒๐% สาธารณูปโภค จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในเขต อบต. ๙,๖๓๔ ครัวเรือน จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ ๘,๖๓๔ หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๕.๐๐ ของจำนวนหลังคาเรือน การเดินทาง สภาพทางคมนาคมส่วนใหญ่สะดวก สบายมีถนนสายหลัก ๒ เส้น คือ ถนน ถสส./ลาดยาง เส้นกสิกรทุ่งสร้าง - ห้วยชัน ถนนมิตรภาพ เชื่อมตัวเมืองขอนแก่น - หนองกุง ซึ่งต่อไปจะพัฒนาถนนภายในหมู่บ้านให้ใช้สัญจรสะดวกสบายอย่างทั่วถึงตลอดจนแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นพื้นที่ที่น่าอยู่ตลอดไป

ภาพที่ ๔.๑๓. พื้นที่ตำบลศิลา

ภาพที่ ๔.๑๔. แผนที่ตำบลศิลา^๘

ภาพที่ ๔.๑๕ แผนที่แสดงหมู่บ้านศิลา^๘

^๘ <https://www.google.com/maps/place/%E0%B8%95%E0%B8%B3E0%B8%A%E0%B8%A%E0%B8%A%E0%B8%B4E0%B8%A%E0%B8%B2+%E0%B8%AD%E0%B8%B3E0%B8%80E0%B8%A%E0%B8%AD%E0%B8%80E0%B8%A1E0%B8%B7E0%B8%AD%E0%B8%87E0%B8%82E0%B>

ภาพที่ ๔.๑๖ วัดเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านเสมอ ธรรมเนียมชาวพุทธสืบทอดจากแม่สู่ลูก

ภาพที่ ๔.๑๗-๑๘ วัดไผ่รอบเป็นศูนย์กลางของเยาวชนไทดำบ้านไผ่รอบ เพื่อสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ภายในชุมชน

สังคมไทยทรงดำ กับศาสนาพุทธ กล่าวคือ เมื่ออพยพมาอยู่ในประเทศไทย ยังคงนับถือเถนหรือเทวดาและผีบรรพบุรุษอยู่ แต่ได้ยอมรับนับถือพุทธ ศาสนาที่มีเรื่องราวของศาสนาพราหมณ์ด้วย กล่าวคือ นอกจากไปวัดตามแบบพุทธแล้ว ยังมีการนับถือ พระภูมิและเจ้าที่ ตั้งศาลไว้ประจำบ้านเรือน เพิ่มขึ้นจากศาลผีบรรพบุรุษเกือบทุกครอบครัวเหมือน คนไทย และมีความเชื่อว่าเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์สามารถคุ้มครองสมาชิกในบ้านให้มีความสุข ความเจริญ และความปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ ได้อีกแรงหนึ่ง แนวคิดทางพระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน

ภาพที่ ๔.๑๙ วัดไร่รอบเป็นศูนย์กลางของไทดำบ้านไร่รอบ เพื่อสืบสานธรรมเนียมชาวพุทธ

๒. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา/วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ของชุมชน บ้านเขาเขียว : จะมีจุดเด่นในด้านสักจจะวาจา ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ผู้นำจึงนำพรานป่า ไปรับคำมั่นสัญญาว่าจะไม่ทำร้ายผืนป่า สัตว์ป่า โดยนำพรานไปค้าสาบานกับหลวงพ่อแก้ว วัดหัวเมือง ต.อุทัยเก่า อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี ซึ่งท่านเป็นศิษย์ หลวงพ่อพลอย วัดห้วยขานาง เรียนวิชาคงกระพัน และอาคมต่าง ๆ

“หลวงพ่อแก้ว ท่านเกิด วันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๕๑ ที่บ้านหนองหม้อแกง หมู่ ๑ ต.หนองสระ อ.ทัพทัน จ.อุทัยธานี เมื่อหลวงพ่อแก้ว อายุได้ ๒๐ ปี ก็ได้บวชที่วัดหนองสระ โดยมี พระราชสุธี(ยอด) วัดเขาแก้ว อ.พยุหะคีรี เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบวชแล้วได้กลับมาอยู่วัดหัวเมืองกับพระอาจารย์สำเภา และได้เรียนรู้ภาษาขอม มีตาออกเป็นผู้สอนภาษาขอม เมื่อหลวงพ่อแก้วบวชได้ ๕ พรรษา หลวงพ่อแก้วจึงได้ขึ้นเป็นเจ้าอาวาส วัดหัวเมืองสืบมา หลวงพ่อแก้ว มรณภาพเมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๓๕ อายุ ๘๔ ปี ๖๔ พรรษา

หลวงพ่อมีวาจาสิทธิ์คนทั่วไปเกรงหลวงพ่อมาก ๆ แล้วก็ร่วมกันรักษาผืนป่าแนวกันชน ป่าชุมชน

จากการสัมภาษณ์คนที่ ๒

“กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธในชุมชนบ้านเขาเขียวตำบลระบำอำเภอลานสักจังหวัดอุทัยธานีก็มีอย่างเช่นพิธีการบวชป่า ต้นไหนที่เขาว่าจะล่อแหลมต่อการถูกตัดทำลายสมันั้นก็จะทำพิธีบวชป่าก็คือนำผ้าสีเหลืองๆ ไปผูกไว้ที่ต้นไม้

ภาพที่ ๔.๒๐-๔.๒๑ พิธีการบวชป่าก็คือนำผ้าสีเหลืองๆ ไปผูกไว้ที่ต้นไม้

ต่อไปพิธีสงกรานต์สงกรานต์ก็จะทำพิธีสงน้ำเจ้าพ่อเขาเขียวมีการจัดรางวัลรอบๆ ศาล

ภาพที่ ๔.๒๒-๔.๒๓ ศาลเจ้าพ่อเขาเขียวที่ชาวบ้านเคารพบูชา

วันทำบุญ ก็จะมีวันทำบุญกลางบ้าน ทำบุญบริเวณทางสามแพร่ง ในวันขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๓ ข้อ ๓ กิจกรรมในหมู่บ้านที่สร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมหรือว่า ทรัพยากรธรรมชาติ นับตั้งแต่ชาวบ้านอพยพเข้ามาในพื้นที่ ถึง วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ชาวบ้านเขาเขียว อยู่แบบไม่มีไฟฟ้าใช้”

ภาพที่ ๔.๒๔-๔.๒๕ วันทำบุญกลางบ้าน ทำบุญบริเวณทางสามแพร่ง ในวันขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๓

๓. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา/วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ของชุมชน บ้านศิลา : จะมีจุดเด่นในด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและ ความสัมพันธ์ทางสังคม ของพี่น้องไทยอีสาน ภายในชุมชนมีงานประเพณีของชาวอีสานยึดหลักของ "ฮีตสิบสองคองสิบสี่" "ฮีตสิบสอง" หมายถึง จารีต ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติในรูปแบบของงานบุญทั้ง ๑๒ เดือน ได้แก่ เดือนเจียงหรือเดือนอ้าย จะมีงาน "บุญเข้ากรรม" เดือนยี่ "งานบุญคุณลาน" เดือนสาม "งานบุญข้าวจี" เดือนสี่ "งานบุญพระเวส" เดือนห้า "งานบุญสงน้ำหรือ สงกรานต์" เดือนหก "งานบุญบั้งไฟ" เดือนเจ็ด "งานบุญซำฮะ" เดือนแปด "งานบุญเข้าพรรษา" เดือนเก้า "งานบุญข้าวประดับดิน" เดือนสิบ "งานบุญข้าวสากหรือกระยาสารท" เดือนสิบเอ็ด "งานบุญออกพรรษา" เดือนสิบสอง "งานบุญกฐิน" ส่วนคำว่า "คองสิบสี่" และ "ฮีตบ้านคองเมือง" หมายถึงครรลองคลองธรรมหรือแบบแผนในการ ประพฤติปฏิบัติ ๑๔ ประการ เช่น ให้อภัยก่อนขึ้นบ้าน ตื่นแต่เช้ามาใส่บาตร ห้ามเดินเหยียบเงาพระสงฆ์ ให้กราบไหว้บิดามารดา เก็บดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระ และหมั่นฟังธรรมทุกวัน เป็นต้น ส่วน "คองเมือง" เป็นกฎ ที่ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องยึดถือ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการปกครองประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสองที่เป็นงานสำคัญที่สุด คือ ประเพณีบุญพระเวสหรือการเทศน์มหาชาติ ซึ่งจัดทำขึ้นในเดือน ๔ คือเดือนมีนาคม วัดใดจะทำบุญพระเวสก็จะมีการประชุมอุบาสกและอุบาสิกา เพื่อตกลง เรื่องการจัดงาน และตกแต่งศาลาโรงธรรมด้วยกระดาษสี และธงสีต่างๆ ใช้ต้นกล้วย ต้นอ้อย และทางมะพร้าว มาจัดแต่งเป็นซุ้ม ในวันรวม (คือวันก่อนเทศน์ ๑ วัน) อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายจะไปรวมกันที่วัด เพื่อทำพิธีมนต์ พระอุปัชฌาย์ และแห่พระเวสสันดรกับนางมัทรีเข้าเมือง ในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันเทศน์ อุบาสก อุบาสิกาจะไปที่วัด ตั้งแต่เวลาตี ๔ เพื่อฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดก ตั้งแต่กัณฑ์ทศพรเรื่อยไปจนครบ ๑๓ กัณฑ์ โดยส่วนใหญ่ เทศน์เป็นทำนองพื้นเมืองเมื่อจบกัณฑ์หนึ่งๆ จะมีการบรรเลงด้วยฆ้อง กลอง และระนาด พระภิกษุที่เทศน์กัณฑ์ ใดก็รับปัจจัยที่จัดมาของกัณฑ์นั้น ที่พิเศษอีกอย่างคือชาวบ้านจะจัดอาหารซึ่งมีขนมจีน เป็นหลักเลี้ยงทุกคนที่มา ร่วมงาน นอกจากนี้ยังมีงานประเพณีที่น่าสนใจอีกหลายงาน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจนเป็นงานที่มีชื่อเสียงของประเทศ

ฮิตสิบสอง คลองสิบสี่

ฮิตสิบสอง มาจากคำสองคำ ได้แก่ ฮิต คือคำว่า จาริต ซึ่งหมายถึง ความประพฤติธรรมเนียม ประเพณี ความประพฤติที่ดี และ สิบสอง หมายถึง สิบสองเดือน ดังนั้น “ฮิตสิบสอง” จึงหมายถึงประเพณีที่ ชาวไทยในภาคอีสานและประเทศลาวปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี เป็นการผสมผสาน พิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา นักปราชญ์ โบราณได้วาง ฮิตสิบสองไว้ดังนี้

๑. บุญเข้ากรรมหรือบุญเดือนอ้าย ๒. บุญคุณลานหรือบุญเดือนยี่ ๓. บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม ๔. บุญผะเหวดหรือบุญเดือนสี่ ๕. บุญสงฆ์หรือบุญเดือนห้า ๖. บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก ๗. บุญข้าฮะหรือบุญเดือนเจ็ด ๘. บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด ๙. บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า ๑๐. บุญข้าวสาก สลากภัตตราหรือบุญเดือนสิบ ๑๑. บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด ๑๒. บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง

ภาพที่ ๔.๒๖-๔.๒๗ วัดป่าสุนทรวนาราม

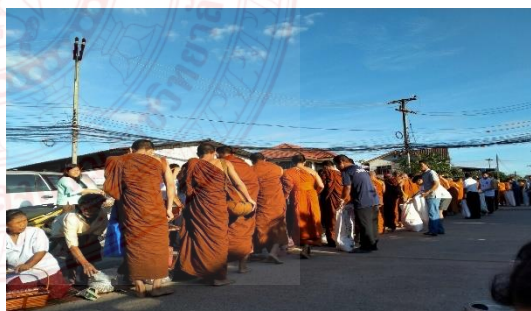
ภาพที่ ๔.๒๘ ศิลปะ วัดโพธิ์ศรี บ้านศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น

ภาพที่ ๔.๒๙ -๔.๓๐ ลวดลายโบราณวัดโพธิ์ศรี บ้านศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น

ผู้สัมภาษณ์คนที่ ๕

วัดวาจะถ่ายไปให้ลูกหลานลูกหลานเชื่อมกับวัดได้โดย “กรณีนี้เราจะต้องดูว่า ถ้าวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเช่น วัดบ้านกง อ.ท่าวังผา จ.น่านเด็กวัยรุ่นเข้าวัดแล้วมีรายได้ให้ชาวบ้าน”

ภาพที่ ๔.๓๑ - ๔.๓๒ ชาวบ้านศิลาทำบุญตักบาตร

ผู้สัมภาษณ์คนที่ ๕

ประเด็นที่ทำให้เกิดความเข้มแข็ง ในบ้านศิลา “ประเด็นที่ ๑ ชุมชน ๒ สังคม ๓ วัฒนธรรม ๔ เศรษฐกิจ ๕ วัดโดยชุมชน ชุมชนบ้านศิลาเป็นชุมชนที่มีดินน้ำอุดมสมบูรณ์ เป็นกลุ่มที่อยู่ไม่ห่าง เมืองมากนัก มีพื้นที่เกษตรอุดมสมบูรณ์ ไม่สามารถที่จะเข้าเมืองมาทำงานได้สภาพสังคมอยู่กันแบบพี่น้องระบบเครือญาติตั้งเป็นกลุ่มเป็นก้อนพี่น้องช่วยเหลือกัน”

๔.๑.๒.๒. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ มีกฎกติกาภายในชุมชน

มิติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ มีกฎกติกาภายในชุมชน เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อธรรมชาติ ให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้สังคมไทยมี จิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพบุรุษเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่วิจัยได้แก่

๑. พื้นที่บ้านไผ่รอบ ชาวไทดำ จะประกอบอาหารด้วยผักและน้ำพริก คือ แจ่วอดทำจากใบบอนคั้น ชาวไทดำ ไม่ค่อยนิยมกินเนื้อสัตว์ ชาวไทดำจึงคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

ในวันพิเศษอาหารของชนเผ่าไทดำส่วนใหญ่จะเป็นอาหารประเภทแป้งย่าง ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ใหญ่ สัตว์ปีกหรือสัตว์น้ำ ชาวไทดำจะชอบนำไปปิ้งหรือย่างทานกัน ในโต๊ะอาหารที่จัดเลี้ยงรับรองแขกของชาวไทดำจะต้องมีปลาย่างและเนื้อหมูย่าง วิธีทำคือเนื้อหมูหั่นเป็นชิ้นๆ พองามและหมักกับเครื่องเทศซีก ๓๐ นาทีหรือ ๑ ชั่วโมง หลังจากนั้นจะใช้ไม้ไผ่หนีบชิ้นเนื้อแล้วย่างบนเตาไฟหรือใช้เนื้อหมูปดคลุกกับไข่ ใส่เครื่องเทศแล้วห่อใบตองกล้วยนำไปย่างบนเตาไฟหรือเอาไปหมกไว้ในกองถ่านไฟแดงก็ได้ เมื่อสุกก็นำมาทาน อาหารประเภทนี้จะหอมหวานอร่อยมาก อาจกล่าวได้ว่า อาหารประเภทเนื้อสัตว์ย่างจะเป็นอาหารหลักของชาวไทดำที่จะขาดไม่ได้ในวันพิเศษ หรือประเพณี

นาง ออมสิน พุทธิ ชาวไทดำในตำบลไผ่รอบ เล่าว่า

“อาหารวันพิเศษๆ จะขาดเนื้อสัตว์อย่างไม่ได้ เพราะในช่วงวันปีใหม่ของชาติ
 ทุกครอบครัวจะมีอาหารมากมาย ฉะนั้นอาหารประเภทย่างทำง่ายและเก็บไว้
 ได้หลายวัน”

นอกจากเนื้อสัตว์ย่างแล้ว ชาวไทดำยังชอบทานปลาย่างซึ่งก็เป็นอาหารหลักอีกอย่างที่เรียกตามภาษาไทยดำ ว่า “ปิ้งตบ” วิธีทำก็ไม่ยาก คือนำปลาที่เอาไส้ออกและกะเทาะเกล็ดแล้วไปล้างให้สะอาด เสร็จแล้วหมักกับพริกสดหั่น มะแข่น เกลือและเครื่องเทศอื่นๆ เพื่อความหอมและแก้คาวแล้วนำไปย่างบนเตาไฟหรือห่อใบตองแล้วย่างคล้ายกับทำห่อหมก เมื่อสุกแล้วจะให้รสชาติหอมอร่อยและเผ็ดนิดหน่อยน่ารับประทานมาก นอกจากอาหารหลักเนื้อสัตว์ย่างกับปลาย่างแล้ว ชาวเผ่าไทดำ ยังกินง่ายอยู่ง่ายกินผักกิมมูว์ ผักในชุมชน

ภาพที่ ๔.๓๓ - ๔.๓๔ วัฒนธรรม อาหารวันพิเศษ ไทดำบ้านไร่รอบเลี้ยงรับคณะวิจัยพระนิสิต และนิสิต วส.พิจิตร

๒. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ มีกฎกติกา ภายในชุมชนของชุมชนบ้านเขาเขียว : ความเป็นมาวัฒนธรรมศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม : จะมีจุดเด่นในด้านทรัพยากรอันทรงคุณค่าคือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเป็นผืนป่าขนาดใหญ่ทางด้านตะวันตกของประเทศ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของจังหวัดอุทัยธานีและจังหวัดตาก ในปัจจุบันมีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ ๑.๗๔ ล้านไร่ สภาพพื้นที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่างๆ และจากความดีเด่นเป็นเลิศในการเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นแหล่งที่มีคุณค่าทางวิชาการและมีความงดงามทางธรรมชาติที่หายาก ตลอดจนเป็นแหล่งที่มีพันธุ์พืชและพันธุ์ สัตว์ที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ไปจากโลก ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งและ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรซึ่งเป็นผืนป่าเดียวกันได้รับการประกาศให้เป็น “มรดกทาง ธรรมชาติของโลก” ซึ่ง การประเมินคุณค่าทรัพยากรเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยวิเคราะห์หามูลค่าทางเศรษฐศาสตร์รวม ของพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยมูลค่าจากการใช้โดยตรงและโดยอ้อม ทรัพยากรต่างๆ ที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ทรัพยากรมูลค่าจากการดำรงอยู่เพื่อทำหน้าที่ของ ทรัพยากร และมูลค่าจากการไม่ใช่แต่เก็บไว้ให้ลูกหลาน ตรงกับความหมายของคำว่า “มรดกทางธรรมชาติของโลก” ของผืนป่าแห่งนี้ ดังนั้นการ อนุรักษ์ทรัพยากรเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งให้ดำรงความอุดมสมบูรณ์อยู่ไว้เพื่อเป็นมรดก แก่อนุชนรุ่นหลัง จึงถือเป็นหน้าที่สำคัญของทุกคนในสังคม

เดินออกจากที่ดิน 100 ไร่ที่มีอยู่

ไปอยู่ที่ดิน ส.ป.ก (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร) จัดสรรให้เหลือแค่ 4 ไร่

คืนบ้านให้สัตว์

จะอยู่ร่วมกับสัตว์ป่าอย่างไร?

ปี 2016 (พ.ศ. 2561)

Small Grant

หยุดปลูก พืชผักที่ดึงดูดสัตว์ป่า

หยุดพึ่งเคมี **เรียนรู้วิถีเกษตรอินทรีย์**

หันมาปลูกพืชครัวเรือนหลังบ้านแทนที่จะปลูกในพื้นที่ป่า

ProductsOfHkk PRODUCTS OF HUAI KHA KHAENG COMMUNITY

เมื่อคุณกินผลผลิตเครือข่ายชุมชนห้วยขาแข้ง คุณกำลังสนับสนุนการอนุรักษ์ป่า สัตว์ป่า และ อีกทางเลือกสำหรับเกษตรกร

ProductsOfHkk PRODUCTS OF HUAI KHA KHAENG COMMUNITY

Wildlife Friendly COMMUNITY HKE COEXISTENCE

มาตรฐานชุมชนเป็นมิตรต่อสัตว์ป่าเลยถูกสร้างขึ้นมารับรองว่า ชุมชนนั้นๆ

ยอมรับความจริงในการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติกับสัตว์ป่าอย่างเป็นมิตร และไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติ ดูแลพื้นที่เกษตรโลก

ถึงแม้จะมีชุมชนที่ยอมเสียสละ..แต่ก็ยังมีบางกลุ่มที่คงเบียดเบียนป่าอยู่

ProductsOfHkk PRODUCTS OF HUAI KHA KHAENG COMMUNITY

HUAI KHA KHAENG WILDLIFE SANCTUARY เขตพื้นที่กันชน

อุทยานแห่งชาติ

ลานสัก ห้วยคต บ้านไร่

พื้นที่ชุมชนอยู่อาศัยและทำกิน ประมาณ **274,200 ไร่** หรือ **5,185 ครัวเรือน**

ProductsOfHkk PRODUCTS OF HUAI KHA KHAENG COMMUNITY

ภาพที่ ๔.๓๕ -๔.๓๘ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน ผ่านโลกออนไลน์

พื้นที่กันชน: ชีวิตที่เบียดเบียน

บ้านของ ช้าง นกยูง เสือ วัวแดง ลิง

รับจ้างเคมีเกษตรพืชเชิงเดี่ยว

พืชประเภทที่สัตว์ป่าชอบกิน นำไปดินที่ตดสารเคมีไล่เข้าป่า ทำร้ายทั้งสัตว์ป่าและความสมบูรณ์ของป่า

สัตว์ป่าออกนอกพื้นที่ ทำลายพืชผลทางการเกษตร หรือกินเหยียบฆ่าตามสบายใจ

ProductsOfHkk PRODUCTS OF HUAI KHA KHAENG COMMUNITY

ปัญหาสำหรับคนก็คือ ปัญหาสำหรับสัตว์!

ต้นทุนเคมีที่สูงในการเกษตร + ผลผลิตได้น้อย = **หนี้**

- เก็บหาทรัพยากรในป่า
- ตัดไม้
- ประทะกับสัตว์
- ฆ่าสัตว์ / คนบาดเจ็บ

ProductsOfHkk PRODUCTS OF HUAI KHA KHAENG COMMUNITY

ภาพที่ ๔.๓๙-๔.๔๐ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน ผ่านโลกออนไลน์

ภาพที่ ๔.๔๑ - ๔.๔๓ กฎกติกา แจ้งปัญหา และแนวทางแก้ไข ภายในชุมชน

จากการสัมภาษณ์คนที่ ๒

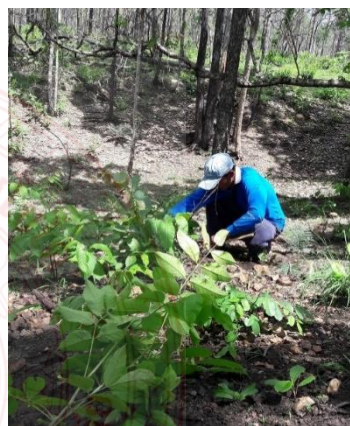
“กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือว่าวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธในชุมชนบ้านเขาเขียวตำบลระบำอำเภอลานสักจังหวัดอุทัยธานีก็มีอย่างเช่นพิธีการบวชป่าต้นไหนดที่เขาว่าจะหล่อแหลมต่อการถูกตัดทำลายสมัยนั้นก็ทำพิธีบวชป่าก็นำผ้าสีเหลืองๆ ไปผูกไว้ที่ต้นไม้”

ภาพที่ ๔.๔๔ แนวป่าชุมชน

ภาพที่ ๔.๔๕ ป้ายแสดงหน่วยพิทักษ์ป่าเขาเขียว

ภาพที่ ๔.๔๖ ป้ายแสดงข้อควรปฏิบัติหากพบเห็นช้างป่าหรือสัตว์ป่าอื่นๆ ออกนอกพื้นที่อนุรักษ์

ภาพที่ ๔.๔๗ - ๔.๔๘ ผลิตภัณฑ์ ทรัพยากรจากป่าชุมชน

ภาพที่ ๔.๕๐ ชาวบ้านช่วยกันเป็นหูเป็นตาช่วยเหลือภาครัฐป้องกันป่า

ภาพที่ ๔.๕๑ บริเวณที่สัตว์ป่ามากินดินโป่ง

จิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านเขาเขียว จะมีได้กๆ เป็นไกด์พาเดินเพื่อศึกษาเส้นทางสายธรรมชาติ และเริ่มขยับที่จะเป็นมัคคุเทศก์น้อย และพ่อแม่จะปลูกฝังเรื่องของการประหยัดอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยสอนลูกว่าอย่าเปิดทีวีนาน เดี่ยวไฟฟ้าจะหมด ผู้ใหญ่บ้านจะพาลูกบ้าน เก็บขยะรอบหมู่บ้าน ส่งเสริมการปลูกป่าเศรษฐกิจ หมู่บ้านเขาเขียวเพิ่งมีไฟฟ้าใช้ เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๓ ก่อนหน้านั้นชาวบ้านอยู่แบบไม่มีไฟฟ้าใช้ ๑๒๕ ครอบครัว ๔๓๓ คน

๓. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ มีกฎกติกา ภายในชุมชนของชุมชน บ้านศิลา : ความเป็นมาวัฒนธรรมศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมก่อให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวเกษตร และวัฒนธรรมในชุมชนของเรา ต่อไปเป็นสมุนไพรสมุนไพรก็จะเป็นเกษตรปลอดภัยสมุนไพร

กิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็คือชาวบ้านศิลาก็จะมีการคัดแยกขยะ โดยใช้แนวคิด ๓R คือ การลดขยะ ๓R เป็นแนวคิดและแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า สามารถช่วยลดปริมาณขยะให้น้อยลง ด้วยการลดการใช้ การนำกลับมาใช้ซ้ำ และการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ (Reduce Reuse and Recycle: ๓Rs) โดยเริ่มต้นที่การใช้ให้น้อยลง ลดการใช้วัสดุ ผลิตภัณฑ์ ที่ก่อให้เกิดขยะเพื่อลดปริมาณขยะที่เกิดขึ้น (Reduce) การนำวัสดุ ผลิตภัณฑ์ที่ยังสามารถใช้งานได้ กลับมาใช้ซ้ำ (Reuse) และการนำวัสดุ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้งานแล้วมาแปรรูป เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ หรือ รีไซเคิล (Recycle) riddles รียูส รีไซเคิล และ ขยะเปียกก็จะทำเป็นปุ๋ย

แม่เยวลักษณะ

“โครงการปรองดองสมานฉันท์ ของหมู่บ้านศิลาก็จะเน้น เส้นทางท่องเที่ยว เกษตร และวัฒนธรรมในชุมชนของเรา ต่อไปเป็นสมุนไพรสมุนไพรก็จะเป็น เกษตรปลอดภัยสมุนไพรเป็นอย่างไร ส่วนใหญ่ สมุนไพรจะ มุ่งองค์ความรู้มา จากภูมิหลังของบ้านศิลา ได้รับมรดกตกทอดมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ ถามว่าทำไม ชุมชนศิลาถึงเข้มแข็ง สาเหตุที่เข้มแข็งต้องมีองค์ประกอบดังนี้

- ๑ มีชุมชนที่เข้มแข็ง
- ๒ มีสังคมที่เข้มแข็ง
- ๓ มีวัฒนธรรม
- ๔ มีเศรษฐกิจที่ดี
- ๕ มีวัด”

๔.๑.๒.๓ กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรม ทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชน

มิติความสัมพันธ์ทางสังคม กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรม ทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนเป็นเรื่องวิธีการดำรงชีวิตในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และ วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่วิจัยได้แก่

๑. กิจกรรมวิถีทางวัฒนธรรมถ่ายทอดผลการศึกษาคำจารีตแห่งบรรพชนของชุมชนไทดำ บ้านไผ่ ครอบ : ความเป็นมาวัฒนธรรมศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม สมัยโบราณที่อยู่เมืองแกลง ประเทศ เวียดนาม ไทยทรงดำหรือไทดำไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ แต่ นับถือแถนหรือเทวดาและผีบรรพบุรุษ และอัญเชิญไว้ ห้องหนึ่งบนเรือน เรียกว่ากะล่อหองมีการ เช่นไหว้เป็นประจำ เรียกว่า เสนปาดตง และทุก ๒-๓ ปี เรียกว่า เสน เรือนสำหรับผีผู้น้อย เรียกว่า หล่อเฮือน สำหรับผีผู้ดาวชาวไทยทรงดำปฏิบัติเป็นประจำสม่ำเสมอ จนอพยพมาอยู่ ประเทศไทยก็ ยังปฏิบัติอยู่ การสร้างจิตสำนึกทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการ ดำรงชีวิต ภายในชุมชนของชุมชนไทดำ บ้านไผ่ครอบ : มีกิจกรรมถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ถูกต้องผู้ใหญ่จะพาเด็กๆไปดู เรียนรู้วัฒนธรรมที่ถูกต้องเช่นพื้นที่ของบ้านไผ่ครอบกำนันจะพาเด็กๆ ไปรับรู้วัฒนธรรมที่ถูกต้องว่าเขาทำกันอย่างไร เช่นพาเด็กไปดูประเพณีต่างๆ เช่นการเลี้ยงผี การเลี้ยงบรรพบุรุษเขาเรียกว่าผี

นางอมสิน พุทธิ , (๒๕๖๓) ได้กล่าวว่า “เอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ หากเป็นคำทักทาย คือ “ลูกกะเฮือนมากกว่าซิมบายตีละบือ” นี้เป็นคำสวัสดิ์ของไทยทรงดำ และคำตอบคือ “อ้ออยู่ตีซังแมงว่าง อยู่กว้างซังเปือนมัน” “ไอ้ด้วงกว้างอะเราอยู่งี้ งี้ งี้ งี้ งี้ ลาวโซ่งอะ”

ท่านปลัดเทศบาลไผ่ครอบ บอกว่า “รู้สึกมีความภูมิใจมากที่จังหวัดพิจิตรมี ชาวไทยดำก็สนับสนุนให้เด็กๆ ไทยดำแต่งชุดไทยดำทุกวันศุกร์ มีการสอนภาษาไทยดำ ในโรงเรียน ผู้ปกครองในแต่ละบ้านก็จะพูดภาษาไทยดำกับนักเรียนเวลาอยู่ที่บ้าน”

ความสัมพันธ์ในสังคมชาวบ้านไทดำจะมีความอะลุ่มอล่วยอยู่ในจิตใจ ถึง การเมืองจะมีการแตกแยกการหลังเลือกตั้งเสร็จ ชาวบ้านไผ่รอบก็จะไปกินด้วยกันจะไป เทียวด้วยกัน ความขัดแย้งทุกอย่างจะจบที่ประชุม ชาวบ้านไทดำส่วนใหญ่จะรักสงบมี พื้นฐานของความสามัคคีปรองดอง

ศาสนาพราหมณ์ เข้าสู่สังคมไทยทรงดำพร้อมกับศาสนาพุทธ กล่าวคือ เมื่ออพยพมาอยู่ในประเทศไทย ยังคงนับถือถนหรือเทวดาและผีบรรพบุรุษอยู่ แต่ได้ยอมรับนับถือพุทธ ศาสนาที่มีเรื่องราวของศาสนาพราหมณ์ด้วย กล่าวคือ นอกจากไปวัดตามแบบพุทธแล้ว ยังมีการนับถือ พระภูมิและเจ้าที่ ตั้งศาลไว้ประจำบ้านเรือน เพิ่มขึ้นจากศาลผีบรรพบุรุษเกือบทุกครอบครัวเหมือน คนไทย และมีความเชื่อว่าเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ สามารถคุ้มครองสมาชิกในบ้านให้มีความสุข ความเจริญ และความปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ ได้อีกแรงหนึ่ง

ความเชื่อเกี่ยวกับผี เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำที่นับถือสืบต่อกันมา แต่โบราณ เมื่อเข้ามา อยู่ในประเทศไทยแล้วยังคงนับถืออยู่อย่างเคร่งครัด แม้จะรับเอาพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ ผีที่สำคัญใน ความเชื่อของชาวไทยทรงดำ เป็นต้นว่าผีถน ผีบ้านผีเมือง (ปู่เจือเสื่อบ้าน) ผีคุ้มครอง ปัจจุบัน การดูแลรักษา สุขภาพตามความเชื่อ และการดูแลโดยทายามารักษาตาม กำลังความรู้ความสามารถของคนในชุมชนยังคงมีอยู่ แต่ ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปใช้บริการการ ดูแลรักษาสุขภาพตามแผนปัจจุบันเป็นหลัก ส่วนวิธีการแบบพื้นบ้านหรือ ตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นวิธีการเสริมขวัญ เสริมพลัง ตามแบบแผนความเชื่อที่สืบต่อกันมา

ภาพที่ ๔.๕๒-๔.๕๓ วัฒนธรรมไทดำบ้านไผ่รอบ

๒. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อภักดีกา ภายในชุมชน การสร้างจิตสำนึกทางด้าน ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนของชุมชน ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ภาพที่ ๔.๕๔ โรงเรียนพาเด็ก ๆ ร่วมกิจกรรมร่วมกับชุมชนเดินรณรงค์

ภาพที่ ๔.๕๕- ๔.๕๖ ผู้นำพาชาวบ้านช่วยงานบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ปลูกต้นไม้ ทำทาง
ชาวบ้านเขาเขียวจะมีความสามัคคีวิธีการดำรงชีวิต ชาวบ้านเขาเขียวจะอยู่กันแบบอะลุ่มอล่วยมี
อะไรก็จะพูดคุยกันมีอะไรก็แบ่งรับแบ่งสู้ จะไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน มีผู้นำเป็นคนที่คอยไกล่เกลี่ย

ภาพที่ ๔.๕๗- ๔.๖๐ ผู้นำหมู่บ้าน
เขาเขียว ตำบลระบำ อำเภอลานสัก

๓. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อภักดีกา ภายในชุมชน การสร้างจิตสำนึกทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ , ๑๘ , วัดป่าสุนทรนารามหมู่ ๒๘ ตำบลศิลา เทศบาลเมืองศิลา โรงเรียนบ้านศิลา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสถานีนามัยตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและความสัมพันธ์ทางสังคม ของพี่น้องไทยอีสาน

ชาวบ้านศิลาจะส่งเสริมชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน เช่น เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลเกษตรท่องเที่ยววัฒนธรรม

ภาพที่ ๔.๖๑ - ๔.๖๔ บรรยากาศตลาดขายไม้ดอกของชาวบ้านศิลา^{๑๐}

ผู้สัมภาษณ์คนที่..๓.

“วัฒนธรรมบ้านศิลารักษาขนบธรรมเนียมประเพณีมีทุกบุญบุญสงกรานต์ บุญปีใหม่บุญออกพรรษา เทศน์มหาชาติ คนต่างที่ ก็มาแต่ที่ลดน้อยลงไป ก็คือบุญบั้งไฟ เพราะมีความลำบากในการขออนุญาต”

คองสิบสี่ เป็นคำและข้อปฏิบัติคู่กับฮีตสิบสอง คอง แปลว่า แนวทาง หรือ ครรลอง ซึ่งหมายถึง ธรรมเนียมประเพณีหรือแนวทาง และ สิบสี่ หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางปฏิบัติสิบสี่ข้อ ดังนั้นคองสิบสี่จึงหมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง พระสงฆ์ และคนธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติสิบสี่ข้อ อาจสรุปได้หลายมุมมองดังนี้

^{๑๐} <https://www.youtube.com/watch?v=๘DJDQYMD๐zM>

๑. เป็นหลักปฏิบัติกล่าวถึงครอบครัวในสังคม ตลอดจนผู้ปกครองบ้านเมือง
๒. เป็นหลักปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง และหลักปฏิบัติของประชาชน ต่อพระมหากษัตริย์
๓. เป็นหลักปฏิบัติที่พระราชายึดถือปฏิบัติ เน้นให้ประชาชนปฏิบัติตามจารีตประเพณี และคนใน ครอบครัวที่ปฏิบัติต่อกัน
๔. เป็นหลักปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองให้อยู่เป็นสุขตามจารีตประเพณี แต่ละข้อมีคำว่า ฮีต นำหน้าด้วย ทำให้เกิดความสับสนกับ ฮีตสิบสอง)

แต่ละคองจะมีสิบสี่ฮีต ยกเว้น ฮีตปีคองเดือน จะมีเพียงสิบสองฮีต ซึ่งนั่นก็คือฮีตสิบสองที่ กล่าวไว้แล้วข้างต้น คองประกอบด้วย

๑. ฮีตเจ้าคองขุน สำหรับกษัตริย์หรือผู้ครองเมืองปกครองอำมาตย์ ขุนนางข้าราชการ
๒. ฮีตท้าวคองเพี้ย สำหรับเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในการปกครองข้าทาสบริวาร
๓. ฮีตไพร่คองนาย สำหรับประชาชนในการปฏิบัติตามกบิลบ้านเมืองและหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกัน
๔. ฮีตบ้านคองเมือง วัตรอันพึงปฏิบัติตามธรรมเนียมทั่วไปของพลเมืองต่อบ้านเมืองและส่วนรวม
๕. ฮีตผัวคองเมีย หลักปฏิบัติต่อกันของสามีภรรยา
๖. ฮีตตาคองยาย หลักปฏิบัติของปู่ ย่า ตา ยาย ให้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรต่อลูกหลาน
๗. ฮีตพ่อคองแม่ หลักปฏิบัติของผู้ครองเรือนต่อลูกหลาน
๘. ฮีตไก่คองเขย หลักปฏิบัติของสะใภ้ต่อญาติผู้ใหญ่และพ่อแม่สามี
๙. ฮีตป่าคองลุง หลักปฏิบัติของลุง ป้า น้า อา ต่อลูกหลาน
๑๐. ฮีตลูกคองหลาน หลักปฏิบัติของลูกหลานต่อบุพการี
๑๑. ฮีตเฒ่าคองแก่ หลักปฏิบัติของผู้เฒ่าในวัยชราให้เป็นที่เลื่อมใสเหมาะสม
๑๒. ฮีตปีคองเดือน (ฮีตสิบสอง) การปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่างๆ ในฮีตสิบสอง
๑๓. ฮีตไฮ่คองนา การปฏิบัติตามประเพณีเกี่ยวกับการทำไร่ทำนา
๑๔. ฮีตวัดคองสงฆ์ หลักปฏิบัติของภิกษุสามเณรให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ทั้งการช่วยทำนุ บำรุงวัดวาอาราม

ขณะที่การเปลี่ยนผ่านในวงรอบเล็กลงมาอย่างการเปลี่ยนผ่านของแต่ละเดือนนั้น หลายประเทศ อาจไม่ให้ความสนใจ แต่สำหรับชาวอีสานโบราณแล้วนี่คือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตวัฒนธรรม ซึ่งชาวอีสานได้บ่มเพาะ ภูมิ

ปัญญาก่อกำเนิดเป็นประเพณีสำคัญๆ ขึ้นมาและได้ร่วมสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยพวกเขาเรียกขานประเพณีเหล่านี้รวมกันว่า "ฮีตสิบสอง"

๔.๑.๒.๔ กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความรับผิดชอบต่อสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนมีใน ๓ พื้นที่มีดังนี้

๑. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความรับผิดชอบต่อสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนภาคเหนือ บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ขนบธรรมเนียมประเพณี และ วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมของพี่น้องไทดำ ในด้านต่างๆ

กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อการรับผิดชอบต่อสังคมภายในชุมชนมี ความรักสามัคคีกันในพื้นที่โดยรอบเทศบาลจะมีการสนับสนุน เช่นชมรมผู้สูงอายุ มีการจัดงานร่วมกับไทยดำทั่วประเทศ ไทดำในพื้นที่เรารวมกลุ่มกันในจังหวัดพิจิตร จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัยมีการประชุมเครือข่าย ๓ เดือนต่อ ๑ ครั้งและมีการจัดงานประจำปีในแต่ละที่ไม่ให้ตรงกัน มีการขึ้นแรงผ้าป่าแบบเหยา - เยือน ส่วนงานที่นัดรวมกันเรียกว่างานตุ้มโฮมพี่น้องไทดำจะมีการจัดบูธ นำผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในหมู่บ้านนำมาแสดงโดยนำผลิตภัณฑ์ที่เป็นจุดเด่นมาปล่อยของ

ภาพที่ ๔.๖๕ มีการขึ้นแรงผ้าป่า มีการจัดกิจกรรมแบบเหยา - เยือน

ภาพที่ ๔.๖๖ มีการจัดงานร่วมกับไทยดำทั่วประเทศ

๒.กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความรับผิดชอบต่อสังคม วิธีการดำรงชีวิต
ภายในชุมชนภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จุดเน้นด้านสิ่งแวดล้อม
และ ความรับผิดชอบต่อสังคม

ภาพที่ ๔.๖๗ หน่วยงานรัฐจัดกิจกรรม แจกสื่อ
เสริมความรู้ เรื่องช้างให้แก่คนในชุมชน

ภาพที่ ๔.๖๘ เวทีสานเสวนาปรึกษาหารือกันเพื่อหาแนวทาง / วิธีการ เสริมสร้างกระบวนการ
สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนและเยาวชน

เมื่อชาวบ้านพบเศษขยะที่ย่อยสลายไม่ได้ตามป่าจะเก็บมาทิ้งในหมู่บ้าน

ภาพที่ ๔.๖๙ ขยะที่เก็บมาจากป่าชุมชน

ภาพที่ ๔.๗๐ .จิตอาสาพัฒนาชุมชน

โครงการของทหารพรานที่อบรมใครสมองดีก็ได้เป็นประธานป่า แต่ทุกคนเป็นกรรมการ ประธานก็จะมีการประชุมชี้แจงแล้วก็รับนโยบายเข้ามาถ่ายทอดให้ลูกบ้านในหมู่บ้าน เพื่อดูแลป่า นโยบายบ้านเล็กในป่าใหญ่ ไม่บุกรุกต้นไม้ ไม่ล่าสัตว์ ไม่เลื่อยไม้ ชาวบ้านจะมีกฎเหล็กของหมู่บ้านก็คือ ไม่โค่นต้นไม้ขนาดปืบ ใครตัดระวางโทษ ๕๐๐ บาท ถึง ๒๐,๐๐๐ บาท ไม้ที่ชาวบ้านจะนำมาใช้ประโยชน์ได้ คือไม้ไผ่หรือไม้ล้มหมอนนอนไพร ชาวบ้านจะได้ใบ สปก.

๓. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความรับผิดชอบต่อสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ , ๑๘ , วัดป่าสุนทรวนารามหมู่ ๒๘ ตำบลศิลา เทศบาลเมืองศิลา โรงเรียนบ้านศิลา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานีอนามัยตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและ ความสัมพันธ์ทางสังคม ของพี่น้องไทยอีสาน

กิจกรรมทางสังคมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรปลอดภัย ตำบลศิลาร่วมกับสาขาวิชาเทคโนโลยีการอาหาร คณะเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยขอนแก่น : ผงผักปรุงรสเป็นผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาชาวบ้านของ “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรปลอดภัย ตำบลศิลา” ซึ่งได้รับการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยมหาวิทยาลัยขอนแก่น ทั้งด้านการตลาด โดยกลุ่มนักศึกษาและคณาจารย์ สาขาวิชาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ และการบัญชี โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารีย์ นัยพินิจ เป็นที่ปรึกษา ด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ นำโดย ผศ. ดร.ดวงจันทร์ นาชัยสินธุ์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ และ ด้านการวิจัยและพัฒนา โดย อ.ดร.พิมพ์นิภา หิรัญย์สร สาขาวิชาเทคโนโลยีการอาหาร คณะเทคโนโลยี ซึ่งได้วิจัยและพัฒนา วิธีการแปรรูป การตรวจวิเคราะห์ความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ การปรับสูตรโดยตัดผักบางชนิดที่ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนออก แต่ยังให้รสชาติคงเดิม การตรวจวิเคราะห์สารตกค้างต่าง ๆ ทั้งนี้ สูตรที่ได้พัฒนาขึ้นจะดำเนินการจดสิทธิบัตรเพื่อให้เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรปลอดภัย ตำบลศิลา

ภาพที่ ๔.๗๑ ผลิตภัณฑ์การแปรรูปอาหารปลอดภัยความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น

กิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสังคมภายในชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านศิลาก็จะส่งสอนลูกหลานให้รู้จักเคารพผู้ใหญ่ ให้ความเคารพต่อผู้สูงอายุ เมื่อมีการจัดงาน ส่วนรวมคราวใดก็จะใช้หลักการประชุมตกลง โดยใช้มติหลักของที่ประชุม ในการจัดงาน และ เมื่อมีการจัดงานแต่ละหน่วยงานก็จะมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลืองานของเพื่อนๆ เช่นงานศพ ก็จะนำข้าวสารปัจจัยต่างๆไปช่วยเหลือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนก็จะมีภารกิจงานให้นักศึกษาโดยถ่ายทอดองค์ความรู้ จากปราชญ์ชาวบ้าน ให้นักศึกษาอย่างเช่นกลุ่มของพวกมาลัยไม้ดอกไม้ประดับการทำบายศรี กลุ่มสมุนไพรก็จะมีหมอยาหมอมูหมอไฟหมอมะตุก แต่คุณหมอมะตุกที่ยังไม่ได้เข้าในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แต่ก็เป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่นของหมู่บ้านศิลา ต่อไปปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของ

ประชาชนตามหลักบรรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ของหมู่บ้านศิลา หมู่บ้านศิลาเนี้ย วันพระโยมก็จะนำดอกไม้มาบูชาพระ

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๑. วัดไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน ๖ คน
  ๑. พระครูวิสุทธิเวฬุวัน อายุ ๖๐ ปี ตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง
  ๒. กำนันสมชาย กิตต์ญาณ อายุ ๕๘ ปี ตำแหน่งกำนันตำบลไผ่รอบ
  ๓. นายสมทบ สอนราช อายุ ๔๗ ปี ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบลไผ่รอบ
  ๔. นายไพศาล สว่างจิตร์ อายุ ๖๒ ปี ตำแหน่งข้าราชการบำนาญ
  ๕. นางพรพรม กิตต์ญาณ อายุ ๕๔ ปี ตำแหน่งสมาชิกสภาเทศบาลตำบลไผ่รอบ
  ๖. นางพุทธโร ออมสิน อายุ ๖๕ ปี ตำแหน่งอดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑ ตำบลไผ่รอบ (บ้านใดโพธิ์)
๒. หมู่บ้านเขาเขี้ยวหมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

  ๑. นางธาริณี รัตนวรรณ อายุ ๓๙ ปี ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๔ ตำบลระบำอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี
  ๒. นายทินกร พิลา อายุ ๔๗ ปี ตำแหน่งกรรมการหมู่บ้าน
  ๓. นางสมใจ วิบูลย์ อายุ ๕๓ ปี กรรมการหมู่บ้าน
  ๔. นางณัฐสินี พิลา อายุ ๔๑ ปี ตำแหน่งกรรมการหมู่บ้าน
  ๕. นางละออ อ่อนศรี อายุ ๕๕ ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๔ ตำบลระบำ
  ๖. นายเทพชัย เทียนทอง อายุ ๓๕ ปี ตำแหน่งสมาชิกสภาอบตบ้านเขาเขี้ยว

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม พศ. ๒๕๖๓ ที่หมู่บ้านเขาเขี้ยวหมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี
๓. ณ วัดป่าสุนทรทาราม ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

  - ๑ นาย ผ่าน กาบไกรแก้ว อายุ ๕๖ ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๒๘
  - ๒ นายลำปางสำราญบำรุง อายุ ๕๓ ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๘
  - ๓ นางเยาวลักษณ์สำราญบำรุง อายุ ๕๐ ปี ตำแหน่ง สมาชิกสภาเทศบาล ตำบลศิลา
  - ๔ นายบรรจบชาทอง อายุ ๗๑ ปี ตำแหน่งประธานกลุ่มสมุนไพรรักษาโรคภัย
  - ๕ นายสัญญาสามารถ อายุ ๕๙ ปี ตำแหน่งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านศิลา

เวลา ๐๙:๐๐ น วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๓ ณ วัดป่าสุนทรทาราม ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

๔.๒.๓.๑ ด้านแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตาม
หลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

บ้านไผ่รอบ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความ
ปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ของชุมชนบ้านไผ่รอบไม้ไผ่พันธุ์ดี สตรีผิวขาว กองยาวดั่งโด่ง ไทโชน่ทรงดำ
วัฒนธรรมโบราณ

ภาพที่ ๔.๗๒ ผู้นำสามหน่วยงานร่วมสานเสวนาพื้นที่วิจัยบ้านไผ่รอบ บ้านเขาเขียว

ภาพที่ ๔.๗๓ หน่วยงานร่วมสานเสวนาพื้นที่วิจัยบ้านเขาเขียว

บ้านศิลา ปัจจัยที่ส่งผลสำคัญที่สุดเลยก็คืออยู่ใกล้ตลาด สามารถนำผลิตภัณฑ์ที่ร่อย ที่ทำ นำไปขายได้พื้นเพเดิม ชาวบ้านจะปลูก ไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ใบ ขายอยู่ในตลาดอยู่แล้ว ดอกไม้ก็เช่น ดอกช่อนกลิ่น ดอกเบญจมาศ ดอกเยอบีร่า เกษตรตำบลส่งเสริม ให้ชาวบ้านศิลาตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและยูวเกษตร

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชน แนวคิด ที่สำคัญ ของ ชาวบ้านศิลา ชาวบ้านจะมีความเชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว และยึดมั่น หลักกรรมะคำสอน บำบัดจิตใจและร่างกาย โดยใช้ธรรมะบำบัด

ภาพที่ ๔.๗๔ กิจกรรมสานเสวนาพื้นที่วิจัยบ้านศิลา

๔.๒.๓.๒ ด้านค่านิยมท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรมส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตาม หลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

บ้านไผ่รอบ จะมีค่านิยมท้องถิ่นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นของประชาชน ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชน ได้แก่ มีพิธีตั้งแต่เกิดจนถึงพิธีตายที่ยึดถือสืบต่อกันมา เช่น พิธีบวงสรวง ขึ้นบ้านใหม่ของไทยทรงดำ หนังตะลุง พิธีเสนเรื่อน เครื่องแต่งกายไทยทรงดำ เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๗๕ หนังตะลุงที่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

บ้านศิลา จะมีค่านิยมท้องถิ่นของประชาชนบ้านศิลาทำให้เกิด การสร้างจิตสำนึก โดยประชาชนชาว ศิลาหน้อยเขาจะมีค่านิยม ที่คิดอยู่ในใจเสมอเลยว่า ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนเขาก็จะต้อง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูง ที่สุดแม้แต่ เวลาไปโรงพยาบาลไปพบแพทย์ไปรพพบแพทย์ หรือไปทำธุระในที่ต่างๆก็จะเตรียมดอกไม้เตรียม อุปกรณ์ที่จะไปร้อยมาลัย ไปด้วยเสมอ เพราะเขาจะคิดว่า การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ทำให้เกิดรายได้ แล้วสิ่ง ที่เขาทำทุกอย่างคือรายได้ที่เข้ามาในครอบครัวของเขา จะไป

๔.๒.๓.๓ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรเพื่อสร้าง สังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

บ้านไผ่รอบ จะมีภูมิปัญญาท้องถิ่น หลากหลายสาขาเช่นเครื่องจักสาน กะเหล็บ มีลักษณะ เป็น ภาชนะสานที่รูปค่อนข้างแบนทรงสูงปากภาชนะ เป็นวงกลมและเริ่มป่องเหมือนโองน้ำ พื้นกันเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า นำไปใช้สพายติดหลังใส่สิ่งของได้เอนกประสงค์สานขึ้นจะมีความประณีตละเอียดดูสวยงามมาก ในเวลา เดินทางกะเหล็บนอกจากจะใส่ของใช้เป็นเสื้อผ้า แป้ง ข้าว ของกิน ผักผลไม้ และเมล็ดพืชในการเพาะปลูกแล้วยัง ใช้ในพิธีแต่งงานโดยใช้กะเหล็บเป็นขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าว ภายในกะเหล็บจะใส่หมาก พลุ เมื่อเจ้าบ่าวสพาย กะเหล็บไปถึงบ้านของเจ้าสาวแล้ว เจ้าสาวจะรับกะเหล็บไปวางไหว้ผีบ้าน ผีเรือนพร้อมกับ เจ้าบ่าวเมื่อคู่บ่าวสาว ไหว้เสร็จจะนำเอาหมากพลุในกะเหล็บ ให้คนเฒ่าคนแก่ที่มาร่วมในพิธีนั้นเคี้ยวกินพร้อมขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลใน การครองชีวิตคู่ ในปัจจุบันชาวโชนังยังใช้กะเหล็บในพิธีแต่งงานอยู่มากกว่าใช้ทำอย่างอื่นผลิตภัณฑ์ผ้าทอประยุกต์ เรือนไทดำ (หลังคาทรงกระดองเต่า)

ภาพที่ ๔.๗๖ กะเหล็บ ของไทดำบ้านไผ่รอบ

ภาพที่ ๔.๗๗ ผลิตภัณฑ์ผ้าทอประยุกต์ของไทดำบ้านไผ่รอบ

ภาพที่ ๔.๗๘ เรือนไทดำบ้านไผ่รอบ

บ้านเขาเขียว ภูมิปัญญาชาวบ้านของบ้านเขาเขียวจะมีการเก็บของป่าแล้วนำมาถนอมอาหาร เพื่อที่จะให้เก็บไว้กินได้ตลอดปีอย่างเช่นทำหน่อไม้ดองทำ หน่อไม้หนึ่งใส่ถุงพลาสติก และนำมาซึ่งเป็นหน่อ หน่อไม้ฝอย เก็บไว้ในครัวเรือนกินได้ตลอดทั้งปีแล้วก็ได้

ภาพที่ ๔.๗๙-๔.๘๐ การถนอมอาหารของชาวบ้านเขาเขียว

บ้านศิลา ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้านผาศิลาจะส่งผลต่อจิตสำนึกอย่างไรบ้าง ชาวบ้านศิลาจารย์ก็อยู่เสมอว่าเขาจะต้องอนุรักษ์และรวบรวม องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านให้คงอยู่คู่บ้านศิลา พระองค์ความรู้เหล่านี้จะทำให้เกิดประโยชน์ ต่อประชาชน ชาวบ้านศิลา ซึ่ง เทศบาลศิลาก็ได้ ทำเอกสารรวบรวมปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ต่างๆรวบรวม เก็บไว้ในเว็บไซต์ของ เทศบาล ส่วนในทางปฏิบัติองค์ความรู้ที่อยู่คู่กับบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ก็จะเริ่มสอนลูกสอนหลาน ตั้งแต่เด็กๆ ส่งเสริมให้ลูกหลาน ทำพวงมาลัยไปขายลูกหลานก็จะได้เรียนรู้การทำการขายการตลาด ผู้สูงอายุอยู่บ้านก็จะทำพวกหมากหมากเป็นคำที่เรียกว่าเซียนหมาก ก็นำไปขายได้อีกเหมือนกัน จะไป

ภูมิปัญญาเหล่านี้ เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลาย อย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ตั้งงามไว้ เช่น ประเพณี ต่างๆ ทัศนกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ตั้งงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย การรื้อฟื้นการเล่นสมัยโบราณ

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับ สมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงต้นไม้ เพื่อให้เกิด สำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการ สร้างธนาคารข้าวเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิ่งใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์เครื่องมือการเกษตร การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกัน มาหา รูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมี ระบบมากยิ่งขึ้น

หมออุ (พ่อลำเนียง)

หมอไฟ(พ่อชอบ)

หมอยา(พ่อคำพอ)

ภาพที่ ๔.๘๑ สามหมอ หมออุ หมอไฟ หมอยา บ้านไผ่รอบ

๔.๒.๓.๔ ด้านการเรียนรู้ของบุคคลส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

“บ่งต๋อด้วยหนามหวาย เป็นศาสตร์แพทย์แผนไทยที่รักษาโดยธาตุอากาศของมนุษย์ ประกอบด้วย ธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ สัมพันธ์เชื่อมโยงกันในร่างกายมนุษย์ มีเส้นลม เส้นประสาทที่เป็นเส้นประธาน 10 เส้น เส้นบริวาร 7,200 เส้น โดยเฉพาะเส้นที่ไปสูดวงตามจุดกำเนิดจากหน้าท้องวนไปด้านหน้า วนไปที่ยา อ้อมไปที่เข่าด้านหลัง กลับมาที่แผ่นหลัง อ้อมไปที่ศีรษะ แล้วมาจรดที่ดวงตาทั้ง 2 ข้าง ถ้าเทียบกับศาสตร์แพทย์แผนปัจจุบัน คือ ทางเดินของเส้นประสาททั้งหลายนั่นเอง” ผู้
อำนวยการ รพ.สต. กล่าว

ภาพที่ ๔.๘๒ หมอทบ สอนราช เรียนรู้การ บ่งต๋อด้วยหนามหวาย

บ้านเขาเขียว

นักวิจัยก็จะเข้าไปสอนนักเรียนกับชาวบ้าน การโรยเกลือโปงเทียม

ภาพที่ ๔.๘๓ การทำโปงเทียม , เสริมแร่ธาตุในโปงธรรมชาติ

บ้านศิลา บุคคลที่ผ่านการเรียนรู้ เช่นการอบรม การเรียนรู้ ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกอย่างไรบ้าง การเรียนรู้ของบุคคล หรือการอบรมจะส่งผลต่อจิตสำนึกของชาวบ้านศิลาอย่างไร ชาวบ้านศิลา ก็จะได้รับ การอบรม ต่อยอดจากองค์ความรู้ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็จะได้รับความรู้เพิ่มขึ้นมีการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นโดยหน่วยงานของ รัฐบาลเอกชนมหาวิทยาลัยวัดโรงเรียน ตัวอย่างเช่น ผงปรุงรสในอาหาร ปกติดั้งเดิมจะใช้ผงชูรสชาวบ้านก็จะมาผลิตเป็นผงนัว ที่ใช้แล้วก็มีมหาวิทยาลัยขอนแก่นเข้ามาช่วยสนับสนุนการวิจัย ส่งเสริมให้ผงนัวได้รับ การยอมรับก็คือให้ได้มาตรฐาน สวนสมุนไพร องค์ความรู้ของด้านสมุนไพรอย่างเช่น หมอยา หมอขี้ผึ้ง แล้วหมอไฟ ก็จะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับอาจารย์และนักศึกษาวิชาแพทย์แผนไทยของ มหาวิทยาลัยขอนแก่น แล้วก็มีการรวบรวม ดอกไม้ และเขียนโครงการเพื่อที่จะทำถนนสายวัฒนธรรม

ภาพที่ ๔.๘๔ - ๔.๘๕ องค์ความรู้ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

๔.๒.๓.๕ ด้านผู้นำครอบครัว ชุมชน ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

บ้านไผ่รอบ ผู้นำวัดที่แข็งแรงงายเลียดโตดำตระกูลสิงห์ล่อ พระครูวิสิฐเวฬุวัน เจ้าอาวาสวัดไผ่รอบ รองเจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง และผู้นำบ้าน นายสมชาย กิตต์ญาณ กำนันตำบลไผ่รอบ เป็นแกนนำเด็กๆ ทายาทโตดำบ้านไผ่รอบเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่วัฒนธรรม ประเพณีของพี่น้องโตดำ

ภาพที่ ๔.๘๖ ลูกหลานโตดำบ้านไผ่รอบเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่วัฒนธรรม

บ้านเขาเขียว ผู้ใหญ่บ้านละออ อ่อนศรี และ อบต.เทพชัย เทียนทอง จะเป็นแกนนำเรียนรู้ เข้ากลุ่มอบรม สานเสวนา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภาวะของผู้นำส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในพื้นที่ในการปรองดอง

ภาพที่ ๔.๘๗ ผู้นำจะเป็นแกนนำพาชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภาครัฐ วัด องค์กรต่าง

บ้านศิลา ผู้นำครอบครัว ผู้นำชุมชน ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนชาวศิลาเป็นอย่างมาก เช่นผู้นำก็จะส่งเสริมความคิด กระตุ้นเตือน ให้คน ชาวศิลา ได้ตระหนักถึง รายได้ที่จะเพิ่มขึ้นจาก สิ่งที่เราทำในวิถีชีวิตของพวกเขา มองให้มองเห็นคุณค่าในการสร้างรายได้ จากวิถีชีวิตของตัวเอง นายกกกล่าวว่า

“นายกจบปริญญาตรีจากราชภัฏ ตั้งแต่ปี ๒๕๐๙ แล้วมาเรียนต่อปี มหาลัย ขอนแก่น ที่ปริญญาเอกที่สหรัฐอเมริกา จุดเด่นของนักบริหารเพื่อจะเน้นเรื่องวัด และ โรงเรียน ใครไม่มีเงิน เรียนได้หมด จะให้ทุนจากเทศบาลตำบล อดีตผมเคยเป็นนักบริหาร ธนาคารปี ๒๕๓๙ ผมชอบเข้าวัดชอบคุยกับคนแก่อยู่ที่วัด พ่อผมเป็นคนกรุงเทพฯ ส่วนแม่ เป็นคนบ้านศิลา คงจะรู้จักคนเยอะทั่วประเทศ จะรู้จักการบริหารจัดการองค์กร ผมเกิด ที่นี้ก็ควรที่จะเน้นเรื่องของวัฒนธรรมของบ้านเรา สิ่งที่ทำได้คือสร้างความเชื่อถือให้ ชาวบ้านและมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ซื่อสัตย์เพราะพ่อสอนไว้ ผมอยู่ที่นี้ผมมองเห็นทุก เรื่อง ผู้นำถ้าไม่ดี ประองตองก็ไม่เกิด การทำงานประองตองสมานฉันท์เราจะบูรณาการ ร่วมกันทุกปี ให้เกิดความสำเร็จถ้ามีองค์กร เช่นมหาวิทยาลัยอยู่ที่ไหน เราก็ต้องใช้ให้เป็น ประโยชน์ บูรณาการภูมิปัญญาของชาวบ้าน มาบวกกับวิชาการของมหาวิทยาลัย ก็จะได้ เป็น smart City อยู่ดีกินดี ประชาชนแสนกว่าคนที่หมู่บ้านศิลา แต่อยู่ในทะเลเบียนบ้าน จริงๆ ๔-๕ หมื่น”

เรื่องของผู้นำในฐานะในความคิดของผู้ใหญ่บ้าน

“ผู้ใหญ่บ้านก็จะเน้นเรื่องของคุณธรรมกับจริยธรรมเป็นหลัก ในกรณีของผู้นำของคุณ ปัญญา สมัยก่อนชาวบ้าน แบ่งนากันเป็นทุ่ง แต่ลูกก็ไม่ค่อยสนใจสนใจที่จะไปเรียน เพื่อที่จะให้เป็นเจ้านายคนคือค่านิยมในอดีตแต่เจ้านายก็ไม่กลับมาพัฒนาหมู่บ้านปัจจุบัน ต้องเราต้องเน้น ให้เจ้านายมาพัฒนาหมู่บ้าน พื้นที่เกษตรมีพื้นที่น้อยลง พื้นที่อาหารสำคัญ ที่สุดเมล็ดพันธุ์สำคัญที่สุด พ่อสอนไว้ว่าพื้นที่น้อยทำให้ได้รายได้เยอะๆ อย่างกรณีที่ผม ปลุกเมล็ดอ่อน พื้นที่ ๖ * ๒๔ เมตรดีกว่าทำนา ๕ ไร่ ปัจจุบันเกษตรกรขายที่ทำกิน ไม่มีเงิน ใช้อีกไม่นานขายได้ก็หมด ถ้าอยากเป็นเศรษฐีถาวรขอให้มีที่ดินของตนเองไว้ เพื่อทำมาหา กินเพื่อทำเกษตร”

ภาพที่ ๔.๘๘ อาจารย์บรรจบ ชาทอง ผู้นำ ผู้ดูแลประสานงานในชุมชน

ภาพที่ ๔.๘๘ ดร.ยอดยิ่ง จันทนพิมพ์ นายกเทศมนตรีเมืองศีลา

๓.๖ ด้านโครงการในพื้นที่ ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

บ้านไผ่รอบ โครงการในพื้นที่ ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

ภาพที่ ๔.๘๙ โครงการของพี่น้องไทดำ ในพื้นที่บ้านไผ่รอบ

ภาพที่ ๔.๙๑ ตัวอย่างโครงการในพื้นที่

บ้านเขาเขียวบูรณาการการมีส่วนร่วมสร้างกติกา

๑. ไม่ขาย ไม่ฆ่า ไม่ล่าสัตว์
๒. ไม่ถางที่ต่อ
๓. ร่วมกิจกรรมกับทางราชการ

๔. สร้างกำแพงป้องกันไม่ให้คนนอกเข้ามาล่าสัตว์ในป่าเป็นหูเป็นตาให้กับทางราชการถ้ามีคนแปลกๆเข้ามาล่า ช้างป่า เก้ง กวาง หมูป่า วัวแดง เสือ หมีควาย ก็แจ้ง ทางราชการ นั่งเฮลิคอปเตอร์ร่วมกับราชการ เพื่อที่จะตรวจป่า

กำเนิดชุมชนที่เป็นมิตรกับสัตว์ป่าในพื้นที่กั้นชนมรดกห้วยขาแข้ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ต้นแบบที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามกฎหมายและเสียดสละของชาวบ้านซึ่งยินยอมออกจากพื้นที่ถิ่นอาศัยของสัตว์ป่าที่ถือครองทำกินอยู่เพื่อลดการเผชิญหน้ากับสัตว์ป่า การเริ่มต้นในที่ดินใหม่ที่ได้รับการจัดสรรทำให้ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตเปลี่ยนการทำเกษตรกรรมแบบพืชไร่เชิงเดี่ยวไปสู่การเกษตรประณีตลดการใช้สารเคมี ศูนย์การเรียนรู้ ช.๑ ถือกำเนิดขึ้นบนแนวคิดในการสนับสนุนและเรียนรู้ร่วมกัน ไปกับชาวบ้านที่เป็นกลุ่มบุกเบิกเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ของการสร้างชุมชน ที่เป็นมิตรกับสัตว์ป่า ไปพร้อมกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ก้าวแรกเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านจากทุ่งแฝก ตำบลระบำ อำเภอลานสักจังหวัดอุทัยธานีและวนอุทยานห้วยคต อำเภอยะคตจังหวัดอุทัยธานี ชุดแรกโยกย้ายเข้ามาเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่เมื่อ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ และมีการพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

โดยมีผลผลิตที่เริ่มส่งออกจำหน่ายเป็นผัก ปลอดภัย เป็นผักปลอดภัยนานาชนิดภายใต้ตรา ๑ ตาผัก ช ๑ และบริการการท่องเที่ยวเรียนรู้นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งผลิตพืชอาหารสัตว์ที่มีคุณภาพป้อนสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

ภาพที่ ๔.๙๒-๔.๙๔ ตัวอย่างบรรยากาศห้วยขาแข้ง จาก <https://www.facebook.com/>

บ้านศิลา โครงการต่างๆที่ดำเนินในพื้นที่ของตำบลศิลาส่งผลต่อจิตสำนึกอย่างเช่นการแปรรูปอาหารการร้อยดอกไม้ส่งเสริมให้นักเรียนผู้ปกครอง ส่งเสริมการร้อยมาลัย ชื่อโครงการร่วมมือระหว่างวัดป่าสุนทรวนารามกับนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่นมีการเรียนรู้เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ก็จะมีโครงการต่างๆเข้ามาสนับสนุน อาจจะเป็นโครงการในโรงเรียนโครงการจากเกษตรตำบลโครงการจากวัฒนธรรมอำเภอโครงการจากเทศบาลตำบลศิลาโครงการจากมหาวิทยาลัยขอนแก่นหรือโครงการจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขอนแก่นเข้ามาช่วยส่งเสริม เมื่อมีโครงการต่างๆเข้ามาทำให้ งานที่เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านเกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นมีรายได้เพิ่มขึ้นชาวบ้านก็จะมีจิตสำนึกตระหนักรู้ว่าควรอนุรักษ์ควร ช่วยกัน ปรงดองกันในหมู่ในกลุ่มเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ภาพที่ ๔.๙๕ - ๔.๙๖ หัวหน้าโครงการลงพื้นที่ที่บ้านศิลา วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๓

ภาพที่ ๔.๙๗ - ๔.๙๙ ทีมนักวิจัยลงพื้นที่บ้านศิลา วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๓

นักวิจัยลงเก็บข้อมูลพื้นที่วิจัยบ้านศิลาได้รับความอนุเคราะห์จากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และพระครูสุนทรธรรมกถา เจ้าอาวาสวัดป่าสุนทรธรรมาราม อนุเคราะห์ให้ข้อมูลวิจัย

ภาพที่ ๔.๑๐๐ -๔.๑๐๑ นักวิจัยลงเก็บข้อมูลพื้นที่วิจัยบ้านศิลา

ภาพที่ ๔.๑๐๒ มหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ภาพที่ ๔.๑๐๓ พุทธมณฑลอิสาน ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น

ภาพที่ ๔.๑๐๔-๔.๑๐๕ จุดเรียนรู้ ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น

๔.๓ ผลเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

การจัดกลุ่มสานเสวนา สัมภาษณ์เชิงลึกกับพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำ, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) กลุ่มผู้ร่วมงาน ประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย และการพูดคุยกับกลุ่มเยาวชน กลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่วิจัยเพื่อหาแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

พบว่า การสานเสวนาเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการนำไปสู่การสร้างความปรองดอง การสานเสวนาที่แท้จริงเกิดขึ้นได้เมื่อมาร่วมกันสนทนาเพื่อนำไปสู่ข้อตกลง โดยต้องเป็นการเปลี่ยนแปลง มุมมอง ความรู้สึกขัดแย้ง หรือจุดมุ่งหมายของแต่ละฝ่ายไม่ตรงกัน ไม่สอดคล้องกัน การสานเสวนาที่แท้จริง ถึงจะนำไปสู่การสร้างความปรองดองได้ ผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึก

ปัจจัยภายในได้แก่ ๑. แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ๒. ค่านิยมท้องถิ่น ๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปัจจัยภายนอกได้แก่ ๔. ผู้นำครอบครัว ชุมชน ๕. การเรียนรู้ของบุคคล ๖. โครงการในพื้นที่

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น กระบวนการสร้างจิตสำนึกมีความละเอียดอ่อน ต้องอาศัยเวลาและความอดทนซึ่งเป้าหมายและทางออกที่ยั่งยืน และในส่วนของ การสร้างจิตสำนึกในสังคม ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดตระหนักรู้ในคุณค่าของ ๑. จิตสำนึกต่อวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ๒. จิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ๓. ความสัมพันธ์ทางสังคม ๔. ความรับผิดชอบต่อสังคม

สรุปได้ว่าวิธีการสร้างและการปลูกฝังจิตสำนึก ควรมีวิธีการ ๘ วิธี โดยต้องอาศัยบุคคล ระบบกลไก และการสื่อสาร เป็นพลังขับเคลื่อนจากจุดเริ่มต้นไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ ตามขั้นตอนดังนี้

- ๑) การสร้าง การรับรู้ การสร้างการรับรู้ในประเด็นที่ต้องการสร้างจิตสำนึก
- ๒) การชี้ให้เห็นคุณค่า ความสำคัญ ความจำเป็นที่ต้องตระหนัก
- ๓) การกระตุ้นให้เกิดการคิด
- ๔) การโน้มน้าวให้เกิดการยอมรับ
- ๕) การชักนำให้นำไปปฏิบัติ
- ๖) การเชิญชวนให้นำไปเผยแพร่
- ๗) การตอกย้ำให้มีความต่อเนื่องในความคิดและ การปฏิบัติ
- ๘) การเสริมสร้างให้จิตสำนึกมั่นคงแข็งแรง

ซึ่งการจะทำให้เกิดการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยที่มีความยั่งยืนจะมีต้องมีการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ร่วมใจของสมาชิกทุกระดับทุกฝ่าย ได้แก่ ครอบครัว โดยผ่านการอบรมเลี้ยงดูของ พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง สำหรับชุมชนนั้นจะมีการสร้างจิตสำนึกโดยผู้คน กลุ่ม และองค์กรต่างๆ ในชุมชน ต้องช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นต่อสมาชิกของชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ถือเป็นกำลัง สำคัญในอนาคต นอกจากนี้แล้วสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับพื้นฐาน จนถึงระดับอุดมศึกษา โดย บูรณาการให้หลักสูตรต่างๆ มี

เนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องในด้านต่างๆ โดยเน้นให้ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นความร่วมมือระหว่างสถาบันศึกษากับชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ

๔.๓.๑ แนวทางการเสริมสร้าง “กระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย”

ในพื้นที่ ภาคเหนือ บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ซึ่งมีจุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ขนบธรรมเนียมประเพณี และ วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมของพี่น้องไทดำ ในด้านต่างๆ พื้นที่ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จุดเน้นด้านสิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อสังคม พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ , ๑๘ , วัดป่าสุนทรวนารามหมู่ ๒๘ ตำบลศิลา เทศบาลเมืองศิลา โรงเรียนบ้านศิลา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานีอนามัยตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและ ความสัมพันธ์ทางสังคม ของพี่น้องไทยอีสาน โดยมีแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนา ชุมชน ต้องยึดแนวทางการเสริมสร้าง ๖ ประการ ดังนี้

ประการแรก ต้องเน้นศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนแบบกลุ่ม การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อตั้งความเป็นชุมชน เอาไว้ มิใช่การศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนแบบเน้นปัจเจกชนนิยมที่คำนึง ถึงแต่การต่อสู้ แข่งขัน และทำลายล้างกัน

ประการที่สอง ต้องวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนแบบชุมชน ที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ค่านิยมท้องถิ่นของประชาชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชน ปัจจัยภายนอก เช่น การเรียนรู้ของบุคคล การอบรม การเรียนรู้ ผู้นำครอบครัว/ชุมชน โครงการในพื้นที่ ดำเนินการของประชาชน ตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

ประการที่สาม ต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกแบบชุมชนให้เกิดขึ้น ด้วยการกลับไปเน้น เรื่องของประสบการณ์ร่วม การเรียนรู้ของบุคคล การอบรม การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ หมู่บ้าน วัฒนธรรมหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรัก ความ ภาคภูมิใจ และหวงแหนในวัฒนธรรมของตน เมื่อมี จิตสำนึกทางวัฒนธรรม เอกลักษณะ ความเป็นตัวของ ตัวเอง และการเคารพในตัวเองก็เกิดขึ้น

ประการที่สี่ ต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำหรือต่อยอดย้ำจิตสำนึกแบบชุมชนนี้ ผ่านปัญญาชนท้องถิ่น นักวิชาการในเมือง นักพัฒนา คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน เพื่อสืบทอด จิตสำนึกของชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อไป

ประการที่ห้า ต้องมีการรวมกลุ่ม รวมตัวกันของชาวบ้าน ในรูปของการจัดการองค์กร เช่น สมาคมไทดำพิจิตร กลุ่มวิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อ ต่อรองกับสถาบัน ภายนอกชุมชน ต้องมีการประสานงาน ทางด้านวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน และ ระหว่างหมู่บ้านกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมและต่าง สังคม เพื่อสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนและ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ประการที่หก ชุมชนจะต้องมี ความสัมพันธ์ และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ต้องดูรักษามิใช่ทำลายล้างธรรมชาติ

โดยดำเนินการตามวิธีการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๔.๓.๒ วิธีการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

แนวทางการพัฒนาให้ผู้คนในสังคมไทยมีจิตสำนึกที่ถูกต้อง เพื่อระดมความคิดหาวิธีการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับบรรพเป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสร้างวัฒนธรรมหรือสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยได้ เพราะมีรูปแบบของการมีส่วนร่วมของ ๓ องค์การในชุมชนคือ บ้าน วัด โรงเรียน ความรักความปรองดองสมานฉันท์และการปลูกจิตสำนึกของพี่น้องไทดำจากรุ่นสู่รุ่นให้คงอยู่จนถึงปัจจุบัน คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อสร้าง “ชุดกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกวิถีรักภักดีแห่งชาวไทดำ” ซึ่งมีแนวทางต่าง ๆ ดังนี้

๑) การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านสถาบันครอบครัว โดยการอบรมเลี้ยงดูของ พ่อแม่ และเครือญาติ ควรปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องในด้านต่างๆ ต่อลูกหลานของตนเอง โดยถือว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของครอบครัว

๒) การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านวัด ผ่านชุมชน โดยผู้คน กลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ต้องช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นต่อสมาชิกของชุมชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ที่ถือเป็นกำลังสำคัญในอนาคต การสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านชุมชนอาจสร้างโดยการกำหนด กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นกรอบให้เกิดการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้อง ให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในการช่วยกันสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้อง และรับผิดชอบร่วมกัน

๓) การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านสถาบันการศึกษา ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน จนถึงระดับอุดมศึกษา โดยบูรณาการให้หลักสูตรต่าง ๆ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึก ที่ถูกต้องในด้านต่าง ๆ โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเน้นความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา กับชุมชน และหน่วยงานต่างๆ

๔) การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีแนวทางการพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับกฎหมายรัฐธรรมนูญ แนวนโยบายของรัฐ และวิสัยทัศน์ขององค์กรต่าง ๆ

๑. พื้นที่เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ภาคเหนือ บ้านไร่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ขนบธรรมเนียมประเพณี และ วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมของพี่น้องไทดำ ในด้านต่างๆ

ภาพที่ ๔.๑๐๕ งานเสวนา วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๓

ภาพที่ ๔.๑๐๖ งานเสวนา วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๓

ในปี ๒๕๖๑ วัดไผ่รอบมีอายุครบศตวรรษ จากหลักฐานเสนาสนะที่มีจารึกไว้ “๒๒ มิถุนายน ๒๔๖๑” นับเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ชุมชนคนไทยเชื้อสายไทดำหรือลาวโซ่ง อพยพมาจากเพชรบุรีและราชบุรี บางส่วน มาตั้งรกรากในจังหวัดพิจิตร อำเภอโพธิ์ประทับช้างและอำเภอลำสนธิบุรีมีคือ อำเภอ ๒ แห่งที่มีชาวไทยเชื้อสายไทดำมากที่สุด

กำนันสมชาย กิตต์ธัญญ์ ของตำบลไผ่รอบให้คำอธิบายไว้ในการบอกเล่าความเป็นมาของชุมชนคนไทยดำในจังหวัดพิจิตร

สมทบ สอนราช หรือ “หมอสมทบ” เป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพไผ่รอบเหนือและรองประธานสภาวัฒนธรรมตำบลไผ่รอบกล่าวถึงชื่อเรียกของไทยดำ

นั่นแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา เดิมทีเรียกว่า ลาวโซ่ง หรือไทยทรงดำ แต่สำหรับของกลุ่มนั้น จะเรียกกันว่า ไทดำ เพื่อระบุว่า เป็นชนชาติที่สืบเชื้อสายมากเตียนเปียนพู่ในเวียดนาม ความคิดเริ่มแรก ไม่อยากให้

คนรุ่นหลังลืมนวัตกรรมของตนเอง อยากสืบทอดสิ่งที่จะเลือนหายไปให้คงไว้ ทุกวันนี้ โรงเรียนไม่เอาமாக เอาแค่ภาษากับการแต่งกาย วันศุกร์ ใส่ชุดไทดำ

ย้อนไปเมื่อสองทศวรรษก่อนหน้านี้อันนั้นสมชายเอ่ยขึ้นเพื่อกล่าวถึงช่วงเวลาที่ยุคชนไทดำในตำบลไผ่รอบเริ่มตัวกันเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณีของไทดำ ทั้งภาษาไทดำและเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ ได้รับการขับเคลื่อนเป็นลำดับแรก ๆ ในกระบวนการฟื้นฟู ปัจจัยอีกประการหนึ่ง งานสืบสานวัฒนธรรมไทดำในภาคเหนือตอนล่างหลายจังหวัด ไม่ว่าจะเป็นนครสวรรค์ พิษณุโลก รวมไปถึงจังหวัดเลย เป็นเงื่อนไขที่ส่งเสริมให้คณะทำงานดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง จากการจัดงาน คณะทำงานเริ่มขยายสู่การรวบรวมข้าวของเครื่องใช้พื้นที่ที่เป็นมรดกตกทอดในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องสีข้าวด้วยมือ และเครื่องจักสานต่าง ๆ เท่าที่พอจะหาได้ในชุมชน

จากนั้น พิพิธภัณฑสถานไทดำไผ่รอบจึงค่อย ๆ ก่อตัวขึ้น จากการบริจาคทรัพย์สินหรือข้าวของที่เห็นว่าเป็นตัวแทนของการบอกเล่าอัตลักษณ์ไทดำ และการบริจาคเงินอีกจำนวนหนึ่งจากสมาชิกภายในชุมชน หมอสมทบให้ข้อมูลเพิ่มเติม สักปี ๒๕๕๑ -๒๕๕๒ ผมทำงานวิจัยเกี่ยวกับไทดำ เรื่องประวัติ การดูแลสุขภาพ เรารวบรวมได้ว่า ในไผ่รอบ กลุ่มผู้สูงอายุอยู่ ผู้สูงอายุสืบทอดระหว่างศตวรรษ คนไผ่รอบตายปี ๆ หนึ่งสามสิบ เป็นอายุเกิน ๘๐ สัก ๒๐ คน เลยมองว่า ไผ่ไม่กำลังร่วง ทำอย่างไรให้เกิดการสืบทอด และรุ่นเล็ก ๆ ได้มีความรู้ เลยเป็นที่มาว่า ให้เอาคนเฒ่าคนแก่หรือฟื้นคืนกลับมา

โดยเอากลุ่มคนมาเรียนต่อ ในเรื่องเสื้อผ้า ทรงผมแต่ละวัน มีการบอกเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่เครื่องใช้ ศิลปวัฒนธรรม ในกระบวนการทำงานของสภาวัฒนธรรม จึงให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่จะกระชับความสัมพันธ์ของคนระหว่างวัยและความรู้ของคนต่างรุ่น กลุ่มแม่บ้านในช่วงสี่สิบห้าสิบปี จะมีโอกาสมาทำงานเย็บปักถักร้อยที่เกิดจากการเรียนรู้เทคนิคจากคนรุ่นอาวุโส รวมทั้งการใช้เวลาในช่วงเย็นเรียนรำไทดำ นับเป็นการออกกำลังกายร่วมกัน

พิพิธภัณฑสถานไทดำไผ่รอบในวัดไผ่รอบในปัจจุบัน จึงเป็นมากกว่าสถานที่ของการจัดเก็บข้าวของเครื่องใช้ที่ไม่ได้ใช้งานแล้วจากครัวเรือน แต่ทำหน้าที่เสมือนคลังสิ่งของกับเรื่องเล่าและพื้นที่กลางของการใช้เวลาร่วมกันของสมาชิกในชุมชน พิพิธภัณฑสถานอาคารปรับพื้นที่ชั้นล่างของศาลาการเปรียญที่มีการแบ่งพื้นที่หนึ่งในส่วนไว้เป็นห้องกระจกและจัดเก็บข้าวของ เครื่องแต่งกาย พื้นที่อีกบางส่วนเป็นบริเวณหน้าห้องกระจก สำหรับให้กลุ่มแม่บ้านมาทอผ้าและตัดเย็บผลิตภัณฑ์จากผ้าร่วมกัน ส่วนที่เหลือเป็นโถงสำหรับการจัดประชุมตามวาระต่าง ๆ ที่จัดขึ้นโดยวัดหรือชมรม/กลุ่มทางการ/กลุ่มไม่เป็นทางการ และยังเป็นสถานที่ต้อนรับคณะมาศึกษาดูงานอีกด้วย

หมอสมทบ สอนราช อธิบายถึง

“สิ่งต่าง ๆ ที่นำเสนอภายในห้องกระจก โดยกำกับว่า หากมีคณะดูงานจำนวนมาก จำเป็นต้องเคลื่อนย้ายวัตถุต่าง ๆ หุ่นสวมเครื่องแต่งกายตามประเพณี และอื่น ๆ มาเรียงรายภายในโถงที่ใช้เป็นสถานที่ประชุม ฝากหนึ่งของห้องกระจก หุ่นคนที่หาซื้อตาม

ตลาดทั่วไปสวมใส่เครื่องแต่งกายตามประเพณี เช่น เสื้อฮี หรือเสื้อที่มีชายเสื้อมาวงเกือบถึงเข่าสำหรับการประกอบพิธีกรรม ลวดลายที่ตัดเย็บด้วยลายเรขาคณิตจะใช้เฉพาะในวาระการจากไปของผู้เป็นเจ้าของ อีกวาระหนึ่งจะใช้เคียนเอาสำหรับประกอบพิธีกรรมในการเลี้ยงผีบรรพบุรุษ และอีกชุดหนึ่งเรียกว่า “เสื้อไท” ที่ใส่ในชีวิตประจำวัน หุ่นสตรีอีกหนึ่งสวมใส่ผ้าเปียวที่ปักด้วยมือที่ชายผ้าทั้งสองข้าง หมอสมทบเล่าเรื่องความทรงจำว่าสมัยที่เริ่มมาทำงานในชุมชนใหม่ ๆ ยังจำได้ว่า หญิงที่อยู่บ้านจะใช้ผ้าเปียวคาดอกและนุ่งซิ่นดำ อยู่อย่างง่าย ๆ จากปากของเสื้อผ้า ผู้ชมจะได้เห็นเครื่องจักสานหลากหลายรูปทรง ไม่ว่าจะเป็นกะเหล็บที่ทำหน้าที่เหมือนกระเป่า ซึ่งนับว่าหาผู้คนในหมู่บ้านที่จักสานอย่างละเอียดลวดดั่งเช่นกะเหล็บที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์นั้นไม่มีอีกแล้ว นอกจากจะกะเหล็บแล้ว ยังมีแอ็บข้าวที่คล้ายกับกะตึบทางอีสาน ชะมุกที่เป็นเครื่องจักสานทรงสี่เหลี่ยม มีฝาและตัวแยกออกจากกันใช้เก็บข้าวของหรือเอกสารสำคัญของครอบครัว โดยส่วนของฝา มีลักษณะโค้งแอ่นเล็กน้อยสำหรับเข้าเอาเมื่อต้องการขนข้าวของ อีกส่วนหนึ่งเป็นอุปกรณ์ทางการเกษตร อุปกรณ์สำหรับทอผ้า และสิ่งของอีกจีปาละเท่าที่จะมีคนนำมาบริจาคให้กับพิพิธภัณฑ์ ที่น่าสนใจอีกหนึ่งคือ เรือนไทดำ ที่เป็นแบบจำลองความสูงประมาณ ๙๐ ซม. โดยใช้เมื่อเนื้อแข็งประกอบเป็นตัวเรือน เอกลักษณะหลังคาทรงกระดองเต้านั้นดูโดดเด่นเช่นเดียวกับเรือจำลองขนาดเท่าจริง ที่พบเห็นได้ตามศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำในอีกหลายจังหวัด บนสิ่งของต่าง ๆ ปรากฏป้ายระบุชื่อเรียกที่เขียนด้วยตัวอักษรไทดำและภาษาไทยกลางเพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนของชุมชน ทั้งนี้ การเรียนรู้ภาษาไทดำนั้นเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ชุดอื่น ๆ ที่ถ่ายทอดภายในชั้นเรียนของสถานศึกษาในท้องถิ่น ทั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนไผ่รอบ โรงเรียนโนโพธิ์ เช่น การสอนเย็บหน้าหมอนด้วยเศษผ้า การสอนทำขนมไทย การจักสาน และยังมีชั้นเรียนทางพุทธศาสนาแทรกอยู่ด้วย”

หมอสมทบ สอนราช ในวันที่และในวันข้างหน้า

“การเรียนรู้ไม่เพียงแต่จะทำให้เด็ก ๆ รับรู้เรื่องราวของตนเอง ได้ทดลองปฏิบัติต่าง ๆ ในชั้นเรียน มากไปกว่านั้น หลายกิจกรรมยังสามารถสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์จากผ้าเป็นงานฝีมือที่รับช่วงทำขึ้นส่วนประกอบให้กับกลุ่มแม่บ้าน ถือเป็น การสืบต่อทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจที่ตนเองสามารถหารายได้ แม้จะไม่ใช่อำนาจสูงมากก็ตาม “เด็กประถมก็นั่นสอนง่าย เป็นกลวิธีของการนำศิลปวัฒนธรรมใส่ไปในตัวเขา ให้รัก ให้หวัง แหน สิ่งทีประดิษฐ์เป็นยาม ดอกหน้าหมอน รวมถึงการฝึกฟ้อนแคนต่าง ๆ ทั้งหมดนี้สร้างความภาคภูมิใจและส่งเสริมธำรงวัฒนธรรมของชุมชนเอาไว้”

หมอสมทบ สอนราช กล่าวถึง

“กิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ที่ได้รับความร่วมมือจากสถานศึกษาและสมาชิกของชุมชน”

กำนันสมชาย กิตต์ญาณระบุถึง

“โครงการจัดทำอาคารพิพิธภัณฑสถานเพิ่มเติมภายในบริเวณวัดไผ่รอบ เพื่อรองรับวัตถุพิพิธภัณฑสถานจากโรงเรียนวัดเกาะแก้ว ซึ่งตั้งอยู่ตำบลไผ่รอบที่มีการจัดตั้งมาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๓๐ แต่ด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ทำให้ไม่มีผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานโดยตรง จึงได้ทำการประชาคมบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และลงมติเคลื่อนย้ายสิ่งของมายังอาคารที่สร้างใหม่ในวัดไผ่รอบ เพื่อจัดทำเป็นพิพิธภัณฑสถาน ที่ตั้งดังกล่าวจะสามารถรองรับสิ่งจัดพิพิธภัณฑสถานวัดไผ่รอบในปัจจุบันได้อีกคำรบหนึ่ง ทุกวันนี้พิพิธภัณฑสถานต้อนรับหมู่คณะต่าง ๆ ที่มาศึกษาดูงาน โดยสามารถจัดอาหารและเรียนรู้ข้อมูลผ่านสิ่งของและการบอกเล่า ตามแต่โอกาสที่จะเอื้ออำนวย สภาวัฒนธรรมตำบลไผ่รอบยังได้เข้าร่วมนำเสนอการแสดง และขบวนต่าง ๆ ในโอกาสที่มีการจัดมหกรรมทางวัฒนธรรมในระดับอำเภอและจังหวัด เป็นจำนวนราว ๓-๔ ครั้งต่อปี รวมทั้งงานสิบชนเผ่าใน ๕ จังหวัด ได้แก่ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิษณุโลก พิจิตร และเพชรบูรณ์ ทั้งหมดคือ การสื่อสารสู่คนภายนอกทั้งที่มาเยือนถึงพิพิธภัณฑสถานและที่ได้ไปนำเสนอในวาระต่าง ๆ ภายนอก”

หมอมสมทบ สอนราช กล่าวสรุปไว้ในช่วงท้ายถึง

“การทำงานของสภาวัฒนธรรมตำบลไผ่รอบ ผมยึดหลักในหลวง ร. ๙ การจะพัฒนาชุมชน ต้องดึง “ภูมิสังคม” หากเราไม่เข้าใจเขา แม้เราถ่ายทอดเรื่องดูแลสุขภาพ สอนให้ตายอย่างไร หากไม่ใช่วิถีชีวิตของเขา ก็ไม่เกิดประโยชน์ ผมเริ่มชวนทำ กี๋ทอผ้าไว้สำหรับการทอผ้า เขาถามว่าจะทำได้หรือ แต่เมื่อสำรวจแล้ว กี๋ทอผ้าคงเหลืออยู่บ้าง คนแก่ที่ทอผ้าได้ ก็ยังมี ส่วนการจัดซื้อด้าย เราก็รู้แหล่ง ...เราสร้างความไว้วางใจ และพยายามให้เขามองว่าตรงนี้เป็นไม่ใช่สถานที่ราชการ เมื่อตกเย็นมา มาพอรำ ที่นี้คนสูงอายุไม่เหมือนในชุมชนอื่นที่อยู่บ้านเฉย ๆ แต่กิจกรรมที่มาร่วมกันทำ กลายเป็นสิ่งที่สร้างรายได้ หลายครั้ง กิจกรรมช่วยเชื่อมต่อทางสังคม มาบัดนี้ คนสูงวัยกลายเป็นหลักในการถ่ายทอดความรู้ หากมีโอกาสได้ชมภาพในวิดีโอออนไลน์ จะเห็นว่า พวกเขามีความสุขแค่ไหน นัยน์ตาทุกคู่สื่อถึงความสุขที่ออกมา”.

สัมภาษณ์

สมชาย กิตต์ญาณ, วัดไผ่รอบ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร,
สมทบ สอนราช, วัดไผ่รอบ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร,

๒. พื้นที่เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จุดเน้นด้านสิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อสังคม

ภาพที่ ๔.๑๐๗ พื้นที่วิจัยบ้านเขาเขียว

แนวทางการพัฒนาให้ผู้คนในสังคมไทยมีจิตสำนึกที่ถูกต้อง เพื่อระดมความคิดหาวิธีการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพ นำไปสู่การสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยบ้านเขาเขียวหมู่บ้านแนวกันชน ห้วยขาแข้ง คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อสร้าง “ชุดกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึก รำลึกรู้ ทูกอดูของผืนป่า กับคุณค่าแห่งพงไพร” ซึ่งมีแนวทางต่าง ๆ ดังนี้

กำเนิดชุมชนที่เป็นมิตรกับสัตว์ป่าในพื้นที่กันชนมรดกห้วยขาแข้ง ช. ๑ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ต้นแบบที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามกฎหมายและเสียดสละของชาวบ้านซึ่งยินยอมออกจากพื้นที่ถิ่นอาศัยของสัตว์ป่าที่ถือครองทำกินอยู่ เพื่อลดการเผชิญหน้ากับสัตว์ป่า

การเริ่มต้นในที่ดินใหม่ที่ได้รับการจัดสรร ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิต เปลี่ยนการทำเกษตรกรรมแบบพืชไร่เชิงเดี่ยว ไปสู่การเกษตรประณีต ลดการใช้สารเคมี ศูนย์การเรียนรู้ ช.๑ ถือกำเนิดขึ้นบนแนวคิดในการสนับสนุนและเรียนรู้ร่วมกัน ไปกับชาวบ้านที่เป็นกลุ่มบุกเบิกเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ของการสร้างชุมชน ที่เป็นมิตรกับสัตว์ป่า ไปพร้อมกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

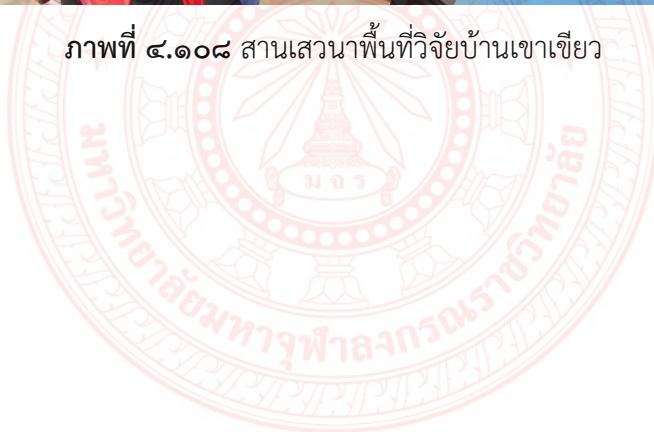
ก้าวแรกเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านจากทุ่งแฝก ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานีและวนอุทยานห้วยคต อำเภห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี ชุดแรกโยกย้ายเข้ามาเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ และมีการพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีผลผลิตที่เริ่มส่งออกจำหน่าย เป็นผักปลอดภัยนานาชนิดภายใต้

ตรา ช.๑ และบริการการท่องเที่ยวเรียนรู้ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งผลิตพืชอาหารสัตว์ที่มีคุณภาพ ป้อนสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

“หมูป่าจะตื่นตื่นขึ้นเพื่อหาไส้เดือนกิน วัวแดงก็จะมาเล็มกินหัวมันต่อ แต่วัวแดงจะออกเฉพาะหน้าแล้ง หน้าฝนไม่มา แต่ถึงวัวไม่ออก มันที่หมูคุดขึ้นมาก็ไม่โตแล้ว” จากชาวไร่ในหมู่บ้านชายขอบที่จะก้าวไปสู่ชุมชนชายป่ามรดกโลก ในแบบที่เราฝันอยากให้เป็น คือการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนกับสัตว์ป่า และธรรมชาติ

ภาพที่ ๔.๑๐๘ สานเสวนาพื้นที่วิจัยบ้านเขาเขียว

ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ New Normal Style

ท่องเที่ยวแบบใหม่ **ไม่** ส่งผลกระทบบต่อทรัพยากรธรรมชาติ

ไม่ขับรถเร็ว
ขับรถด้วยความเร็วไม่เกิน 60 กม./ชม. เพื่อความปลอดภัยของตนเองและสัตว์ป่า

ไม่ส่งเสียงดัง
รบกวนการดำรงชีวิตของสัตว์ป่า

ไม่ขีดเขียนในที่ต่างๆ
สร้างความเสียหายกับทรัพยากรธรรมชาติ

ไม่ให้อาหารสัตว์ป่า
การให้อาหารสัตว์ป่าเป็นการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตของสัตว์ป่าและเสี่ยงต่ออุบัติเหตุ หากสัตว์ป่าเข้าใกล้ยานพาหนะของนักท่องเที่ยว

ไม่ทิ้งขยะ
ทิ้งขยะในถังขยะ หรือจุดที่อุทยานแห่งชาติจัดเตรียมไว้ งดนำโฟมและถุงพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวทิ้งเข้ามาในเขตอุทยานแห่งชาติและพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ไม่เก็บพืช ดอกไม้ จับสัตว์ และสิ่งต่างๆออกไปนอกอุทยานแห่งชาติ

ไม่ดื่มสุรา
ในอุทยานแห่งชาติและพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ประวัติบ้านเขาเขียว

พื้นที่ 14 ตำบลป่า อำเภอดงขลับ จังหวัดอุบลราชธานี

เขาเขียว ได้ชื่อว่ามีธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ มีน้ำตกที่สวยงามและจุดชมวิวที่สวยงามไม่แพ้ใครในบริเวณโดยรอบของเขานี้ และยังมีถ้ำที่สวยงามหลายถ้ำ และยังมีถ้ำที่เป็นถ้ำหินงอกหินย้อยที่สวยงามหลายถ้ำ

บ้านเขาเขียว ได้ชื่อว่ามีธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ มีน้ำตกที่สวยงามและจุดชมวิวที่สวยงามไม่แพ้ใครในบริเวณโดยรอบของเขานี้ และยังมีถ้ำที่สวยงามหลายถ้ำ และยังมีถ้ำที่เป็นถ้ำหินงอกหินย้อยที่สวยงามหลายถ้ำ

แผนที่ท่องเที่ยว

ภาพที่ ๔.๑๐๙ - ๔.๑๑๓ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกในพื้นที่

๓. พื้นที่เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ , ๑๘ , วัดป่าสุนทรวนารามหมู่ ๒๘ ตำบลศิลา เทศบาลเมืองศิลา โรงเรียนบ้านศิลา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานีอนามัยตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและ ความสัมพันธ์ทางสังคม ของพี่น้องไทยอีสาน

ภาพที่ ๔.๑๑๔ กลุ่มคุณมาลา ร้อยมาลัย

แนวทางการพัฒนาให้ผู้คนในสังคมไทยมีจิตสำนึกที่ถูกต้อง เพื่อระดมความคิดหาวิธีการเสริมสร้าง กระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพชา นำไปสู่การสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ใน สังคมไทยบ้านศิลา คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ข้อมูลเพื่อสร้าง “ชุดกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการสร้าง จิตสำนึกแห่งถิ่นวัฒนธรรมล้ำค่า งามสง่าประเพณี ของสตึกดอกไม้งาม เลิศล้ำภูมิปัญญา” ซึ่งมีแนวทางต่าง ๆ ดังนี้

๑) การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านสถาบันครอบครัว โดยการอบรมเลี้ยงดูของ พ่อแม่ และ เครือญาติ ควรปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องในด้านต่างๆ ต่อลูกหลานของตนเอง โดยถือว่าเป็นภารกิจที่สำคัญของ ครอบครัว

๒) การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านวัดและชุมชน โดยผู้คน กลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ต้องช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นต่อสมาชิกของชุมชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ที่ถือเป็นกำลังสำคัญในอนาคต การสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านชุมชนอาจสร้างโดยการกำหนด กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นกรอบให้เกิดการ สร้างจิตสำนึกที่ถูกต้อง ให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในการช่วยกันสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้อง และรับผิดชอบร่วมกัน

๓) การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านสถาบันการศึกษา ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน จนถึง ระดับอุดมศึกษา โดยบูรณาการให้หลักสูตรต่าง ๆ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึก ที่ถูกต้องในด้านต่าง ๆ โดย เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเน้นความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา กับชุมชน และหน่วยงานต่างๆ

๔) การพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องผ่านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีแนวทางการพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับกฎหมายรัฐธรรมนูญ แนวนโยบายของรัฐ และวิสัยทัศน์ของ องค์กรต่าง ๆ

สรุปผู้เสวนา คนที่ ๑

“การส่งเสริมกระบวนการตามหลักบรรพชา เพื่อสร้างจิตสำนึกของ ประชาชนตามหลักบรรพชาเพื่อให้สังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคม ของชาวศิลาก็จะมีการจัด เช่นมีการส่งเสริมให้จัดงาน

มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ บางกลุ่มก็จะมีการขยายพันธุ์พืช มีการ ขายดอกไม้ดอกบัว ดอกบานไม่รู้โรย ดอกที่ใช้ในการร้อยมาลัย ดอกไม้ที่ ใช้ในการไหว้พระ”

สรุปผู้เสวนา คนที่ ๒

“วิถีของชาวบ้าน เมื่อทำแล้วเกิดประโยชน์เกิดรายได้ก็มีหน่วยงาน ของรัฐเข้ามาสนับสนุน ส่งเสริม หน่วยงานหลักๆ ก็คือ ที่ส่งเสริม ส่งเสริมวิถี ชาวบ้าน

ชุมชนพัฒนาวัด วัดพัฒนาคน เมื่อคนได้รับการพัฒนา ทั้งด้าน
คุณธรรมทั้งด้านทักษะอาชีพ ก็จะกลับไปพัฒนาชุมชนให้ชุมชนเข้มแข็ง เป็น
การ ร่วมมือปรองดองสมานฉันท์ตามหลักบวร ที่บ้าน วัดแล้วก็โรงเรียน คน
อยู่ในบ้าน วัดก็จะเป็น ศูนย์รวมจิตใจ เพื่อพัฒนาชุมชน ชุมชนก็มาพัฒนาวัด
ก็จะเป็นวัฏจักรแบบนี้ไปเรื่อยๆ”

ภาพที่ ๔.๑๑๕ คุณป้าทองมาก มะลาศรี
แม่ค้าโบว์ร้อยมาลัย ตลาดดอกไม้บ้านศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น

ภาพที่ ๔.๑๑๖ คุณลุงคำพอ ทับซ้าย
เจ้าของสวนดอกไม้ บ้านศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น

ภาพที่ ๔.๑๑๗ นายมนัส อุปมะ

ผู้ปลูกและจำหน่ายดอกบัว บ้านศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น
จากการเสวนา “นายก ยอดยิ่ง จันทนพิมพ์ การกล่าวว่า อบตตำบลศิลา เป็นอบต
แห่งแรกเป็นเทศบาล เป็นอบตแห่งแรกที่ยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลท่านเป็นนายกเทศบาล
ตำบล ๔ สมัยเทศบาลเมือง ๑ สมัยเทศบาลในยุคตจ ๑ สมัยรวมเป็น ๖ สมัย

“บ้านศิลาเป็นบ้านไม้ดอกไม้ประดับ ของจังหวัดขอนแก่น วิถีชีวิตการปลูกดอกไม้
ทุกชนิด ที่ใช้ไหว้พระ ใช้ร้อยมาลัย วิธีการ ปรับปรุง ผลิตภัณฑ์ นายกก็จะมีการ
ประชุมสัมมนาทางวิชาการโดยการเชิญนักวิทยานักวิชาการ จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น
หรือผู้รู้ในศาสตร์นั้นๆที่เราต้องการที่จะเสริมความรู้ให้กับชาวบ้านเพื่อยกฐานะของผลผลิต
ผลิตผล ผลิตภัณฑ์”

“ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากบ้านศิลาได้แก่พวงมาลัย ไหว้พระในบริเวณพื้นที่ประมาณ
๑๐๐ ถึง ๒๐๐ กิโลเมตร จากบ้านศิลา จะเป็นผลิตภัณฑ์พวงมาลัย จากที่ผลิตจาก
ชาวบ้านศิลาแทบทั้งนั้น ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชน ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ
ในบริเวณพื้นที่หลังบ้านพื้นที่บ้านที่มีอยู่

“นายกเทศมนตรีตำบลศิลา มีนโยบาย การบริหารงานโดยใช้หลักบรร คือบ้าน วัด
และโรงเรียน บ้านก็คือชาวบ้าน วัดให้ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม โรงเรียนให้การศึกษา
และนำมาบูรณาการกันให้เกิดความปรองดองสมานฉันท์ ตัวอย่างเช่นกลุ่มออมทรัพย์ทั่ว
ประเทศในตอนนี้อ้าขาดพระ ก็ไม่สำเร็จ ต้องมีแผนมีขั้นตอนกำหนด ให้ชัดเจน”

นายกเทศมนตรีเป็นประธาน สันนิบาตเทศบาลในจังหวัดขอนแก่น และภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือกล่าวว่า

“การปรองดองสมานฉันท์ คนเดียวสมานฉันท์ไม่ได้ นายก็มีความคิดว่าการแตกแยกกันทางความคิดได้ แต่อย่าแตกร้างในด้านอื่น นายกเทศมนตรีท่านจะเน้นการให้หลักวิชาการ และหลักประสบการณ์ตรง นำมาบูรณาการให้เกิดประโยชน์สูงสุดให้กับชาวบ้าน และผลักดันให้เกิด นวัตกรรมให้เกิดเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้” ท่านยกตัวอย่าง คำกล่าวของมูลนิธิคอลลาจประเทศเยอรมัน ให้ให้ข้อคิดเห็นสะท้อนความคิดเห็นเห็นว่า ประเทศไทยเราขาดการประชุม สัมมนาอบรม อย่างประเทศเยอรมันเขาจะมีการอบรมสัมมนา ๗๐% ส่วนคนไทย จะเน้นการปฏิบัติเลยไม่นิยมอบรมสัมมนา ทำให้คนไทยขาดองค์ความรู้ ขาดความเชี่ยวชาญ”

ผู้ให้สัมภาษณ์ คนที่ ๒

“ชาวบ้านศิลา ถ้ามีใครมาชวนไปไหนก็ไม่ไปในวันโกนและวันพระเขาจะอยู่ใต้ถุนบ้าน เพราะว่าถ้าเกิดเขาไปปุ๊บเขาก็จะขาดรายได้นี่เป็นที่มาของ ตำบลศิลาเป็นตำบลดอกไม้ดอกไม้ประดับของจังหวัดขอนแก่น”

ผู้ใหญ่บ้าน

“วิถีชีวิตชุมชนในบ้านศิลาที่นำไปปรับใช้ได้ส่วนใหญ่ก็จะเน้นทักษะการมีส่วนร่วม ร่วมกันคิดร่วมกันทำผู้นำทั้งหมด ๓ หมู่บ้าน จะคุยกันนอกรอบก่อนแล้วก็วางแผนวางแผนเสร็จเรียบร้อยก็จะมีการประชุมลูกบ้านวางแผนให้คนรับผิดชอบ จัดกิจกรรม ในวันนั้นก็ผ่านไปประสบผลสำเร็จ ๗๐-๘๐ เปอร์เซ็นต์”

“อดีต บรรพบุรุษ ทำไม่ถึงเลือกพื้นที่ศิลาจากผลการวิเคราะห์ว่าทำไมถึงเลือกหมู่บ้านศิลาเป็นที่ตั้งหลักปักฐาน ในพื้นที่ในพื้นที่ของลำน้ำพอง ถ้าดินน้ำพองน้ำจะท่วม ๕ ถึง ๑๐ ปี ก็จะทำน้ำท่วมไปทีหนึ่ง ก็จะทำให้พืชใหญ่ตายหมดจะปลูกได้เฉพาะพืชล้มลุก ส่วนหนองอีเลิง ส่วนพื้นที่โคกที่สูงน้ำก็จะแล้งแห้งแล้ง ปลูกอะไรก็ได้กินก็จะเป็นปัญหา ถ้าอยู่ตรงบริเวณหนองอีเลิง แหล่งน้ำในอดีตที่มีพุทธมณฑลเป็นแหล่งที่อยู่ ซึ่งบรรพบุรุษเป็นคนเลี้ยงช้าง ปัจจุบันพื้นที่บ้านศิลาน้ำไม่ท่วมหลังจากที่มีเขื่อนอุบลรัตน์”

ในด้านเศรษฐกิจประชากรบ้านศิลามีอาชีพเกษตร อาชีพรับจ้าง อาชีพรับราชการ หมู่บ้าน มีดอกไม้ เมล็ดพันธุ์ มีดอกไม้เป็นรายได้หลัก ไม่ทุกข์ ไม่มีเวลาว่างเลย คุยไปเรื่อยมาลัยไป ใครมาถามทางก็บอกทางได้แล้วก็ร้อยมาลัยไปด้วย สร้างเงินได้ตลอดเวลา เศรษฐกิจดี ชอบทำบุญวัดวาอารามจึงมีความเจริญรุ่งเรือง

สมุนไพรเสริมพัฒนารายได้ด้วยการตั้งกลุ่มไม้ดอก กลุ่มสมุนไพร โดยการจดทะเบียน เป็นวิสาหกิจชุมชน และมีการอนุรักษ์หมอพื้นบ้าน หมอสมุนไพรเป็นที่ปรึกษาคณะแพทย์ แพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มีการแปรรูปของเกษตรกร มีการแปรรูปยูนิก

“ต่อไปจะมีโรงพยาบาลศรีนครินทร์รักษาแบบองค์รวม เตรียมสร้างใหม่แล้วก็เปิด และชาวบ้านก็จะไปดูงานที่หมู่บ้านอภัยภูเบศร บ้านดงบัง กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร สวนสมุนไพรอินทรีย์ชั้นเลิศแห่งแรกของประเทศไทยและยังเป็นชุมชนต้นแบบที่มีองค์ความรู้ในเรื่องของสมุนไพรไทยที่ กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง ต.ดงขี้เหล็ก อ.เมือง จ. ปราจีนบุรี”

ผู้ให้สัมภาษณ์ คนที่ ...

“พระมาอยู่ที่วัดป่าตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ ถึง ๒๕๕๕ มีความเข้มแข็ง ระบบเคารพผู้อาวุโส รักษาประเพณีไม่มีข้อพิพาท จะพูดคุยและตกลงกันได้ผู้อาวุโส จะปรับผู้นำก็จะให้ความร่วมมือ อาจารย์บรรจบ ชาทอง จากมหาวิทยาลัยขอนแก่นจะนำพาลูกหลาน มาทำกิจกรรมมาตั้งกลุ่มสมุนไพร นายกก็จะสนับสนุนกิจกรรมมาโดยตลอด พระก็อยากเห็นวัด ปฏิบัติแต่อยากเห็นวัดป่าที่ปฏิบัติแต่ไม่ทอดทิ้งชุมชน ปฏิบัติธรรมได้ด้วยและร่วมกับชุมชน ได้ด้วย เมื่อมีการศึกษาบวการปฏิบัติก็จะเป็นรูปธรรมสร้างคนสร้างประเทศ อย่างลักษณะของนายกตีควนยู ประเทศสิงคโปร์ เขาจะรู้จักการอนุรักษ์คน”

อาจารย์รัชตะ

“ก็จะเน้นหลักหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนเข้มแข็ง ในอนาคตจะทำ MOU ประชุมชน กับมหาวิทยาลัย เปิดโครงการปีละ ๑ เหมอ จัดร้านทำดูบริบทของ การจัดร้านทำดูบริบท ของ ชุมชนมีเซ็นเซอร์สร้างให้บ้านสีดา ทักษะการเรียนรู้ให้กับไทยบ้านมีส่วนร่วมผลักดัน ในกิจกรรม PLC ของชุมชน นวัตกรรมที่เอาไปเผยแพร่สร้างชุมชนอื่นคือสร้างเครือข่าย ก็ให้มีครบทุกอย่างเส้นทางสายวัฒนธรรมเชิงพุทธดอกไม้ไปไหว้พระ อาชีพของมาลัย เส้นทางการศึกษาสูงลูกเรียนสร้างหลักสูตรถ้าส่งลูกเรียนก็จะหายไปจะต้องสร้างหลักสูตร สร้างเครือข่ายในระยะ ๑๐๐ ถึง ๒๐๐ กิโลเมตร ชุมชนพัฒนาวัด วัดพัฒนาคน

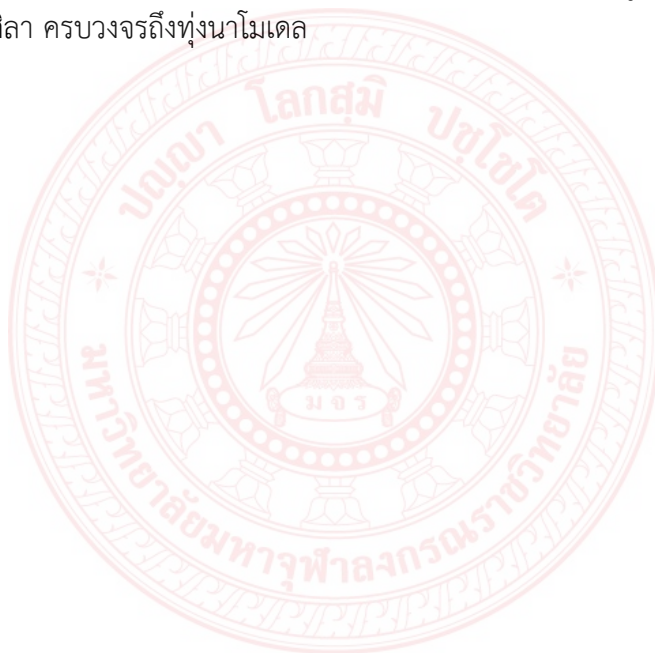
ผู้สัมภาษณ์ จากวิทยากรจากสมุนไพร

“วัดป่ารวบรวมไว้ พระวัดป่าชุมชน ควรทำพิพิธภัณฑ์สมุนไพร ปลุกให้เยาวชนร่วม ปลุกร่วมทำหลักฐาน ร่วมทำสวนสมุนไพร ร่วมทำทำเนียบสมุนไพร สรุพบว่าชุมชนพัฒนา วัด วัดพัฒนาคน”

“ผู้สูงอายุและกลุ่มของผู้เฒ่า มาช่วยกันปลูกกล้วยไม้ช้างกระ เมื่อเดือนมีนาคมและปลูกบัวรอบศาลา หลายสายพันธุ์หลายชนิด แล้วก็ปลูกไม้เถาสมุนไพรในป่า

สิ่งที่เทศบาลตำบลศิลาได้ช่วยเสริมสร้าง สนับสนุนในพื้นที่คือเตรียมเขียนงบประมาณเข้าแผนเทศบาลปี ๒๕๖๕

บ้านศิลาแล้วมีรายได้อันดับต้นๆ ของจังหวัด ผู้นำมีความคิดว่าเด็กๆ ที่เรียนจบมาแล้วต้องกลับบ้าน มีงานทำ โดยการจะสร้างโรงงานเผาขยะชีวมวลเป็นโซล่าเซลล์ ได้คนในพื้นที่ทำงาน แต่ละจังหวัดการพัฒนาคนและเยาวชนเยาวชน หลักฐานการปลูกพืช สร้างแหล่งเรียนรู้ ให้เกิดความยั่งยืน ๕ ปีก็คุ้ม ทุนขายคืนขยะชีวมวลขายน้ำมัน ถูกกว่า ปตท. ครั้ง เน้นเกษตรกรศิลา ครบวงจรถึงทุ่งนาโมเดล

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเหล่านี้ เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลาย อย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น ประเพณี ต่างๆ ทัศนกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย การรื้อฟื้นการเล่นสมเียโบราณ

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าวเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิ่งใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์เครื่องมือการเกษตร การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกัน มาหา รูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมี ระบบมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๔.๑๑๘ อาจารย์บรรจบ ชาทอง
ผู้ดูแลประสานงาน

หมอง

หมู่ที่ ๑ ชื่อพ่อสำเนียง คนใหญ่ อายุ ๗๒ ปี

หมู่ที่ ๑ ชื่อพ่อสำเนียง คนใหญ่ อายุ ๗๒ ปี

หมู่ที่ ๑ ชื่อพ่อสำเนียง คนใหญ่ อายุ ๗๒ ปี

หมู่ที่ ๑ ชื่อพ่อสำเนียง คนใหญ่ อายุ ๗๒ ปี

หมู่ที่ ๑ ชื่อพ่อสำเนียง คนใหญ่ อายุ ๗๒ ปี

หมู่ที่ ๑ ชื่อพ่อสำเนียง คนใหญ่ อายุ ๗๒ ปี

หมู่ที่ ๑ ชื่อพ่อสำเนียง คนใหญ่ อายุ ๗๒ ปี

หมู่ที่ ๑ ชื่อพ่อสำเนียง คนใหญ่ อายุ ๗๒ ปี

ประวัติของภูมิปัญญา

นายสำเนียง คนใหญ่ เกิดที่บ้านศิลา หมู่ที่ ๖ ตำบลศิลา เข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านศิลาจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ หลังจากเรียนจบก็ออกมาทำไร่นานอยู่บ้าน จนถึงปัจจุบัน ความเป็นมาของการเกิดภูมิปัญญาในช่วงอายุ ๔๕ ปี ได้เรียนรู้วิชาการรักษาคนถูกงูกัด ด้วยการใช้สมุนไพรและเป่ากำกับด้วยคาถาจากพ่อ เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งการใช้คาถา การฝนสมุนไพร หลังจากเรียนรู้จนเกิดความชำนาญแล้วก็เริ่มรักษาเอง และยังสืบทอดการรักษาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงอายุ ๑๒ ปี โรงเรียนบ้านศิลาได้จัดอบรมให้ความรู้ด้านการจักสาน เลยได้วิชามาตั้งแต่ตอนนั้น จากนั้นก็มาฝึกทาง นอกเหนือจากการทำการเกษตร วัสดุ/ อุปกรณ์/ วิธีการ

งานจักสาน

วัสดุ ประกอบด้วย ไม้ไผ่ , มีดอีโต้ , ที่พุดตอก ผลงานที่ผ่านมา

เป็นวิทยากร ภูมิปัญญาด้านการเป่ารักษาพิษงู และสมุนไพรแก้โรคต่างๆ ของกลุ่มสมุนไพรบ้านศิลา

หมอไฟ

หมู่ ๒๘ ชื่อหมอชอบ คนใหญ่ อายุ ๗๓ ปี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเทศบาลเมืองศิลา บ้านศิลา หมู่ที่ ๒๘

ที่อยู่ปัจจุบันบ้าน ศิลา เลขที่ ๔๒ หมู่ที่ ๒๘ ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗ ๒๓๘ ๕๓๖๓ , ๐๘๗-๒๓๘๕๑๖๑

เกิดวันที่ ๑๒ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ อายุ ๗๓ ปี ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ ๕ อาชีพปัจจุบัน ทำนา
องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาที่มีความสามารถ คือ ด้านไสยศาสตร์ (เป่ารักษาไฟลวก ฆ้อนร้อนลวก)

ภาพที่ ๔.๑๒๐ หมอไฟ

ประวัติของภูมิปัญญา

นายชอบ คนใหญ่ เกิดที่บ้านศิลาหมู่ที่ ๖ ตำบลศิลา เข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านศิลาจนจบชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๔ หลังจากเรียนจบก็ออกมาทำไร่ทำนาช่วยที่บ้าน จนปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้เข้าศึกษาต่อที่ การศึกษานอก โรงเรียน (ก.ศ.น.) จังหวัดขอนแก่น จนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ และได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านศิลา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ดำรงตำแหน่งอยู่ ๓ สมัย ปัจจุบันประกอบอาชีพเกษตรกรและเป็นรองประธานสหกรณ์ การเกษตรหนองหวาย ความเป็นมาของการเกิดภูมิปัญญา

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้สนใจและอยากศึกษาวิธีการรักษาตามแนวทางแพทย์แผนไทย จากบิดาซึ่งเป็น หมอรักษาเกี่ยวกับไฟลวก ฆ้อนร้อนลวกอยู่แล้ว จึงได้รับการถ่ายทอดความรู้จากบิดา อีกทั้งตนก็มีความชอบอยาก ศึกษาวิธีการรักษาด้านนี้อยู่แล้ว เพราะจะได้รักษาคนที่เจ็บป่วยด้วย หลังจากบิดาเสียชีวิต ก็ได้สืบทอดการรักษา ไฟลวก น้ำร้อนลวกมา โดยรักษาหลานชายเป็นคนแรก เนื่องจากฆ้อนแกงลวกที่หลัง จากนั้นคนในชุมชนที่มีอาการกั้ มักไฟลวก น้ำร้อนลวก จะมาให้รักษาอยู่เสมอ จนถึงปัจจุบันก็ยังรับรักษาอยู่ โดยไม่ได้ตั้งราคาค่ารักษาแต่อย่างใด วัสดุ/ อุปกรณ์/ วิธีการ

- คาย หรือของสำหรับไหว้ครู ตามวิถีแพทย์แผนไทย ได้แก่ ชันธ ๕, ชันธ ๘, ผ้า แพรวรา, เหล้า ๑ ขวด เงิน ๕ สลึง

- วัสดุ ประกอบด้วย เปลือกพะยอม , เหล้าขาว , ต่างทับทิม
- วิธีการ น้ำต่างทับทิมมาสับหรือบดให้ละเอียด นำมาผสมกับเหล้าขาวและเปลือกพะยอม นำมากรอง แล้วเอามาทาที่แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก จากนั้นก็เป่าโดยการกำกับด้วยคาถาดับพิษไฟ

หมอยา

หมู่ที่ ๑ ชื่อพ่อคำพอ ทับซ้าย อายุ ๗๕ ปี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเทศบาลเมืองศีลา บ้านศีลา หมู่ที่ ๑

ที่อยู่ปัจจุบันบ้าน ศีลา เลขที่ ๒๒๒ หมู่ที่ ๑ ตำบลศีลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ เบอร์โทรศัพท์ -

เกิดวันที่ ๑ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๙ อายุ ๗๕ ปี ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๔

อาชีพปัจจุบัน ทำนา องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญามีความสามารถ คือ

๑. การใช้สมุนไพรรักษาโรคไต ไตวาย ไตบวม ไตเสื่อม)
๒. การใช้สมุนไพรรักษาช่องคลอด , มดลูก

ภาพที่ ๔.๑๒๑ หมอยา

ประวัติของภูมิปัญญา

นายคำพอ ทับซ้าย เกิดที่บ้านศีลาหมู่ที่ ๑ ตำบลศีลา เข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านศีลา จนจบชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๔ จากนั้นก็ออกมาช่วยที่บ้านทำงาน จนอายุครบเกณฑ์ทหารจับได้ใบแดง ไปเป็นทหารเกณฑ์ อยู่ ๒ ปี หลังจากออกจากทหารเกณฑ์มาก็ได้มาทำนาอยู่ที่บ้าน ๓ ปี จึงได้เข้าไปทำงานอยู่ที่ ร.พ.ช. (ทางหลวง ชนบทในปัจจุบัน) จนเกษียณอายุ ก็มาทำนาอยู่บ้านจนถึงปัจจุบัน

ความเป็นมาของการเกิดภูมิปัญญา

มีปู่เป็นหมอยาประจำหมู่บ้าน และปู่ได้ถ่ายทอดความรู้ด้านหมอยาให้ปู่เป็นน้ำ ช่วงอายุประมาณ ๑๙ ปี ได้ปัสสาวะเป็นเลือด และได้รับการรักษาด้วยยาสมุนไพรจนหาย เลยมีความสนใจว่ายาสมุนไพรที่นำมารักษานั้นเอามาจากไหน แม่จึงเล่าให้ฟังถึงที่มาของยา เลยได้เรียนรู้สูตรยาจากนั้น

สูตรยารักษาไต ที่ได้เรียนมาเดิมไม่มีไตหมูเป็นส่วนผสม จนได้รู้จักกับหมอตุ๊ด ที่ขนส่งขอนแก่น เห็นว่า สูตรยาค่ายกัน จึงได้แนะนำให้เพิ่มไตหมูเข้ามาเพื่อให้ยามีประสิทธิภาพมากขึ้น เคยได้ใช้สูตรยานรักษาพี่สาวที่เป็นโรคไตวาย หมอแผนปัจจุบันแนะนำให้ฟอกไต แต่พี่สาวได้กินยาสูตรนี้จนหาย

วัสดุ อุปกรณ์/ วิธีการ สมุนไพรรักษาไต ประกอบด้วย ว่านหางช้าง , ไตหมู น้ำ

- ว่านหางช้าง ๓ ใบ ไตหมูเท่าหัวแม่มือ น้ำ ๓ แก้ว นำลงต้มรวมกันในหม้อ เคี่ยวจน เหลือน้ำ ๑

แก้ว ใช้ไฟปานกลาง

ว่านหางช้าง

ไตหมู

สมุนไพรรักษาช่องคลอด , มดลูก ประกอบด้วย ต้นชาตรีขาว(คำแสด) , ต้นโตไม่รู้ล้ม , หมากต้องแล่ง (นมน้อย) , ต้นองแดง , ต้นฉา(จามจุรี)

- ฆ่าสมุนไพรอย่างละ ๑ ชิ้น ฆ่า ๓ แก้ว ต้มรวมกัน เคี่ยวให้เหลือ ๑ แก้ว

หมากต้องแล่ง

ชาตรีขาว

โตไม่รู้ล้ม

อิงแดง

ฉา

ภาพที่ ๔ ๑๒๒. ตัวอย่างยาของหมอคำพอ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๒. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๓. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นกระบวนการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มุ่งจะนำผล ที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติ พัฒนา ปรับปรุง ผลการปฏิบัติงานขององค์กรให้มี ประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด เน้นการ ประยุกต์ใช้ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมที่ได้จากการศึกษาวิจัยมากกว่าการมุ่งสร้างและพัฒนา องค์ความรู้ ของศาสตร์นั้น ๆ โดยมีขั้นตอนการวิจัย ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) สนทนากลุ่ม โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนเก็บรวบรวมข้อมูล นำมาวิเคราะห์ ได้ผลการวิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ผลการศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องของ หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดง ความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงสภาพจิตสำนึก ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึก และเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือ วิทยานิพนธ์ วารสาร และสิ่งพิมพ์ต่างๆ

๑. บริบทพื้นที่วิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาใน ๓ จังหวัดได้แก่ พิจิตร อุทัยธานี และขอนแก่น โดยเน้นสถานที่ ที่มีพลังบวรในการสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย โดยพื้นที่การศึกษาใน ๓ จังหวัดจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน ดังนี้

๑. พื้นที่เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ภาคเหนือ บ้านไร่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ขนบธรรมเนียมประเพณี และ วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมของพี่น้องไทดำ ในด้านต่างๆ

๒. พื้นที่เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จุดเน้นด้านสิ่งแวดล้อมและ ความรับผิดชอบต่อสังคม

๓. พื้นที่เสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑, ๑๘, วัดป่าสุนทรวนาราม หมู่ ๒๘ ตำบลศิลา เทศบาลเมืองศิลา โรงเรียนบ้านศิลา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานีอนามัยตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและ ความสัมพันธ์ทางสังคม ของพี่น้องไทยอีสาน

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การลงพื้นที่ใน ๓ จังหวัด เพื่อสัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และสารเสวนารวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำ, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลประวัติความเป็นมาของบริษัทพื้นที่ เช่น วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ การจัดการสิ่งแวดล้อม ความเป็นมนุษย์ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสังคมชุมชนและการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยแนะนำตัว ทำความคุ้นเคย กับผู้ให้ข้อมูล สังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จนได้รับความไว้วางใจ บอกเล่า เรื่องราวต่างๆ ให้รับรู้ จากนั้นจึงเริ่มตั้งคำถามที่ต้องการศึกษา และศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เอกสาร รายงานในระบบฐานข้อมูลออนไลน์ ประกอบกับการบอกเล่า จากบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นข้อมูลที่หลากหลาย ช่วยให้ สามารถทำความเข้าใจ และตีความหมายได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งการสัมภาษณ์ เป็นวิธีวัดที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์พูดคุย ระหว่าง ผู้สัมภาษณ์และผู้รับการสัมภาษณ์ ซึ่งอาจสัมภาษณ์เป็นกลุ่มหรือรายบุคคลก็ได้ ผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ซึ่งจะมีความยืดหยุ่นในการสัมภาษณ์สูง

๒. สภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

การสัมภาษณ์ กลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืช องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อทราบถึงสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๒.๑. มิติความเป็นมนุษย์ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา/วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ภายในชุมชน วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ เป็นเรื่องวิถีการดำรงชีวิต ความเป็นมาวัฒนธรรมศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม มีทั้งด้านร่างกายและจิต โดยการสร้างจิตสำนึกภายใต้แนวความคิดที่มีความเชื่อว่า รากเหง้าของมนุษย์นั้นมิได้อยู่เพียงการกระทำทางร่างกาย แต่ยังมีสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางความคิดของมนุษย์เอง สิ่งที่จะหยุดยั้งและพัฒนาให้เกิดจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่วิจัย ได้แก่

๑.กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา/วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ของชุมชนไทดำ บ้านไผ่รอบ : จะมีจุดเด่นในด้าน จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ขนบธรรมเนียมประเพณี และ วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมของพี่น้องไทดำ ในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นสภาวะที่บุคคลได้รับรู้หรือประสบการณ์ต่างๆ แล้วมีการประเมินค่าและตระหนักถึงความสำคัญที่ตนเองมีต่อสิ่งนั้นๆ ซึ่งเป็นเรื่องของสภาวะการตื่นตัวของจิตใจ ซึ่งในสังคมไทยส่วนใหญ่มีผู้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากกว่าศาสนาอื่นๆ ชาวไทดำบ้านไผ่รอบที่อพยพมา

อยู่ประเทศไทยได้นับถือศาสนาพุทธและปฏิบัติตนตามหลัก ความเชื่อในศาสนาพุทธเช่นเดียวกับคนไทย คือมีการทำบุญตักบาตร เข้าวัด ฟังเทศน์ ฟังธรรม และ นำบุตรหลานมาอุปสมบทอยู่เป็นประจำ

๒. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา/วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ของชุมชน บ้านเขาเขียว : จะมีจุดเด่นในด้านสัจจะวาจา ชาวบ้านส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ ผู้นำจึงนำพรานป่า ไปรับคำมั่นสัญญาว่าจะไม่ทำร้ายผืนป่า สัตว์ป่า โดยนำพรานไปคำสาบานกับหลวงพ่อแก้ว วัดหัวเมือง ต.อุทัยเก่า อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี ซึ่งท่านเป็นศิษย์ หลวงพ่อพลอย วัดห้วยขานาง เรียนวิชาคงกระพัน และอาคมต่าง ๆ

“หลวงพ่อแก้ว ท่านเกิด วันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๕๑ ที่บ้านหนองหม้อแกง หมู่ ๑ ต.หนองสระ อ.ทัพทัน จ.อุทัยธานี เมื่อหลวงพ่อแก้ว อายุได้ ๒๐ ปี ก็ได้บวชที่วัดหนองสระ โดยมี พระราชสุธี (ยอด) วัดเขาแก้ว อ.พยุหะคีรี เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบวชแล้วได้กลับมาอยู่วัดหัวเมืองกับพระอาจารย์สำเภา และได้เรียนรู้ภาษาขอม มีตาออกเป็นผู้สอนภาษาขอม เมื่อหลวงพ่อแก้วบวชได้ ๕ พรรษา หลวงพ่อแก้วจึงได้ขึ้นเป็นเจ้าของวัด วัดหัวเมือง สืบมา หลวงพ่อแก้ว มรณภาพเมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๓๕ อายุ ๘๔ ปี ๖๔ พรรษา

หลวงพ่อมีวาจาสิทธิ์คนทั่วไปเกรงหลวงพ่อมาก ๆ แล้วก็ร่วมกันรักษาผืนป่าแนวกันชน ป่าชุมชน

๓. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา/วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ของชุมชน บ้านศิลา : จะมีจุดเด่นในด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและ ความสัมพันธ์ทางสังคม ของพี่น้องไทยอีสาน ภายในชุมชนมีงานประเพณีของชาวอีสานยึดหลักของ "ฮีตสิบสองคองสิบสี่" "ฮีตสิบสอง" หมายถึง จารีต ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติในรูปของงานบุญทั้ง ๑๒ เดือน ได้แก่ เดือนเจียงหรือเดือนอ้าย จะมีงาน "บุญเข้ากรรม" เดือนยี่ "งานบุญคุณลาน" เดือนสาม "งานบุญข้าวจี" เดือนสี่ "งานบุญพระเวส" เดือนห้า "งานบุญสงฆ์หรือ สงกรานต์" เดือนหก "งานบุญบั้งไฟ" เดือนเจ็ด "งานบุญซำฮะ" เดือนแปด "งานบุญเข้าพรรษา" เดือนเก้า "งานบุญข้าวประดับดิน" เดือนสิบ "งานบุญข้าวสากหรือกระยาสารท" เดือนสิบเอ็ด "งานบุญออกพรรษา" เดือนสิบสอง "งานบุญกฐิน" ส่วนคำว่า "คองสิบสี่" และ "ฮีตบ้านคองเมือง" หมายถึงครรลองคลองธรรมหรือแบบแผนในการ ประพฤติปฏิบัติ ๑๔ ประการ เช่น ให้ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน ตื่นแต่เข้ามาใส่บาตร ห้ามเดินเหยียบเงาพระสงฆ์ ให้กราบไหว้บิดามารดา เก็บดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระ และหมั่นฟังธรรมทุกวัน เป็นต้น ส่วน "คองเมือง" เป็นกฎ ที่ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องยึดถือ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการปกครองประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสองที่เป็นงานสำคัญที่สุด คือ ประเพณีบุญพระเวสหรือการเทศน์มหาชาติ ซึ่งจัดทำขึ้นในเดือน ๔ คือเดือนมีนาคม วัดใดจะทำบุญพระเวสก็จะมีการประชุมอุบาสกและอุบาสิกา เพื่อตกลง เรื่องการจัดงาน และตกแต่งศาลาโรงธรรม ด้วยกระดาษสี และธงสีต่างๆ ใช้ต้นกล้วย ต้นอ้อยและทางมะพร้าว มาจัดแต่งเป็นซุ้ม ในวันรวม (คือวันก่อนเทศน์ ๑ วัน) อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายจะไปรวมกันที่วัดเพื่อทำพิธีมนต์ พระอุปัชฌาย์ และแห่พระเวสสังฆกรรม นางมัทรีเข้าเมือง ในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันเทศน์ อุบาสก อุบาสิกาจะไปที่วัด ตั้งแต่เวลาตี ๔ เพื่อฟังเทศน์มหาเวสสังฆกรรม ตั้งแต่กัณฑ์เทศน์เรื่อยไปจนครบ ๑๓ กัณฑ์ โดยส่วนใหญ่ เทศน์เป็นทำนองพื้นเมืองเมื่อจบกัณฑ์หนึ่งๆ จะมีการบรรเลงด้วยฆ้อง กลอง และระนาด พระภิกษุที่เทศน์กัณฑ์ ไต่รับปัจจัยที่จัดมาของกัณฑ์นั้น ที่พิเศษอีกอย่างคือชาวบ้านจะจัดอาหารซึ่งมีขนมจีน เป็นหลักเลี้ยงทุกคนที่มา ร่วมงาน นอกจากนี้ยังมีงานประเพณีที่น่าสนใจอีกหลายงาน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจนเป็นงานที่มีชื่อเสียงของ ประเทศ

๒.๒. มิติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ มีกฎกติกา ภายในชุมชน เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและวิถีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อ

ธรรมชาติ ให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้สังคมไทยมี จิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่วิจัยได้แก่

๑. พื้นที่บ้านไผ่รอบ ชาวไทดำ จะประกอบอาหารด้วยผักและน้ำพริก คือ แจ่วอดทำจาก ไบบอนคัน ชาวไทดำ ไม่ค่อยนิยมกินเนื้อสัตว์ ชาวไทดำจึงควมมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม

ในวันพิเศษอาหารของชนเผ่าไทดำส่วนใหญ่จะเป็นอาหารประเภทแป้งย่าง ไม่ว่าจะเป็นแป้งสัตว์ใหญ่ สัตว์ปีกหรือสัตว์น้ำ ชาวไทดำจะชอบนำไปปิ้งหรือย่างทานกัน ในโต๊ะอาหารที่จัดเลี้ยงรับรองแขกของชาวไทยดำจะต้องมีปลาย่างและเนื้อหมูย่าง วิธีทำคือเนื้อหมูหั่นเป็นชิ้นๆพองามและหมักกับเครื่องเทศซัก ๓๐ นาทีหรือ ๑ ชั่วโมง หลังจากนั้นจะใช้ไม้ไผ่หนีบชิ้นเนื้อแล้วย่างบนเตาไฟหรือใช้เนื้อหมูปดคลุกกับไข่ ใส่เครื่องเทศแล้วห่อใบตองกล้วยนำไปย่างบนเตาไฟหรือเอาไปหมกไว้ในกองถ่านไฟแดงก็ได้ เมื่อสุกก็นำมาทานอาหารประเภทนี้จะหอมหวานอร่อยมาก อาจกล่าวได้ว่า อาหารประเภทเนื้อสัตว์ย่างจะเป็นอาหารหลักของชาวไทยดำที่จะขาดไม่ได้ในวันพิเศษ หรือประเพณี

๒. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ มีกฏกติกา ภายในชุมชนของชุมชนบ้านเขาเขียว : ความเป็นมาวัฒนธรรมศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม : จะมีจุดเด่นในด้านทรัพยากรอันทรงคุณค่าคือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งเป็นผืนป่าขนาดใหญ่ทางด้านตะวันตกของประเทศ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของจังหวัดอุทัยธานีและจังหวัดตาก ในปัจจุบันมีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ ๑.๗๔ ล้านไร่ สภาพพื้นที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่างๆ และจากความดีเด่นเป็นเลิศในการเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นแหล่งที่มีคุณค่าทางวิชาการและมีความงดงามทางธรรมชาติที่หายาก ตลอดจนเป็นแหล่งที่มีพันธุ์พืชและพันธุ์ สัตว์ที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ไปจากโลก ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งและ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรซึ่งเป็นผืนป่าเดียวกันได้รับการประกาศให้เป็น “มรดกทาง ธรรมชาติของโลก” ซึ่ง การประเมินคุณค่าทรัพยากรเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยวิเคราะห์หามูลค่าทางเศรษฐศาสตร์รวม ของพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยมูลค่าจากการใช้โดยตรงและโดยอ้อมทรัพยากรต่างๆ ที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ทรัพยากรมูลค่าจากการดำรงอยู่เพื่อทำหน้าที่ของทรัพยากร และมูลค่าจากการไม่ใช้แต่เก็บไว้ให้ลูกหลาน ตรงกับความหมายของคำว่า “มรดกทางธรรมชาติของโลก” ของผืนป่าแห่งนี้ ดังนั้นการ อนุรักษ์ทรัพยากรเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งให้ดำรงความอุดมสมบูรณ์อยู่ไว้เพื่อเป็นมรดก แก่อนุชนรุ่นหลัง จึงถือเป็นหน้าที่สำคัญของทุกคนในสังคม

๓. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ มีกฏกติกา ภายในชุมชนของชุมชน บ้านศิลา : ความเป็นมาวัฒนธรรมศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมก่อให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวเกษตร และวัฒนธรรมในชุมชนของเรา ต่อไปเป็นสมุนไพรสมุนไพรจะเป็นเกษตรปลอดภัยสมุนไพร

กิจกรรมที่สร้าง จิตสำนึกเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็คือชาวบ้านศิลามีการคัดแยกขยะ โดยใช้แนวคิด ๓R คือ การลดขยะ ๓R เป็นแนวคิดและแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า สามารถช่วยลดปริมาณขยะให้น้อยลง ด้วยการลดการใช้ การนำกลับมาใช้ซ้ำ และการนำขยะกลับมาใช้ใหม่ (Reduce Reuse and Recycle: ๓Rs) โดยเริ่มต้นที่การใช้ให้น้อยลง ลดการใช้วัสดุผลิตภัณฑ์ ที่ก่อให้เกิดขยะเพื่อลดปริมาณขยะที่เกิดขึ้น (Reduce) การนำวัสดุ ผลิตภัณฑ์ที่ยังสามารถใช้งานได้กลับมาใช้ซ้ำ (Reuse) และการนำวัสดุ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้งานแล้วมาแปรรูป เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ หรือรีไซเคิล (Recycle)riddles รียูส รีไซเคิล และ ขยะเปียกก็จะทำเป็นปุ๋ย

๒.๓. มิติความสัมพันธ์ทางสังคม กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนเป็นเรื่องวิธีการดำรงชีวิตในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่วิจัยได้แก่

๑. กิจกรรมวิถีทางวัฒนธรรมถ่ายทอดผลการศึกษาค้นคว้าแห่งบรรพชนของชุมชน ไทดำ บ้านไผ่รอบ : ความเป็นมาวัฒนธรรมศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม สมัยโบราณที่อยู่เมือง แกลง ประเทศเวียดนาม ไทยทรงดำหรือไทดำไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ แต่ นับถือแถนหรือเทวดาและผีบรรพบุรุษ และอัญเชิญไว้ห้องหนึ่งบนเรือน เรียกว่ากะล่อหองมีการ เช่นไหว้เป็นประจำ เรียกว่า เสนปาดตง และทุก ๒-๓ ปี เรียกว่า เสนเรือนสำหรับผีผู้น้อย เรียกว่า หล่อเฮือน สำหรับผีผู้ดาวชาวไทยทรงดำปฏิบัติเป็นประจำ สม่่าเสมอ จนอพยพมาอยู่ประเทศไทยก็ ยังปฏิบัติอยู่ การสร้างจิตสำนึกทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนของชุมชนไทดำ บ้านไผ่รอบ : มีกิจกรรมถ่ายทอดวัฒนธรรม ที่ถูกต้องผู้ใหญ่จะพาเด็กๆไปดูเรียนรู้วัฒนธรรมที่ถูกต้องเช่นพื้นที่ของบ้านไผ่รอบกำนันจะพาเด็กๆ ไปรับรู้ วัฒนธรรมที่ถูกต้องว่าเขาทำกันอย่างไรเช่นพาเด็กไปดูประเพณีต่างๆ เช่นการเลี้ยงผี การเลี้ยงบรรพบุรุษเขา เรียกว่าผี

๒. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อภูกตึกา ภายในชุมชน การสร้างจิตสำนึกทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนของชุมชน ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ชาวบ้านเขาเขียวจะมีความสามัคคีวิธีการดำรงชีวิต ชาวบ้านเขาเขียวจะอยู่กันแบบอะลุ่มอะหล่วยมืออะไรก็จะพูดคุยกันมีอะไรก็แบ่งรับแบ่งสู้ จะไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน มีผู้นำเป็นคนที่ย่อย ไกลเกลี้ย

๓. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อภูกตึกา ภายในชุมชน การสร้างจิตสำนึกทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ , ๑๘ , วัดป่าสุนทรวนารามหมู่ ๒๘ ตำบลศิลา เทศบาลเมืองศิลา โรงเรียนบ้านศิลา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานีอนามัยตำบลศิลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและ ความสัมพันธ์ทางสังคม ของพี่น้องไทยอีสาน

ชาวบ้านศิลาจะยึดหลักคองสิบสี่ เป็นคำและข้อปฏิบัติคู่กับฮิตสิบสอง คอง แปลว่า แนวทาง หรือ ครรลอง ซึ่งหมายถึง ธรรมเนียมประเพณีหรือแนวทาง และ สิบสี่ หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางปฏิบัติสิบสี่ข้อ ดังนั้นคองสิบสี่จึง หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง พระสงฆ์ และคนธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติสิบสี่ข้อ

ชาวบ้านศิลาจะส่งเสริมชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน เช่นเทศกาล สงกรานต์ เทศกาลเกษตรท่องเที่ยววัฒนธรรม วัฒนธรรมบ้านศิลาจะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีมีทุกบุญ บุญสงกรานต์บุญปีใหม่บุญออกพรรษา เทศน์มหาชาติ คนต่างที่ ก็มาแต่ที่ลดน้อยลงไป ก็คือบุญบั้งไฟ เพราะมีความลำบากในการขออนุญาต

๒.๔. มิติความรับผิดชอบต่อสังคม กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อความรับผิดชอบต่อสังคม มี ภายในชุมชนมีภูกตึกา เป็นเรื่องวิธีการดำรงชีวิตอย่างสันติต่อผู้อื่นซึ่งประกอบด้วยเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่วิจัยได้แก่

๑. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความรับผิดชอบต่อสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนภาคเหนือ บ้านไร่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ขนบธรรมเนียมประเพณี และ วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมของพี่น้องไทดำ ในด้านต่างๆ

กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อการรับผิดชอบต่อสังคมภายในชุมชนมี ความรักสามัคคีกันในพื้นที่ โดยรอบเทศบาลจะมีการสนับสนุน เช่นชมรมผู้สูงอายุ มีการจัดงานร่วมกับไทยดำทั่วประเทศ ไทดำในพื้นที่เรา รวมกลุ่มกันในจังหวัดพิจิตร จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัยมีการ ประชุมเครือข่าย ๓ เดือนต่อ ๑ ครั้งและมีการจัดงานประจำปีในแต่ละที่ไม่ให้ตรงกัน มีการขึ้นแรงงานผ้าป่าแบบ เหี้ย – เยื่อน ส่วนงานที่นัดรวมกันเรียกว่างานตุ้มโฮมพี่น้องไทดำจะมีการจัดบูธ นำผลิตภัณฑ์ต่างๆ ใน หมู่บ้านนำมาแสดงโดยนำผลิตภัณฑ์ที่เป็นจุดเด่นมาปล่อยของ

๒. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความรับผิดชอบต่อสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จุดเน้นด้าน สิ่งแวดล้อมและ ความรับผิดชอบต่อสังคมเมื่อชาวบ้านพบเศษขยะที่ย่อยสลายไม่ได้ตามป่าจะเก็บมาทิ้งใน หมู่บ้านโครงการของทหารพรานที่อบรมใครสมองดีก็ได้เป็นประธานป่า แต่ทุกคนเป็นกรรมการ ประธานก็จะมีการประชุมชี้แจงแล้วก็รับนโยบายเข้ามาถ่ายทอดให้ลูกบ้านในหมู่บ้าน เพื่อดูแลป่า นโยบายบ้านเล็กในป่าใหญ่ ไม่บุกรุกต้นไม้ ไม่ล่าสัตว์ ไม่เลื้อยไม้ ชาวบ้านจะมีกฎเหล็กของหมู่บ้านก็คือ ไม่โค่นต้นไม้ขนาดปื๊บ ใครตัด ระวังโทษ ๕๐๐ บาท ถึง ๒๐,๐๐๐ บาท ไม้ที่ชาวบ้านจะนำมาใช้ประโยชน์ได้ คือไม้ไผ่หรือไม้ล้มหมอนนอน ไพร ชาวบ้านจะได้ใบ สปก.

๓. กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความรับผิดชอบต่อสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ , ๑๘ , วัดป่าสุนทรวนารามหมู่ ๒๘ ตำบลศิลา เทศบาลเมืองศิลา โรงเรียนบ้านศิลา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานีอนามัยตำบลศิลา อำเภอเมือง ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จุดเน้นด้านวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธและ ความสัมพันธ์ทางสังคม ของพี่น้องอีสาน

กิจกรรมทางสังคมวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรเกษตรปลอดภัย ตำบลศิลาร่วมกับสาขาวิชา เทคโนโลยีการอาหาร คณะเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยขอนแก่น : ผงผักปรุงรสเป็นผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา ชาวบ้านของ “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรเกษตรปลอดภัย ตำบลศิลา” ซึ่งได้รับการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดย มหาวิทยาลัยขอนแก่น ทั้งด้านการตลาด โดยกลุ่มนักศึกษาและคณาจารย์ สาขาวิชาการจัดการ คณะ บริหารธุรกิจและการบัญชี โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารีย์ นัยพินิจ เป็นที่ปรึกษา ด้านการออกแบบบรรจุ ภัณฑ์ นำโดย ผศ. ดร.ดวงจันทร์ นาชัยสินธุ์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ และ ด้านการวิจัยและพัฒนา โดย อ.ดร. พิมพนิภา หิรัญย์สร สาขาวิชาเทคโนโลยีการอาหาร คณะเทคโนโลยี ซึ่งได้วิจัยและพัฒนา วิธีการแปรรูป การ ตรวจวิเคราะห์ความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ การปรับปรุงโดยตัดผักบางชนิดที่ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนออก แต่ยังให้รสชาติคงเดิม การตรวจวิเคราะห์สารตกค้างต่าง ๆ ทั้งนี้ สูตรที่ได้พัฒนาขึ้นจะดำเนินการจดสิทธิบัตร เพื่อให้เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรเกษตรปลอดภัย ตำบลศิลา

กิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสังคมภายในชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านศิลาก็จะสั่งสอน ลูกหลานให้รู้จักเคารพผู้ใหญ่ ให้ความเคารพต่อผู้สูงอายุ เมื่อมีการจัดงาน ส่วนรวมคราวใดก็จะใช้หลักการ ประชุมตกลง โดยใช้มติหลักของที่ประชุม ในการจัดงาน และ เมื่อมีการจัดงานแต่ละหน่วยงานก็จะมี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลืองานของเพื่อนๆ เช่นงานศพ ก็จะนำข้าวสารปัจจัยต่างๆไปช่วยเหลือ กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนก็จะมีการฝึกงานให้นักศึกษาโดยถ่ายทอดองค์ความรู้ จากปราชญ์ชาวบ้าน ให้นักศึกษาอย่างเช่นกลุ่ม

ของพวงมาลัยไม้ดอกไม้ประดับการทำบายศรี กลุ่มสมุนไพรมีหมอยาหมองูหมอไฟหมอกระดุก แต่คุณหมอกระดุกที่ยังไม่ได้เข้าในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน แต่ก็เป็ญมิปัญหาในท้องถิ่นของหมู่บ้านศิลา ต่อไปปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ของหมู่บ้านศิลาหมู่บ้านศิลาเนี้ย วันพระโยมก็จะนำดอกไม้มาบูชาพระ

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

สนทนากลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืช องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำกลุ่มและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

ปัจจัยภายใน

๑. แนวคิดทางพระพุทธศาสนา
๒. ค่านิยมท้องถิ่นของประชาชน
๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้าน

ปัจจัยภายนอก

๔. การเรียนรู้ของบุคคล เช่นการอบรม การเรียนรู้
๕. ผู้นำครอบครัว/ชุมชน
๖. โครงการในพื้นที่ดำเนินการของประชาชน

พฤติกรรมและการแสดงออกส่งผลต่อจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๒.๑. สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงจิตสำนึก ต่อตนเองและสังคมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา/วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาที่นับถือ สอนให้คนทำความดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติได้จะทำให้ตนเองมีความสุข นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมด้วยทำให้เราสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขภายในชุมชน วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ เป็นเรื่องวิถีการดำรงชีวิต ความเป็นมาวัฒนธรรมศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ทั้งด้านร่างกายและจิตภายใต้แนวความคิดที่มีความเชื่อว่ารากเหง้าของมนุษย์นั้นมิได้อยู่เพียงการกระทำทางร่างกาย แต่ยัง สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางความคิดของมนุษย์เอง สิ่งที่จะหยุดยั้งและพัฒนาให้เกิดจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ได้

๒.๒. ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักเสมอว่าตนเอง คือส่วนหนึ่งของสังคมต้องมีความรับผิดชอบในการรักษาสิ่งแวดล้อมมีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ต่อภูมิตกา ภายในชุมชน และวิถีการดำรงชีวิตต่อธรรมชาติ ให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม ต่อตนเอง ชุมชน ประเทศชาติ เพื่อให้สังคมไทยเกิดความปรองดองสมานฉันท์

๒.๓. ตระหนักถึงความสัมพันธ์ทางสังคมหรือวิถีการดำรงชีวิต ภายในชุมชน มีจิตสำนึกเรื่องวิถีการดำรงชีวิตในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม

๒.๔. ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสำนึกต่อความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่สร้างปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเองถ้าหลีกเลี่ยง ไม่ได้ ต้องช่วยกัน

แก้ไข ช่วยกันดำเนินการ ภายในชุมชน สร้างมกฏกติกา เพื่อให้วิถีการดำรงชีวิตในสังคมไทยเกิดความ
ปรองดองสมานฉันท์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม

๕.๑.๓. ผลการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อ สร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

การจัดกลุ่มสานเสวนา สัมภาษณ์เชิงลึกกับพระสงฆ์ กลุ่มผู้นำ, ผู้นำชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วม
โครงการ (ปรองดอง) กลุ่มผู้ร่วมงาน ประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ผู้อาวุโส วิศวกร ปรชาญ
ชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย และการพูดคุยกับกลุ่มเยาวชน กลุ่มจิต
อาสาที่ทำงานในพื้นที่วิจัยเพื่อหาแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพ
เพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

พบว่า การสานเสวนาเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการนำไปสู่การสร้างความปรองดอง การสาน
เสวนาที่แท้จริงเกิดขึ้นได้เมื่อมาร่วมกันสนทนาเพื่อนำไปสู่ข้อตกลง โดยต้องเป็นการเปลี่ยนแปลง มุมมอง
ความรู้สึกขัดแย้ง หรือจุดมุ่งหมายของแต่ละฝ่ายไม่ตรงกัน ไม่สอดคล้องกัน การสานเสวนาที่แท้จริง ถึงจะ
นำไปสู่การสร้างความปรองดองได้ ผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึก ปัจจัยภายใน
ได้แก่ ๑. แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ๒. ค่านิยมท้องถิ่น ๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปัจจัยภายนอกได้แก่ ๔.
ผู้นำครอบครัว ชุมชน ๕. การเรียนรู้ของบุคคล ๖. โครงการในพื้นที่

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น กระบวนการสร้างจิตสำนึกมีความ
ละเอียดอ่อน ต้องอาศัยเวลาและความ อดทนซึ่งเป้าหมายและทางออกที่ยั่งยืน และในส่วนของ การสร้าง
จิตสำนึกในสังคม ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดตระหนักรู้ในคุณค่าของ ๑.จิตสำนึกต่อวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ๒.จิตสำนึก
ต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ๓. ความสัมพันธ์ทางสังคม ๔. ความรับผิดชอบต่อสังคม

สรุปได้ว่าวิธีการสร้างและการปลูกฝังจิตสำนึก ควรใช้วิธีการ ๘ วิธี โดยต้องอาศัยบุคคล ระบบ
กลไก และ การสื่อสาร เป็นพลังขับเคลื่อนจากจุดเริ่มต้นไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ ตามขั้นตอนดังนี้

- ๑) การสร้าง การรับรู้ การสร้างการรับรู้ในประเด็นที่ต้องการสร้างจิตสำนึก
- ๒) การชี้ให้เห็นคุณค่า ความสำคัญ ความจำเป็นที่ต้องตระหนัก
- ๓) การกระตุ้นให้เกิดการคิด
- ๔) การโน้มน้าวให้เกิดการยอมรับ
- ๕) การชักนำให้นำไปปฏิบัติ
- ๖) การเชิญชวนให้นำไปเผยแพร่
- ๗) การตอกย้ำให้มีความต่อเนื่องในความคิดและ การปฏิบัติ
- ๘) การเสริมสร้างให้จิตสำนึกมั่นคงแข็งแรง

ซึ่งการจะทำให้เกิดการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความ
ปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยที่มีความยั่งยืนจะต้องมีการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกอย่างต่อเนื่องโดย
อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ความร่วมมือ ร่วมใจของสมาชิกทุกระดับทุกฝ่าย ได้แก่ ครอบครัว โดยผ่านการ
อบรมเลี้ยงดูของ พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง สำหรับชุมชนนั้นมีการสร้างจิตสำนึกโดยผู้คน กลุ่ม และองค์กรต่างๆ
ในชุมชน ต้องช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นต่อสมาชิกของชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ถือเป็นกำลัง
สำคัญในอนาคต นอกจากนี้แล้วสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับพื้นฐาน จนถึงระดับอุดมศึกษา โดย บูรณาการให้
หลักสูตรต่างๆ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องในด้านต่างๆ โดยเน้นให้ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้น
ความร่วมมือระหว่างสถาบันศึกษากับชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ

โดยมีแนวทางการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๗ ประการ ดังนี้

๑. ต้องเน้นศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนแบบกลุ่ม การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อตีความเป็นชุมชน เอาไว้ มีใช้การศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนแบบเน้นปัจเจกชนนิยมที่คำนึงถึงแต่การต่อสู้ แข่งขัน และทำลายล้างกัน แล้วเริ่มสร้างข้อตกลงร่วมกันของเยาวชนและคนในชุมชน

๒. ต้องวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนแบบชุมชน ที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ค่านิยมท้องถิ่นของประชาชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชน ปัจจัยภายนอก เช่น การเรียนรู้ของบุคคล การอบรม การเรียนรู้ ผู้นำครอบครัว/ชุมชน โครงการในพื้นที่เริ่มสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนและคนในชุมชน ตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๓. ต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกแบบชุมชนให้เกิดขึ้น โดยการการสร้างและส่งเสริมผู้นำในชุมชน ให้กลับไปเน้น เรื่องของประสบการณ์ร่วม การเรียนรู้ของบุคคล การอบรม การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ หมู่บ้าน วัฒนธรรมหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรัก ความ ภาคภูมิใจ และห่วงใยในวัฒนธรรมของตน เมื่อมี จิตสำนึกทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ ความเป็นตัวของ ตัวเอง และการเคารพในตัวเองก็เกิดขึ้น

๔. ต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำหรือต่อยอดจิตสำนึกแบบชุมชนนี้ ผ่านปัญญาชนท้องถิ่น นักวิชาการในเมือง นักพัฒนา คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน เพื่อสืบทอด จิตสำนึกของชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อไป โดยการเริ่มการรวมกลุ่มหรือจัดตั้งองค์กรของเยาวชนและคนในชุมชน

๕. ต้องมีการรวมกลุ่ม รวมตัวกันของชาวบ้าน เพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนในชุมชน ในรูปของการจัดการองค์กร เช่น สมาคมไทดำพิจิตร กลุ่มวิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อ ต่อรองกับสถาบัน ภายนอกชุมชน

๖. ต้องมีการประสานงาน มีการปรับปรุงการบริหารจัดการในชุมชน ทางด้านวัฒนธรรม ระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน และ ระหว่างหมู่บ้านกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมและต่าง สังคม เพื่อสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนและ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

๗. ชุมชนจะต้องมี การเพิ่มกิจกรรมใน ชุมชน มีความสัมพันธ์ และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ต้องดูแล รักษา มีใช้ทำลายล้างธรรมชาติอย่างการพัฒนา

๕.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การสร้างจิตสำนึกตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

๕.๒.๑ สภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ในภาคเหนือ บ้านไร่รอบ ภาคกลาง บ้านเขาเขียว และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา จากการศึกษาผลการวิจัยพบว่าสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพมี ๔ มิติ ได้แก่ ๑. มิติความเป็นมนุษย์ ๒. มิติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ๓. มิติความสัมพันธ์ทางสังคม และ ๔. มิติความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่ง ส อ ด ค ล ็ อ ง กั บ ง า น วิ จั ย ข อ ง อ รุ ณ รุ ้ง ป ภา พ สิ ษ ฐ แ ล ะ ค ณ ะ (๒ ๕ ๕ ๕)

๑ รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน สภาพที่เป็นลักษณะของการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน มี ๓ ลักษณะ คือ ลักษณะที่ ๑ การไม่กระทำการที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ส่วนรวมขึ้นในชุมชน ลักษณะที่ ๒ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อการพัฒนาชุมชน ลักษณะที่ ๓ การมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน หลังการทดลองใช้รูปแบบชาวบ้านในชุมชนมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนเพิ่มขึ้น และภาพรวม การใช้รูปแบบ มีความเหมาะสมระดับมาก ผู้ใช้มีความพึงพอใจต่อรูปแบบ ในระดับมากที่สุด เมื่อวัดระดับ จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับจิตสำนึกในระดับค่อนข้างมากขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๘๓.๗ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ คือ ร้อยละ ๘๐ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทรภร สีทองดี^๒ (๒๕๖๑) ทำการศึกษาการพัฒนาแบบการสร้างเสริมจิตสาธารณะของนิสิตในสถาบันอุดมศึกษาของ รัฐและเพื่อประเมินรูปแบบการสร้างเสริมจิตสาธารณะของนิสิตในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐกรณีศึกษามหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการสร้างเสริมจิตสาธารณะของนิสิตในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐใน ๑๑ ด้าน คือ ๑) ด้านการมีส่วนร่วม ๒) ด้านการติดต่อสื่อสาร ๓) ด้านการวิเคราะห์ วิจารณ์และวิจารณ์๔)ด้านการเห็นคุณค่าใน ตนเอง ๕) ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ๖) ด้านความสามารถในการแก้ปัญหา๗) ด้านความรักความสามัคคี ๘) ด้าน ค่านิยม ๙) ด้านจริยธรรม ๑๐) ด้านมุ่งอนาคตควรพัฒนาโดยการฝึกงาน ๑๑) ด้านเอกลักษณ์แห่งตน มีการพัฒนาด้วย ๘ แนวทาง ได้แก่ การทำงานเป็นทีม การฝึกพูด การได้วาที การอาสาสมัคร การฝึกงาน การปลูกฝัง การอบรม และการยกย่อง ๒. ผู้ประเมินส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องต้องกันในระดับมากที่สุดมี ๖ แนวทาง ได้แก่การทำงานเป็นทีม การอาสาสมัคร การฝึกงาน การปลูกฝัง การอบรม และการยกย่อง ส่วนการได้วาทีและการฝึกพูดมีความเห็นพ้อง ต้องกันในระดับมาก

๕.๒.๒ การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยผลการวิจัยพบว่า ๒. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึก พบว่า ปัจจัยภายในได้แก่ ๑. แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ๒. ค่านิยมท้องถิ่น ๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปัจจัยภายนอกได้แก่ ๔. การเรียนรู้ของบุคคล ๕. ผู้นำครอบครัว ๖. โครงการในพื้นที่ดำเนินการจะส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรทั้งสิ้น โดยจะแสดงออกเป็นพฤติกรรมของการมีจิตสำนึกตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยจากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนมีพฤติกรรมในการ ๒.๑. สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงจิตสำนึก ต่อตนเองและสังคมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา/วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาที่นับถือ สอนให้คนทำความดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติได้จะทำให้ตนเองมีความสุข นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมด้วยทำให้เราสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขภายในชุมชน วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ เป็นเรื่องวิถีการดำรงชีวิต ความเป็นมาวัฒนธรรมศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม ทั้งด้านร่างกายและจิต ภายใต้นั้นแนวความคิดที่มีความเชื่อว่ารากเหง้าของมนุษย์นั้นมีได้อยู่เพียงการกระทำทางร่างกายแต่ยัง สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางความคิดของมนุษย์เอง สิ่งที่จะหยุดยั้งและพัฒนาให้เกิดจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ได้ ๒.๒. ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมตระหนักเสมอว่าตนเอง คือส่วนหนึ่งของสังคมต้องมีความรับผิดชอบต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมมีจิตสำนึกต่อ

^๑อรุณรุ่ง ปภาพลิษฐ และคณะ (๒๕๕๕) รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน. กองบรรณาธิการวารสารวิจัยราชภัฏพระนครสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

^๒ ภัทรภร สีทองดี. (๒๕๖๑). การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมจิตสาธารณะของนิสิตในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ:กรณีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ต่อกฎกติกา ภายในชุมชน และวิถีการดำรงชีวิตต่อธรรมชาติ ให้เกิดขึ้นได้ อย่างเป็นรูปธรรม ต่อตนเอง ชุมชน ประเทศชาติ เพื่อให้สังคมไทยเกิดความปรองดองสมานฉันท์ ๒.๓. ตระหนักถึงความสัมพันธ์ทางสังคมหรือวิถีการดำรงชีวิต ภายในชุมชน มีจิตสำนึกเรื่องวิถีการดำรงชีวิตในด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ๒.๔. ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสำนึกต่อความ รับผิดชอบต่อทางสังคม ไม่สร้างปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเองถ้า หลีกเลี่ยง ไม่ได้ ต้องช่วยกันแก้ไข ช่วยกันดำเนินการ ภายในชุมชน สร้างกฎกติกา เพื่อให้วิถีการดำรงชีวิตใน สังคมไทยเกิดความปรองดองสมานฉันท์ในด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ อุดมพงษ์ เกศศรีพงษ์ศา และคณะ (๒๕๖๐)^๓ ทำการศึกษารูปแบบการสร้างจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อ การอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ศึกษาความสัมพันธ์ของ คนในท้องถิ่นกับป่าชุมชนและเพื่อหารูปแบบการสร้างจิตสำนึกของ คนในท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน อย่างยั่งยืน ตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ๑) ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตคนใน ชุมชน กับป่ามีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ป่าแห่งนี้เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าเป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้แต่คนขาด จิตสำนึกในการดูแลป่า รู้จักใช้แต่ไม่ได้ดูแลเนื่องจากคิดว่าป่าไม่มีวันหมดและคิดว่าหน่วย งานราชการมีหน้าที่ ต้องเข้าไปดูแล ๒) ได้รูปแบบในการสร้างจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้ รูปแบบการให้กลุ่มเยาวชนช่วยในการขับเคลื่อนการสร้างจิตสำนึกในการรักษาป่าและมีการจัดตั้ง “กลุ่ม เยาวชนอนุรักษ์โกรกประดู่” ผ่านทางโซเชียลทำให้การรับรู้กิจกรรมเกี่ยวกับป่า และชาวสารมีการรับรู้ได้มาก ขึ้น โดยสอดแทรกการยกระดับจิตสำนึกคนในชุมชนผ่านกิจกรรม ได้แก่ การใช้เครือข่ายยุววิจัย พิธีบวชป่า และติดป้ายอนุรักษ์รอบป่ากิจกรรมตั้งศาลต้นกุง ค่ายเยาวชนอนุรักษ์ป่า การทำแผนที่ป่าด้วย GPS โดยชุมชน เป็นต้น จนเกิดรูปแบบการจัดการป่าโดยการใช้หลักผู้อาวุโสใน ชุมชน และใช้ระบบความสัมพันธ์เครือข่ายติ กระบวนการสร้างการ เรียนรู้ข้ามวัย(เด็ก-ผู้สูงอายุ) นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ ทำให้กลุ่มคนใน ชุมชนมีการรวมตัวกันเพิ่มขึ้นเกิดเครือข่ายความร่วมมือภายในและภายนอกพื้นที่ในการทำกิจกรรมสร้าง จิตสำนึก รักษาป่าชุมชน ได้ตั้งกฎกติการ่วมกัน และจัดทำป้ายข้อตกลงเรื่องป่า จัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อดูแลและบริหารจัดการป่า และทางองค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลางจัดทำแผนงานเพื่อเสนอหน่วยงาน ทหารสนับสนุนงบประมาณชุดลอกหนองน้ำในป่า ๒ แห่งและชุดคลองเพื่อกันเขตแนวป่าที่หล่อป้องกันการ บุกรุกป่าและสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยพร พิบูลศิริกร^๔ ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการจัด สวัสดิการสังคมของ องค์กรชุมชน” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยความสำเร็จการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กร ชุมชน ประกอบด้วย (๑) จุดเริ่มต้นและความเป็นมาในการจัดตั้งองค์กร ต้องเริ่มมาจากคนในชุมชน ด้วยความ เชื่อ ความศรัทธา ความเสียสละ จิตวิญญาณสาธารณะมุ่งมั่นเพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ยากของชุมชน (๒) เป้าหมายการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน มุ่งเน้นการดับทุกข์ การสร้างสังคมให้เกิดความ สันติสุข มี ความเข้มแข็ง และยั่งยืน (๓) ฐานคิดการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน เน้นการสร้าง จิตสำนึกร่วม ภายใต้นแนวคิด “จะให้อะไรกับชุมชน” ไม่ใช่ “จะได้อะไรจากชุมชน” และ “การให้อย่างมี คุณค่า รับผิดชอบต่อ คักดิ์ศรี” ควบคู่กับการพัฒนาแบบยั่งยืนเพื่อการพึ่งตนเอง การจัดสวัสดิการตามหลัก ของศาสนา ภูมิปัญญา

^๓ อุดมพงษ์ เกศศรีพงษ์ศา และคณะ. (๒๕๖๐). รูปแบบการสร้างจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน อย่างยั่งยืนตำบลโคกกลางอำเภอลำปลายมาศจังหวัดบุรีรัมย์.วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ๑๒(๑), ๕๙-๗๑.

^๔ ชัยพร พิบูลศิริ, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน” รายงานการวิจัย คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์), ๒๕๕๑, หน้า ๕๓ - ๕๔.

และวัฒนธรรมท้องถิ่น การใช้คุณธรรมนำกฎหมาย สวัสดิการสังคมตั้งอยู่บนฐาน ของการเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน (๔) ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน ได้แก่ ปัจจัยองค์กรและการบริหารจัดการ องค์กรมีวิสัยทัศน์เชิงบวกในการจัดสวัสดิการสังคม มีการ วิเคราะห์ปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การบริหารและจัดองค์กรโดยแบ่งบทบาทหน้าที่ ของคนในองค์กรอย่างชัดเจน ใช้ทรัพยากรและทุนในชุมชนที่มีความหลากหลายในการจัดสวัสดิการ สังคม ปัจจัยภาวการณ์น้ำสร้างจิตสำนึกในลักษณะของการประสานงานประสานใจ ให้ทุกคนมีส่วนร่วม ในทุกระบวนการ สร้างศรัทธาในตัวผู้นำ สร้างผู้นำใหม่ ๆ ในกลุ่มต่าง ๆ สร้างกระบวนการสื่อสารที่มี ประสิทธิภาพ ปัจจัยการรวมกลุ่มของสมาชิก รวมกลุ่มด้วยผลประโยชน์ตอบแทน ด้วยความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์กร ด้วยจิตสำนึกร่วมกันมีจิตสาธารณะเพื่อชุมชนและสังคม ปัจจัยกระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้และการปรับตัว การเรียนรู้ร่วมกันและการสรุปบทเรียนเป็นประจำของสมาชิกในองค์กร นำ ประสบการณ์มาเป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน การปรับตัวของคณะกรรมการและสมาชิกเพื่อ ป้องกันและแก้ไขปัญหานั้น ๆ การควบคุม ตรวจสอบดูแล การบริหารจัดการโดยชุมชน ปัจจัยการขยาย ผลและขับเคลื่อนสู่เป้าหมาย การสร้างกิจกรรมที่มาจาก การเชื่อมโยงใจของ ผู้คนที่หลากหลายต่าง พื้นที่ ศาสนา วัฒนธรรม การสร้างกระบวนการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายใน แนวราบ แนวตั้ง ข้ามเขต ข้ามพื้นที่ ข้ามวัฒนธรรม และข้ามศาสนา การทำงานแบบบูรณาการ กิจกรรม และการปฏิบัติ (๕) ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน ได้แก่ การได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอกองค์กร ความสอดคล้องกับนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาล การได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น องค์กรภาคธุรกิจ องค์กรภาคเอกชน องค์กรภาคประชาชน และองค์กรภาครัฐอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ การ ประสานการจัดสวัสดิการขององค์กรชุมชนระหว่างพัฒนาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ใช้วิถุชุมชนเป็นเครื่องมือเผยแพร่ข่าวสารแลกเปลี่ยนข้อมูล

๕.๒.๓ การเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยผลการวิจัยพบว่าในสังคมของคนที่อยู่ร่วมกันย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบของความปรองดองสมานฉันท์ที่มีการพึ่งพากัน ซึ่งคนในสังคมต่างก็มีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป แต่ถ้าคนในสังคมขาดจิตสำนึกในการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์แล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมไทย อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ทั้งในระดับ บุคคล ครอบครัว องค์กร และชุมชนในสังคมไทย ซึ่งการจะทำให้เกิดการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยที่มีความยั่งยืนจะต้องมีการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ร่วมมือ ร่วมใจของสมาชิกทุกระดับทุกฝ่าย ได้แก่ ครอบครัว โดยผ่านการอบรมเลี้ยงดูของ พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง สำหรับชุมชนนั้นมีการสร้างจิตสำนึกโดยผู้คน กลุ่ม และองค์กรต่างๆ ในชุมชน ต้องช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นต่อสมาชิกของชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ถือเป็นกำลัง สำคัญในอนาคต นอกจากนี้แล้ว สถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับพื้นฐาน จนถึงระดับอุดมศึกษา โดย บูรณาการให้หลักสูตรต่างๆ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องในด้านต่างๆ โดยเน้นให้ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นความร่วมมือระหว่างสถาบันศึกษากับชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทรงศรี ตุ่นทอง และคณะ^๔ (๒๕๖๐) ทำการศึกษารูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนจังหวัดลพบุรีโดยใช้การปรับพฤติกรรมทางปัญญา พบว่ารูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนจังหวัดลพบุรี โดยใช้การปรับเปลี่ยน

^๔ ทรงศรี ตุ่นทอง และคณะ. (๒๕๖๐). รูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนจังหวัดลพบุรี โดยใช้การปรับพฤติกรรมทางปัญญา.วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๘(๒), ๖๕-๗๔.

พฤติกรรมทางปัญญา โดยมี ๔ ขั้นตอน คือ ๑) จัดกิจกรรมสร้างความตระหนัก ๒) การวางแผนพัฒนา
 สาธารณะ ๓) การดำเนินการตามแผน และ ๔) การสะท้อนตนเองเพื่อการปรับปรุงตนเอง โดยในขั้นตอนการ
 วางแผนพัฒนาจิตสำนึก สาธารณะเน้นการชี้แนะการให้ขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ผลการประเมินรูปแบบ
 ๆ พบว่า โดยภาพรวมจิตสำนึกสาธารณะของเยาวชนหลังใช้สูงกว่าก่อนใช้รูปแบบฯ อย่างมีนัยส าคัญทางสถิติ
 ที่ระดับ .๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของ ส่วนรวม และด้านการ
 เคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมของเยาวชน หลังใช้สูงกว่าก่อนใช้รูปแบบฯ อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ
 .๐๕ ส่วนด้านการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวมของเยาวชนหลังใช้กับ ก่อนใช้
 รูปแบบฯ ไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระใบฎีกากิตติพงษ์ สีสสุโท และคณะ^๖ (๒๕๖๐)
 ทำการศึกษาการพัฒนาแบบพุทธจิตวิทยาชุมชนในการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ” พบว่า
 นักเรียนมีความรู้เข้าใจ หลักการ วิธีการ พัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หลังจาก
 การเข้าฝึกอบรมโครงการ แล้วนักเรียนมีแรงจูงใจเกิดความตระหนักรู้เห็นความส าคัญของป่าไม้ โดยใช้เทคนิค
 U-B-P-P-D สามารถช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมากขึ้น คือ ๑.เข้าใจปัญหา ๒.
 ใช้หลักพุทธจิตวิทยาในการจัดการป่าชุมชน ๓.อบรมให้ความรู้ ๔.ขั้นพัฒนาการจัดการป่าชุมชน ได้สอดแทรก
 เทคนิคยุทธวิธีการนำเปลี่ยน เพื่อโน้มน้าวจิตใจและสร้างทัศนคติใหม่ ต่อการ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของ
 ชุมชน เพื่อความสามัคคีเกิดประสิทธิผลแรงจูงใจในการพัฒนาป่า ชุมชนด้วยความเต็มใจ และหันมาให้
 ความสำคัญกับการจัดการป่าแบบพุทธจิตวิทยาชุมชน โดย การกำหนดบทบาท และหน้าที่ในการจัดการป่า
 ชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาภคญาณ กิตติโสภโณ (แซ่หลี่) ดร. ^๗(๒๕๕๘). การสร้างความ
 ประองตอสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า ๑) การสร้างความประองตอสมานฉันท์นั้น เริ่มจากการสร้าง
 ความประองตอในจิตใจของแต่ละคนก่อน เพื่อสร้างสันติภาพสู่สังคมภายนอก โดยใช้หลักการเข้าใจ เข้าถึง
 และพัฒนาส่วนกระบวนการสร้างความประองตอสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านศีล ๕ จังหวัด
 พระนครศรีอยุธยา ใช้หลักการบริหารโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ คือ การวางแผน (Planning) การจัด
 หน่วยงาน (Organizing) การจัดสายงานและการจัดตัวบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การ
 ประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และ งบประมาณ (Budgeting) โดยผู้นำชุมชน
 จะต้องยึดหลักการสร้างความประองตอสมานฉันท์ ๖ ประการคือหลักความถูกต้อง หลักความเหมาะสม หลัก
 ความบริสุทธิ์ หลักความยุติธรรม หลักพรหมวิหารธรรมและหลักความเสียสละ จะทำให้เกิดบรรยากาศแห่ง
 ความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ๒. แนวทางการสร้างความประองตอสมานฉันท์ ด้วยการ
 ขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๔ กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์ที่หนึ่ง
 จัดตั้งศูนย์อำนวยการกลาง และศูนย์อำนวยการความสะอาดระดับชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เช่น มีวัสดุอุปกรณ์ใน
 การบันทึกและจัดเก็บข้อมูล เป็นศูนย์ประสานงานและขับเคลื่อนโครงการ มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
 กลยุทธ์ที่สอง จัดอบรมประชาชน สร้างความรู้ความเข้าใจในการรักษาศีล ๕ รวมถึงสถานศึกษาหน่วยงาน

^๖ พระใบฎีกากิตติพงษ์ สีสสุโทและคณะ. (๒๕๖๐). การพัฒนาแบบพุทธจิตวิทยาชุมชนในการสร้างจิต
 สำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ๑๓(๑). ๒๖-๓๙.

^๗ พระมหาภคญาณ กิตติโสภโณ (๒๕๕๘) “การสร้างความประองตอสมานฉันท์ด้วยการขับเคลื่อนโครงการ
 หมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ตีพิมพ์ในวารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์” ,ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓,
 (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๙). หน้า ๕๕-๖๒.

ราชการ โรงงาน และชุมชนอย่างต่อเนื่อง จัดทำเอกสาร แผ่นพับและสื่อการสอนเพื่อเผยแพร่โครงการให้ทั่วถึง และขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ระดับ ๒ อย่างต่อเนื่อง ตามนโยบายของ (ข)คณะสงฆ์ กลยุทธ์ที่สาม พัฒนาศักยภาพของบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ และสร้างจิตอาสาในการปฏิบัติงานให้เพิ่มมากขึ้น เน้นการประสานงานระหว่างบ้าน วัด และชุมชน (บวร) และกลยุทธ์ที่สี่ สร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการที่มีคุณภาพ ขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาของจังหวัด เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย เป็นต้น ในการช่วยสร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลที่มีคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ มีการรายงานผลการดำเนินงานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

โดยมีแนวทางการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดอง สมานฉันท์ในสังคมไทย ๗ ประการ ดังนี้

๑. ต้องเน้นศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนแบบกลุ่ม การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อดึงความเป็นชุมชน เอาไว้ เริ่มสร้างข้อตกลงร่วมกันของเยาวชนและคนในชุมชน

๒. ต้องวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนแบบชุมชน ที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ค่านิยมท้องถิ่นของประชาชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชน ปัจจัยภายนอก เช่น การเรียนรู้ของบุคคล การอบรม การเรียนรู้ ผู้นำครอบครัว/ชุมชน โครงการในพื้นที่เริ่มสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนและคนในชุมชน ตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๓. ต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกแบบชุมชนให้เกิดขึ้น โดยการการสร้างและส่งเสริมผู้นำในชุมชน ให้กลับไปเน้น เรื่องของประสบการณ์ร่วม การเรียนรู้ของบุคคล การอบรม การเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ หมู่บ้าน วัฒนธรรมหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรัก ความ ภาคภูมิใจ และห่วงใยในวัฒนธรรมของตน เมื่อมี จิตสำนึกทางวัฒนธรรม เอกลักษณะ ความเป็นตัวของ ตัวเอง และการเคารพในตัวเองก็เกิดขึ้น

๔. ต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำหรือต่อยอดจิตสำนึกแบบชุมชนนี้ ผ่านปัญญาชนท้องถิ่น นักวิชาการในเมือง นักพัฒนา คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน เพื่อสืบทอด จิตสำนึกของชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อไป โดยการเริ่มการรวมกลุ่มหรือจัดตั้งองค์กรของเยาวชนและคนในชุมชน

๕. ต้องมีการรวมกลุ่ม รวมตัวกันของชาวบ้าน เพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนในชุมชน ในรูปของการจัดการองค์กร เช่น สมาคมไทคำพิจิตร กลุ่มวิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อ ต่อรองกับสถาบัน ภายนอกชุมชน

๖. ต้องมีการประสานงาน มีการปรับปรุงการบริหารจัดการในชุมชน ทางด้านวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน และ ระหว่างหมู่บ้านกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมและต่าง สังคม เพื่อสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนและ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

๗. ชุมชนจะต้องมี การเพิ่มกิจกรรมใน ชุมชน มีความสัมพันธ์ และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ต้องดูแล รักษาไม่ทำลายล้างธรรมชาติอย่างการพัฒนา

ภาพที่ ๕.๑ พลังบวร : การสร้างจิตสำนึก แห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๕.๓ ข้อเสนอแนะการวิจัย

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ในการนำพลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ ในสังคมไทย ดังนี้

๑) การศึกษาวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงยังมีองค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โรงเรียนผู้สูงอายุ จึงควรที่จะมีการศึกษาวิจัยถึงการบูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ในการสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๒) ประการสำคัญของการกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย อยู่ที่การศึกษาริบทของพื้นที่และวิเคราะห์ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวร ซึ่งจากการวิจัยพบว่า ปัจจัยภายใน ๑. แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ๒. ค่านิยมท้องถิ่นของประชาชน ๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้าน ปัจจัยภายนอก ๔. การเรียนรู้ของบุคคล เช่นการอบรม การเรียนรู้ ๕. ผู้นำครอบครัว/ชุมชน ๖. โครงการในพื้นที่ ดำเนินการของประชาชน จะส่งผลต่อ กระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยซึ่งอาจส่งผลกระทบในระยะยาว

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรในพื้นที่ที่สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปศึกษาและประยุกต์ใช้เพื่อ ดำเนินการจัดกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๒) วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการบูรณาการเสริมสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๓) จากผลการวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงขอเสนอให้ภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาคราชการ องค์กรบริหารส่วนตำบลทุกแห่ง ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ร่วมสนับสนุน ขับเคลื่อนและเสริมสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

๑) เนื่องจากพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ศึกษาเฉพาะพลังบวร:การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ในพื้นที่ ภาคเหนือ บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ภาคกลาง บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านศิลา หมู่ ๑ ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปจึงควรเป็นการศึกษาวิจัย ในพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๔๐). **กระบวนการพัฒนาเพิ่มสะสมงานของนักเรียน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กรรยา พรรณา. (๒๕๕๙). **จิตสาธารณะ...สร้างได้ ง่ายนิดเดียว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กอบรัตน์ เรืองพกา; อารมณี สุวรรณपाल; และ ประภาพรรณ เอี่ยมสุภาชาติ. (๒๕๓๒). **เอกสารการสอนชุดวิชาฝึกอบรมครูและผู้เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย หน่วยที่ ๑๑ ๑๕**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- กนิษฐา นิต์สันพัฒนา; และคณะ. (๒๕๔๑). **จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กฤษติน สุขศิริ (๒๕๑๙) **ความขัดแย้งทางการเมืองในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สำนักหอสมุด กรุงเทพฯ
- เกษม ศิริสัมพันธ์. “**วัฒนธรรมการเมือง**”. (๒๕๔๘). เนชั่นสุดสัปดาห์ ๑๑ (๕๕๓) ๖ มกราคม ๒๕๔๖ :๒๔ อ้างไว้ใน บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- กัลยากร วรกุลสถฐานีย์ (๒๕๕๓) **การโฆษณาเบื้องต้น** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (๒๕๔๓). **จอมปราชญ์นักการศึกษา**. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมิเดีย.
- คะนิง เทวฤทธิ์. (๒๕๕๙). **การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกรักท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโดยใช้กระบวนการทางสังคม**. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- จรรยา สุวรรณทัต. (๒๕๓๕). **ประมวลบทความวิชาการฉบับพิเศษ. พ.ศ. ๒๕๒๕ – ๒๕๓๕**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จิตสำนึกเส้นทางสู่ประชาคม. (๒๕๔๒, กรกฎาคม – กันยายน). สื่อพลัง. ๗(๓): ๓ – ๑๙.
- จิราภรณ์ ไชยมล. (๒๕๖๑). **การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างจิตสาธารณะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต ๒**. Journal of Education Mahasarakham University. ๑๓(๒), ๗๘-๙๑.
- จิรวรรณ คุ่มพร้อม สาลีพันธ์ (๒๕๖๐) **การพัฒนาการบริหารจัดการขยะที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเชิงท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอเกาะสมุย โดยใช้การสอนแบบทีม บทความในวารสารบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสวนดุสิต กรุงเทพฯ**
- ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. (๒๕๔๒, กรกฎาคม - กันยายน). **Chaos Theory กับจุดเปลี่ยนสังคมไทย**. สื่อพลัง. ๗(๓): ๒๑ – ๒๗.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (๒๕๕๒). **สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ**. กรุงเทพฯ: วี พรินทร์ (๑๙๙๑).

ชาย โปธิสิตา; และคณะ. (๒๕๔๐). จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ :ศึกษากรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัย.

นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ชลัท ประเทืองรัตนา (๒๕๕๕). การสร้างความปรองดอง กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า

ณัฐภรณ์ หลาวทอง. (๒๕๕๖). การประเมินจิตพิสัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ณัฐวดี ดวงใจ. (๒๕๖๐). การเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางเพื่อเสริมสร้าง จิตสำนึก
วัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง. วิทยานิพนธ์ศึกษา ศาสตรมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ณัฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. (๒๕๕๙). ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึกการสร้างจิตสำนึกและการปลูกฝังจิตสำนึก.

[เว็บไซต์] สืบค้นจาก<http://nattawatt.blogspot.com/๒๐๑๖/๑๒/consciousness.html>

ทรงศรี ตุ่นทอง และคณะ. (๒๕๖๐). รูปแบบการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะสำหรับเยาวชนจังหวัดลพบุรี

โดยใช้การปรับพฤติกรรมทางปัญญา.วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๘(๒), ๖๕-๗๔.

ทวีโรจน์ กล้ากลุ่มจิตต์. (๒๕๔๙). ชุมนางโชน:ตำนานแห่งความซื่อสัตย์ จงรักภักดี จนได้รับพระราชทาน
บรรดาศักดิ์ เบื้องหลังความสำเร็จ พระราชวังบนเขา พระนครคีรี ผู้ที่โปรดปรานของ รัชกาลที่ ๔
และรัชกาลที่ ๕ .เพชรบุรี. เพชรภูมิการพิมพ์.

ทิตนา แคมมณี. (๒๕๔๖). การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม :จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ
: เมธีทีปส์.

ธนาวุฒิ ชินฮาด. (๒๕๕๖). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

(วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ธเนศวร์ เจริญเมือง. ๒๕๔๘. ๑๐๐ ปีการปกครองท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.

ดวงเดือน พันธมนาวิน. (๒๕๓๘). ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม การวิจัยและการพัฒนาบุคคล. โครงการ

ส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

ถนอม คงยิ้มละมัย, (ผู้บรรยาย). (๒๕๖๓). การเสวนาเรื่อง ผ้าทองและการพัฒนาอัตลักษณ์ผ้าชาติพันธุ์ใน

จังหวัดเพชรบุรี. เพชรบุรี: [วิดีโอไฟล์] สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.

บุญสม หารษาศิริพจน์. (๒๕๔๒, มกราคม). จิตสำนึก. วารสารวิชาการสภาอาจารย์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๔(๑): ๗๑ - ๗๓.

บุญยงค์ เกตุเทศ. (๒๕๕๔). "ไทดำ" เมืองแก่ง "ทรงดำ" ถิ่นสยาม จากหนองแฮดถึ'หนองปรัง. กรุงเทพฯ:
อินทนิล.

ปรีดา รอดนวล. (๒๕๖๐). จิตสำนึกเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนในบริบทสังคมไทย.[เว็บไซต์] สืบค้น

จาก <http://preedar.blogspot.com/๒๐๑๒/๑๑/blog-post.html>.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (๒๕๕๑). ข้าราชการไทย: ความสำนึกและอุดมการณ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ (๒๕๕๘) “การสร้างความปลอดภัยของสมานฉันท์ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้าน
รักษาศิล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ตีพิมพ์ใน “วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์” ,ปีที่ ๕
ฉบับที่ ๓, (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๙). หน้า ๕๕-๖๒.

พระมหาประกาศิต สิริเมธ (ฐิติปสิทธิกร) (๒๕๖๐) การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนา
ชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

พรพิชญ์ วิริยากุลภัทร์. (๒๕๕๓). ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของ นักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนธิดาแม่พระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พลเดช ปิ่นประทีป. (๒๕๕๒). จิตอาสา. [เว็บไซต์] สืบค้นจาก <http://www.ldinet.org>

/๒๐๐๘/index.php?option=com_content&task=view&id=๕๒๒&Itemid=๔๐

พระใบฎีกากิตติพงษ์สีล สุโทธและคณะ. (๒๕๖๐). การพัฒนารูปแบบพุทธจิตวิทยาชุมชนในการสร้างจิตสำนึก
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ.วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ๑๓(๑).๒๖-๓๙.

พิศอำไพ สมความคิด. (๒๕๕๘). จิตสำนึกของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชัน
กรณีศึกษา ประชาชนที่อาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วม ในการป้องกันและปราบปรามการ คอร์รัป
ชัน. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พิพิธภัณฑสถานธนอม เลขที่ ๘/๑ หมู่ ๑ บ้านหนองจิก ต.หนองปรุง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี ๗๖๑๔๐

โทรศัพท์ ๐๘๑-๗๙๑-๗๖๖๑ , ๐๘๔-๐๔๔-๐๙๙๕ เว็บไซต์: <http://thaisongdum.org>

เพชรดา เพ็ชรรัตน์. (๒๕๖๑). ไทยทรงดำในจังหวัดเพชรบุรี. สืบค้น ๒๐ เม.ย. ๒๕๖๓.

จาก <http://web๒.stou.ac.th/oce/edupark>

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม; และ สังคม สัจจร. (๒๕๔๓). สำนักไทยที่พึงปรารถนา. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์เดือนตุล.

ภาคภูมิ นิ่งทองคำ (๒๕๕๘) การนำนโยบายการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูปไปปฏิบัติของ
จังหวัดนครปฐม ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒
เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๘

ภิรมย์ เอี่ยมสำอางค์. (๒๕๕๖). การวิเคราะห์องค์ประกอบจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของ นักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ ๕ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์. วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

ภัทรภร สีทองดี. (๒๕๖๑). การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมจิตสาธารณะของนิสิตในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ :
กรณีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. (๒๕๕๘). **พันธุมิเพชรบุรี**. เพชรบุรี. เพชรภูมิการพิมพ์.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. สถาบันวิจัยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). **ที่ระลึก งานไททรงดำรวมใจเทิดไท้
พระจอมเกล้า**. เพชรบุรี. เพชรภูมิการพิมพ์.

มัลลิกา มัติโก. (๒๕๔๑). จิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ปริญญา นิพนธ์.** ศษ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล (ศาลายา). ถ่ายเอกสาร.
- ยุทธนา วรณปิติกุล. (๒๕๔๒). **สำนักพลเมือง : ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาคม.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม.
- ยุทธ จีนาและคณะ (๒๕๖๐) “รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม ๑๒ ประการ : กรณีศึกษาโครงการบวรสันติสุข องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัด เชียงใหม่” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ ๖ ารุณี ๕ ัยอำมาตย์. ๒๕๕๐. จิตสำนึกของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่มีต่อแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัฐจวน อินทรกำแหง. (๒๕๓๙). **วรรณกรรมวิจารณ์.** กรุงเทพฯ: ต้นอ้อแถมมี.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๓๘). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์. ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร (๒๕๔๖: ๒ – ๓)
- ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร; และคณะ. (๒๕๔๗). รูปแบบการพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาให้มี จิตสาธารณะ : การศึกษาระยะยาว. ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเนื่องในวัน สถาปนาสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ครบรอบ ๔๙ ปี. หน้า ๑ – ๓. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิทยาลัยครูเพชรบุรี. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม. (๒๕๓๕). **เทศกาลงานประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน.** เพชรบุรี. วิทยาลัยครูเพชรบุรี.
- วิรัตน์ คำศรีจันทร์. (๒๕๔๔). จิตสำนึกพลเมืองในบริบทสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรดุษฎี บัณฑิต (ประชากรศึกษา). (ม.ป.ป.). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (๒๕๔๗, พฤศจิกายน - ธันวาคม). มศว พลวัตร. ๑(๑): ๒ – ๓.
- ศรุต โพร้ไท. (๒๕๕๕). **การแปรเปลี่ยนภูมิทัศน์วัฒนธรรมลาวโซ่งหนองปรงที่ว่างอันเกี่ยวเนื่องกับ ประเพณี.** กรุงเทพฯ. ปี.ปี. การพิมพ์และบรรจุภัณฑ์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). **เครื่องแต่งกายไทดำและไทยทรงดำ.** สืบค้น ๕ เม.ย. ๒๕๖๓. จาก <https://thehumans.sac.or.th>
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (๒๕๕๕). **พิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย.** สืบค้น ๕ เม.ย. ๒๕๖๓. จาก <https://db.sac.or.th/museum>
- ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี หมู่ ๕ ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ๗๖๑๑๐ โทรศัพท์: ๐๓๒-๕๖๑-๒๐๐๐ (ศิริพร พูลสวัสดิ์) เว็บไซต์: <http://khaoyoi-thaisongdam.com/index.asp>
- ศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. (๒๕๕๕). **ลักษณะการแต่งกายและทรงผม.** สืบค้น ๒๐ เม.ย. ๒๕๖๓. จาก <https://khaoyoi-thaisongdam.com>

- ศักดิ์ชัย นิรัฐทิว. (๒๕๔๑, พฤศจิกายน). **บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการศึกษาเพื่อความเป็น
ประชาสังคม**. ASAHIL THAILAND JOURNAL. ๑(๑): ๕๒ – ๖๙.
- สถาบันพระปกเกล้า. (๒๕๔๔). **เทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง**.
กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนาสถาบันพระปกเกล้า.
- สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. (๒๕๔๐). **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทย
โข่ง**. นครปฐม. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมพงษ์ สิงหะพล. (๒๕๔๒, มิถุนายน – ตุลาคม). **ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่**. สี่มาจารย์. ๑๓(๒๗):
๑๕ – ๑๖.
- สยามรัฐ เรืองนาม. (๒๕๔๒). **ความรู้ทางการเมืองและการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองกับความสำนึก
เชิงสังคมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดกาญจนบุรี**. **วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต** (สาขารัฐศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สอ เสถบุตร. (๒๕๓๐). **New Model English – Thai Dictionary**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สตีร ธนาธิโชติ (๒๕๕๕). **การสร้างความเข้มแข็งให้แก่พรรคการเมืองไทย**. ม.ป.ท.: สถาบันพระปกเกล้า,
สำนักวิจัยและพัฒนา.
- สารานุกรมไทดำล้ำค่า. (๒๕๔๗). เพชรบุรี. **เพชรภูมิการพิมพ์**.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (๒๕๔๒). **วาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤตเพื่อฟื้นฟูชาติ**.
กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. (๒๕๔๔). **การปลูกฝังเด็กปฐมวัยให้รักสิ่งแวดล้อมด้วย แบบฝึกกิจกรรมการบ้าน
และการปฏิบัติจริง**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สาขาการศึกษาปฐมวัย
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุชาดา จักรพิสุทธิ์. (๒๕๔๔, กรกฎาคม). **จิตสำนึกสาธารณะ**. ศิลปวัฒนธรรม. ๒๒ (๙): ๒๒ – ๒๓
- สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ (๒๕๕๕) **สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย พิมพ์พิมพ์ครั้งที่ ๒ พิมพ์ลักษณ์**
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสายธารประชาธิปไตย
- สุนทรี ผาตินาวิน. (๒๕๕๘). **ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนวตามเทคนิคตัวแบบเพื่อพัฒนาพฤติกรรม ความมี
จิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนแสนสุข จังหวัดชลบุรี**.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- หฤทัย อัจปุระ. (๒๕๔๔). **ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิต
และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล**.
วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. (โสตทัศนศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ใหญ่ เตมีย์ ๒๕๕๔ (๒๕๔๔) **การสร้างความปลอดภัยทางการเมืองของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ
[รสช.] ในประเทศไทย**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/กรุงเทพฯ
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดเพชรบุรี. (๒๕๕๑). **เพชรบุรีเมืองงาม: งามวัฒนธรรมประเพณีการเล่น
พื้นบ้าน**. เพชรบุรี. องค์การบริหารส่วนจังหวัดเพชรบุรี.

อดิศร ศรีเสาวนันทน์. (๒๕๕๕). **ลาวโซ่ง เครื่องใช้ งานจักสาน. กบกับการเปลี่ยนแปลง.** กรุงเทพฯ. อุษาคเนย์.
 อดิเทพ ไชยสิทธิ์.(๒๕๕๕) “กระบวนการปรองดองจะเกิดขึ้นได้หรือไม่” แหล่งที่มา :

<http://www.enlightened-jurists.com>.

อนุศิษฐ์ ปลั่งแสงไพฑูรย์. (๒๕๕๙). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามกฎหมายการป้องกันมลพิษของ ตลาดน้ำ
 ดำเนินสะดวก. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.**

อริสา สุขสม. (๒๕๕๔). **การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อชุมชน.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจ บัณฑิตย์.
 อรุณรุ่ง ปภาพสิขุ และคณะ (๒๕๕๕) **รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน กองบรรณาธิการวารสาร
 วิจัยราชภัฏพระนครสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร**

อุดมพงษ์ เกศศรีพงษ์ศา และคณะ. (๒๕๖๐). **รูปแบบการสร้างจิตสำนึกท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่าง
 ยั่งยืนตำบลโคกกลางอำเภอปลาปากจังหวัดบุรีรัมย์.วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัย
 ราชภัฏบุรีรัมย์. ๑๒(๑), ๕๙-๗๑.**

อุทยานวิทยาศาสตร์ประเทศไทย. (ม.ป.ป.). **คลังทรัพยากรการศึกษาแบบเปิด.** สืบค้น ๒๐ เมษายน ๒๕๖๓.
 จาก <https://oer.learn.in.th>

อัคพงษ์ สุขมาตย์. (๒๕๕๓). **การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษา
 ปีที่ ๔ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา. ปรียนุญานิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ.**

Kyung Moon Hwang. 2003. “Kwangju: The Historical Watershed.” In Contentious Kwangju: The
 May 18 Uprising in Korea’s Past and Present, eds. Gi-Wook Shin and Kyung Moon
 Hwang. New York: Roman & Littlefield.

Raj, M. (1996). **Consciousness. Encyclopedia Dictionary of Psychology and Education.**
 New Delhi: Anmol.

Sills, D.L. (1972). **Leadership International Encyclopedia of the Social Sciences.**
 New York. The Macmillan & The Free Press.

ออนไลน์

<https://www.youtube.com/watch?v=๘DJDOYMD๐zM> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๓

ผนวก ก
เครื่องมือวิจัย

ฉบับที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)
เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interview)

ฉบับที่ ๒ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

ฉบับที่ ๓ แบบบันทึกคำถามการเจาะลึก

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง “พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

โดยมีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๒. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๓. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๑. ประวัติชุมชน/วัด มีความเป็นมาอย่างไร

---

๒. สภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยควรเป็นอย่างไร

๒.๑. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา/วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ภายในชุมชนมีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไร

๒.๒ กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ มีกฎกติกา ภายในชุมชนมีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไร

๒.๓ กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนมีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไร

๒.๔ กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อการรับผิดชอบทางสังคม มี ภายในชุมชนมีกฎกติกา อะไรบ้าง และเป็นอย่างไร

---

๓. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดอง
สมานฉันท์ในสังคมไทยเป็นอย่างไร

๓.๑ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนอย่างไรบ้าง

๓.๒ ค่านิยมท้องถิ่นของประชาชนส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนอย่างไรบ้าง

๓.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้านเขาเขียวส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของ
ประชาชนอย่างไรบ้าง

๓.๔ การเรียนรู้ของบุคคล เช่นการอบรม การเรียนรู้ ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกอย่างไรบ้าง

๓.๕ ผู้นำครอบครัวส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนอย่างไรบ้าง

๓.๖ โครงการในพื้นที่ดำเนินการของประชาชน ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนอย่างไร
บ้าง

---

๔. การส่งเสริมกระบวนการตามหลักบรรพเพื่อสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่ง
ความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยควรทำอย่างไรบ้าง

๔.๑ การสร้างสังคมแห่งการปรองดองสมานฉันท์ตามหลักบรรพเป็นควรอย่างไรบ้าง

๔.๒ ท่านมีวิธีการสร้างจิตสำนึกของประชาชน เยาวชน ตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความ
ปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยอย่างไร

๔.๓. ท่านมีปัญหาและอุปสรรคพร้อมทั้งข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

ขอขอบพระคุณท่านที่ให้สัมภาษณ์
พระปลัดอนุชาติ นรินโทและคณะ
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

เรื่อง “พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

โดยมีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาสภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๒. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย ๓. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๑. ประวัติชุมชน/วัด มีความเป็นมาอย่างไร

-----

๒. สภาพจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยควรเป็นอย่างไร

๒.๑. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา/วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ภายในชุมชนมีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไร

๒.๒ กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ มีกฎกติกา ภายในชุมชนมีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไร

๒.๓ กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมหรือกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำรงชีวิต ภายในชุมชนมีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไร

๒.๔ กิจกรรมการสร้างจิตสำนึกต่อการรับผิดชอบต่อสังคม มี ภายในชุมชนมีกฎกติกา อะไรบ้าง และเป็นอย่างไร

-----

๓. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดอง
สมานฉันท์ในสังคมไทยเป็นอย่างไร

๓.๑ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนอย่างไรบ้าง

๓.๒ ค่านิยมท้องถิ่นของประชาชนส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนอย่างไรบ้าง

๓.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้านเขาเขียวส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของ
ประชาชนอย่างไรบ้าง

๓.๔ การเรียนรู้ของบุคคล เช่นการอบรม การเรียนรู้ ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกอย่างไรบ้าง

๓.๕ ผู้นำครอบครัวส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนอย่างไรบ้าง

๓.๖ โครงการในพื้นที่ดำเนินการของประชาชน ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนอย่างไร
บ้าง

---

๔. การส่งเสริมกระบวนการตามหลักบรรพเพื่อสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่ง
ความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยควรทำอย่างไรบ้าง

๔.๑ การสร้างสังคมแห่งการปรองดองสมานฉันท์ตามหลักบรรพเป็นควรอย่างไรบ้าง

๔.๒ ท่านมีวิธีการสร้างจิตสำนึกของประชาชน เยาวชน ตามหลักบรรพเพื่อสร้างสังคมแห่งความ
ปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยอย่างไร

๔.๓. ท่านมีปัญหาและอุปสรรคพร้อมทั้งข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

ขอขอบพระคุณท่านที่ให้สัมภาษณ์
พระปลัดอนุชาติ นรินโทและคณะ
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

กรอบคำถามวิจัย
กรอบคำถามสานเสวนา
เรื่อง

**“สานเสวนาเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึก
ของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย”**

**๑. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความปรองดอง
สมานฉันท์ในสังคมไทย**

- ๑) การดำเนินการโครงการ กิจกรรมตามหลักบรรทัดฐานในพื้นที่มีอะไรบ้าง
- ๒) การวางจิตสำนึกของประชาชน ส่วนราชการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ดูแล รักษา และใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ควรมีทิศทางแบบใด
- ๓) การบูรณาการความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ส่วนราชการในพื้นที่เพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ควรเป็นอย่างไรในพื้นที่

๒. “การมีส่วนร่วม” ความปรองดองสมานฉันท์ : พลังบวรในสังคมไทย

- ๑) การมีส่วนร่วมของบ้าน วัด ส่วนราชการ สะท้อนผ่านคำขวัญ “ไม่เฝงพันธุติ สตรีผิวขาว กลองยาวดั่งโด่ง ไทโชนทรงดคำ วัฒนธรรมโบราณ” มีอะไรบ้าง
- ๒) กระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบรรทัดฐานสะท้อนผ่านคำขวัญ “ไม่เฝงพันธุติ สตรีผิวขาว กลองยาวดั่งโด่ง ไทโชนทรงดคำ วัฒนธรรมโบราณ” มีขั้นตอนเป็นอย่างไรบ้าง และอนาคตควรเป็นอย่างไร
- ๓) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักบรรทัดฐานเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย สะท้อนผ่านคำขวัญ “ไม่เฝงพันธุติ สตรีผิวขาว กลองยาวดั่งโด่ง ไทโชนทรงดคำ วัฒนธรรมโบราณ” เพื่อก่อให้เกิดรายได้กับชุมชนควรทำอะไรก่อนอะไรหลัง

๓. พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

- ๑) สถานการณ์ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านพี่น้องไทดำเฝงรอบกับความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด
- ๒) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดฐานภายใต้บริบท และเงื่อนไขของพื้นที่มีอะไรบ้าง
- ๓) การเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบรรทัดฐานเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยสะท้อนผ่านคำขวัญ “ไม่เฝงพันธุติ สตรีผิวขาว กลองยาวดั่งโด่ง ไทโชนทรงดคำ วัฒนธรรมโบราณ” ของส่วนราชการต่างๆ ในฐานะที่จะหนุนเสริมชุมชนได้มากน้อยเพียงใด

ขอเจริญพรขอบคุณ/ขอใจที่ท่านให้ข้อมูลในครั้งนี้

พระราชสิทธิเวที, รศ. ดร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

แบบบันทึกคำถามการจัดเวที

พลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๑) สถานการณ์ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านพี่น้องไทดำไผ่รอบกับความเป็นไปได้ในการจัดการ
ห้องที่เยาวชนมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

---

๒) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรภายใต้บริบท และเงื่อนไขของ
พื้นที่มีอะไรบ้าง

---

๓) การเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่ง
ความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยสะท้อนผ่านคำขวัญ “ไม่เฝ่พันธุ์ดี สตรีผิวขาว กลองยาวดั่งโต้ง ไทโห่ง
ทรงดำ วัฒนธรรมโบราณ” ของส่วนราชการต่างๆ ในฐานะที่จะหนุนเสริมชุมชนได้มากน้อยเพียงใด

ขอขอบพระคุณท่านที่ให้สัมภาษณ์
พระปลัดอนุชาติ นรินโท และคณะ
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

ผนวก ข

หนังสือเชิญ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ที่ อว ๘๐๖๕.๒/๐๑๐๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ต.บ้านบึง อ.เมือง จ.พิจิตร
๖๖๐๐๐

๑ กันยายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอให้ศาลาประชาคมหมู่บ้าน และขอเชิญประชาชนในหมู่บ้านเข้าร่วมกิจกรรมสานเสวนา

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ ๑ ฉบับ

เนื่องด้วย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้รับทุนวิจัยจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ในชุดโครงการเรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ในการจัดกิจกรรมสานเสวนาเพื่อส่องสะท้อนผ่านเรื่องเล่า “คน ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า” และเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์

ดังนั้นวิทยาลัยสงฆ์พิจิตรจึงขอให้ศาลาประชาคมหมู่บ้าน และขอเชิญประชาชนในหมู่บ้านเข้าร่วมสานเสวนา ในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เวลา ๑๓.๐๐ น. ถึง ๑๖.๓๐ น.

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาและอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

พระราชสิทธิเวที, รศ.ดร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

สำนักวิชาการ ๐๕๖-๖๑๙-๗๑๑ ต่อ ๑๗

ติดต่อประสานงาน นายปริญญา นิกฤกุล อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

ติดต่อ ๐๘๓-๓๓๙-๗๑๙๗

นายคณพล ภัคดี นักวิชาการศึกษา

ติดต่อ ๐๙๒-๔๙๗-๘๕๕๑

ที่ อว ๘๐๖๕.๒/๐๑๐๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ต.บ้านปุง อ.เมือง จ.พิจิตร
๖๖๐๐๐

๑ กันยายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากร

เจริญพร ผู้อำนวยการศูนย์ป่าไม้อุทัยธานี

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ ๑ ฉบับ

กรอบคำถามการสานเสวนา ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ในชุดโครงการเรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ในการจัดกิจกรรมสานเสวนาเพื่อส่องสะท้อนผ่านเรื่องเล่า “คน ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า” และเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ บ้านเขาเขียว หมู่ที่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เวลา ๑๓.๐๐ น. - ๑๕.๐๐ น.

ทั้งนี้วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้เล็งเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในประเด็นดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเพื่อเป็นวิทยากรในวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

จึงเจริญพรมามาเพื่อพิจารณาและอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

พระราชสิทธิเวที, รศ.ดร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

สำนักวิชาการ ๐๕๖-๖๑๙-๗๑๑ ต่อ ๑๗

ติดต่อประสานงาน นายปริญญา นีกรกุล อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ติดต่อ ๐๘๓-๓๓๙ ๗๑๑๗

นายตฤพล ภัคที นักวิชาการศึกษา ติดต่อ ๐๙๒-๔๙๗-๘๕๙๑

ที่ อว ๘๐๖๕.๒/๐๑๐๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ต.บ้านปุง อ.เมือง จ.พิจิตร
๖๖๐๐๐

๑ กันยายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากร

เจริญพร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลระบำ หมู่ที่ ๑๔ บ้านเขาเขียว

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ ๑ ฉบับ

กรอบคำถามการสานเสวนา ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ในชุดโครงการเรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ในการจัดกิจกรรมสานเสวนาเพื่อส่องสะท้อนผ่านเรื่องเล่า “คน ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า” และเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ บ้านเขาเขียว หมู่ที่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เวลา ๑๓.๐๐ น. - ๑๕.๐๐ น.

ทั้งนี้วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้เล็งเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในประเด็นดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเพื่อเป็นวิทยากรในวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

จึงเจริญพรมามาเพื่อพิจารณาและอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

พระราชสิทธิเวที, รศ.ดร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

สำนักวิชาการ ๐๕๖-๖๑๙-๗๑๑ ต่อ ๑๗

ติดต่อประสานงาน นายปริญญา นีกรกุล อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ติดต่อ ๐๘๓-๓๓๙ ๗๑๑๗

นายตฤพล ภัคที นักวิชาการศึกษา ติดต่อ ๐๙๒-๔๙๗-๘๕๙๑

ที่ อว ๘๐๖๕.๒/๐๑๐๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ต.บ้านปุง อ.เมือง จ.พิจิตร
๖๖๐๐๐

๑ กันยายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากร

เจริญพร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลระบำ หมู่ที่ ๑๔ บ้านเขาเขียว

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ ๑ ฉบับ

กรอบคำถามการสานเสวนา ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ในชุดโครงการเรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ในการจัดกิจกรรมสานเสวนาเพื่อส่องสะท้อนผ่านเรื่องเล่า “คน ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า” และเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ บ้านเขาเขียว หมู่ที่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เวลา ๑๓.๐๐ น. - ๑๕.๐๐ น.

ทั้งนี้วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้เล็งเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในประเด็นดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเพื่อเป็นวิทยากรในวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

จึงเจริญพรมามาเพื่อพิจารณาและอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

พระราชสิทธิเวที, รศ.ดร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

สำนักวิชาการ ๐๕๖-๖๑๙-๗๑๑ ต่อ ๑๗

ติดต่อประสานงาน นายปริญญา นีกรกุล อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ติดต่อ ๐๘๓-๓๓๙ ๗๑๑๗

นายตฤพล ภัคที นักวิชาการศึกษา ติดต่อ ๐๙๒-๔๙๗-๘๕๙๑

ที่ อว ๘๐๖๕.๒/๐๑๐๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ต.บ้านปุง อ.เมือง จ.พิจิตร
๖๖๐๐๐

๑ กันยายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากร

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ ๑ ฉบับ

กรอบคำถามการสานเสวนา ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ในชุดโครงการเรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ในการจัดกิจกรรมสานเสวนาเพื่อส่องสะท้อนผ่านเรื่องเล่า “คน ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า” และเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ บ้านเขาเขียว หมู่ที่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เวลา ๑๓.๐๐ น. - ๑๕.๐๐ น.

ทั้งนี้วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้เล็งเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในประเด็นดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเพื่อเป็นวิทยากรในวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาและอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

พระราชสิทธิเวที, รศ.ดร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

สำนักวิชาการ ๐๕๖-๖๑๙-๗๑๑ ต่อ ๑๗

ติดต่อประสานงาน นายปริญญา นิกกุล อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ติดต่อ ๐๘๓-๓๓๙ ๗๑๑๗

นายตฤพล ภัคที นักวิชาการศึกษา ติดต่อ ๐๙๒-๔๙๗-๘๕๙๑

ที่ อว ๘๐๖๕.๒/๐๑๐๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ต.บ้านปุง อ.เมือง จ.พิจิตร
๖๖๐๐๐

๑ กันยายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นวิทยากร

เจริญพร หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

สิ่งที่ส่งมาด้วย กำหนดการ ๑ ฉบับ

กรอบคำถามการสานเสวนา ๑ ฉบับ

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ในชุดโครงการเรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ในการจัดกิจกรรมสานเสวนาเพื่อส่องสะท้อนผ่านเรื่องเล่า “คน ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า” และเพื่อสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ บ้านเขาเขียว หมู่ที่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เวลา ๑๓.๐๐ น. - ๑๕.๐๐ น.

ทั้งนี้วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ได้เล็งเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในประเด็นดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเพื่อเป็นวิทยากรในวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

จึงเจริญพรมามาเพื่อพิจารณาและอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

พระราชสิทธิเวที, รศ.ดร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

สำนักวิชาการ ๐๕๖-๖๑๙-๗๑๑ ต่อ ๑๗

ติดต่อประสานงาน นายปริญญา นีกรกุล อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ติดต่อ ๐๘๓-๓๓๙ ๗๑๑๗

นายตฤพล ภัคที นักวิชาการศึกษา ติดต่อ ๐๙๒-๔๙๗-๘๕๙๑

กำหนดการ

สานเสวนา “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความ
ปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย”

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

วันอาทิตย์ ที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓

ณ บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

*****

วันอาทิตย์ ที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓

เวลา ๑๒.๐๐ น. คณะอาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต ประชาชนหมู่บ้านเขาเขียว ลงทะเบียน

เวลา ๑๒.๓๐ น. แนะนำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม

เวลา ๑๓.๐๐ น. สานเสวนา “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการ
สร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” ส่องสะท้อนผ่านเรื่องเล่า
“คน ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า”

วิทยากรร่วมสานเสวนาโดย

- ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
- ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
- ผู้อำนวยการศูนย์ป่าไม้อุทัยธานี
- นายอำเภอลานสัก
- หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง
- สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลระบำ หมู่ที่ ๑๔ บ้านเขาเขียว
- ผู้อำนวยการสถาบันธรรมชาตพัฒนา

ดำเนินรายการโดย นายปริญญา นีกรกุล อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

เวลา ๑๕.๐๐ น. กิจกรรมสานพลังเครือข่าย “๒ คืน ๑ วัน มหัศจรรย์ที่เขาเขียว”

- ออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน “๒ คืน ๑ วัน มหัศจรรย์ที่เขาเขียว”

เวลา ๑๖.๓๐ น. สรุปกิจกรรม/ปิดเวที/เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

หมายเหตุ กำหนดการนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

ติดต่อประสานงาน

นายปริญญา นีกรกุล ๐๘๓ ๓๓๙ ๗๑๙๗

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษานี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้
การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย
 ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive) ๓ พื้นที่จำนวนทั้งสิ้น ๔๕ รูป/คน

ภาคเหนือ

๑. พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่, กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) ๓ รูป/คน
  ๒. ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้าง
 ความปรองดอง ๔ คน
  ๓. ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย ๔ คน
  ๔. กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย ๔ คน
- บ้านไผ่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร จำนวน ๑๕ คน
 วัดไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน ๖ คน
๑. พระครูวิสิฐเวฬุวัน อายุ ๖๐ ปี
 ตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง
  ๒. กำนันสมชาย กิตต์ญาณ อายุ ๕๘ ปี
 ตำแหน่งกำนันตำบลไผ่รอบ
  ๓. นายสมทบ สอนราช อายุ ๔๗ ปี
 ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไผ่รอบ
  ๔. นายไพศาล สว่างจิตร์ อายุ ๖๒ ปี
 ตำแหน่งข้าราชการบำนาญ
  ๕. นางพรพรหม กิตต์ญาณ อายุ ๕๔ ปี
 ตำแหน่งสมาชิกสภาเทศบาลตำบลไผ่รอบ
  ๖. นางพุทไธ ออมสิน อายุ ๖๕ ปี
 ตำแหน่งอดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑ ตำบลไผ่รอบ (บ้านโคกโพธิ์)

สวัสดีครับ และใน ๑๑ เดือน
น. ๑๖๗
น. ๑๖๗

๗. การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนรูปร่างหน้าตาควรเป็นอย่างไร

- คน, คน, คน, คน, คน, คน (คน, คน, คน, คน, คน)
น. ๑๖๗
น. ๑๖๗

หมายเหตุ: วิถีวัฒนธรรม หนึ่งตระกูล ไร่โททรงดำ งานมาตุ้มโฮมโตต่างจังหวัดพิจิตร การทอผ้าของกะเหรี่ยง
พิธีผูกแขนต่ายเหลือง ประเพณีกินน้ำสุก บุญข้าวใหม่ งานไหว้เจดีย์ งานเจ้าวัด บุญผะเหวดเทศมหาชาติเทศน์ใบ
ลาน เจริญอุทิศ แห่งเขตสันตร พิธีผูกเสี่ยว เทศกาลงานบุญมหาชาติการเกษรเทศบาลเมืองสุลา

ขอขอบพระคุณ/เจริญพรขอบคุณ
พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวีชาโน, ดร. และคณะ

วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

๐๘๖ ๒๐๔ ๗๗ ๑๑

หมายเหตุ:

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรวิชัย, นามสกุล
อายุ ๖๐ ปี ตำแหน่ง พระครูวิจิตรวิชัย, วัดโพธิ์...

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ คนในชุมชน, นามสกุล กตัญญู
อายุ ๕๘ ปี ตำแหน่ง คนในชุมชน, ๐๘๑ ๓๗ ๗๙ ๒๗

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นายสมชาย, นามสกุล สมชาย
อายุ ๔๗ ปี ตำแหน่ง น.ร. ร.พ. ส.ต. ยะลา, ๐๘๖ ๔๔ ๑๓ ๗๓๘

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นายโพธิ์, นามสกุล สมชาย
อายุ ๖๒ ปี ตำแหน่ง วิทยากร, ๐๘๐ ๐๒ ๙๕ ๔๖๘

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นายพรพรม, นามสกุล กตัญญู
อายุ ๕๔ ปี ตำแหน่ง ส.ท. ยะลา

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นางพทิต, นามสกุล สมชาย
อายุ ๖๕ ปี ตำแหน่ง ใจดี, น.ร. ยะลา (คนในชุมชน)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล.....
อายุ ..... ปี ตำแหน่ง.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล.....
อายุ ..... ปี ตำแหน่ง.....

วัน/เดือน/ปี ..... สถานที่ .....

เวลา .....

ภาคกลาง

๑. พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่, กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) ๓ รูป/คน
๒. ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ศูนย์ป่าไม้อุทัยธานี, เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้งองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, อำเภอลานสัก ๔ คน
๓. ผู้อาวุโส วิศวกร ประชาชนชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย ๔ คน
๔. กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย ๔ คน
- บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จำนวน ๑๕ คน
- หมู่บ้านเขาเขียวหมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

๑. นางธาริณี รัตนวรรณ อายุ ๓๙ ปี
ตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสักจังหวัดอุทัยธานี
๒. นายทินกร พิลา อายุ ๔๗ ปี
ตำแหน่งกรรมการหมู่บ้าน
๓. นางสมใจ วิบูลย์ อายุ ๕๓ ปี
กรรมการหมู่บ้าน
๔. นางณัฐสินี พิลา อายุ ๔๑ ปี
ตำแหน่งกรรมการหมู่บ้าน
๕. นางละออ อ่อนศรี อายุ ๕๕ ปี
ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๔ ตำบลระบำ
๖. นายเทพชัย เทียนทอง อายุ ๓๕ ปี
ตำแหน่งสมาชิกสภาอบตบ้านเขาเขียว
- สัมภาษณ์ณวันที่ ๒๑ สิงหาคม พศ. ๒๕๖๓ ที่หมู่บ้านเขาเขียวหมู่ ๑๔ ตำบลระบำ
อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

หมายเหตุ:

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นาง อารีณี ..... นามสกุล ..... อีตมฉงม
อายุ 39 ปี ตำแหน่ง ..... ผ.ร. ผู้ควบคุมฯ ม. 14

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นาง ทิพนกร ..... นามสกุล ..... นิลดา
อายุ 47 ปี ตำแหน่ง ..... กรรมการชุมชน

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นาง ร่มใจ ..... นามสกุล ..... อิมใจ
อายุ 53 ปี ตำแหน่ง ..... กรรมการชุมชน

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นาง นริศณี ..... นามสกุล ..... นิลดา
อายุ 41 ปี ตำแหน่ง ..... กรรมการชุมชน

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นอภ.ล.๐๐ ..... นามสกุล ออภ.ล.๐๐
อายุ 55 ปี ตำแหน่ง ..... ผู้ใหญ่บ้าน ม. 16 ต.ระวี

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามเอกพันธ์ ..... นามสกุล ..... พิมพ์ทอง
อายุ 60 ปี ตำแหน่ง ..... ส.อ.ม.๓. บ้านท่าเรือ

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล .....
อายุ ..... ปี ตำแหน่ง .....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล .....
อายุ ..... ปี ตำแหน่ง .....

วัน/เดือน/ปี 21/๑๒/๖3 ม. ๖๖๖/๖๖๖ ม. 14

เวลา ..... ผ. ร. ๒๖๖ ๐.๑๖๖๖ ๐.๑๖๖๖

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- ๑. พระสงฆ์ กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่, กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ (ปรองดอง) ๓ รูป/คน
  - ๒. กลุ่มผู้ร่วมงานประชาชนที่มาร่วมสร้างความปรองดอง ๔ คน
  - ๓. ผู้อาวุโส วิศวกร ปรชาญชาวบ้านแกนนำพื้นที่วิจัย เครือข่าย ๔ คน
  - ๔. กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย ๔ คน
- บ้านศิลา หมู่ ๑ บ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑๕ คน

หมายเหตุ: วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย จังหวัดพิษณุโลก การทอดผ้าของกะเหรี่ยง พิธีผูกแขนด้วยเหลือง ประเพณีกินน้ำสุก บุญข้าวใหม่ งานไหว้เจดีย์ งานเจ้าวัด บุญผะเหวดเทศมณฑลภาคเหนือ พิธีผูกศอก พิธีผูกเสี่ยว เทศกาลงานบุญชาติการเกษตรเทศบาลเมืองศิลา

ขอขอบพระคุณ/เจริญพรขอบคุณ
พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิธาน, ดร. และคณะ
วิทยาลัยสงฆ์พิษณุโลก

หมายเหตุ:

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล .....
อายุ ..... ปี ตำแหน่ง .....
ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล .....
อายุ ..... ปี ตำแหน่ง .....
✓ ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล .....
อายุ 56 ปี ตำแหน่ง .....
ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล .....
อายุ 53 ปี ตำแหน่ง .....
ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล .....
อายุ 50 ปี ตำแหน่ง .....
ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล .....
อายุ 71 ปี ตำแหน่ง .....
ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล .....
อายุ 59 ปี ตำแหน่ง .....
ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ..... นามสกุล .....
อายุ 72 ปี ตำแหน่ง .....
วัน/เดือน/ปี 14 มี.ค. 63 สถานที่ .....
เวลา 09.00 น.

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

๑) กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่วิจัย เครือข่าย ๓ พื้นที่ จำนวนพื้นที่ละ ๕ - ๑๐ รายจำนวน ๑๕ - ๓๐ ราย

๒) กลุ่มเยาวชน นักเรียน ในพื้นที่วิจัย ๓ พื้นที่ เพื่อร่วมเรียนรู้ สืบสานในการสร้างจิตสำนึกต่อวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ ต่อสิ่งแวดล้อม ต่อความสัมพันธ์ทางสังคม และต่อความรับผิดชอบต่อสังคม ผ่านวิถีแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ค่านิยมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำครอบครัว การเรียนรู้ของบุคคล โครงการในพื้นที่ จำนวนพื้นที่ละ ๒ - ๕ ราย รวม ๖ - ๑๕ ราย

รายชื่อผู้เข้าร่วมงาน...
วันที่ ๑๐ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	เบอร์โทร	อุณหภูมิ
1	ด.ญ. อรุณรัตน์	48	๗๗ ม. ๖	๐๙๕-๖๑๕๖๖๖	
2	ด.ญ. อรุณรัตน์	๑๐	135/1 ม. ๖	ศ.ศ.ศ.ศ.ศ.ศ.	
3	ด.ญ. อรุณรัตน์	10	60/4 ม. 3		36.7
4	ด.ญ. อรุณรัตน์	10	13/3 ม. 3		
5	ด.ญ. อรุณรัตน์	10			
6	ด.ญ. อรุณรัตน์	13	4 ม. 3		
7	ด.ญ. อรุณรัตน์	13	๑๑ ม. 10		
8	ด.ญ. อรุณรัตน์	13	๑๗ ม. 10		
9	ด.ญ. อรุณรัตน์	13	๗/2 ม. 3		
10	ด.ญ. อรุณรัตน์	13	11 ม. 3		
11	ด.ญ. อรุณรัตน์	11	10 ม. 5		
12	ด.ญ. อรุณรัตน์	11	10 ม. 5		
13	ด.ญ. อรุณรัตน์	14	๗๑๕ ม. ๑		
14	ด.ญ. อรุณรัตน์	19	๑๗/3 ม. ๕		
15	ด.ญ. อรุณรัตน์	12	๑3 ม. 3		
16	ด.ญ. อรุณรัตน์		147/1 ม. 10		
17	ด.ญ. อรุณรัตน์	12	30 ม. 3		
1๗	ด.ญ. อรุณรัตน์	14	23/10 ม. 10		
๑7	ด.ญ. อรุณรัตน์	18	11 ม. 17		
๑๐	ด.ญ. อรุณรัตน์	21	400 ม. ๖		36.4
๑1	ด.ญ. อรุณรัตน์	๒๒	1๕8/๒๐ ม. ๖	๐๒๖๖๑๒๗๖	36.8
	ด.ญ. อรุณรัตน์	๕๐	11/1 ม. 11		
	ด.ญ. อรุณรัตน์	๕3	133/3 ม. ๖	๐๕๖๖๖๖๖๖	
	ด.ญ. อรุณรัตน์				
	ด.ญ. อรุณรัตน์				
	ด.ญ. อรุณรัตน์	๑๖	๗1/2 ม. ๖		
	ด.ญ. อรุณรัตน์	18	๖๑.๐ ม. ๖		
	ด.ญ. อรุณรัตน์	31	45/๑ ม. ๖	๐๐๕๕๕๕๕๕	
	ด.ญ. อรุณรัตน์	๑9	๑๖/๖ ม. ๖		

รายชื่อผู้เข้าร่วมงาน... .....

วันที่ 20 เดือน ..... ปี ..... พ.ศ. 2563

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	เบอร์โทร	อุณหภูมิ
	กมล นันทน์ เจริญรัมย์	19	น. 77	092 914 2150	
	พรพิมล น. งามนวล ทองสงัด				
	ประภาพร น. งามนวล	45	จ. 17	063 126 6669	
	อรุณภา ทองทอง	20	น. 17	092 738 5023	
	วิมลลักษณ์ แก้วเอี่ยม	19	น. 17	094 303 0618	
	ชัชวาลย์ น. งามนวล	18	น. 17		
	พิชิตชัย น. งามนวล	30	น. 17		
	กมลศักดิ์ น. งามนวล	18	น. 17		
	อภิญญา น. งามนวล	21	น. 17	064-774 4444	
	นิรมล น. งามนวล	21	น. 17	099 454 9045	
	อัมพร น. งามนวล	19	น. 17		
	อภิญญา น. งามนวล	21	น. 17	092-353 7365	
	วิมลลักษณ์ น. งามนวล	24	น. 17	082-129 4226	
	กมล น. งามนวล	25	น. 17		
	กมล น. งามนวล	33	น. 17	069 639 8928	
	วิมลลักษณ์ น. งามนวล	19	น. 17	064 956 0979	
	พรพิมล น. งามนวล	22	น. 17	083-1970 7191	
	พชร น. งามนวล	20	น. 17	063 667 6188	
	พรพิมล น. งามนวล	22	น. 17	099 028 0351	
	กมล น. งามนวล			063 004 2814	
	น. งามนวล	53	46		
	น. งามนวล	46	4		
	น. งามนวล	50	72 2-9		
	กมล น. งามนวล	49	58 2. 2	095-742 8295	
	น. งามนวล	48	3 2. 3		
	น. งามนวล	53		081 532 3076	
	น. งามนวล	21	62 2. 4	098-268 491	
	น. งามนวล	21	น. 17	081 911 502	
	น. งามนวล	54	น. 17	057 667 7132	36.0
	น. งามนวล				

ภาคผนวก ค

ภาพถ่ายการลงพื้นที่วิจัย, การสัมภาษณ์

ภาคเหนือ
บ้านไร่รอบ หมู่ ๘ ตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

ภาคกลาง

บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

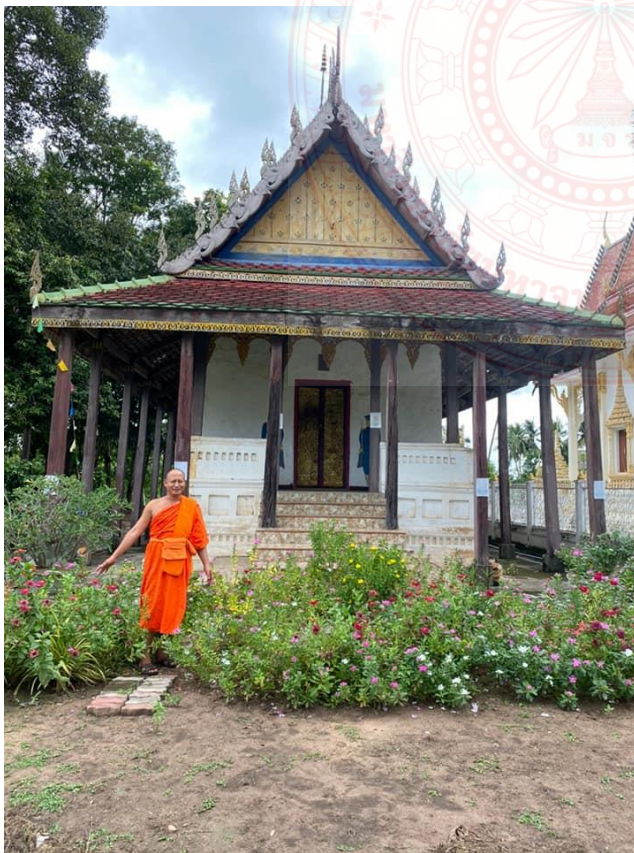

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
บ้านศิลา หมู่ ๑ ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

ผนวก ง

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า ..... พระราชสิทธิเวที, รศ.ดร. .... ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
ตำบลบ้านบึง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ๖๖๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘-๑๘๘๖-๓๖๙๖ ขอรับรองว่าได้มีการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “พลังบวร.: การสร้าง
จิตสำนึกแห่งความปรองดองสามานฉันท์ในสังคมไทย” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระปลัดอนุชาติ
นรินโท (อยู่ยั้ง) ว่าที่ร้อยตรีหญิง ดร.นพวรรณ ไชยชนะ และคณะ.

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ จนถึง ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๔ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/
งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

- นำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนในรายวิชาการการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน
- มีความรู้ความเข้าใจในการนำหลักธรรมคุณธรรมจริยธรรมไปประยุกต์ใช้ในองค์กรมากขึ้น
- ได้แนวทางในการปฏิบัติที่ดีในการทำกิจกรรมร่วมกับองค์กร และชุมชนต่าง ๆ มากขึ้น

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ .....

(พระราชสิทธิเวที, รศ.ดร.)

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

รายละเอียดของรายวิชา (มคอ.๓) รายวิชา ๐๐๐ ๒๑๑ วัฒนธรรมไทย

ชื่อสถาบันอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
คณะ คณะสังคมศาสตร์

หมวดที่ ๑ ข้อมูลโดยทั่วไป

๑.รหัสและชื่อรายวิชา ๐๐๐ ๒๑๑ วัฒนธรรมไทย (Thai Culture)
๒.จำนวนหน่วยกิต ๒ หน่วยกิต (๒-๐-๔)
๓.หลักสูตรและประเภทของรายวิชา รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต
๔.อาจารย์ ผู้รับผิดชอบหลักสูตร พระครูพิจิตรวรเวท ประธานบริหารหลักสูตรรัฐ อาจารย์ ผู้รับผิดชอบรายวิชา ว่าที่ร้อยตรีหญิง ดร.นพวรรณ ไชยชนะ
๕.ภาคการศึกษา / ชั้นปีที่เรียน ภาคการศึกษาที่ ๒ / ชั้นปีที่ ๑
๖.รายวิชาที่ต้องเรียนมาก่อน (Pre-requisite) (ถ้ามี) ไม่มี
๗.รายวิชาที่ต้องเรียนพร้อมกัน (Co-requisites) (ถ้ามี) ไม่มี
๘.สถานที่เรียน วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
๙.วันที่จัดทำหรือปรับปรุงรายละเอียดของรายวิชาครั้งล่าสุด ตุลาคม ๒๕๖๓

หมวดที่ ๒ จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

๑. จุดมุ่งหมายของรายวิชา นิสิตมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและเนื้อหาของวัฒนธรรม พัฒนาการของวัฒนธรรมไทย ประเภทของ วัฒนธรรม พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม การอนุรักษ์ การเผยแพร่และสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยกับการพัฒนา ผลกระทบของ วัฒนธรรมต่างชาติต่อวัฒนธรรมไทย
๒. วัตถุประสงค์ในการพัฒนา/ปรับปรุงรายวิชา เพื่อพัฒนาและปรับปรุงเนื้อหาของรายวิชาให้ชัดเจนและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของรายวิชา สามารถ จัดการเรียนการสอนได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ทำให้นิสิตมีความรู้ความเข้าใจความหมายและเนื้อหาของวัฒนธรรม พัฒนาการของวัฒนธรรมไทย ประเภทของ วัฒนธรรม พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม การอนุรักษ์ การเผยแพร่และ สร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยกับการพัฒนา ผลกระทบของวัฒนธรรมต่างชาติต่อวัฒนธรรมไทย และเพื่อ พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรให้เป็นไปตามมาตรฐาน สกอ.

หมวดที่ ๓ ลักษณะและการดำเนินการ

๑. คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาความหมายและเนื้อหาของวัฒนธรรม พัฒนาการของวัฒนธรรมไทย ประเภทของวัฒนธรรม พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม การอนุรักษ์ การเผยแพร่และสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยกับการพัฒนา ผลกระทบของวัฒนธรรมต่างชาติต่อวัฒนธรรมไทย

หมวดที่ ๔ การพัฒนาการเรียนรู้ของนิสิต

๑. คุณธรรม จริยธรรม

๑.๑ วิธีการสอน

- บรรยายบทเรียนพร้อมยกตัวอย่างประกอบ
- มอบหมายงานในหนังสือไปศึกษาเนื้อหาของวัฒนธรรม พัฒนาการของวัฒนธรรมไทย พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม การอนุรักษ์ วัฒนธรรมไทยกับการพัฒนา แลวนำมาเสนอในชั้นเรียน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนิสิตด้วยกัน และอาจารย์ผู้สอน
- ใหนักนิสิตศึกษาผลกระทบของวัฒนธรรมต่างชาติต่อวัฒนธรรมไทย พร้อมทั้งชี้ให้เห็นประเด็นทางจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม
- เน้นนิสิตเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในบทเรียน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในชั้นเรียน
- กระตุ้น ชักจูงใหนักนิสิตเขาเรียนสม่ำเสมอ มีระเบียบวินัย และมีความกล้าหาญในการแสดงออก และมีความรับผิดชอบตนเองและสังคม

๑.๒ วิธีการประเมินผล

- ประเมินผลพฤติกรรมการเขาเรียน การให้ความร่วมมือในชั้นเรียน และส่งงานมอบหมายให้ตรงเวลา - ประเมินผลก่อนเขาสูบทเรียนเพื่อทราบพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา
- ประเมินผลระหว่างภาคเรียน เพื่อทดสอบผลสัมฤทธิ์ของวัตถุประสงค์การเรียน
- ประเมินผลด้วยการใช้แบบฝึกหัดในบทเรียน
- ประเมินวัตถุประสงค์การเรียนโดยใช้ใบงาน (Work Sheet)
- ประเมินผลปลายภาคเรียน เพื่อทดสอบผลสัมฤทธิ์การเรียนในภาพรวม

หมวดที่ ๕ แผนการสอนและการประเมินผล

๑. แผนการสอน

ลำดับ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน/ ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียน การสอน สื่อที่ใช้ (ถ้า มี)
๑	๑. ทดสอบก่อนเข้าบทเรียน ๒. แนะนำแผนการสอน	๒	การอธิบาย การยกตัวอย่างประกอบ Power Point Projector
๒	ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรม	๒	การบรรยาย การศึกษาคนควา การนำเสนองาน Power Point Projector
๓	เนื้อหาของวัฒนธรรม	๒	การบรรยาย การศึกษาคนควา การนำเสนองาน Power Point Projector
๔	พัฒนาการของวัฒนธรรมไทย	๒	การบรรยาย การศึกษาคนควา การนำเสนองาน Power Point Projector
๕-๖	การแพร่กระจายและการเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรมไทย	๔	การบรรยาย การศึกษาคนควา การนำเสนองาน Power Point Projector
๗	วัฒนธรรมท้องถิ่น	๒	การบรรยาย การศึกษาคนควา การนำเสนองาน Power Point Projector
๘	สอประหว่างภาค	๒	
๙	ทุนทางวัฒนธรรม	๒	การบรรยาย การศึกษาคนควา การนำเสนองาน Power Point Projector
๑๐	พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม	๒	การบรรยาย การศึกษาคนควา การนำเสนองาน Power Point Projector

สัปดาห์ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน/ ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียน การสอน สื่อที่ใช้ (ถ้า มี)
๑๑	การอนุรักษ์	๒	การบรรยาย การศึกษาคนคว่ำ การนำเสนองาน Power Point Projector
๑๒	การเผยแพร่และสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย	๒	การบรรยาย การศึกษาคนคว่ำ การนำเสนองาน Power Point Projector
๑๓	วัฒนธรรมไทยกับการพัฒนา	๒	การบรรยาย การศึกษาคนคว่ำ การนำเสนองาน Power Point Projector
๑๔	ผลกระทบของวัฒนธรรมต่างชาติ ต่อวัฒนธรรมไทย	๒	การบรรยาย การศึกษาคนคว่ำ การนำเสนองาน Power Point Projector
๑๕	สอบปลายภาค	๒	

๒. แผนการประเมินผลการเรียนรู้

ที่	วิธีการประเมิน	สัปดาห์ที่ประเมิน	สัดส่วนของการ ประเมินผล
๑	สอบระหว่างภาค สอบปลายภาค	๘ ๑๕	๒๐% ๕๐%
๒	วิเคราะห์คนคว่ำ การนำเสนอรายงาน การทำงานกลุ่มและ การนำเสนอผลงาน การอ่านและสรุปความ การส่งงานตามที่มอบหมาย	ตลอดภาค การศึกษา	๒๐%
๓	การเข้าชั้นเรียน การมีส่วนร่วม	ตลอดภาค การศึกษา	๑๐%

หมวดที่ ๖ ทรัพยากรประกอบการเรียนการสอน

๑. เอกสารและตำราหลัก

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่๑. กรุงเทพฯ: นวสาสนการพิมพ์ ๒๕๕๒

๒. เอกสารและข้อมูลสำคัญ

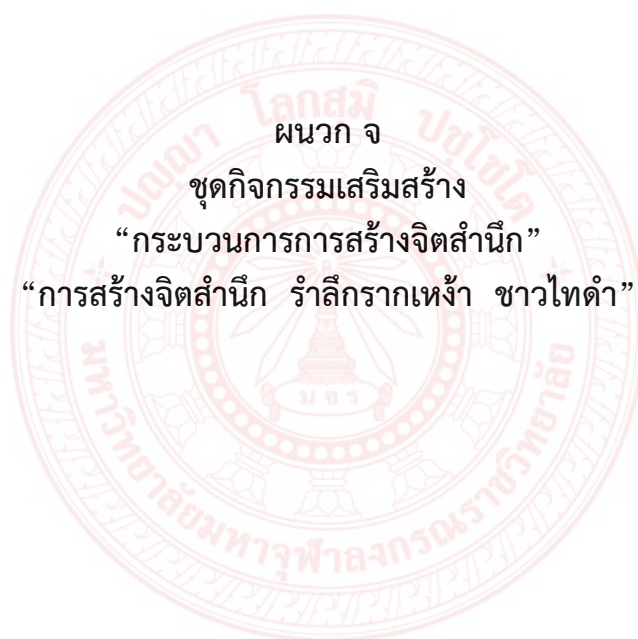
จำนงค ทองประเสริฐ. วัฒนธรรมไทยในภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๗.
พระธรรมปฎก (ป.อ. ปยุตโต). วัฒนธรรมไทย สยุคเป็นผู้นำและเปนผู้ใหญ่. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๗.

๓. เอกสารและข้อมูลแนะนำ

ณรงค์ เส็งประกอบ. พื้นวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีเมียมดีเอส,
๒๕๓๙. ทินพันธุ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์,
๒๕๔๓. บันเทิง พาพิจิตร. ประเพณีวัฒนธรรมไทยและคติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์,
๒๕๔๙. ปราณี วงษเทศ และสุจิตต วงษเทศ. ประเพณี ๑๒ เดือน: ในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรม เพื่อความ อยุ
รอดของคน. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๘.
พระราชวรมนี่. ปรัชญาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๐. วรณภา พูนพานิช และมลฤดี ลีเฉลิมวงศ์. ชีวิตและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: เจริญรุ่งเรืองการ
พิมพ์,
๒๕๔๗. สมชัย ใจดี. ประเพณีวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕.
Ray Moun Williams. Keywords: A Vocabulary of Culture and Society. Britain: Croom Helm, ๑๙๗๙.

The Group of Great Teachers. Thailand's Important Traditions and Ceremonies. Bangkok: Sermwit Bannakarn, ๑๙๗๓.

พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ (สมาน). วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
สวัสต์ พินิจจันทน. วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ผนวก จ

ชุดกิจกรรมเสริมสร้าง

“กระบวนการการสร้างจิตสำนึก”

“การสร้างจิตสำนึก รำลึกกรากเหง้า ชาวไทดำ”

แนวทางการสร้างจิตสำนึก

แนวทางการสร้างจิตสำนึก	วิธีการ ๔ วิธี	กิจกรรม ๕ กิจกรรม	เป้าหมาย
<p>๑. การสร้างข้อตกลงร่วมกันของเยาวชนและคนในชุมชน</p> <p>๒. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนและคนในชุมชน</p> <p>๓. การสร้างและส่งเสริมผู้นำในชุมชน</p> <p>๔. การรวมกลุ่มหรือจัดตั้งองค์กรของเยาวชนและคนในชุมชน</p> <p>๕. การรักษาผลประโยชน์ของคนในชุมชน</p> <p>๖. การปรับปรุงการบริหารจัดการในชุมชน</p> <p>๗. การเพิ่มกิจกรรมในชุมชน</p>	<p>๑. หลักการวิจัยเพื่อสร้างจิตสำนึก</p> <p>๒ การฝึกอบรม</p> <p>๓. การประชุมระดม</p> <p>๔. การทำแผนที่ความคิดและสร้างอนาคตร่วมกัน</p>	<p>๑. การแนะนำแผนที่ชุมชนแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้กับเยาวชนและคนในชุมชน</p> <p>๒ การประชุมระดมความคิด</p> <p>๓ การทำแผนที่ทางความคิด และสร้างอนาคตร่วมกัน</p> <p>๔. จัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สานเสวนาการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญา/การรณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อม</p> <p>๕. ประชาสัมพันธ์ข่าวสารหอกระจายข่าว</p>	<p>คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนเอง</p> <p>๑. การร่วมมือร่วมใจ</p> <p>๒. ความรับผิดชอบ</p> <p>๓. ความเป็นเจ้าของ</p> <p>๔. การพึ่งตนเอง</p> <p>๕. การคิดริเริ่ม</p> <p>คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนเอง</p> <p>พฤติกรรมแสดงออกของการมีจิตสำนึก ๆ</p> <p>๑. ไม่ทำสิ่งที่เป็นปัญหาแก่ชุมชน</p> <p>๒. มีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน</p> <p>๓. มีน้ำใจเอื้ออาทรช่วยเหลือกันและกันในชุมชน</p>

กรอบคำถามวิจัย
กรอบคำถามสานเสวนา
เรื่อง

“สานเสวนาเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึก
ของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย”

พหลังบวร : การสร้างจิตสำนึกแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๑) สถานการณ์ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านพี่น้องไทดำไผ่รอบกับความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยว
ชุมชนมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

๒) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรภายใต้บริบท และเงื่อนไขของพื้นที่
มีอะไรบ้าง

๓) การเสริมสร้างกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนตามหลักบวรเพื่อสร้างสังคมแห่งความ
ปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยสะท้อนผ่านคำขวัญ “ไม่เฝ่พันธุ้ดี สตรีผิวขาว กลองยาวดั่งโคง ไทโห่งทรงดำ
วัฒนธรรมโบราณ” ของส่วนราชการต่างๆ ในฐานะที่จะหนุนเสริมชุมชนได้มากน้อยเพียงใด

ขอเจริญพรขอบคุณ/ขอใจที่ท่านให้ข้อมูลในครั้งนี้

พระราชสิทธิเวที, รศ. ดร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

หัวหน้าชุดโครงการวิจัย

พระปลัดอนุชาติ นรินโทและคณะวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

หัวหน้าโครงการวิจัย ย่อย ๒

ของรายชื่อส่วนหนึ่งเยาวชนที่ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมของพี่น้องไทดำ

เด็กหญิงฟ้าแพรว ทองพุด	อายุ ๑๐ ปี
เด็กหญิงวิศรา หินน้อย	อายุ ๑๐ ปี
เด็กหญิงพรนภา สว่างจิตร	อายุ ๑๐ ปี
เด็กหญิงสุวิมล เรืองเปล	อายุ ๑๐ ปี
เด็กหญิงสุภัชชา หลวงปราบ	อายุ ๑๓ ปี
เด็กหญิงดวงกมล กล้าใจดี	อายุ ๑๓ ปี
เด็กหญิงสุดารัตน์ เหล็กเพชร	อายุ ๑๓ ปี
เด็กหญิงนารีรัตน์ อินทอง	อายุ ๑๓ ปี
เด็กหญิง ธัญดา ทุ่มเศษ	อายุ ๑๓ ปี
เด็กหญิงพัชรินทร์ สุขแก้ว	อายุ ๑๑ ปี
เด็กหญิง ัญญาเรศ อ่อนทอง	อายุ ๑๑ ปี
เด็กหญิงพร สีทา	อายุ ๑๔ ปี
เด็กหญิงสุภัทรา เยื้องเปล	อายุ ๑๒ ปี
เด็กหญิงอมรรัตน์ อ่อนทอง	อายุ ๑๒ ปี
เด็กหญิงธัญญารัตน์ คำหิรัญ	อายุ ๑๒ ปี
เด็กหญิงปภัศรา เงินที	อายุ ๑๒ ปี
เด็กหญิงประภัสสร แอนดอย	อายุ ๑๔ ปี
นางสำเภา แหล่งเมือง	อายุ ๔๘ ปี

ตัวอย่าง

ชุดกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการ

“การสร้างจิตสำนึก รำลึกรากเหง้า ชาวไทดำ”

๑. แหล่งเรียนรู้ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไผ่รอบ

๑.๑ บ้านไทดำ ไผ่รอบ

ที่ตั้ง วัดไผ่รอบ บ้านคลองยาง ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร บนหลังคาบ้านจะมี (VOWORLD) -"Khou cút" สัญลักษณ์ด้านความเลื่อมใสศรัทธาในระดับบนยอดหลังคาด้านหน้าที่มีประตูทางเข้าของบ้านไม้ยกพื้นของเผ่าไทดำ ซึ่งตามข้อมูลการวิจัยนั้นประวัติความเป็นมาของ"Khou cút"ผูกพันกับกระบวนการอพยพย้ายถิ่นของเผ่าไท ในศตวรรษที่๑๑ โดยถือว่าเป็นการยืนยันถึงรากเหง้าและให้คนเผ่าไทสามารถมารวมกลุ่มกันเมื่อเห็นสัญลักษณ์นี้. "Khou cút" หรือคล้ายกาแล สัญลักษณ์ของคนเผ่าไทดำนั้นมีความหมายสำคัญเป็นพิเศษและเกี่ยวข้องกับตำนานการอพยพครั้งใหญ่ของบรรพชนเผ่าไทดำในอดีต โดยก่อนแยกย้ายจากกันในวันพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวพวกเขาได้นัดกันว่าเมื่อไปถึงถิ่นใหม่บ้านทุกหลังที่สร้างขึ้นต้องมีสัญลักษณ์ของพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวบนหลังคาเพื่อเป็นสัญลักษณ์รำลึกถึงรากเหง้าและให้คนเผ่าเดียวกันสามารถพบเจอกัน "Khou cút" ซึ่งมีลักษณะเป็นไม้แบบเหลี่ยมแกะสลักให้มีลวดลาย เป็นส่วนต่อจากปลายบนของช่องบันลมนเหนือจั่วและอกไก่ โดยไขว้ติดกันเพื่อป้องกันลมและปกป้องคนในครอบครัวให้ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ โดยจากรูปทรงที่เรียบง่ายด้วยการใช้ไม้ไผ่สองแท่งในตอนแรก ชาวบ้านได้พัฒนาให้มีรูปทรงที่สวยงามและมีชีวิตชีวาต่างๆเช่น รูปเขาควายเป็นสะท้อนอารยธรรมแห่งข่านาดำ โดยที่หายากที่สุดคือ"Khou cút"คำที่ทำจากไม้มีค่าหายาก ถูกแกะสลักเป็นรูปดอกไม้หลายชั้นพร้อมเครื่องหมายของอำนาจคือดาบสองเล่ม แต่ "Khou cút" ที่ถือว่าพบเห็นทั่วไปคือรูปดอกไม้โดยบนแท่งไม้จะประดับรูปดอกบัว หรือใบเบอะป่าซึ่งเป็นพืชพันธุ์ที่คุ้นเคยในวิถีชีวิตของคนเผ่าไทดำ สื่อความหมายของความบริสุทธิ์ความละเอียดอ่อนและพลังชีวิตที่เข้มแข็งไม่ว่าจะอยู่ในสภาวะการณใดก็ตาม "Khou cút" ถือเป็นสัญลักษณ์ของพลังชีวิตที่เข้มแข็งเพราะเป็นพืชที่สามารถทนต่อทุกสภาพอากาศอยู่บนดินหรือบนน้ำก็ขึ้นได้หมด ดังนั้น คนเผ่าไทจึงเลือกถือเป็นสัญลักษณ์แห่งชีวิต"

"Khou cút" ที่ระดับบนหลังคาเรือนของเผ่าไทดำวัดไผ่รอบ

รูปทรงของ "Khou cút" ที่ระดับบนหลังคาเรือนยังสะท้อนสถานะของครอบครัวเช่นถ้าเป็นคนธรรมดา มักจะเป็น "Khou cút" เสี้ยวจันทร์หรือเขาควายเป็นชนชั้นกลางจะใช้ "Khou cút" ดอกไม้หรือมีลวดลายการแกะสลักที่สวยงามต่างๆ และยังมีลวดลายที่หลากหลายนี่ยังแสดงให้เห็นว่าครอบครัวนั้นมีฐานะดี ส่วน "Khou cút" คำเป็นตัวแทนของครอบครัวที่ร่ำรวยมีอำนาจในชุมชน ทั้งนี้ไม่ว่าจะทำจากอะไรหรือมีรูปแบบไหนแต่ที่สำคัญที่สุดคือ "Khou cút" คือสัญลักษณ์เพื่อให้คนเผ่าเดียวกันได้ตามหากันได้ นายหล่อวันเปียน นักวัฒนธรรมชนเผ่าไทที่จังหวัดเียนบ้ายเผยว่า" เมื่อเห็นสัญลักษณ์บนหลังคาคคนเผ่าไทดำก็สามารถหาชุมชนเผ่าเดียวกันได้ถูก แม้จะใช้นามสกุลเลื่อง ฮา หล่อ ไม่ว่าจะอยู่ที่จังหวัดเียนเปียน เชนลาหรือลายโจว์ ก็เป็นคนเผ่าเดียวกัน"

"Khou cut" มีความหมายในเชิงจิตวิญญาณพิเศษแต่เชื่อว่าคนเผ่าไทดำทุกคนจะเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งของสัญลักษณ์นี้ได้หมดตั้งนั้นสำหรับบ้านเรือนของคนสมัยใหม่มักจะไม่เป็นรูปทรงนี้บนหลังคา โดยมีแต่บ้านของผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ที่มีความรู้ด้านวัฒนธรรมของชนเผ่าเท่านั้นถึงจะยังคงใช้ประดับบนหลังคาอยู่เหมือนเดิม ดังนั้น ชาวเผ่าไทดำจึงตระหนักถึงการประชาสัมพันธ์เผยแพร่วัฒนธรรมเพื่อสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้สานต่อ"ผู้สูงอายุและคนที่ศึกษาค้นคว้าถึงจะเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งของสัญลักษณ์นี้ได้หมดตั้งนั้นสำหรับบ้านเรือนของคนสมัยใหม่มักจะไม่เป็นรูปทรงนี้บนหลังคา โดยมีแต่บ้านของผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ที่มีความรู้ด้านวัฒนธรรมของชนเผ่าเท่านั้นถึงจะยังคงใช้ประดับบนหลังคาอยู่เหมือนเดิม ดังนั้น ชาวเผ่าไทดำจึงตระหนักถึงการประชาสัมพันธ์เผยแพร่วัฒนธรรมเพื่อสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้สานต่อ"

ที่ตั้ง วัดไผ่รอบ บ้านคลองยาง
ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

๑.๒ พิพิธภัณฑิ์ไทดำไผ่รอบ

ที่ตั้ง วัดไผ่รอบ บ้านคลองยาง ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

ในปี ๒๕๖๑ วัดไผ่รอบมีอายุครบศตวรรษ จากหลักฐานเสนาสนะที่มีจารึกไว้ “๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑” นับเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ชุมชนคนไทยเชื้อสายไทดำหรือลาวโซ่ง อพยพมาจากเพชรบุรีและราชบุรี บางส่วน มาตั้งรกรากในจังหวัดพิจิตร อำเภอโพธิ์ประทับช้างและอำเภอลำสนธิบุรีมีคือ อำเภอ ๒ แห่งที่มีชาวไทยเชื้อสายไทดำมากที่สุด

กำนันสมชาย กิตต์ญาณ ของตำบลไผ่รอบให้คำอธิบายไว้ในการบอกเล่าความเป็นมาของชุมชนคนไทยดำในจังหวัดพิจิตร

สมทบ สอนราช หรือ “หมอสมทบ” เป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพไผ่รอบเหนือ และรองประธานสภาวัฒนธรรมตำบลไผ่รอบกล่าวถึงชื่อเรียกของไทดำ

นั้นแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา เดิมนั้นเรียกว่า ลาวโซ่ง หรือไทยทรงดำ แต่สำหรับของกลุ่มนั้นจะเรียกกันว่า ไทดำ เพื่อระบุว่า เป็นชนชาติที่สืบเชื้อสายมากเดียนเบียนฟูในเวียดนาม ความคิดเริ่มแรก ไม่อยากให้คนรุ่นหลังลืมนวัตกรรมของตนเอง อยากสืบทอดสิ่งที่จะเลือนหายไปให้คงไว้ ทุกวันนี้ โรงเรียนไม่เอา มาก เอาแค่ภาษากับการแต่งกาย วันศุกร์ ใส่ชุดไทดำ

ย้อนไปเมื่อสองทศวรรษก่อนหน้านี้นี้ กำนันสมชายเอ่ยขึ้นเพื่อกล่าวถึงช่วงเวลาที่ยุคชนโตดำในตำบลไผ่รอบเริ่มตัวกันเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมและประเพณีของไทยดำ ทั้งภาษาไทยดำและเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ได้รับการขบเน้นเป็นลำดับแรก ๆ ในกระบวนการฟื้นฟู ปัจจัยอีกประการหนึ่ง งานสืบสานวัฒนธรรมไทยดำในภาคเหนือตอนกลางหลายจังหวัด ไม่ว่าจะเป็นนครสวรรค์ พิษณุโลก รวมไปถึงจังหวัดเลย เป็นเงื่อนไขที่ส่งเสริมให้คณะทำงานดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จากการจัดงาน คณะทำงานเริ่มขยายสู่การรวบรวมข้าวของเครื่องใช้พื้นที่ที่เป็นมรดกตกทอดในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องสี่ขาวด้วยมือ และเครื่องจักสานต่าง ๆ เท่าที่พอจะหาได้ในชุมชน

จากนั้น พิพิธภัณฑน์ไทยดำไผ่รอบจึงค่อย ๆ ก่อตัวขึ้น จากการบริจาคทรัพย์สินหรือข้าวของที่เห็นว่าเป็นตัวแทนของการบอกเล่าอัตลักษณ์ไทยดำ และการบริจาคเงินอีกจำนวนหนึ่งจากสมาชิกภายในชุมชน หมอสมทบให้ข้อมูลเพิ่มเติม สักปี ๒๕๕๑-๒๕๕๒ ผมทำงานวิจัยเกี่ยวกับไทยดำ เรื่องประวัติ การดูแลสุขภาพ เรารวบรวมได้ว่า ในไผ่รอบ กลุ่มผู้สูงอายุยังอยู่ ผู้สูงอายุสี่ทศวรรษระหว่างศตวรรษ คนไผ่รอบตายปี ๆ หนึ่ง สามสิบ เป็นอายุเกิน ๘๐ สัก ๒๐ คน เลยมองว่า ไผ่ไม่กำลังร่วง ทำอย่างไรให้เกิดการสืบต่อ และรุ่นเล็ก ๆ ได้รับความรู้ เลยเป็นที่มาว่า ให้เอาคนเฒ่าคนแก่หรือพื้นคืนกลับมา

โดยเอากลุ่มคนมาเรียนต่อ ในเรื่องเสื้อผ้า ทรงผมแต่ละวัน มีการบอกเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ เครื่องใช้ ศิลปวัฒนธรรม ในกระบวนการทำงานของสภาวัฒนธรรม จึงให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่จะกระชับความสัมพันธ์ของคนระหว่างวัยและความรู้ของคนต่างรุ่น กลุ่มแม่บ้านในช่วงสี่สิบห้าสิบปี จะมีโอกาสมาทำงานเย็บปักถักร้อยที่เกิดจากการเรียนรู้เทคนิคจากคนรุ่นอาวุโส รวมทั้งการใช้เวลาในช่วงเย็นเรียนรำไทยดำ นับเป็นการออกกำลังกายร่วมกัน

พิพิธภัณฑน์ไทยดำไผ่รอบในอดีตไผ่รอบในปัจจุบัน จึงเป็นมากกว่าสถานที่ของการจัดเก็บข้าวของเครื่องใช้ที่ไม่ได้ใช้งานแล้วจากครัวเรือน แต่ทำหน้าที่เสมือนคลังสิ่งของกับเรื่องเล่าและพื้นที่กลางของการใช้เวลาร่วมกันของสมาชิกในชุมชน พิพิธภัณฑน์อาศัยการปรับพื้นที่ชั้นล่างของศาลาการเปรียญที่มีการแบ่งพื้นที่หนึ่งในสี่ กั้นไว้เป็นห้องกระจกและจัดเก็บข้าวของ เครื่องแต่งกาย พื้นที่อีกหนึ่งส่วนเป็นบริเวณหน้าห้องกระจก สำหรับให้กลุ่มแม่บ้านมาทอผ้าและตัดเย็บผลิตภัณฑ์จากผ้าร่วมกัน ส่วนที่เหลือเป็นโถงสำหรับการจัดประชุมตามวาระต่าง ๆ ที่จัดขึ้นโดยวัดหรือชมรม/กลุ่มทางการ/กลุ่มไม่เป็นทางการ และยังเป็นสถานที่ต้อนรับคณะมาศึกษาดูงานอีกด้วย

หมอสมทบ สอนราช อธิบายถึง

“สิ่งต่าง ๆ ที่นำเสนอกภายในห้องกระจก โดยกำกับว่า หากมีคณะดูงานจำนวนมาก จำเป็นต้องเคลื่อนย้ายวัตถุต่าง ๆ หุ่นสวมเครื่องแต่งกายตามประเพณี และอื่น ๆ มาเรียงรายภายในโถงที่ใช้เป็นสถานที่ประชุม ฝากหนึ่งของห้องกระจก หุ่นคนที่ทำซื้อตามตลาดทั่วไปสวมใส่เครื่องแต่งกายตามประเพณี เช่น เสื้อฮี หรือเสื้อที่มีชายเสื้อยาวเกือบถึงเข่าสำหรับการประกอบพิธีกรรม ลวดลายที่ตัดเย็บด้วยลายเรขาคณิตจะใช้เฉพาะในวาระการจากไปของผู้เป็นเจ้าของ อีกวาระหนึ่งจะใช้เคียนเอาสำหรับประกอบพิธีกรรมในการเลี้ยงผีบรรพบุรุษ และอีกชุดหนึ่งเรียกว่า “เสื้อไต้” ที่ใส่ในชีวิตประจำวัน หุ่น

สตรีอีกหนึ่งสวมใส่ผ้าเปียวที่ปักด้วยมือที่ชายผ้าทั้งสองข้าง หมอสมทบเล่าเรื่องความทรงจำว่าสมัยที่เริ่มมาทำงานในชุมชนใหม่ ๆ ยังจำได้ว่า หญิงที่อยู่บ้านจะใช้ผ้าเปียวคาดอกและนุ่งซิ่นดำ อยู่อย่างง่าย ๆ จากฟากของเสื้อผ้า ผู้ชมจะได้เห็นเครื่องจักสานหลากหลายรูปทรง ไม่ว่าจะเป็นกะหล่ำที่ทำหน้าที่เหมือนกระเป่า ซึ่งนับว่าหาผู้คนในหมู่บ้านที่จักสานอย่างละเอียดลออดั่งเช่นกะหล่ำที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์นั้นไม่มีอีกแล้ว นอกจากจะกะหล่ำแล้ว ยังมีแอบข้าวที่คล้ายกับกะต๊อบทางอีสาน ชะมุกที่เป็นเครื่องจักสานทรงสี่เหลี่ยม มีฝาและตัวแยกออกจากกันใช้เก็บข้าวของหรือเอกสารสำคัญของครอบครัว โดยส่วนของฝา มีลักษณะโค้งแอ่นเล็กน้อยสำหรับเข้าเอวเมื่อต้องการขนข้าวของ อีกส่วนหนึ่งเป็นอุปกรณ์ทางการเกษตร อุปกรณ์สำหรับทอผ้า และสิ่งของอีกอีกประเภทที่จะมีคนนำมาบริจาคให้กับพิพิธภัณฑ์ ที่น่าสนใจอีกหนึ่งคือ เรือยนต์ไต้ดำ ที่เป็นแบบจำลองความสูงประมาณ ๙๐ ซม. โดยใช้เนื้อเนื้อแข็งประกอบเป็นตัวเรือ เอกลักษณ์หลังคาทรงกระดองเต้านั้นดูโดดเด่นเช่นเดียวกับเรือจำลองขนาดเท่าจริง ที่พบเห็นได้ตามศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำในอีกหลายจังหวัด บนลึงของต่าง ๆ ปรากฏป้ายระบุชื่อเรียกที่เขียนด้วยตัวอักษรไทดำและภาษาไทยกลางเพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนของชุมชน ทั้งนี้ การเรียนรู้ภาษาไทยดำนั้นเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ชุดอื่น ๆ ที่ถ่ายทอดภายในชั้นเรียนของสถานศึกษาในท้องถิ่น ทั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนไผ่รอบ โรงเรียนในโพธิ์ เช่น การสอนเย็บหน้าหมอนด้วยเศษผ้า การสอนทำขนมไทย การจักสาน และยังมีชั้นเรียนทางพุทธศาสนาแทรกอยู่ด้วย”

หมอสมทบ สอนราช ในวันนี้และในวันข้างหน้า

“การเรียนรู้ไม่เพียงแต่จะทำให้เด็ก ๆ รับรู้เรื่องราวของตนเอง ได้ทดลองปฏิบัติต่าง ๆ ในชั้นเรียน มากไปกว่านั้น หลายกิจกรรมยังสามารถสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์จากผ้าเป็นงานฝีมือที่รับช่วงทำชิ้นส่วนประกอบให้กับกลุ่มแม่บ้าน ถือเป็น การสืบต่อทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจที่ตนเองสามารถหารายได้ แม้จะไม่ใช่อำนาจสูงมากก็ตาม “เด็กประถมก็นั่นสอนง่าย เป็นกลวิธีของการนำศิลปวัฒนธรรมใส่ไปในตัวเขา ให้รัก ให้หวงแหน สิ่งทีประติษฐ์เป็นยาม ดอกหน้าหมอน รวมถึงการฝึกเพื่อนแดนต่าง ๆ ทั้งหมดนี้สร้างความภาคภูมิใจและส่งเสริมธำรงวัฒนธรรมของชุมชนเอาไว้”

หมอสมทบ สอนราช กล่าวถึง

“กิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ที่ได้รับความร่วมมือจากสถานศึกษาและสมาชิกของชุมชน”

กำนันสมชาย กิตต์ญาณระบุถึง

“โครงการจัดทำอาคารพิพิธภัณฑ์เพิ่มเติมภายในบริเวณวัดไผ่รอบ เพื่อรองรับวัตถุพิพิธภัณฑ์จากโรงเรียนวัดเกาะแก้ว ซึ่งตั้งอยู่ตำบลไผ่รอบที่มีการจัดตั้งมาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๓๐ แต่ด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ทำให้ไม่มีผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์โดยตรง จึงได้ทำการประชาคมบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และลงมติเคลื่อนย้ายสิ่งของมายังอาคารที่สร้างใหม่

ในวัดไร่รอบ เพื่อจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน สถานที่ดังกล่าวจะสามารถรองรับสิ่งจัดพิพิธภัณฑ์ไทดำไร่รอบในปัจจุบันได้อีกคาร์บหนึ่ง ทุกวันนี้พิพิธภัณฑ์ต้อนรับหมู่คณะต่าง ๆ ที่มาศึกษาดูงาน โดยสามารถจัดอาหารและเรียนรู้ข้อมูลผ่านสิ่งของและการบอกเล่า ตามแต่โอกาสที่จะเอื้ออำนวย สภาวัฒนธรรมตำบลไร่รอบยังได้เข้าร่วมนำเสนอการแสดง และขบวนต่าง ๆ ในโอกาสที่มีการจัดมหกรรมทางวัฒนธรรมในระดับอำเภอและจังหวัด เป็นจำนวนราว ๓-๔ ครั้งต่อปี รวมทั้งงานสิบชนเผ่าใน ๕ จังหวัด ได้แก่ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิษณุโลก พิจิตร และเพชรบูรณ์ ทั้งหมดคือการสื่อสารสู่คนภายนอกทั้งที่มาเยือนถึงพิพิธภัณฑ์และที่ได้ไปนำเสนอในวาระต่าง ๆ ภายนอก”

หมอมสมทบ สอนราช กล่าวสรุปไว้ในช่วงท้ายถึง

“การทำงานของสภาวัฒนธรรมตำบลไร่รอบ ผมยึดหลักในหลวง ร. ๙ การจะพัฒนาชุมชน ต้องตั้ง “ภูมิสังคม” หากเราไม่เข้าใจเขา แม้เราถ่ายทอดเรื่องดูแลสุขภาพ สอนให้ตายอย่างไร หากไม่ใช่วิถีชีวิตของเขา ก็ไม่เกิดประโยชน์ ผมเริ่มชวนทำ ก็ทอผ้าไว้สำหรับการทอผ้า เขากลับมาจะทำไม่ได้หรอก แต่เมื่อสำรวจแล้ว ก็ทอผ้าคงเหลืออยู่บ้าง คนแก่ที่ทอผ้าได้ ก็ยังมี ส่วนการจัดซื้อผ้า เราก็รู้แหล่ง ...เราสร้างความไว้วางใจ และพยายามให้เขามองว่าตรงนี้เป็นไม่ใช่สถานที่ราชการ เมื่อตกเย็นมา มาพ้อนรำ ที่นี้คนสูงอายุไม่เหมือนในชุมชนอื่นที่อยู่บ้านเฉย ๆ แต่กิจกรรมที่มาร่วมกันทำ กลายเป็นสิ่งที่สร้างรายได้ หลายครั้ง กิจกรรมช่วยเชื่อมต่อทางสังคม มาบัดนี้ คนสูงวัยกลายเป็นหลักในการถ่ายทอดความรู้ หากมีโอกาสได้ชมภาพในวิดีโอออนไลน์ จะเห็นว่า พวกเขามีความสุขแค่ไหน นัยน์ตาทุกคู่สื่อถึงความสุขที่ออกมา”.

สัมภาษณ์

สมชาย กิตต์ญาณ, วัดไร่รอบ ตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร,
สมทบ สอนราช, วัดไร่รอบ ตำบลไร่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร,

๒. ประเพณีไทดำ

๒.๑ พิธีแปงขวัญ

เป็นพิธีเรียกขวัญของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ เราเรียกว่า เจ้าเสีย ซึ่งเจ็บป่วยมาเป็นเวลานานนับเดือนนับปี ตามประเพณีไทดำเชื่อว่า ขวัญนั้นไม่ได้อยู่กับตัวอาจหนีที่ใดที่หนึ่ง จึงต้องมีการทำพิธีกรรมแปงขวัญ เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว จึงได้จัดปานขวัญขึ้นทำพิธีแปงขวัญ เพราะตามความเชื่อของชาวไทดำแล้วเชื่อว่า ขวัญของคนเรามีทั้งหมด ๓๒ ขวัญ การที่ไม่สบายนั้นจึงเชื่อว่าขวัญทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นขวัญที่อยู่ตามส่วนต่างไปเช่น ขวัญเกล้า/ขวัญหัว/ขวัญตัว/ขวัญตีน เป็นต้น เมื่อเวลาเราไม่สบาย หรือเกิดเหตุต่างๆ ทำให้เราขวัญเสีย ขวัญก็อาจจะหนีหายไปจากตัวเรา แล้วกลับมาไม่ครบ ทำให้เราไม่หายสนิทเสียที จึงทำพิธีแปงขวัญนี้ เพื่อให้เจ้าเสียหายจากอาการเจ็บป่วยกลับมาเป็นปกติ อายุยืนนานต่อไป ดำรงชีวิตได้ปกติ

ขวัญ คือสิ่งที่ไม่มีความเป็นตัวตนเป็นเงาหรือแววของชีวิต มีความเชื่อว่าทุกคนมีขวัญประจำชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นมงคลเป็นสุข จิตใจมั่นคง แต่ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็ออกจากร่างไป เรียกว่าเสียขวัญ ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น

การแบ่งขวัญแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑ การแบ่งขวัญเด็ก เครื่องพิธีที่ใช้ ข้าวสุกปากหม้อ/ไขไก่ต้ม

๒ แบ่งขวัญผู้ใหญ่ เครื่องพิธี ข้าวสุกปากหม้อ / ไก่ต้ม / หมูชิ้น / เหล้า ๒ ขวด / ขนม และผลไม้ตามแบบวัฒนธรรม

๓ แบ่งขวัญผู้สูงอายุ เครื่องพิธี ข้าวสุกปากหม้อ / หัวหมูหนึ่งหรือต้มสุก / เหล้า ๒ ขวด / หมากพลูบุหรี / ขนมและผลไม้ตามสาเหตุที่แบ่งขวัญ มีกล่าวมาบ้างแล้วข้างต้น คือการเจ็บป่วยด้วยสาเหตุต่างๆ และเมื่อหายแล้วจึงทำพิธี และยังมีที่เกี่ยวกับการทำพิธีกรรมที่ไม่เป็นมงคลหรือพิธีศพ ผู้ที่ประกอบพิธีเรียกว่าเชื่อยก เมื่อเสร็จจากพิธี ก็จะต้องมีการ แบ่งขวัญให้เชื่อยกเพื่อเรียกขวัญกลับมา ไม่ให้ขวัญตามคนตายไปเมืองฟ้า เพราะอาจจะทำให้เชื่อยกไม่สบายได้

การแบ่งขวัญโดยทั่วไปจะนิยมทำกันตอนช่วงบ่ายเกือบเย็นๆราวๆสี่โมงห้าโมงเย็น การแต่งปานขวัญมีขั้นตอนดังนี้

๑ ใช้พานสานด้วยไม้ไผ่หรือปานฝอย/ปานไม้จริงทำแบบสี่เหลี่ยม/ปานหรือถาด (ถ้าไม่มีปานไม้จริง)

๒ ใช้ใบตอง ๓หาง ปูปานขวัญ หางใบตองด้านขวาขึ้น

๓ นำหัวหมูมาวางบนใบตองหันหน้าหมูไปทางโคนใบตอง องค์กรประกอบชิ้นส่วนหมูประกอบด้วย หัวหมูผ่าคาง กลีบหรือตีน หาง บ้างพื้นที่มี ดับ ไล่ ซ้อ ไล่ด้วย (ถ้าเป็นไก่ก็ใช้ต้มเครื่องในพร้อมแล้วจัดเหมือนกัน)

๔ นำข้าวต้มมัด ขนมเทียน เผือกต้ม มันต้ม กล้วย อ้อย ผลไม้ขนมต่างๆใส่ปานขวัญรอบๆ หัวหมู หรือบ้างพื้นที่ อาจแยกปานของหวานขนมออกเป็นอีกปานกับปานหัวหมู

๕ ข้าวปากหม้อ๑ชาม น้ำต้มหมู๑ชาม หมากพลูบุหรีเปาะแฉ่นดวง (กำไลดวง) ไล่ชามวางไว้ด้านบนปาน สายมงคลหรือสายสิญจน์วางไล่ด้วย

๖ มีกล่องข้าวเหนียวหรืออ่องข้าว ๑ ใบ เหล้า ๒ ขวด

จัดปานขวัญแบบนี้โดยประมาณ บ้างพื้นที่อาจมากหรือน้อยตามแต่พื้นที่นิยม เริ่มพิธีหมอบขวัญ จะทำพิธีเรียกขวัญ โดยหมอบทำพิธีจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ (เคล็ดนิยมถ้าเจ้าเสื่อเป็นหญิงมักนิยมให้หมอบผู้ชายเป็นผู้ประกอบพิธี เจ้าเป็นชายมักให้หมอบผู้หญิงเป็นผู้ประกอบพิธี) โดยการจุดไฟที่ทำด้วยฟืนไปเรียกขวัญหน้าบ้าน พร้อมเอาสวิงไล่เสื่อ เจ้าเสื่อ ห่อข้าว ห่อไก่หรือห่อหมู ใสในสวิงแล้วทำพิธีเรียก โดยมีคนโยน กอนหินเข้าสวิง ตามหมอบอกจนเรียกเสร็จ แล้วหมอบจะขึ้นบนบ้านเอาห่อของในสวิงไปมอบให้เจ้าเสื่อ ต่อจากนั้นหมอบก็จะทำพิธีเรียกขวัญมาอยู่กลับเนื้อกลับตัว ญาติพี่น้องจะมานั่งล้อมวงนำเงินมาใส่ในพานขวัญเพื่อเป็นขวัญเป็นกำลังใจให้เจ้าเสื่อต่อขวัญต่อชะตา แล้วหมอบก็จะเรียกขวัญตั้งแต่ขวัญเกล้าขวัญหัวขวัญ เนื้อขวัญตัวจนถึงปลายเท้า เรียกขวัญมากินข้าวของในปานรับเครื่องเช่นต่างต่อจากนั้นระหว่างหมอบเรียกขวัญจะให้เจ้าเสื่อกินอาหารกินเหล้ากินน้ำ และอวยพรให้หายจากเจ็บไข้ไม่สบาย ทุกคนญาติพี่น้องร่วมกันอวยพร ผูกสายมงคลหรือสายสิญจน์ที่ข้อมือ ให้อายุมั่นขวัญยืนมีขวัญมีกำลังใจอายุยืนนาน

ประเพณีนิยมรู้จักในกลุ่มวัฒนธรรมไทดำ ไท-ลาว ปีใหม่ซึ่งนับตามจันทรคติ ไทดำจะฉลองปีใหม่ในช่วงเดือน ๑๒-เดือน ๒ เรียกว่า ปาดตงข้าวใหม่ นิยมทำในช่วง ๓ เดือนนี้เท่านั้น แต่ละบ้านแต่ละสิ่ง หรือสกุล ก็จะมีวันของ สิ่งหรือสกุลนั้นๆ ตามจารีตที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ วันของไทดำจะมีอยู่ ๑๐ วัน

เริ่มตั้งแต่ ฮ้วง/เต่า/กำ/กาบ/ฮับ/ฮาย/เมิง/เป็ก/กัต/ขด (อ้างอิงจากปฏิทินมูลนิธิไทยทรงดำ ประเทศไทย) ปีนี้ พ.ศ. ๒๕๖๒ วันที่ ๑ มกราคม ตรงกับมือหรือวัน “ขด” ไทดำจะนับตามวันของตัวเอง นับตามกันไปจนครบ ๑๐ วัน ประเพณีปาดตงข้าวใหม่ถือทำหนึ่งปีหนึ่งครั้ง ทำใหญ่หนึ่งที “ขวบฟ้ามาปี

ผีแถน เป็นเทวดาอยู่บนฟ้า มีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งหลาย สามารถบันดาลให้ บังเกิดความเจ็บป่วยต่างๆ ได้ทั้งดี ไม่ดีต่อคนและสัตว์ ดังนั้น ทุกคนต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตาม ประเพณี เพื่อให้ ผีแถนปกปักรักษา ผีแถนมีหลายองค์ จำแนกออกตามบทบาทหน้าที่ได้ ดังนี้

- ๑) แถนหลวง เป็นหัวหน้าแถนทั้งปวงคอยดูแลความสงบสุข
- ๒) แถนบัวกำลาวิ ดูแลทุกข์สุข
- ๓) แถนชาติ ผู้กำหนดชะตาชีวิตมนุษย์
- ๔) แถนแนน (แตนแนน) เป็นผู้กำหนดอายุมนุษย์
- ๕) แถนบุน เป็นผู้บันดาลความมั่นคง
- ๖) แถนเข่อ เป็นแถนแห่งโรคภัยไข้เจ็บ
- ๗) แถนเคาะ เป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้าย
- ๘) แถนสิง (ชิง) แถนประจำตระกูลต่างๆ
- ๙) แถนสัด เป็นผู้ดูแลระเบียบวินัย-จับคนผิดลงโทษ

แถนนุ่งขาว เป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่าง

ผีบ้านผีเมือง (ปู่เจ้าเสือบ้าน) ผีคุ้มครอง ดูแลบ้านเมืองให้ร่มเย็น และอุดมสมบูรณ์ บางแห่งต้องสร้างศาลประจำหมู่บ้าน ซึ่งบ้านเกาะแรดมีศาลตาปู่หรือศาลปู่ดูลุม ที่ชาวไทยทรงดำ ทำพิธีเช่นไหว้ทุกปี ในวันที่ ๑๔ เมษายนผีบรรพบุรุษหรือผีเฮือน เมื่อพ่อแม่ ปู่ย่าถึงแก่กรรมจะอัญเชิญให้อยู่ในกะล่อหอง หรือกวงเฮือน มีการเช่นไหว้ในพิธีปาดตง พิธีเสนเฮือน ผีป่า ผีขวง เป็นผีที่สิงสถิตย์ตามป่าเขาลำเนาไพร ถ้าหากมีคนทำให้ไม่พอใจ อาจทำให้เจ็บไข้ได้ แก้อภัยโดยการขอขมา ผีประจำสถานที่ ได้แก่ ผีบันได (ชั้นไหล) ผีแม่เตาไฟ ผีประตูผีหน้าต่าง (ปะต่าง) เป็นต้น เวลาทำการเช่นไหว้ผีเฮือน ต้องเช่นผีทั้ง ๔ แห่งด้วยเครื่องเช่น มีข้าวเหนียวกับผักจืด เพื่อไม่ให้เหตุน่ากลัวเกิดกับสถานที่ดังกล่าว

ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ไทยทรงดำนับถือผีบรรพบุรุษหรือผีเรือน หรือผี เฮือน ซึ่งเป็นผีของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายายที่ได้ล่วงลับไปแล้วโดยอัญเชิญผีเรือนขึ้นสู่บนบ้านให้อยู่ใน ห้องกะล่อหอง เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณที่ได้เลี้ยงเรามาจนเติบโตใหญ่ มีการเช่นไหว้ เป็นประจำ เช่น พิธีปาดตง พิธีเสนเรือน โดยเชื่อว่าผีเรือนให้ทั้งคุณและโทษ ถ้าลูกหลานหมั่นทำ ปาดตงและเสนเรือนเมื่อครบกำหนดเวลา จะทำให้เราอยู่เย็นเป็นสุข ทำมาค้าขึ้นเงินทองไหลมาเท มา ดังสุภาษิตไทยดำหรือความเขียนลงที่ว่า “อ่วยผินอนแฮว อ่วยผินอนเฮือน” หมายความว่า ถ้าไม่เอาใจใส่ผีเรือนๆ จะลงโทษ ทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยหรืออาจตายได้ แต่ถ้าเอาใจใส่ผีเรือนๆ ก็จะมีคุ้มครอง

ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ ชาวไทยทรงดำเชื่อว่าทุกคนที่เกิดมาจะมีขวัญประจำตัว ทุกคน เมื่อเกิดมาจะมีการทำได้และหอยา หรือตัวแทนขวัญไว้ในกะล่อหอง เพื่อให้ผีเรือนคุ้ม ครอง ให้รอดพ้นจากภัย

อันตรายทั้งปวง ไม่เจ็บไข้ สุขภาพร่างกายแข็งแรง เวลาที่ไม่สบาย ถ้าหายดีแล้วจะมีพิธีแปงขวัญหรือเรียกขวัญ ขวัญเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวไทยทรงดำ

ความเชื่อเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อ เป็นศาลประจำหมู่บ้าน มีความศักดิ์สิทธิ์ แต่ละ ศาลจะมีร่างทรงประจำ เมื่อประกอบพิธีเจ้าพ่อจะมาเข้าร่างทรงเพื่อรับการบวงสรวง อ้อนวอน บน บานต่างๆ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทยทรงดำในหมู่บ้านเกาะแตรนับถือ เช่น ศาลตาปู่หรือศาลพ่อปู่ ลุ่ม เป็นศาลประจำหมู่บ้าน ตั้งอยู่ที่บ้านเกาะแตร ซอย ๔ ของทุกวันที่ ๑๓-๑๔ เมษายนของทุกปี จะมี งานประจำปี ตอนเย็นวันที่ ๑๓ เมษายนจะมีการชุมนุมร่างทรงองค์แทน มีมหรสพ ตอนเช้าวันที่ ๑๔ ชาวไทยทรงดำจะนำสำหรับอาหารคาวหวานมา เช่น ไหว้ปู่ ลุ่มเครื่องเช่น ไหว้ มีขนมต้มแดง ต้มขาว

๒.๒ พิธีเสนแก้เคราะห์

เป็นพิธีเรียกขวัญอย่างธรรมดา เพราะเชื่อว่าที่มีเคราะห์เป็น เพราะผีอื่นทำให้ได้รับเคราะห์หรือโชคร้าย จึงต้องทำพิธีเสนบนบานให้พ้นเคราะห์ พ้นทุกขโศก และเรียกขวัญให้กลับสู่ตัว

พิธีเสนกินปาง (เสนตั้งบัง) เป็นพิธีเช่นไหว้ผีปู่ย่า หรือผีบรรพบุรุษที่มีวิชาอาคม และเป็นหมอรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เรียกว่า หมอมนต์ ซึ่งลูกหลานจะเชิญขึ้นหิ้ง พิธีเสนกินปางจะเริ่ม ตอนบ่าย หลังจากเสร็จพิธีเสนเรือน หมอเสนจะเข้าพิธีเสนกินปาง โดยมีหมอปี่ใหญ่ ๑ คน หมอปี่เล็ก ๑ คน และหมอเก็บข้าวหรือหมอเสี้ยงทายว่าหมอมนต์สมใจ พอใจหรือเปล่าที่ลูกหลานทำพิธีเช่น ไหว้ในวันนี้ ถ้าพอใจก็เชิญหมอมนต์มาเข้าร่างหมอเสนกินปาง เรียกว่า หมอเมือง หมอจะสวมเสื้อฮี มีหมวก ผ้าคาดเอว และผ้าสไบเฉียงทั้ง ๒ ข้าง จากนั้นชาวไทยทรงดำ ๕ คนจะถือไม้ไผ่คนละลำ และ ชาวไทยทรงดำอีกคนหนึ่งจะนั่งตีกลองที่ครอบบนฝาโอ่งขนาดเล็ก เพื่อที่เป็นจังหวะ ส่วนผู้ถือไม้ไผ่ จะกระแทกไม้ไผ่ลงพื้นเป็นจังหวะ หมอเมืองจะนำเดินรอบเสาที่เตรียมไว้ โดยผู้สืบผีจะถือร่มให้หมอ เมือง และผู้ที่เป็นญาติพี่น้องจะมาร่วมกันประมาณ ๓ ครั้งๆ ละ ๓ รอบหรือตาม แต่หมอมนต์จะพอใจ บางครั้งอาจเรียกว่า เต้นกินรำกินก็ได้ เพราะในระหว่างการรำไปนั้นจะกินไปด้วย จากนั้นหมอเมือง จะผูกแขนให้กับเจ้าของบ้านและลูกหลาน ผู้หญิงจะผูกแขนซ้าย ผู้ชายผูกแขนขวา เสร็จพิธีจะมี การเลี้ยงอาหารเย็น เรียกว่า แลงหมอ เป็นอันเสร็จพิธี

ปัจจุบัน การดูแลรักษาสุขภาพตามความเชื่อ และการดูแลโดยหายามารักษาตาม กำลังความรู้ความสามารถของคนในชุมชนยังคงมีอยู่ แต่ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปใช้บริการการ ดูแลรักษาสุขภาพตามแผนปัจจุบันเป็นหลัก ส่วนวิธีการแบบพื้นบ้านหรือตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นวิธีการเสริมขวัญ เสริมพลัง ตามแบบแผนความเชื่อที่สืบทอดกันมา

๓. วัฒนธรรมการแต่งกาย

เครื่องแต่งกายสำคัญในภาพถ่าย ประกอบด้วยผ้าซิ่น เสื้อก้อม (ตามภาษาไทยทรงดำ) และผ้าเปี้ยว ข้อสังเกตในเบื้องต้นแรกแสดงให้เห็นสีของผ้าซิ่นที่เป็นสีดำหรือสีพื้นเข้มเป็นหลัก มีข้อสันนิษฐานว่า ด้วยเครื่องแต่งกายนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ใช้เรียกความแตกต่างของกลุ่มไทดำให้แตกต่างจากกลุ่มไทอื่น ๆ อย่างไรก็ดี ความยาวของซิ่นระหว่างไทดำในลาวและเวียดนามกับในเพชรบูรณ์นั้นมีความแตกต่างอย่างชัดเจน ภูมิประเทศน่าจะส่งอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนดังกล่าว ซิ่นของผู้หญิงไทยทรงดำจะสั้นกว่าและลักษณะการนุ่งจะมีชายหน้าสูง ส่วนชายหลังต่ำ ส่วนบนของตัวซิ่นหรือที่เรียกว่าเชิงบนหรือหัวซิ่น จะโอบเข้ากับเอวด้านซ้ายและขวาให้กระชับ จากนั้นคาดด้วยเข็มขัดหรือเชือกขวันเกลียว เสื้อก้อมมีลักษณะเป็นเสื้อคอกลมผ่าหน้า มี

ลักษณะที่แนบมาตัว ในเวียดนาม สีของเสื้อแสดงให้เห็นสถานภาพการแต่งงาน ดังเช่น เสื้อสีขาวสำหรับเด็กสาวที่ยังไม่แต่งงาน ส่วนในกลุ่มไทยทรงดำ

การเกล้าผมในลักษณะต่าง ๆ จะเป็นสิ่งที่ระบุถึงวัยและสถานภาพของการแต่งงาน

ผ้าเปียว เป็นแถบผ้าฝ้ายทอมือสีดำและมีการปักลวดลายที่ชายผ้า ในภาพถ่ายของกลุ่มไทดำ แสดงให้เห็นการใช้สำหรับโปกคีรีชะ

กลุ่มไทยทรงดำแล้ว เครื่องแต่งกายตามประเพณีจะพบเห็นในพิธีกรรมสำคัญ เช่น การแต่งงาน พิธีศพ และในอีกวาระหนึ่ง คือการเฉลิมฉลองในวันไทยดำ ที่เป็นการสังสรรค์และพบปะของลูกหลานไทยดำ (โซ่ง) ไผ่รอบและไทดำ ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น นครปฐม สุพรรณบุรี ถึงพิษณุโลก นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มไทดำ ในจังหวัดเลย ที่มีวัฒนธรรมใกล้เคียงกับไทดำในประเทศเพื่อนบ้าน

ภาพที่ ๔. วัฒนธรรมผ้าซิ่นสีดำ

การแต่งกายของชายไทยทรงดำ

กางเกงมี ๒ แบบ ช่วงก้อม กับ ช่วงฮี เสื้อไท เสื้อฮี งานไม่เป็นพิธี ใช้ช่วงก้อม กับเสื้อไท งานพิธี ช่วงฮีหรือกางเกงขายาว และเสื้อฮี หากใส่เสื้อไทนิยมคาดกระโปงบุหรืหรือเงิน เสื้อไทเป็นเสื้อคอตั้ง ไม่มีปก ตรงแขนยาว ตรงสะโพกจะบานออกติดกระดุมถี่เท่าใดแสดงถึงเป็นคนละเอียดรอบคอบ นิยมติด ๑๙ เม็ด ๒๑ เม็ด ๒๗ เม็ด กระดุม๑ ชุดเรียกว่า ๑ ชุ่ม จะติดจำนวนนี้ ดังนั้นหากใครติดรังดุมมากเท่าใดญาติต้องช่วยใส่ลูกกระดุมให้ เป็นการแสดงออกถึงการเอื้ออาทรต่อกัน ผ้าขาวม้าลาวโซ่งนิยมพาดบ่า หรือ โปกคีรีชะ ผ้าขาวม้าจะเป็นลายทางๆ ไม่เป็นตาสี่เหลี่ยม สีที่ใช้คั้นผ้าขาวม้าเป็นสีหลักดังกล่าว ฟันมักจะเป็นสีขาวไม่นิยมฟันสีดำ เสื้อฮีชาย ที่คอเดินด้ายหลายสีชายเสื้อด้านในตกแต่งด้วยเอื้อแล้ว ด้านข้างตัวเสื้อจะเย็บขอกุด เป็นจุดสวยที่

จะโช่ว คือบริเวณนี้เพราะอยู่ด้านนอก ใต้รั้ว จะตกแต่งด้วยเอื้อแล้ว ไม่มีเสื่อชั้นในหรือกางเกงใน กางเกงใน ใช้ช่วงก้อม

อัตลักษณ์การแต่งกาย คือ ผ้าซิ่นลายแดงโม ซิ่นแดงโมที่เก่าแก่ มีอายุมาก ลายจะเล็ก ถ้าตัวเองใส่จะออกลายฟ้า ๆ มันจะมีลายตั้งกระเด็นออกมานิดหนึ่ง ถ้าเป็นผ้าซิ่น ตามความเชื่อของชาวไทยทรงดำเชื่อว่าถ้าจะอัปปริจัญไรเขาไม่ให้เอาไปทำ แล้วก็ไมเลาะตีนซิ่น ถ้าเลาะตีนซิ่น หมายความว่า สามีเสีย ขาดความเป็นสามีภรรยาตรงตีนซิ่น บางคนนั่งสง่างาม แต่ซิ่นจะเลาะตีนซิ่นไม่ได้ ใช้เฉพาะที่เฉพาะกิจ อีกอย่าง ถ้าผู้หญิงเอาตีนซิ่นขึ้นมาด้านบน เขาเชื่อกันว่าเป็นการแข่งแม่สามี นุ่งแบบนี้ต้องสำรวจไว้ให้ดีกว่าลวงเกินอะไรแม่สามี

กล่าวโดยสรุปว่า อัตลักษณ์ที่ชัดเจนของไทยดำคือ ซิ่นลายแดงโม ต้องเป็นสีดำ, กรมท่า หรือสีคราม และเสื่อก้อม ที่เป็นเสื่อคอปัด สีดำ หรือสีกรมท่า หรือสีครามเช่นเดียวกัน และสามารถใส่ได้ทั้งสองด้าน ซึ่งการเย็บจะไม่มีการเหมือน ตะเข็บจะกลมกลืนทั้งหมด การนุ่งซิ่นถ้าพันเอวจะเป็นการแต่งกายไปไร่ไปนา การติดดอกกลันทมจะติดไว้หลังก้อม และก็มีเสื่อฮี ที่เก็บความงามไว้ข้างในลักษณะโครงสร้างทางกายภาพของสาวไทยทรงดำ คือ คำปุมเอเละ คอปอง หางตาแดง

การแต่งกายของหญิงไทยทรงดำ

มีแบบเป็นพิธี และไม่เป็พิธี แบบไม่เป็พิธี หญิงนุ่งผ้าถุงลายแดงโมกับเสื่อก้อม ผ้าสไบต้องใช้เป็นประจำสำหรับคล้องคอเวลาคุยกับหนุ่ม เอาไว้พอกผมมิให้หลุดเวลาทำงานหรือพันเอวหรือสะโพกเวลาทำงานเพื่อให้กระชับหรือนุ่งผ้าตาหมีเอาไว้ใช้ในพิธีเสน ซึ่งสิ่งของสวยงามไปให้ผีใช้ แบบเป็นพิธี นุ่งผ้าซิ่นตาหมีหรือผ้าซิ่นลายแดงโมกับเสื่อฮี การใส่เสื่อฮี หมายถึงการแต่งกายอย่างเรียบร้อยแสดงถึงความเคารพ การใส่เสื่อฮีจะใส่ด้านที่ไม่มีลวดลายสวยงาม สำหรับด้านในของเสื่อฮีใช้ในการคลุมโคงศพเพียงอย่างเดียว คลุมทั้งศพ ผู้หญิงหรือศพผู้ชาย แต่ใช้เสื่อฮีผู้หญิงไม่ใช้เสื่อฮีผู้ชายแม้กระทั่งแต่งกายให้ศพ ก็ต้องใส่เสื่อฮี เพื่อที่จะได้ไปเฝ้า ถน และต้องใส่ด้านที่คนมีชีวิตใส่ เสื่อฮีใช้ในงานมงคลและอวมงคล บอกถึงฐานะของผู้ใส่ว่าเป็นเขยหรือสะใภ้

การนุ่งผ้าถุง

เด็กจะนุ่งทบไปข้างหน้าเหมือนคนไทย เริ่มเป็นสาวเริ่มนุ่งผ้าต่อหัวซิ่นและนุ่งแบบ “หน้าว้าว” คือ ทบทั้ง ๒ ด้าน มาไว้ตรงกลางหน้าท้องและพับมุมผ้ามารวมตรงหน้าท้องทั้งนี้เพื่อสะดวกในการเดินทาง เพราะการทอผ้าด้วยมือหากแรงกระแทกไม่แข็งแรงเนื้อผ้าจะแยก นุ่งก็ต้องระวัง นุ่งก็ต้องระวัง

เสื่อตัก

เสื่อตัก คือ เสื่อที่ใส่ไว้ทุกข้เมื่อญาติผู้ใหญ่เสียชีวิต ผู้ที่จะใส่คือ ลูกหลานใกล้ชิด จะเป็นผีเดียวกันหรือไม่ใช่ผีเดียวกัน หากเป็นญาติใส่เสื่อตัก เสื่อตักใช้แบบเดียวกันทั้งชายและหญิง มีลักษณะเป็นคอแหลม ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เย็บไม่ต้องมันคงพออยู่ได้ไม่มีแขน ใช้แขนในตัว หากพ่อแม่เสียชีวิต ลูกๆต้องโปกศีระชะด้วยผ้าขาวตัดเป็นสี่เหลี่ยมแล้วพับเป็นสาวเหลี่ยมโปกศีระชะการโปกศีระชะต้องระวังมีผู้ใกล้ชิดมีชีวิตอยู่ไม่นิยมโปกศีระชะใส่เสื่อตักอย่างเดียว

เครื่องประดับของชาวไทดำ

เครื่องประดับจะประดับด้วยเงินทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น ตุ้มหู สร้อยคอ กำไลมือ กำไลข้อเท้า เข็มขัดคาดเอว ส่วนผู้ชายก็จะมีเข็มขัดคาดเอวเหมือนกัน แต่จะทำด้วยผ้าที่มีลวดลายสวยงามมากโดยจะใช้กระจกเงาฝนเป็นอันกลมๆ เล็กๆ ถักด้วยด้ายรอบกระจกและใช้ผ้าสีตัดเป็นลวดลายปะเป็นแถวๆ ด้านในเย็บเป็นกระเป๋ใส่ของส่วนตัว เช่น ยาเส้น ใบจาก ไม้ขีด ยาประจำตัว และสตางค์

การแต่งกายของชาวไทยทรงดำในโอกาสต่าง ๆ

เครื่องแต่งกายชาวไทยทรงดำ

การแต่งกายของชาวไทยทรงดำเป็นเผ่าพันธุ์ที่สุดประหยัดเพราะไม่ว่างานมงคลหรืออวมงคลใช้เสื่อแบบเดียวกันที่ใช้มีอย่างละ ๒ แบบ สีหลัก ๒ สี คือ ขาวและดำ สีอื่นเพียงเพื่อให้สวยงาม มีอีก ๓ สี คือ เขียว เหลือง แดง

๑.เสื่อไทหรือเสื่อซอน

เสื่อไทหรือเสื่อซอนสำหรับชาวไทยทรงดำผู้ชาย นิยมใส่ร่วมกับช่วงก้อม มีลักษณะเหมือนกางเกงขาก๊วยแบบขาสั้นของจีน ถ้าใส่เสื่อเข้ตด้านในเรียก คอแก่น เป็นชุดไปร่าแคน แหล่งผลิต/แหล่งใช้/แหล่งพบอยู่ที่บ้านท่าไต้ หมู่ ๕ ต.ยางหย่อง อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี ใช้เป็นเสื่อสำหรับผู้ชายไทยโห่ง นิยมใส่ในพิธีกรรม เช่น อั้นกอน เสนเฮือน เป็นต้น ขนาดขึ้นอยู่กับรูปร่างของแต่ละคนที่ใส่ มีขนาดรัดรูป วัสดุเป็นผ้าฝ้าย แต่ในปัจจุบันใช้เส้นใยสังเคราะห์สีดำหรือกรมท่า ลวดลายลักษณะผิวเรียบ ประกอบด้วยกระดุมเงินและมีเส้นไหม

ร้อยติดกับกระดุมเรียกว่า “สายเงา” ผ้าที่ใช้เย็บในปัจจุบันส่วนใหญ่ชาวบ้านนิยมใช้เส้นใยสังเคราะห์แทนผ้าฝ้าย เพราะสีไม่ตก สวมใส่สบาย กระดุมที่ใช้ติดกับตัวเสื้อเปลี่ยนจากเงินแท้เป็นอลูมิเนียมแทนเพราะเงินแท้ค่อนข้างหายาก ตัวเสื้อสามารถใส่ได้ทั้งสองด้าน ซึ่งบ่งบอกถึงความประณีตของคนเย็บ

ความเชื่อชาวไทยโชนงเชื่อว่าชายใดที่ติดกระดุมเสื้อดีๆ หรือติดกระดุมมากแสดงว่าบ้านมีฐานะ การติดกระดุมเสื้อนิยมติดเป็นเลขคู่ ชายใดที่ติดกระดุมเสื้อไม่ผิดสามารถเลือกเป็นสามีได้ ถ้าเย็บเสื้อเสร็จจะต้องมีกระดุมติดตัวเสื้ออยู่ เพราะถ้าไม่มีกระดุมถือว่าเป็นเสื้อสำหรับใส่ให้คนที่เสียชีวิต

ในปัจจุบันชาวไทยโชนงหมู่บ้านท่าโล้ยังนิยมใส่เสื้อไทกันอยู่ แต่จะเห็นในพิธีกรรมเท่านั้น เช่น ตามงานบุญประเพณี งานเสนเฮือน เป็นต้น

๒. เสื้อก้อม

เสื้อก้อม คือ เสื้อที่มีรูปทรง สั้นๆ มีความยาวตั้งแต่คอเสื้อถึงสะโพก มีลักษณะเป็นเสื้อคอกลมผ่าหน้า มีลักษณะที่แนบลำตัว เสื้อก้อมใช้สำหรับสวมใส่ไปทำงาน เดินทาง ไปต่างหมู่บ้าน หรือใช้คู่กับเสื้อเชิ้ตสีขาว โดยสวมเสื้อเชิ้ตสีขาวไว้ข้างใน แล้วสวมเสื้อก้อมทับอีกชั้นหนึ่งโดยพับปกเสื้อเชิ้ตออกมาด้านนอกเรียกว่า “คอแกน” ซึ่งหมายถึง “คอ ๒ ชั้น” สวมใส่ในการฟ้อน ไทยด้า

เสื้อก้อมผู้ชาย เป็นเสื้อแบบคอตั้งไม่มีปก ที่แขนเสื้อไม่ต่อตรงไปถึงปลายแขนโดยใช้ผ้าทบสองชั้นให้เป็นรูปทรงกระบอกยาวถึงข้อมือ การต่อแขนเสื้อไม่ตัดผ้าให้โค้ง แต่มีวิธีทำแขนให้กว้าง โดยแทรกผ้ารูปสามเหลี่ยมไว้ใต้รักแร้ทำให้โคนแขนใหญ่ขึ้น สะดวกในการสวมใส่และการเคลื่อนไหว บริเวณชายเสื้อด้านข้างลำตัวทั้งสองข้าง แทรกด้วยผ้ารูปสามเหลี่ยมตั้งแต่เอวลงมาถึงสะโพก เพื่อให้ชายเสื้อบานออก บริเวณسابเสื้อซึ่งเป็นผ้าทาบที่อกเสื้อสำหรับติดกระดุม และเจาะรังคุดใช้ผ้าแถบยาวถึงไม่ติดชายเสื้อเย็บติดกับแผ่นเสื้อด้านหน้าข้างขวาแล้ว จึงเจาะรังคุดใช้เป็นรูปผ้าแถบยาวถึงเอวไม่ติดชายเสื้อเย็บติดกับแผ่นเสื้อด้านหน้าด้านข้างขวาแล้ว จึงเจาะรังคุด ๙-๑๓ ช่องกระดุมทำด้วยเงินเป็นรูปยอดแหลมปลายกลีบบัวติดห่วงที่ปลายยอดแล้วจึงนำมาเย็บติดกับขอบผ้าด้านซ้ายให้ตรงกับรังคุด การเย็บตะเข็บเสื้อใช้มือเย็บ ตลอดแนวโดยเย็บแบบพันตะเข็บให้เป็นเส้นกลม ส่วนการเย็บปลายแขนเสื้อเก็บ ริม ผ้าโดยไม่ต้องพับแล้วเย็บ สีของเสื้อก้อม เสื้อก้อมตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีครามเข้ม เหมาะแก่การสวมใส่ในฤดูหนาว เพราะเสื้อก้อมเป็นเสื้อที่ผลิตจากฝ้ายซึ่งมีคุณสมบัติรักษาความอบอุ่นให้แก่ร่างกายได้ดีด้านความเชื่อสีครามเข้มเป็นสีที่อยู่ในวรรณะเย็นซึ่งแสดงถึงความเศร้าโศกความอ้างว้างและเดี๋ยวตายของชาวไทยทรงดำที่ต้องพลัดพราก จากบ้านเกิดเมืองนอน ลวดลายเสื้อก้อมเป็นเสื้อที่มีสีครามเข้มทั้งตัวไม่มีลวดลาย

เสื้อก้อมผู้หญิง เสื้อก้อมผู้หญิงมีความหมาย และ การใช้เช่นเดียวกับเสื้อก้อมผู้ชาย แต่มีลักษณะบางส่วนที่แตกต่างและเหมือนกัน เสื้อก้อมเป็นเสื้อคอตั้งเข้ารูป ไม่มีปก แขนยาวทรงกระบอกรัดข้อมือเพื่อให้แนบลำตัวจะได้รับความอบอุ่นและป้องกันความร้อนได้ดีต่อการต่อแขนติดกับลำตัวต่อชนตะเข็บตรงๆ ไม่ว่าจะผ้าและมีผ้าแทรกใต้รักแร้ตัวเสื้อมีความยาวเหนือสะโพกและผ่าหน้าตลอดติดกระดุมเงิน เหมือนเสื้อก้อมผู้ชาย

ภาพที่ ๔. เสื้อก้อม

กะดุม ที่เราเห็นและเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวไทดำ/ไทยทรงดำ/ลาวโซ่ง ในประเทศไทย และได้รับความนิยมจากวัฒนธรรมใกล้เคียงนำไปใช้โดยแผ่หลาย เป็นภูมิปัญญาของชาวบรรพบุรุษของชาวผู้ไทดำในอดีตที่ได้นำความเป็นวิถีที่อยู่กับธรรมชาติมาใช้ในชีวิตประจำวัน จึงได้เกิดเป็นกะดุมที่เราเห็นเรียกว่า กะดุม"ดอกผักบุ้ง"หรือลายดอกผักบุ้ง หมายถึงความเจริญรุ่งเรือง/งอกงามมั่งคั่งมั่งมี/อดทนแข็งแรง ฉะนั้นในประเทศไทยจึงได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบันจึงเห็นกะดุมเสื่อทำในประเทศไทยนิยมใช้กะดุมเสื่อลายดอกผักบุ้ง ขยายความคำว่าลายดอกผักบุ้ง มีหลายท่านสงสัยว่า มันเป็นส่วนไหนหรือตรงไหนของ"ดอกผักบุ้ง" จริงๆแล้วส่วนที่นำมาเป็นแบบนี้เป็นส่วนที่เรียกว่า ผล ดังในภาพที่นำมาให้ชม จะมีลักษณะผลเหมือน กะดุม ซึ่งในภาษาไทดำจะเรียกกะดุมเสื่อ ว่า "มะเสื่อ" ซึ่งคำว่า"มะ" จะแปลได้ว่า ผล/เม็ด จะเห็นได้ว่าที่มาของต้นแบบคือ ผล ของผักบุ้งแต่นำส่วนดอกมาเรียกกันในรุ่นต่อมา แต่อย่างไรก็แล้วแต่มันก็มาจากพืชชนิดเดียวกัน ที่นิยมใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน จากที่ศึกษาหาข้อมูล และได้เห็นของเก่าโบราณ กะดุมดอกผักบุ้ง มีทำในยุคแรกที่สืบค้นได้พบว่า เป็นไม้แกละลักษณะคล้าย ผลของผักบุ้ง จะพบได้ว่าเป็นไม้ มะเกลือ/ไม้มะขาม/ไม้ประดู่ เป็นต้น หรืออาจจะมีไม้ต่างหรือไม้เนื้อก็เป็นไปได้ มาอีกยุคคือ ทำเป็นเงิน ซึ่งเป็นที่นิยมในยุคร้อยถึงร้อยกว่าปีและยังหลงเหลือมาให้เห็นจนถึงปัจจุบัน ลักษณะเป็นงานตีหุ้ม ตีด้วยมือที่ละเม็ดด้านในเป็น"ครึ่ง"มีห่วงทำเป็นแกนกลาง เป็นงานที่ละเอียดสวยงาม มาถึงยุคราว๕๐-๖๐ปี เป็นงานลักษณะใช้การหลอม มีนิยมแล้วขึ้นรูปกะดุมใช้การตีลายให้เป็นลาย แต่ไม่ละเอียดมากเหมือน ในยุคทำเงิน ลักษณะคล้ายกะดุมยุคแรกที่เป็นได้มากกว่า (ในยุคนี้จะเรียกกันว่ายุคกะโหลกไขว้เพราะช่างจะให้หาขวดกะโหลกไขว้มาเป็นวัสดุหลัก) เมื่อมายุคปัจจุบันนี้ ทันสมัยขึ้นก็ใช้การปั๊มขึ้นรูปเป็นเม็ดมีลายในตัวดังที่เห็นในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามแล้วแต่ เห็นได้ว่าการใช้กะดุมของชาวไทดำ ก็ยังคงมีการนิยมการใช้กะดุมลายนี้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ลวดลายอาจจะเปลี่ยน ได้แล้ววิธีการทำเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่เอกลักษณ์ความหมายยังคงความเป็นที่โดดเด่นไว้เฉพาะตัว ตามเอกลักษณ์ของวัฒนธรรม ผู้ไทดำ/ไทดำ/ไทยทรงดำ/ลาวโซ่ง จนถึงปัจจุบัน

๓. เสื้อจาง (ข้าง)

เสื้อจางหรือข้าง คือ เสื้อสำหรับหมอเสนชนชั้นผู้ต่ำ เป็นเสื้อสีแดง แหวกข้างแบบหึ่งหึ่ง ต้องเป็นผ้าไหม

ภาพที่ ๔. เสื้อจาง

๔. เสื้อฮี

เสื้อฮีชาย คอกกลมแขนยาวใช้ในพิธีการ ความงามอยู่ด้านข้าง โข่วลายซึ่งเรียกว่า “ขอกุด” ชายใส่ด้านเดียวเสื้อฮีใส่ในพิธีสำคัญ เช่น งานตาย การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่

เสื้อฮีหญิง ใช้เย็บสวมได้ ๒ ด้าน งานมงคลมีลวดลายน้อย งานอวมงคล ลวดลายมาก และใช้กลุ่มโคงศพเวลาตาย ปกติใช้เสื้อก้อมเป็นเสื้อแขนยาวคอตั้งติดกระดุม ๙ เม็ด หรือ ๑๑ เม็ด ตรงสายเหนือสะดือ จะเว้นนิ้วครึ่ง ตรงเอวจะคอดและผายออก เพื่อโข่วหน้าท้องและเช็ดขัดเงินเป็นจุดเซ็กซี

ภาพที่ ๔. เสื้อฮีชาย

ภาพที่ ๔. เสื้อฮีหญิง

๕. เสื้อหึ่งหึ่ง

เสื้อหึ่งหึ่งชาย คอเสื้อติดกระดุม ๕ เม็ด ด้านข้างแหวกประมาณ ๑ คืบ ใช้ใส่ทำงาน เสื้อหึ่งหึ่งหญิง เป็นเสื้อคอตั้งติดกระดุม ๕ เม็ด ใส่ทำงาน

๖. ผ้าซิ่นหรือผ้าถุง

การแต่งกายหญิง หญิงมักจะมีผ้าซิ่นลายแดงโมประกอบด้วย ผ้า ๓ ชั้น คือตีนซิ่น ตัวซิ่น หัวซิ่น หญิงแต่ละวัยนุ่งไม่เหมือนกัน ดังคำว่า “สาวน้อยขอดขอยเอี่ยมไหล่ สาวใหญ่ๆ นุ่งซิ่นต่อตัว สาวมีผัวนุ่งซิ่น ๒

ซ่อม” นอกจากผ้าถุงผ้าฝ้ายก็ยังมีผ้าถุงผ้าไหม เรียก ชิ่นตาหมีสวยงาม ใช้ในพิธีเสน ปัจจุบันไม่นิยมนำมาใช้ใน ชีวิตประจำวันเพราะทอยาก คนยุคใหม่แทบไม่รู้จักชิ่นตาหมี

ชิ่น ของผู้หญิงไทยทรงดำจะสั้นกว่าและลักษณะการนุ่งจะมีชายหน้าสูง ส่วนชายหลังต่ำ ส่วนบน ของตัวชิ่นหรือที่เรียกว่าเชิงบนหรือหัวชิ่น จะโอบเข้ากับเอวด้านซ้ายและขวาให้กระชับ จากนั้นคาดด้วยเข็มขัด หรือเชือกข้วนเกลียว

ผ้าชิ่นหรือผ้าถุง คือผ้าที่ใช้นุ่ง ในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมต่างๆ โดยมีการใช้แตกต่างกัน คือ ผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะนุ่งชิ่นต่อหัวแต่ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วผ้าชิ่นหรือผ้าถุง คือ ผ้าที่นุ่งในชีวิตประจำวัน และในพิธีกรรมต่างๆ โดยมีการใช้แตกต่างกัน คือผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะนุ่งชิ่นต่อหัว แต่ถ้าผู้หญิงที่ แต่งงานแล้วต้องนุ่งชิ่น ๒ ผืน เพื่อ ป้องกันประจำเดือนที่อาจมาไม่ปกติ ถ้านุ่งชิ่นผืนเดียวอาจทำให้เปื้อนผ้าชิ่น ได้ชาวไทยทรงดำ จึงมีคำกล่าวไว้ว่าขอขมา ”สาวน้อย ขอขมา เอื้อม ไหล่ สาวใหญ่ๆ นุ่งชิ่นต่อหัว สาวมีผัว นุ่งชิ่นสองซ้อน” ผ้าชิ่น มีเส้นไหมสีแดงสอดไว้ตามแนว ตั้งของผ้าเรียกว่า “เส้นยีน” แล้วสอด ด้วยฝ้ายสีคราม เข้ม ตามแนวอนเรียกว่า”เส้นพุง” สลับกับฝ้ายสีขาวทอแนวตั้งจนกลายเป็นผ้าพื้นที่มีลายทางเล็กๆตามความ ยาวของลำตัวคล้ายลายบน ผลของลูกแตงโม ทำให้ผ้าชิ่นมีชื่อเรียกว่า “ผ้าชิ่นลายแตงโม” ซึ่งประกอบด้วยผ้า ๓ ส่วน คือ หัวชิ่น อยู่ตอนบนสุดเป็นผ้าฝ้าย พื้นสีครามเข้ม ความกว้างของแถบผ้า เท่ากับความกว้างของแถบผ้า เท่ากับความกว้างของตัวชิ่น รูปแบบ ผ้าชิ่นส่วนนี้ค่อนข้างบาง เมื่อนุ่งแล้ว กระชับแนบลำตัว ตั้งแต่เอวและ สะโพก ช่วงบน ทำให้เห็นรูปร่างของผู้สวมใส่ตัวชิ่น อยู่ส่วนกลางของผ้าติดกับหัวชิ่นพื้นที่ส่วนใหญ่มีสีครามเข้ม ผ้าใน ส่วนนี้หนากว่าหัวชิ่น เมื่อนุ่งแล้วนำมาทับกันตรงกลาง ทำให้ดูมันคงหนักแน่น เวลาเคลื่อนไหวส่วนกลาง และชายผ้าจะอ่อนพลิ้วคล้ายกับคลื่นน้ำ ตีนชิ่น อยู่ด้านล่างสุดต่อจากตัวชิ่น เป็นผ้าทอ ด้วยผ้าฝ้ายมี คุณประโยชน์ เพื่อช่วยถ่วงน้ำหนักของตัวชิ่นให้อยู่ตามรูปทรง

สีของผ้าชิ่นลายแตงโม ผ้าชิ่นมีพื้นเป็นสีครามเข้มโดยมีเส้นไหม สีขาวตามแนวตั้งจนกลายเป็น ลายทางเล็กๆ คล้ายลายบนผลของลูกแตงโม ทำให้ผ้าชิ่นที่ชื่อเรียกว่า “ผ้าชิ่นลายแตงโม” ชาวไทยทรงดำมีความเชื่อ ตาม หลักการวางสีของผ้าชิ่นโดยเชื่อว่า สีแดง หมายถึง เลือด เนื้อหรือสิ่งมีชีวิต การหลุดพ้น และการสิ้นสุด ซึ่ง เป็นการสื่อให้เห็นถึงความ เป็นพวกพ้อง เผ่าพันธุ์ เดียวกันแม้ว่าจะมีชีวิตหรือเสียชีวิตแล้ว ก็ตามส่วนสี ครามเข้ม สลับกับสีขาว เป็นการบ่งบอกถึงความเดี๋ยวตาย ที่ต้องพลัดพรากจากญาติพี่น้องและบ้านเกิดเมือง นอนที่อยู่อาศัยในประเทศลาว และเวียดนาม

ภาพที่ ๔. ผ้าชิ่นลายแตงโม

ผ้าชิ่นมีลวดลาย ๓ คือ ลายตาเก็บบหรือลายตาเค็บบ เป็นลาย สีขาวสองเส้นจับหรือเค็บบผ้าฝ้ายสีคราม เข้ม ให้อยู่ในแนวยาวตามลำตัว หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มไทดำในลาวและเวียดนาม ลายต่อมา คือ ลายตาย่อยหรือตาเดี่ยวเป็น ลายสีขาวเพียงเส้นเดียวยาวตามลำตัว หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มไทยทรง

ดำในลาวและเวียดนาม ลายต่อมา คือ ลายตาย้อยหรืออาเตียวเป็น ลายสีขาวเพียงเส้นเดียวยาวตามลำตัว หมายถึงความโดดเดี่ยวตายจากการ ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ชนกลุ่มน้อยลายสุดท้ายคือ ลายตาห่ม หรือตาคู่ ลายสีขาวสองเส้นคั่น ด้วย ฝ่าย สีครามเข้ม หมายถึงความพลัดพราก จากบ้านเกิดเมือง นอนและญาติพี่น้อง

๗. ผ้าเปียวหรือผ้าพันศีรษะ

ผ้าเปียว หมายถึง ผ้าที่ใส่ศีรษะแทนหมวกเป็นผ้าที่ทอจากฝ้าย หรือผ้าไหมสีครามเข้ม ผ้าเปียว เป็นสัญลักษณ์ของการมีเจ้าของและคนชรา ผู้หญิงสาวจึงเตรียมจัดทำผ้าเปียวไว้เพื่อนำไปเป็นผ้าไหว้แม่สามี คนสูงอายุมักห่มผ้าเปียวอยู่กับบ้าน หรือห่มไปวัด โดยห่มเฉียงบ่าเหมือนกับห่มผ้าสไบ แม้แต่ตอนเสียชีวิตก็ต้องมีผ้าเปียวห่ม โดยมีความเชื่อว่าลวดลายผ้าเปียวเป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล เมื่อเสียชีวิตผู้ที่ต้องมีผ้าเปียวห่ม โดยมีความเชื่อว่าลวดลายผ้าเปียวเป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล เมื่อเสียชีวิตลงญาติที่ล่วงลับไปก่อนแล้วจะ เดินทางมารับเพื่อไปอยู่ในดินแดนเดียวกันได้ถูกต้องลักษณะของผ้าเปียวมี่ดังนี้

รูปแบบผ้าเปียว เป็นผ้าที่ทอจากฝ้าย ขนาดเล็กเรียกว่า “พิมเจ็ด” มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความยาวของผ้าเปียวขึ้นอยู่กับสัดส่วนของแต่ละบุคคล ผ้าเปียวมี่วิธีมัด ๓ แบบ คือ แบบแรกนำกลางเปียว มา ใส่หน้าผากแล้วมัดไว้ที่ข้างหลัง แบบที่สองพันไว้หลายรอบบนศีรษะโดยเอาปลายด้านหนึ่งเหน็บไว้ที่ฝั่งขวา ปลายด้านหนึ่งพาดลงไปปกด้านหลังเพื่อให้เห็นลาย แบบที่สามพันไว้ข้างบนแล้วให้ลายปกลงมาข้างหน้า

สีของผ้าเปียว ผ้าเปียวมี่สีและความหมายเช่นเดียวกับเสื้อฮีผู้ชาย ลวดลายของผ้าเปียว การทำ ลวดลาย ผ้าเปียว หญิงสาวไทยทรงดำทุกคนต้องหัดทำ ลายพื้นฐานของผ้าเปียว ซึ่งเริ่มจากการปักบริเวณชาย ผ้าเรียกว่า “สอยฝักแค” ให้เกิดความชำนาญเสียก่อน จึงจะเริ่มทำ ลวดลายต่างๆได้ ผ้าเปียวลวดลายดั้งเดิม มี อยู่ ๔ แบบคือ

๑. ผ้าเปียวลายขอกูดหวาย เป็นการปักบริเวณมุมผ้าทั้งสี่ด้านให้เป็นรูปสี่เหลี่ยม แล้วใช้ไหมสีขาว หรือสีแดงปักทแยงเพื่อแบ่งรูปสี่เหลี่ยม ออกเป็นรูปสามเหลี่ยมสองรูปภายในและภายนอก

๒. ปักลายผ้าเป็นรูปขอกูดหวายให้แตกกิ่งก้านออกไป ด้วยการใช้ไหมสลับลีให้แตกต่างกัน แล้ว เย็บพู่ไหมหลากสีห้อย บริเวณริมผ้าตลอดผืน มีความเชื่อถึงการระลึกถึงบุญคุณ

๓. ผ้าเปียวลายดอกเต้า (เบาะเต้า) ลายดอกเต้าใช้วิธีปักเป็นแนวเส้นตั้งให้เกิดเป็นรูปสี่เหลี่ยม คางหมู แล้วใช้ไหมสีขาว และสีแดงปักตามแนวตั้งและแนวนอน เพื่อกำหนดขอบเขตของลายดอกเต้าให้ยาว ติดต่อกัน ตลอดผืน แล้วเย็บพู่ไหม สีแดงห้อยบริเวณริมผ้าตลอดผืน มีความเชื่อถึงการให้กำเนิดเพื่อขยาย เผ่าพันธุ์

๔. ผ้าเปียวลายขาบัวหรือขาบัว คำว่า “บัว” หมายถึง พวงหรือรับใช้วิธีปัก บริเวณชายผ้า โดย เริ่มที่มุมผ้าให้เป็นส่วนๆ แล้วจึงทำเป็น ดอกเลื่อนขึ้นขึ้นไปเป็นรูปสามเหลี่ยมจนเกิดรูปลวดลายต่างๆ โดยใช้ ไหมสีแดง สีเขียว สีเหลือง และสีขาว มีความเชื่อถึงความสำนึก ในความผิด

๕. ผ้าเปียวลายสายรุ้ง ใช้วิธีปักขึ้น ด้านบนชายผ้าให้เป็นสายตรงๆ หลายๆ เส้นโดยปักแบบจัด คู่ตรงข้าม ให้มีขนาดเท่ากัน แล้วจึงนำเม็ดผ้าซึ่งเกิดจากการปักคล้ายลวดลายดอกแปด เย็บติดหัวท้าย ด้านละ ๘ ลูก ด้านข้างด้านละ ๔ ลูก การใส่เม็ดผ้าไว้ เพื่อถ่วงน้ำหนัก ไม่ให้ชายผ้าปลิว เมื่อลมพัดพัดผ่าน โดยมีความ เชื่อว่าเป็นสะพานที่แล่นทั้ง ๘ องค์กร ส่งมนุษย์มาเกิดบนโลก และรับคนที่เสียชีวิตกลับไปอยู่เมืองแถน ผู้หญิงที่ สวมใส่ผ้าเปียวที่มีลวดลายปัก เป็นหญิงสาว หากเป็นหญิงสูงอายุ นิยมใช้ ผ้าเปียวสีดำ เนื่องจากเชื่อว่าสีดำ เป็นสีที่แสดงถึงความสงบ และเก็บกดอารมณ์ แบบของลวดลายผ้าเปียว เป็นแนวยาว ประมาณ ๕ แนว ลาย ส่วนมากมักใช้ไหม สีแดง ๒ เส้นปักตามแนวขวาง หรืออาจปักบริเวณมุมทั้ง ๔ มุม ดังนั้นจึงทำให้ ผ้าเปียวมี่

ลวดลายสวยๆถูกเผาไปกับคนตาย จนเหลืออยู่ในปัจจุบันไม่กี่ชิ้น ด้วยเหตุนี้ การแต่งกายและใช้ของดีๆ จึงไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวัน

การทำทรงผมของหญิงลาวโซ่ง จะมีเอกลักษณ์เฉพาะเรียกว่า ปั้นเกล้า ลักษณะปั้นเกล้าจะบ่งบอกถึง อายุและสถานภาพทางสังคม ซึ่งทรงผมแบ่งออกเป็น ๘ ทรงดังนี้

ภาพที่ ๔ วัฒนธรรม อั้งเกล้าลักษณะทรงผมไทยทรงดำ (หญิงลาวโซ่ง)

แม่ข่ายไทดำ : ทำผมทรงปั้นเกล้าตัก สวมเสื้อก้อม มีผ้าเปี้ยวพาดบ่า นุ่งผ้าซิ่นตาลายไม่มีตีนซิ่น แบบทบหน้าว้าว สตรีไทดำหากสามีเสียชีวิต จะต้องทำการไว้ทุกข์ ๑ ปี หรือมากกว่านั้นโดยจะมีรูปแบบการ แต่งตัวที่ต้องจะปรับเปลี่ยนไปจากเดิม คือปรับทรงผมเป็นทรงปั้นเกล้าตัก และซิ่นที่นุ่งจะต้องเลาะตีนซิ่นออก เมื่อครบกำหนดออกทุกข์แล้วจึงจะสามารถกลับมาทำผมทรงปั้นเกล้าได้เช่นเดิมโดยจะต้องให้หญิงสาวที่ แต่งงานแล้วที่เป็นผู้มีความสุข ความเจริญมาทำผมให้ นัดหมายวันตามสะดวก ในระหว่างทำผมก็จะมีคนมา อวยพรให้

ภาพที่ ๔. พิธีงานศพของพี่น้องไทดำบ้านไผ่รอบ

โลกหลังความตายของชาวไทดำ ประตูล้อมต่อเมืองมนุษย์และเมืองฟ้าขึ้น ไทดำเชื่อว่าอยู่ที่ น้ำตกตาดผีไฟ เขตเมืองล่อ แคว้นสิบสองจุไท "ขวัญ" ของมนุษย์จะถูกส่งขึ้นเมืองฟ้าทางนี้ ส่วน "ขวัญ" ของ สัตว์ อยู่แค่ปากทางเท่านั้น จะตามขวัญมนุษย์ขึ้นไปไม่ได้พื้นที่เขตเมืองมนุษย์ ก็ถึงดินแดนของ มด ที่อยู่อาศัย ของผู้มีเวทมนตร์คาถาโดยเฉพาะ เมืองมดกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ จากนั้นก็ถึงเมือง ต้าจวงกลาง ที่อยู่ ของขวัญมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ขวัญของผู้คนจะมีที่อยู่อาศัยและทำมาหากินเช่นเดียวกับเมืองมนุษย์พ้นจากต้า จวงกลาง ถึงฝั่งแม่น้ำตาดคาย ด่านขึ้นเมืองฟ้า นายด่านชื่อ องกวานพันลอง ผู้ที่จะข้ามน้ำต้องนั่งเรือ โดยมีนาย ลอเป็นผู้พายเรือ ต้องเสียค่าธรรมเนียมเป็น เป็ด ๑ ตัว เงิน ๒ ปี ให้คนพายเรือ แต่สำหรับ มด อาจข้ามได้โดย ไม่ต้องนั่งเรือ ในแม่น้ำตาดคายนั้นเป็นที่อยู่ของเงือก (นาค) ถึงฝั่ง ก็จะมีสวนไหม หรือป่าหม่อน เรียกว่า ขวงลัน อันเป็นที่รมเย็นและสมบูรณ์กว้างขวาง เหมาะสำหรับการละเล่นและงานรื่นเริง

พวกหนุ่มสาวที่ตาย มักติดใจเล่นลูกข่าง สะบ้า หรือตีไก่ ฯลฯ อยู่ในเมืองนี้ ถัดจากขวงลัน ก็ถึง แดนคนตายด้วยอุบัติเหตุ หรือถูกฆ่าตาย มีชื่อว่า เมืองผีวาย หรือ เมืองหัวจุ่มดินดินจุ่มน้ำแล้วก็เข้าเขต ต้าตอย ที่อยู่ชั้นสูงของขวัญบรรพบุรุษที่เป็นคนสามัญ มีบ้านเรือนเรือนกสวนเหมือนเมืองมนุษย์ มี บ่อน้ำกินเย็น สำหรับ ดื่มน้ำ พื้นที่ต้าตอย ก็ถึงภูเขาคุมเขางอเมืองฟ้า

จุดเริ่มต้นมีทางแยกมากมาย เรียกว่า สามสิบแคะ เป็นทางไปที่อยู่ของพวกผีแถนและขวัญพวก เจ้านายทั้งหลายแถนหลวง แถนชาติ แถนเคาะ แถนสิง ฯลฯ อยู่ทางด้านซ้ายของสามสิบแคะ ทางด้านขวาของ สามสิบแคะเป็นโรงงานผลิตมนุษย์ของแถนแนน ส่วนทางตัดตรงไปเป็นที่อยู่ของ ขวัญเจ้านาย จากสกุลล่อ และสกุลดำเจ้านายชั้นสูง อยู่บริเวณเรือนพานสูง (เรือนพานหลวง) เจ้านายชั้นรอง อยู่เรือนพานน้อย ผู้อยู่ใน เรือนพาน ไม่ต้องทำงานหนัก นึกอยากได้อะไรก็ได้ ดังคำสวดส่งผีไปเมืองฟ้าว่า

“...เดินทางไปถึงต้าแถนหลวงเมืองแถนถอง

แถนถองครองเมืองครึ่งหนึ่งของเมืองแถน

ครองเมืองฟ้าที่กว้างใหญ่ไพศาล

แถนหลวงถามพ่อว่าด้าอะไร

พ่อจงตอบว่าด้าหลวง

ขึ้นกับสายรากเหง้าเป็นไท

ชั้นฟ้ากว้างใหญ่ เมืองฟ้าที่สูง

ส่งผีถึงเรือนพานหลวงแล้ว

ส่งถึงตระกูลท้าว ด้าหลวง

ที่นี่ไม่ต้องทำงานก็มีกิน

ไม่ต้องจ่ายก็ได้ของดี

ข้าวหมด ข้าวก็มีมาเอง

ปลาหมด ปลาก็มีมาเอง

เม็ดข้าวใหญ่เท่าลูกฟักเขียว

ยอดผักต้องใช้ขวานสับ

กินมือหนึ่งอยู่ได้ยี่สิบวัน

กินวันหนึ่งอยู่ได้สี่สิบถึงห้าสิบวันคืน

คนหนุ่มไม่รู้จักแก่

คนแก่ไม่รู้จักตาย

วันคืนไม่ย้อนกลับ...”

ใน ทางแยกสามสิบแคะนี้ยังมีดินแดนแปลกๆอีก เช่น มีแยกหนึ่ง แยกไปที่อยู่ของพวกผีฟ้าหรือแถนที่สติไม่ค่อยดี เรียกว่า นางบิตนางเป็อน ถัดมาคือ แม่น้ำเกีย มีท่าเรือที่ขบวนต้องผ่านไปเรือนพาน ริมแม่น้ำเกียเป็นป่ากว้าง เต็มไปด้วย ต้นมะม่วงขวงหลวง อยู่ติดกับป่าแหวเมืองฟ้า ป่าช้าของผีฟ้า ต้นไม้บริเวณนี้มีขนาดใหญ่มาก ต้นบอนมีใบใหญ่บังห้วยได้สามห้วย ต้นกล้วยมีขนาดใหญ่บังภูเขาได้สามลูก

ถัดจากป่านี้เป็นบริเวณที่แห้งแล้ง ปลูกอะไรไม่ได้ และมีเมืองสำหรับพวกหนุ่มสาวที่ไร้คู่ตายก่อนจะได้แต่งงาน เรียกว่า เมื่อโคระ ถัดจากนี้มีป่าใหญ่ที่ต้นไม้ขึ้นเป็นเงินเป็นทอง พันจากป่าเงินป่าทองคือ เมืองแถน ของเหล่าแถนหรือผีฟ้า ซึ่งอยู่ในระดับสูงสุดของจักรวาลไทดำ

เมืองฟ้าหรือสวรรค์ของไทดำถูกจินตนาการขึ้นโดย ไม่มีเงินหรืออินเดียเจือปน

อ้างอิง ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม โดย สุมิตร ปี
ตีพิมพ์

[https://www.facebook.com/๑๓๘๑๕๘๔๔๘/videos/pcb.๑๐๒๑๙๐๒๓๗๗๗๗๓๐๓๓๓/
๑๐๒๑๙๐๒๓๗๗๗๕๘๙๐๒๘๗](https://www.facebook.com/๑๓๘๑๕๘๔๔๘/videos/pcb.๑๐๒๑๙๐๒๓๗๗๗๗๓๐๓๓๓/๑๐๒๑๙๐๒๓๗๗๗๕๘๙๐๒๘๗)

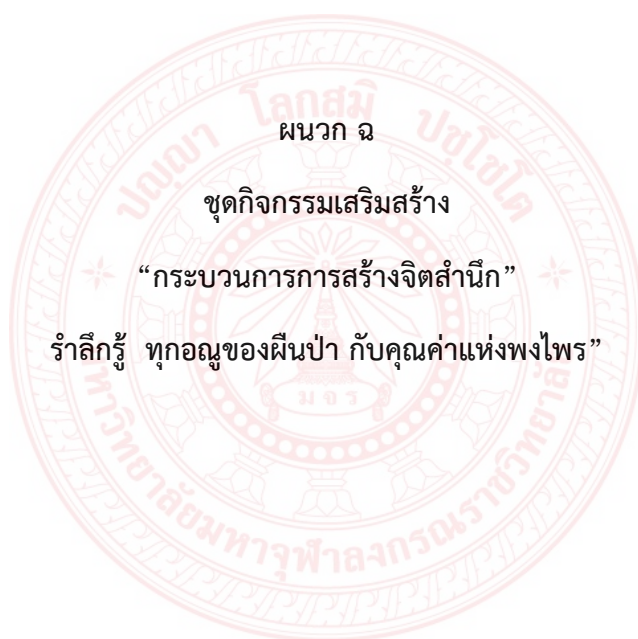
[https://www.facebook.com/๑๓๘๑๕๘๔๔๘/videos/pcb.๑๐๒๑๙๐๒๓๗๗๗๗๓๐๓๓๓/
๑๐๒๑๙๐๒๓๗๗๗๔๑๐๓๒๕](https://www.facebook.com/๑๓๘๑๕๘๔๔๘/videos/pcb.๑๐๒๑๙๐๒๓๗๗๗๗๓๐๓๓๓/๑๐๒๑๙๐๒๓๗๗๗๔๑๐๓๒๕)

ผนวก ฉ

ชุดกิจกรรมเสริมสร้าง

“กระบวนการการสร้างจิตสำนึก”

รำลึกถึง ทักษะของผืนป่า กับคุณค่าแห่งพงไพร”

กำหนดการ

สานเสวนา “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการสร้างสังคมแห่งความ
ปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย”

วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ ที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓

ณ บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

*****

วันอาทิตย์ ที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓

เวลา ๑๒.๐๐ น. คณะอาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต ประชาชนหมู่บ้านเขาเขียวพร้อมกัน ณ ศาลาประชาคม
บ้านเขาเขียว หมู่ ๑๔ ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

เวลา ๑๒.๓๐ น. ลงทะเบียนและนำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และวัตถุประสงค์
การจัดกิจกรรมให้ชุมชนรับทราบ

เวลา ๑๓.๐๐ น. สานเสวนา “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการ
สร้างสังคมแห่งความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย” ส่งสะท้อนผ่านเรื่องเล่า
“คน ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า”

วิทยากรร่วมสานเสวนาโดย

-ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

-ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

-ผู้อำนวยการศูนย์ป่าไม้อุทัยธานี

-นายอำเภอลานสัก

-หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

-สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลระบำ หมู่ที่ ๑๔ บ้านเขาเขียว

-ผู้อำนวยการสถาบันธรรมาชีพพัฒนา

ดำเนินรายการโดย นายปริญญา นิกรกุล อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

เวลา ๑๕.๐๐ น. กิจกรรมสานพลังเครือข่าย “๒ คีน ๑ วัน มหัศจรรย์ที่เขาสีเขียว”

ออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน “๒ คีน ๑ วัน มหัศจรรย์ที่เขาสีเขียว”

เวลา ๑๖.๓๐ น. สรุปกิจกรรม/ปิดเวที/เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

หมายเหตุ กำหนดการนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

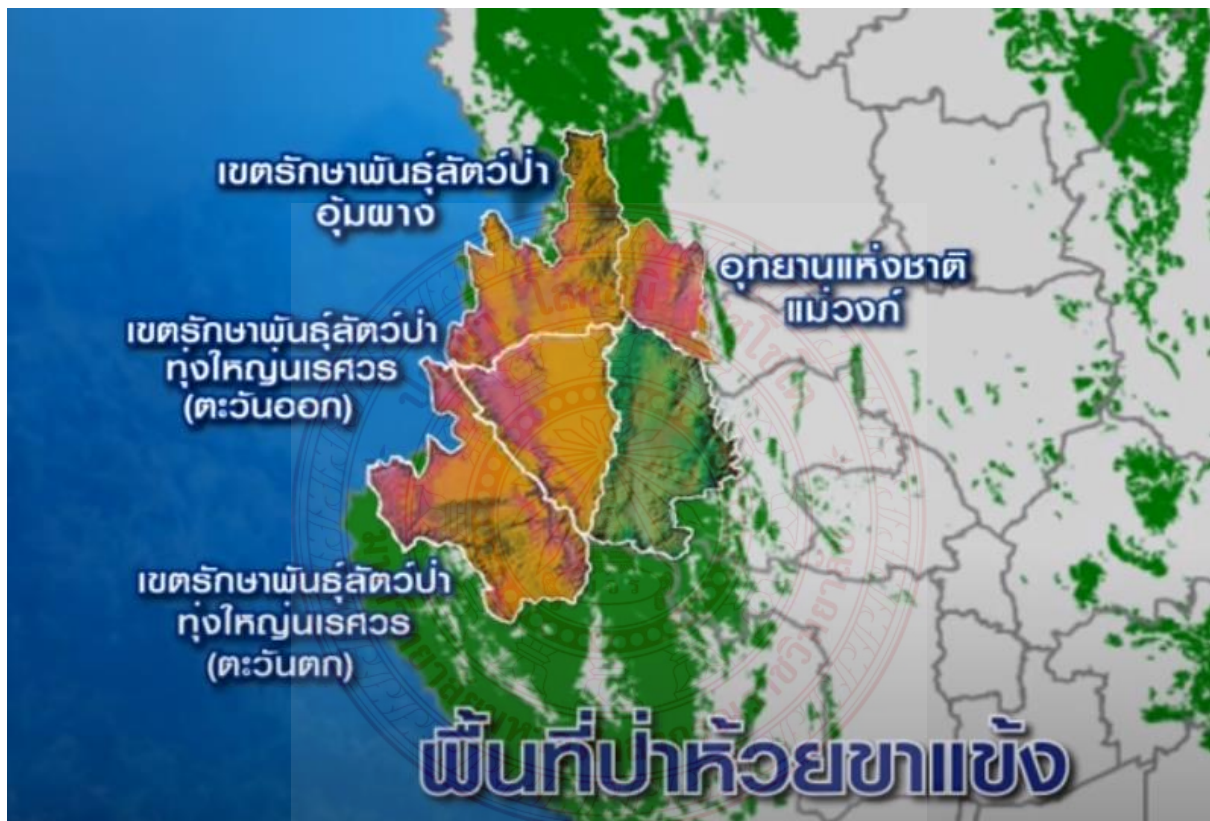
ติดต่อประสานงาน

นายปริญญา นิกรกุล ๐๘๓ ๓๓๙ ๗๑๙๗

ชุดกิจกรรมเสริมสร้าง

“กระบวนการการสร้างจิตสำนึก”

รำลึกถึง ทุกอณูของผืนป่า กับคุณค่าแห่งพงไพร”

เยาชนรักษ์ป่าห้วยขาแข้ง

รวบรวมโดยนักวิจัยวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร ๒๕๖๓

จุดประสงค์ เพื่อให้เยาชนทราบปัญหาของผืนป่าที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งทรัพยากรของชุมชน

จากข้อมูลที่เผยแพร่ในโลกออนไลน์ และการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ทำให้ทราบว่าสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งอยู่ที่ตำบลระบำ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

ห้วยขาแข้งเป็นส่วนหนึ่งในประเทศไทยตั้งอยู่ในจังหวัดอุทัยธานีและมีพื้นที่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรในพื้นที่จังหวัดและจังหวัดกาญจนบุรีถือเป็นหนึ่งในหัวใจหลักของประเทศไทยและเป็นศูนย์กลางที่ยาวที่สุดแห่งหนึ่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คุณค่าของห้วยขาแข้งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงเป็นแหล่งต้นน้ำหลายสาย ที่ส่งไปหล่อเลี้ยงให้ผู้คนในพื้นที่ต่างๆหลายจังหวัดโดยจัดทำเป็นโมเดลของป่า ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้งและป่าดิบเขา มีสัตว์กับกับสัตว์กินพืชจะมากินดินโป่ง ช้างเป็นสัตว์กินพืชสารอาหารและแร่ธาตุบางอย่างที่จำเป็นในการดำรงชีวิตไม่มีในพืช ช้างจึงต้องมาบริโภค แร่ธาตุจากโป่งเพื่อทดแทนสารอาหารที่ขาดไปความสมบูรณ์ของผืนป่าห้วยขาแข้งวันนี้กลายเป็นที่จับต้องของขบวนการล่าสัตว์ที่เข้ามาในรูปแบบพรานป่าล่าตามใบสั่งทำให้เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าต้องตรวจตราอย่างเข้มข้นในทุกเส้นทาง โดยเฉพาะเส้นทางน้ำที่ยังเป็นจุดอ่อน รักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งมีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ ๒ ของประเทศ สมบูรณ์ไปด้วยแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงตลอดทั้งปีเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหายากอย่างเสือโคร่ง กระทิง วัวแดง จนกลายเป็นที่เป้าหมายของนักล่าสัตว์แม้จะมีหน่วยพิทักษ์ป่าต้องเฝ้าระวังอย่างเข้มข้นจึงจะมีความสมบูรณ์ทั้งป่าไม้และสัตว์ป่าความสำคัญของอากาศมีทรัพยากรมีความหลากหลายชีวภาพมากมายที่ไม่ได้ประกาศเป็นเขตพื้นที่มีปัญหาการบุกรุกที่เป็นปัญหาอย่างนั้นและปัญหาใหญ่ของทรัพยากรสมบูรณ์จะมีคนเข้ามาเข้ามาลักลอบในการเก็บหาของป่า การเข้ามาล่าสัตว์ป่า ด้วยสภาพพื้นที่ป่าห้วยขาแข้ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร และป่าสงวนแห่งชาติน้ำโจนพื้นที่ป่าห้วยขาแข้งได้หลายทิศทางทำให้การป้องกันเป็นไปอย่างยากลำบาก รอบล่าสัตว์ป่าในพื้นที่ทั่วไปโดยเฉพาะของผืนป่าตะวันตกป่าทุ่งใหญ่นเรศวรห้วยขาแข้ง มีสัตว์ป่าพวกช้าง กระทิง วัวแดง เสือโคร่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นรวมไปถึงนกยูงที่มีความสวยงามด้วย จนท.มีความพยายามในการพัฒนาส่งเสริมโครงการที่ไปส่งเสริมอาชีพ พยายามที่จะพูดคุยกับประชาชนให้ทำการเกษตร แบบที่ไม่ไปรบกวนพื้นที่ด้านใน โครงการชุมชนชาวบ้านซึ่งก็ยังแฝงตัวอยู่ตามบ้าน ชุมชน

สมัยก่อนร้านค้าสัตว์ป่าเต็มไปหมดรายการอาหารร้านค้าทางร้านจากทางบ้านไร่เข้าไปก็ร้านเล็กๆ สัตว์ป่าน่าจะเป็นอีกแบบหนึ่งจะเป็นสัตว์ที่เป็นสัตว์ตัวใหญ่ ขายในราคาแพงอย่างเช่นเขากะทิงที่มีความต้องการของตลาดทั้งในประเทศและก็ออกไปนอกประเทศเป็นของหายากที่สำคัญก็คือพอเสือทั่วโลกลดลงที่นี้ยังเหลืออยู่ก็เป็นแหล่งที่จะมีคนเข้ามาต้องการทรัพยากร เสือราคา ต่อตัว เป็นล้านบาท

ล่าสัตว์ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พื้นที่แนวกันชนในวันนี้ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยอาวุธ คบมีทั้งปืนไรเฟิล ปืนลูกซอง ปืนแก๊ส ที่นักล่าใช้ล่าเสือโคร่ง กระทิงวัวแดง ไม่เว้นแม้แต่กวางตระกวดและอีเห็น

ทำให้เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำงาน เพื่อให้รับรู้จากระบบการลาดตระเวนที่เรียกว่าสมรรถนะและก็คือการลาดตระเวนเชิงคุณภาพ ซึ่งเมื่อก่อน การลาดตระเวนก็จะเดินเข้าไปในเส้นทางที่ที่คุ้นเคยที่เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าที่อยู่มานานๆ จะคุ้นเคยกัน เดินไปมีการข่าวว่าเดินไปตรวจตา แต่ตอนนี้ระบบการลาดตระเวนห้วยขาแข้ง จะเป็นการสแกนทั่วทั้งพื้นที่ จะทำการให้บริการเดินเข้าไปแล้วก็ใช้เทคโนโลยีคือใช้ GPS ในการจับ GPS ว่าจุดตำแหน่งนี้ พบภัยคุกคามอย่างเช่น การล่าสัตว์ มีรอยก่อกองไฟ กระจุนป็นตอกอยู่กับลูกปืนๆ ก็จะมีการเอาข้อมูลทั้งหมดมารายงานอย่างเป็นระบบก็จะกำหนดมาตรการที่จะแก้ไขปัญหาการใช้เดือนต่อเดือนได้เลยให้เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ ออกไปทำการตรวจติดตามพื้นที่ป่า ไปทำงานร่วมกับเครือข่ายป่าชุมชน ๙๐๐๐ แห่ง และเครือข่ายนี้จะร่วมกันเดินป่าเป็นไยแมงมุม เดือนละครั้ง เตรียมพร้อมกันทั่วประเทศแล้วก็จะเดินไป อย่างน้อย ๖ เดือนถึง ๑ ปี แล้วก็ในช่วงที่เขอาาจจะแยกกันในแต่ละหน่วยที่เดินก็เป็นการรวมพลังกันของพี่น้องประชาชนแล้วก็ของเจ้าหน้าที่ในการป้องกันรักษาป่า

แม้วันนี้กรมป่าไม้จะยืนยันว่าสถานการณ์ภัยคุกคามป่าห้วยขาแข้งเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นจากการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาวบ้านในชุมชน ที่อยู่รอบป่า แต่ปัญหายังต้องได้รับการแก้ไข

คนยังมีค่านิยมและความต้องการสัตว์ป่า ทำให้กระบวนกรล่าสัตว์ยังคงอยู่ ยุคนี้ยังมีกินเนื้อข้างส้มอยู่ ยังมีกินเนื้อตะกวด ยังมีกินสัตว์ป่า แล้วบอกว่าแข็งแรง แล้วจะแก้โรคร้ายสารพัด ค่านิยมนำเอาเขา เอา มาติดตามผนัง การเอากระดูกสัตว์ไปแขวน หัวสัตว์ป่า ซากสัตว์ป่า เอาไปแขวนตามผนังบ้าน ค่านิยมแบบนี้เป็นเรื่องที่แปลก เช่นการเอากระดูกสัตว์ไปแขวนในบ้าน ค่านิยมแบบนี้ ทำให้มีอาชีพ หลากๆ คนยึดอาชีพนี้มีคนสั่ง ในเมื่อมีคนสั่ง มีคนขาย จะมีคนซื้อ คนขาย ก็ต้องมี คนล่า ตรงนี้ละครับมันประกอบขึ้นมาจากคนที่สั่งที่นั่นแล้วคือวันนี้จะมีสั่งจากต่างประเทศ เช่นประเทศเวียดนาม

แกะ รอยเท้าสัตว์

SKUNK

FIELDMOUSE

RACCOON

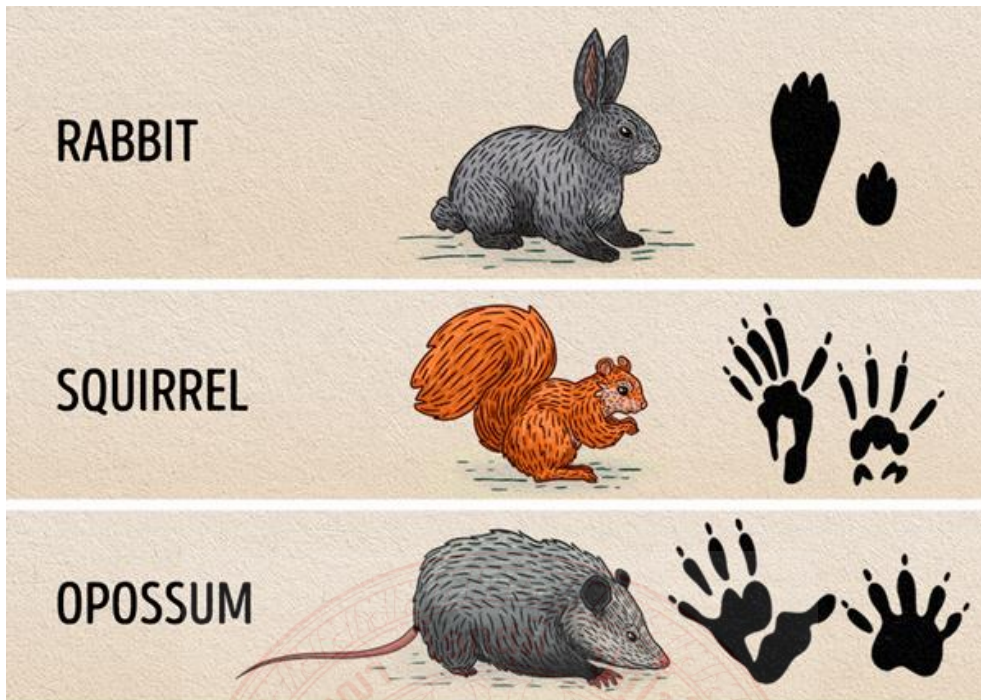

MARMOT

DEER

รอยเท้าเสือ

รอยเท้าสุนัขจิ้งจอก

ใ้พี่น้องๆ วาดภาพรอยเท้าสัตว์ที่น้องๆ เคยเห็นบันทึกไว้เพื่อสืบค้นในโอกาสต่อไปด้วยนะคะ

รอยเท้า.....

A large, empty rectangular box with a black border, intended for students to draw the animal tracks they have observed.

โป่ง

(Mineral lick/salt lick)

โป่ง (Mineral lick/salt lick) คือ บริเวณหรือพื้นที่เฉพาะที่มีการสะสมของแร่ธาตุ จากกระบวนการกัดเซาะ ละลายแร่ธาตุรวมกันในดินหรือน้ำ ซึ่งส่งผลให้เกิดโป่งธรรมชาติ ๒ ประเภทหลัก

ได้แก่ โป่งดินและโป่งน้ำ โป่งดินมักพบกระจายบริเวณที่ราบและตลิ่งริมลำธาร ส่วนโป่งน้ำพบตามบริเวณน้ำที่ไหลผ่านหินปูนหรือน้ำใต้ดินโดยมีน้ำแข็งขยับบนผิวดิน และบางแห่งเป็นน้ำพุจากใต้ดิน สัตว์ป่าหลายชนิดทั้งนกและสัตว์เลี้ยงลูกนมเข้ามาใช้ประโยชน์ ด้วยการกินก้อนดินหรือน้ำจากโป่งโดยตรง สัตว์ป่าที่เข้ามาใช้โป่ง เช่น ช้างป่า หมูป่า เก้ง กวาง เลียงผา กระต๊อ วัวแดง สมเสร็จ ลิง ค่าง ค้างคาว นกบางชนิด เช่น นกเขาเปล้า เป็นต้น

โป่งธรรมชาติอุดมไปด้วยธาตุอาหารหลัก (Major element) ที่สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมต้องการ เช่น โซเดียม (Na) แคลเซียม (Ca) โพแทสเซียม (K) แมกนีเซียม (Mg) ฟอสฟอรัส (P) และธาตุอาหารรอง (Minor element/ trace element) อย่างเช่น เหล็ก (Fe) ทองแดง (Cu) ซีลีเนียม (Se) โคบอลต์ (Co) และไอโอดีน (I) ซึ่งธาตุอาหารเหล่านี้จำเป็นต่อกระบวนการเจริญเติบโต รักษาสมดุลเมตาบอลิซึม (metabolism) สร้างเสริมเนื้อเยื่อกระดูกและระบบสืบพันธุ์ รวมถึงช่วยผลิตน้ำนม ฯลฯ

แร่ธาตุที่พบในโป่งมีความแปรผันค่อนข้างสูง ขึ้นอยู่กับแหล่งกำเนิดแร่ธาตุจากหิน ดิน น้ำ และประเภทป่าในบริเวณนั้น จึงทำให้สัดส่วนแร่ธาตุในโป่งแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ จากการศึกษาองค์ประกอบแร่ธาตุในโป่งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว โซเดียมและแคลเซียมอยู่ในสัดส่วนประมาณ ๒:๑ (๑๖๕๐ ppm: ๒๙๐๐ ppm) ขณะที่โป่งธรรมชาติแถบเอเชียในบอร์เนียว และโป่งในแอฟริกามีความแปรผันของปริมาณเช่นกัน โดยสัดส่วนโซเดียมต่อแคลเซียมอยู่ที่ประมาณ ๑:๑ ไปจนถึง ๔:๑ แต่ชนิดดินที่พบของโป่งธรรมชาติ มักมีแร่ดินเหนียว (clay minerals) ในกลุ่มเคลิไนต์ (Kalinite) และกลุ่มอิลไลต์ (Illite) อยู่ในปริมาณสูง ดังนั้นเมื่อพิจารณาธาตุองค์ประกอบหลักในโป่งธรรมชาติ และหลักฐานความต้องการธาตุอาหารในสัตว์ป่า โซเดียมและแคลเซียมถือเป็นแร่ธาตุหลัก ตามมาด้วยธาตุอาหารรอง และมีแร่ดินเหนียวเป็นองค์ประกอบสำคัญ

ความสำคัญของโป่งต่อสัตว์ป่า

ความสำคัญของโป่งธรรมชาติต่อสัตว์ป่ามีสมมติฐานอยู่หลายแนวทาง เนื่องจากสัตว์ป่าแต่ละชนิดมีรูปแบบพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากโป่งที่แตกต่างกันไป แต่สมมติฐานที่มีหลักฐานสนับสนุนจำนวนมาก ได้แก่

๑. โป่งเป็นแหล่งแร่ธาตุเสริมให้แก่สัตว์ป่า เนื่องจากแร่ธาตุจากพืชและน้ำในระบบนิเวศบางแห่งอาจมีไม่เพียงพอ หรือมีปริมาณต่ำในบางฤดูกาล โดยเฉพาะโซเดียมที่มีปริมาณต่ำในพืชอาหารธรรมชาติ (low dietary-Na⁺) เราจึงพบเห็นช้างป่า เก้ง กวาง ซึ่งเป็นสัตว์กินพืช (Herbivore) เลียกินดินโป่งหรือขุดกินดินโป่ง เพื่อชดเชยแร่ธาตุที่ขาด หรือเพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับร่างกาย

๒. ดินโป่งช่วยให้ระบบย่อยอาหารมีความสมดุล เนื้อดินที่สัตว์กินพืช กินเข้าไปจากโป่งในกลุ่มแร่ดินเหนียว (Clay minerals) ช่วยให้ลำไส้ของสัตว์ย่อยอาหารได้ดีขึ้น ลดการติดเชื้อในทางเดินอาหาร และขจัดสารพิษจากพืชที่กินเข้าไป (detoxification) เช่น แทนนิน (Tannins) อัลคาลอยด์ (Alkaloids) และออกซาลเลท (Oxalates)

๓. โป่งเป็นแหล่งชุมนุมของสัตว์กินพืช เช่น เก้ง กวาง กระตัง และสัตว์กินทั้งพืชและสัตว์ เช่น หมูป่า และลิง ซึ่งเป็นเหยื่อของผู้ล่า อย่างเช่น เสือโคร่ง เสือดาว และหมาไน ดังนั้นโป่งจึงเป็นแหล่งที่มีเหยื่อชุกชุม ซึ่งผู้ล่าภายในป่าใช้เป็นแหล่งดักซุ่มเพื่อล่ากินเป็นอาหาร หรือนัยหนึ่งเป็นที่แหล่งที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนสัตว์ป่า

จำเป็นหรือไม่ที่ต้องจัดทำโป่งเทียม?

ด้วยองค์ความรู้ ณ ปัจจุบัน การตัดสินใจฟันธงว่าพื้นที่ใดจำเป็นต้องจัดทำโป่งเทียมนั้นเป็นการยาก ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการจัดการสัตว์ป่าในพื้นที่นั้น เช่น การจัดทำโป่งเทียมดึงดูดสัตว์ป่าเพื่อเพิ่มคุณค่าด้านการศึกษาและอนุรักษ์สัตว์ป่า การทำโป่งเทียมดึงดูดสัตว์ป่าที่บาดเจ็บเพื่อทำการควบคุมรักษา การจัดทำโป่งร่วมกับแปลงพืชอาหารเพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ร่างกาย และเพิ่มโอกาสความสมบูรณ์พันธุ์ให้กับสัตว์ป่าที่ปล่อยคืนถิ่นในระยะแรก การจัดทำโป่งเทียมการเสริมแหล่งอาหารและเพิ่มโอกาสให้สัตว์ป่าได้ใช้เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ของร่างกาย เช่นเดียวกับการจัดการทุ่งหญ้าที่ใช้ไฟเผาให้หญ้าระบัด เพื่อเพิ่มปริมาณอาหารให้สัตว์กินพืช ทั้งสองแนวทางถ้าจัดการไม่เหมาะสมก็จะส่งผลเสียต่อระบบนิเวศได้

ดังนั้นการจัดทำโป่งเทียมเป็นวิธีการเสริมแหล่งอาหารที่สามารถทำได้ แต่ควรมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีระดับการจัดการที่เหมาะสม และคำนึงถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศ สำหรับการทำโป่งเทียมของประชาชนที่มีจิตใจอนุรักษ์ส่วนใหญ่มีเป้าหมายเพื่อเสริมแหล่งอาหารและส่งเสริมจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้แก่เยาวชนและประชาชน ซึ่งการจัดทำโป่งเทียมในกรณีนี้สิ่งที่ควรพิจารณาเพื่อจัดทำโป่งเทียม ได้แก่

พื้นที่ ควรจำกัดปริมาณและพื้นที่ที่จัดทำให้ไม่อยู่ติดชิดขอบป่า หรืออยู่ลึกเข้าไปในถิ่นอาศัยของสัตว์ป่ามากเกินไป เพราะโป่งสามารถเพิ่มโอกาสกระจายโรคระบาดจากการที่โป่งเป็นที่ชุมนุมของสัตว์ป่า

ช่วงเวลา สัตว์ป่ามักเข้าใช้โป่งช่วงหน้าแล้ง และหากเราจัดทำโป่งช่วงหน้าแล้ง อายุการใช้งานจะนานกว่าช่วงหน้าฝน และไม่ควรเสริมโป่งเทียมบ่อยครั้งจนเกินไป เพราะเป็นการรบกวนสัตว์ป่า โป่งเทียมในขนาดที่เหมาะสมตามวิธีการที่นำเสนอ มีอายุการใช้งานราว ๔-๕ เดือน

ขนาดและปริมาณ ไม่ควรจัดทำโปงเทียมเป็นจำนวนมาก หรือกินบริเวณกว้าง ควรกระจายเป็นหย่อมเล็กๆ เพื่อลดผลความเสี่ยงจากความเข้มข้นเกลือที่อาจไหลมาสะสมรวมกัน เพราะเกลือเข้มข้นสูงมีผลกระทบต่อพืช และสัตว์โดยเฉพาะสัตว์สะเทินบกสะเทินน้ำที่มีความอ่อนไหวต่อความเข้มข้นของเกลือ

ผู้คน ข้อดีประการหนึ่งของโปงคือช่วยสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นโอกาสดีในการให้ความรู้เรื่องธรรมชาติและ การอนุรักษ์สัตว์ป่า ดังนั้นหากการจัดทำโปงเทียมสามารถส่งเสริมคุณค่าส่วนนี้เข้าไปได้ ก็น่าจะทำให้ประโยชน์ของการจัดทำโปงเทียมมีผลบวกต่องานอนุรักษ์สัตว์ป่าเพิ่มขึ้น

ข้อแนะนำก่อนการจัดทำโปงเทียม

๑. หากเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ต้องติดต่อขออนุญาต หรือทำหนังสือขออนุญาตกับเจ้าของพื้นที่ก่อน
๒. พื้นที่ทำโปง เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าสามารถดูแลความปลอดภัยของสัตว์ป่าจากการล่าและรบกวนของมนุษย์ได้โดยมากจะเป็นพื้นที่อยู่ไม่ห่างไกลจากหน่วยพิทักษ์ป่าของเขตอนุรักษ์
๓. หากเป็นพื้นที่ป่าติดกับชุมชนขอบป่า ควรได้รับความเห็นชอบและยินยอมจากชุมชนก่อนการทำโปง เนื่องจากโปงสามารถดึงดูดสัตว์ป่าที่มีศักยภาพเข้ามาทำลายหรือกินพืชผลของชุมชนได้ เช่น ช้างป่า หมูป่า และกระทิง
๔. ควรเป็นพื้นที่ห่างไกลจากสัตว์เลี้ยงของชุมชน เพื่อป้องกันโรคติดต่อจากสัตว์เลี้ยงสู่สัตว์ป่า และควรอยู่ห่างจากถนนและบ้านเรือนของชุมชนให้มากที่สุด เพื่อความปลอดภัยต่อทั้งคนและสัตว์ป่า
๕. เรียนรู้แนวทางการทำโปงเทียมตามหลักวิชาการที่มีการศึกษาและทดลองมาแล้ว จากเจ้าหน้าที่วิชาการป่าไม้ของรัฐ หรือนักวิชาการด้านนิเวศวิทยาและสัตว์ป่าใกล้กับพื้นที่ของท่าน ซึ่งจะได้กล่าวโดยสังเขปต่อไป

แนวทางและขั้นตอนการจัดทำโปงเทียม

แนวทางการจัดทำโปงมีหลากหลายแนวทางที่ใช้จัดทำ สามารถดูได้ในแนวทางการจัดทำโปงของ บุษบง กาญจนสาขา (๒๕๕๒) แต่วิธีการจัดทำโปงในเอกสารนี้ ใช้พื้นฐานงานวิจัยโปงเพื่อช้างป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิและอุทยานแห่งชาติไทรโยค (Noonto, ๒๐๑๖) โดยมีอัตราการเข้ามาใช้โปงของช้างป่ามากกว่า ๕๐% และโปงมีสัตว์เข้ามาใช้สม่ำเสมอตลอดช่วง ๔-๕ เดือน ซึ่งคำนึงถึงหลักสำคัญในการจัดทำโปงเทียม คือ ปลอดภัยต่อสัตว์ป่า โปงมีองค์ประกอบและลักษณะใกล้เคียงกับธรรมชาติ รมั้ดระวังผลกระทบต่อระบบนิเวศ และ ได้รับความเห็นชอบจากชุมชน

การเลือกพื้นที่สำหรับจัดทำโปงเทียม

๑. ดังที่ได้กล่าวตามข้อแนะนำก่อนจัดทำโปงเทียม พื้นที่นั้นควรได้รับความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่รัฐหรือชุมชนว่าเป็นพื้นที่ที่สามารถดูแลเรื่องความปลอดภัยได้ และไม่อยู่ติดกับชุมชนมากเกินไป

๒. เลือกพื้นที่เป็นเนินสูงห่างจากพื้นที่น้ำหลาก แต่ควรตั้งอยู่ใกล้กับลำห้วย เป็นพื้นดินราบเรียบ หากเป็นพื้นที่ลาดชันเกลือจะถูกกัดเซาะออกไปได้ง่าย หลีกเลี่ยงทำใกล้แหล่งน้ำนิ่งหรือพื้นที่ขุมน้ำเพราะความเข้มข้นเกลือจะส่งผลต่อสัตว์น้ำได้หากละลายลงแหล่งน้ำ

๓. เลือกบริเวณที่มีสภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย หรือดินร่วนปนดินเหนียว ถ้าเป็นดินทรายริมน้ำ อาจกักเก็บเกลือไว้ไม่อยู่ หรือถ้ามีสัดส่วนดินเหนียวมากเกินไป เกลืออาจซึมออกมาได้น้อย

๔. อยู่ไม่ห่างจากค่านสัตว์ หรือพื้นที่ที่มีพืชอาหารของสัตว์ป่า

๕. หากทำโปงเทียมใกล้กับโปงธรรมชาติที่สัตว์ป่ายังใช้ประโยชน์ ควรเว้นระยะห่างไว้ตามความเหมาะสมเพื่อไม่เป็นการรบกวน และคงสภาพโปงให้มีความเข้มข้นตามธรรมชาติ ยกเว้นโปงธรรมชาติที่สัตว์ป่าทิ้งร้างไม่ได้ใช้มานาน เราสามารถเสริมโปงเทียมในบริเวณดังกล่าวได้

เนื่องจากช้างเป็นสัตว์กินพืชสารอาหารและแร่ธาตุบางอย่างที่จำเป็นในการดำรงชีวิตไม่มีในพืช ช้างจึงต้องมาบริโภคแร่ธาตุจากโปรงเพื่อทดแทนสารอาหารที่ขาดไป

อุปกรณ์การจัดทำโปงเทียม

๑. จอบขุดดิน

- หลีกเลี่ยงจอบที่ใช้ในพื้นที่เลี้ยงปศุสัตว์ ควรทำความสะอาด ตากแดดก่อนนำมาใช้

๒. เกลือแกง (Sodium Chloride: NaCl) เกรดบริโภค

- ควรใช้ประเภทเกลือแกงประเภทที่ใช้ประกอบอาหาร ได้แก่ เกลือสมุทรปน หากเป็นเกลือสมุทรเม็ดจะดึงดูดสัตว์ป่าได้น้อยกว่า อาจเนื่องด้วยเรื่องของรสชาติและระดับความเค็ม

- เกลือสมุทรตามธรรมชาติมีความหลากหลายของแร่ธาตุมากกว่าเกลือสินเธาว์ โดยเกลือสมุทรมีทั้งธาตุอาหารหลัก คือ โซเดียม แคลเซียม แมกนีเซียม และธาตุอาหารรอง เช่น ทองแดง ไอโอดีน และสังกะสี เป็นต้น

- หากหาซื้อเกลือแกงจำนวนมากไม่ได้ สามารถใช้ก้อนเกลือแร่ปศุสัตว์ที่มีส่วนผสมของเกลือแกงมากกว่า ๓๐% ของน้ำหนักขึ้นไป หลีกเลี่ยงก้อนเกลือแร่ที่ผสมกากน้ำตาล (Molasses) ในปริมาณสูงเพื่อลดความเสี่ยงต่อการทำให้สัตว์ป่าฟันผุ เลือกซื้อก้อนเกลือแร่ตามร้านที่มีเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ หรือสัตวแพทย์ประจำเพื่อให้ได้ก้อนเกลือแร่ที่มีคุณภาพ

๓. เกลือไดแคลเซียมฟอสเฟต (Dicalcium Phosphate: CaHPO_4) เกรดอาหารสัตว์

- เลือกชนิดที่ไม่มีกระดูกสัตว์ปนเป็นองค์ประกอบ เนื่องจากบางพื้นที่มีการทดลองผสมกระดูกสัตว์ปนแล้วสัตว์ป่าไม่เข้ามาใช้ หรือเข้ามาใช้น้อย และเพื่อลดความเสี่ยงโรคที่อาจติดมากับกระดูกสัตว์ปน

-หรือใช้ อาหารเสริมแร่ธาตุ ที่มีองค์ประกอบของแคลเซียมมากกว่า ๒๐% (ต่อน้ำหนักขึ้น
ไป) และมีธาตุอาหารรองอื่นๆผสม

๔. ถังน้ำ หรือ บั้วรดน้ำ

ส่วนผสมจัดทำโป่งเทียม

สูตรที่ ๑: เกลือแกง ๒๐ กิโลกรัม: ไตแคลเซียมฟอสเฟต ๑๐ กิโลกรัม

สูตรที่ ๒: เกลือแกง ๔๐ กิโลกรัม: ไตแคลเซียมฟอสเฟต ๒๐ กิโลกรัม

ดิน: ที่ปริมาตร กว้าง ๒ x ยาว ๓ x ลึก ๐.๕ เมตร เท่ากับ ๓ ลูกบาศก์เมตร หรือ ๓ คิว

ใช้ได้ทั้งสองอัตราส่วนที่เคยทดลอง โดยปริมาณความเข้มข้นของโซเดียมต่อแคลเซียม ใกล้เคียงกับสัดส่วนและความเข้มข้นในโป่งธรรมชาติที่ประมาณโซเดียมต่อแคลเซียม ๒:๑ และความเข้มข้นของแร่ธาตุทั้งสองอยู่ในช่วงประมาณ ๑-๑๐ mg/kg ของน้ำหนักดิน ซึ่งเป็นปริมาณที่พบความเข้มข้นแปรผันในโป่งแต่ละพื้นที่ หากใช้เกลือมากกว่านี้ต้องเพิ่มปริมาณดินเพื่อควบคุมความเข้มข้นให้ไม่เกินช่วงที่กำหนด

ขั้นตอนการจัดทำโป่งเทียม

๑. ขุดเปิดหน้าดินให้โป่งมีความกว้าง ๒ เมตร ยาว ๓ เมตร และลึก ๕๐ เซนติเมตรโดยประมาณ นำดินกองไว้ด้านข้างหลุม และปรับพื้นหลุมให้เรียบ

๒. นำเกลือแกงเทลงไปครึ่งหนึ่ง แล้วนำดินที่กองไว้ด้านข้างส่วนหนึ่งคลุกผสมลงไป หากเป็นก้อนเกลือแร่ให้ทุบก้อนเกลือแร่ให้ละเอียด เพื่อให้สัตว์ป่ากินได้สะดวกขึ้น

๓. นำเกลือไตแคลเซียมฟอสเฟตเทลงไปทั้งหมด แล้วนำดินด้านข้างคลุกผสมเป็นชั้นที่ ๒

๔. จากนั้นนำเกลือที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งเทลงไป นำดินด้านข้างอีกเล็กน้อยคลุกผสม

๕. นำดินที่เหลือทั้งหมดกลบเคล้าคลุกผสมให้ทั่วทั้งโป่ง เกลี่ยดินบางจากด้านข้างอีกเล็กน้อยเป็นชั้นบางๆ

๖. ตักน้ำในบริเวณใกล้เคียง ราดรดลงไปให้ทั่วโป่งพอชุ่มเพื่อให้โป่งอ่อนตัว และช่วยให้กลิ่นของเกลือกระจายออกไปดึงดูดสัตว์ป่า หากไม่สามารถหาน้ำได้ เพียงเกลี่ยหน้าดินให้ร่วนซุย ไม่ควรเหยียบโป่งจนแน่นเกินไป

ข้อสังเกตบางประการ

๑. การกองเกลือจำนวนมากไว้ที่พื้นที่พื้นดิน ไม่ใช่แนวทางการจัดทำโป่งเทียมที่สอดคล้องกับธรรมชาติการกินดินโป่งของสัตว์ป่า และอาจทำให้โป่งเดิมที่สัตว์ป่าเคยใช้ถูกรบกวนจากความเข้มข้นที่เพิ่มขึ้น เกลือความเข้มข้นสูงจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งต้นไม้บริเวณรอบๆ และหากเกลือจำนวนมากละลายไหลลงน้ำจะส่งผลกระทบต่ออัตราการอยู่รอดของสัตว์ในกลุ่มสะเทินน้ำสะเทินบก

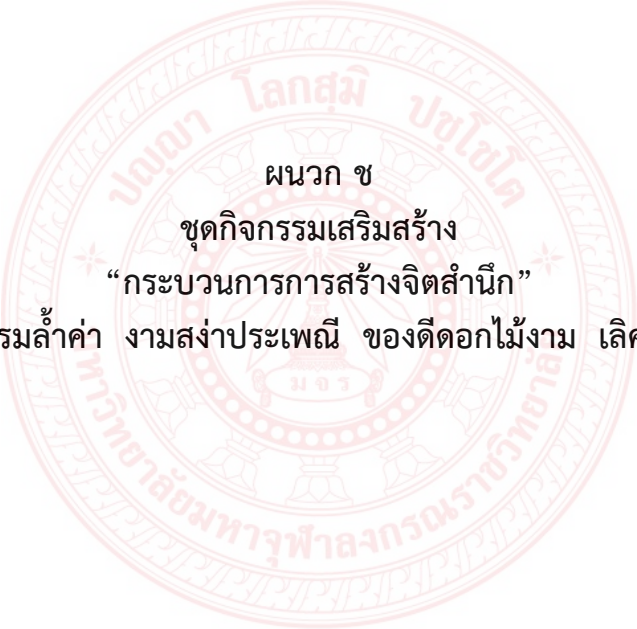
๒. การเข้ามาใช้โป่งของสัตว์ป่าอาจไม่ได้ขึ้นอยู่กับโป่งเพียงปัจจัยเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความปลอดภัยของพื้นที่ และสัดส่วนของแร่ธาตุตามธรรมชาติโดยเฉพาะในพืชอาหารและน้ำ เช่นกรณีที่สัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง พบว่าโป่งธรรมชาติมีสัตว์ป่าเข้ามาใช้น้อยกว่าโป่งของในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง

๓. ควรมีการตรวจสอบการใช้โป่งเทียมของสัตว์ป่าหลังการจัดทำ เพื่อตรวจสอบการรบกวน อัตราความถี่การเข้าประโยชน์ของสัตว์ป่า เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนจัดการและพัฒนาการจัดทำโป่งเทียมต่อไป

อ้างอิง

- บุษบง กาญจนสาขา. ๒๕๕๒. แนวทางการจัดทำโป่งเทียม. หน้า ๑๗๖-๑๘๒ ใน ผลงานวิจัยและรายงานความก้าวหน้างานวิจัยประจำปี ๒๕๕๒. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.
- อนุชยา ทรัพย์มี. ๒๕๒๙. การใช้ประโยชน์โป่งธรรมชาติและโป่งเทียมของสัตว์ป่า ณ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Ayotte, J. B., Parker, K. L., Arocena, J., and Gillingham, M. P. 2006. Chemical composition of lick soils: Functions of soil ingestion by four ungulate species. *Journal of Mammalogy*. 87(5):878–888.
- Bhumpakphan, N. 1997. Ecological characteristics and habitat utilization of gaur (*Bos gaurus* H.Smith, 1827) in different climative sites. Ph.D.Thesis. Kasetsart University.
- Holdø, R. M., Dudley, J. P., and McDowell, L. R. 2002. Geophagy in the African elephant in relation to availability of dietary sodium. *Journal of Mammalogy*. 83(3), 652–664. doi:10.1644/1545-1542.
- Houston, D. C., Gilardi, J. D. and Hall, A. J. 2001. Soil consumption by elephants may help to minimize the toxic effects of plant secondary compounds in forest browse. *Mammal Review*. 31: 249–254.
- Karraker, N. E., Gibbs, J., and Vonesh, J. 2008. Impact of road de-icing salt on demography of vernal pool-breeding amphibian. *Ecological Applications*. 18(3), 724-734.
- Klaus, G., Klaus-Hügi, C., and Schmid, B. 1998. Geophagy by large mammals at natural licks in the rain forest of the Dzanga National Park, Central African Republic. *Journal of Tropical Ecology*. 14, 829–839. doi:10.1017/S0266467498000595.
- Molina, E., Leon, T. E. and Armenteras, D. 2014. Characteristics of natural salt licks located in the Columbian Amazon foothills. *Environmental Geochemistry and Health*. 36:117-129.
- Noonto, B. 2016. Sustainable Management of Human-Elephant Conflict (HEC) Concerning with Elephant and Human Behaviors in Thong Pha Phum and Sai Yok National Parks, Kanchanaburi, Thailand. Ph.D. Thesis. Faculty of Graduate Study, Mahidol University, Bangkok.

ผนวก ข
ชุดกิจกรรมเสริมสร้าง
“กระบวนการการสร้างจิตสำนึก”
แหล่งวัฒนธรรมล้ำค่า งามสง่าประเพณี ของดิดอกไม้งาม เลิศล้ำภูมิปัญญา

ตัวอย่าง

ชุดกิจกรรมเสริมสร้าง “กระบวนการการสร้างจิตสำนึก”
แหล่งวัฒนธรรมล้ำค่า งามสง่าประเพณี ของคีตก้องไม้งาม เลิศล้ำภูมิปัญญา
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านศิลา

ความหมายและความเป็นมาของปราชญ์ชาวบ้าน

บรรพบุรุษของชาวไทยเป็นชนชนชาติที่มีศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีที่เกาแกสืบทอดกันมา นานนับ รอนับพันปี โดยบรรพบุรุษของชาวไทยได้นำเอาความรู้ความสามารถต่างๆ ถ่ายทอดให้คนรุ่นหนึ่งไปสู่อีก รุ่นหนึ่ง โดยมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เพื่อนำความรู้ต่างๆ มาใช้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมชุมชนท้องถิ่น ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น โดยความรู้ความสามารถเหล่านี้จะเรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ฝ่าย ส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ไตรรวบรวมขอมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ในตำบลศิลา ในปัจจุบัน ได้มีปราชญ์ชาวบ้านในสังคมและชุมชนท้องถิ่น ได้เสนอ หลักการ แนวคิดและวิธีการทำงานที่เอื้อแก่ไข ปัญหาให้กับสังคมและชุมชนท้องถิ่น ผ่านกระบวนการปฏิบัติ ตลอดชีวิต ลองผิดลองถูก เรียนรู้ทามกลางการเผชิญปัญหาในสังคม สังคมมวลประสบการณ์ รวบรวมองค์ความรู้จนกลายเป็นภูมิปัญญา สามารถนำไปปฏิบัติใช้ในสังคมและชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ วิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้ชีวิตแบบสมถะ มีความซื่อสัตย์เป็นคนมี คุณธรรม ยึดหลักธรรมะไม่มีปัญหาเศรษฐกิจและมีจิตใจดี เป็นกัลยาณมิตร อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่ง แวดล้อมได้อย่างยั่งยืนปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลในสังคมชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญา และนำ ภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ ในการดำรงชีวิตจนประสบความสำเร็จจากการสั่งสมประสบการณ์ และสามารถถายทอดองค์ความรู้เชื่อมโยงคุณค่าภูมิปัญญาของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับการดำรงชีพ ในปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมา ใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางทวงและทางลึกลับที่ชาวบ้านคิดเอง ทำ เองและสามารถแก้ปัญหาเองได้ โดยอาศัยองค์ความรู้จากภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน และศักยภาพที่มีอยู่ แก้ปัญหา การดำเนินชีวิตในสังคมชุมชนท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย เป็นองค์ความรู้และเทคนิคที่ นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึง ปัจจุบัน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน และเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบไปด้วยหลักคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับ คนคนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ องค์ความรู้ของชาวบ้านซึ่งได้มาจากการสั่งสม มวลประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีก คนหนึ่ง รุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ตามสภาพการณ์ของสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันลักษณะองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ลักษณะองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้าน พอสรุปได้ ดังนี้

๑. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม
๒. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
๓. เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต

๔. เป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม

๕. เป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ ในการมองชีวิตเป็นพื้นที่ความรู้ในเรื่องต่างๆ

๖. มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

๗. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

๘. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์

๙. มีการบูรณาการสูง

๑๐. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง

๑๑. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากองค์ความรู้ที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ประชาชนชาวบ้าน เป็นทุกสิ่งที่มีมนุษย์คิดทำเองได้เป็นสติปัญญา ความคิด ความรู้ที่สั่งสมมายาวนาน เชื้อโยงบูรณาการหลายๆ สาขาวิชา นำมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยผ่านการสร้างสรรค์ สะสม คัดเลือกและถ่ายทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต จากลักษณะดังกล่าวสามารถแบ่งประเภทของภูมิปัญญาออกเป็น ๙ สาขา ดังนี้

๑. สาขาเกษตรกรรม เป็นความสามารถของประชาชนชาวบ้าน ในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนานับพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสภาพการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เป็นความสามารถของประชาชนชาวบ้านในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูป ผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. สาขาการแพทย์ไทย เป็นความสามารถของประชาชนชาวบ้าน ในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพร อันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลรักษา และสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของ

สมาชิกในชุมชน เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดการสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลชุมชน และการจัดการระบบสวัสดิการชุมชน

๖. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ นาฏศิลป์ ดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ เป็นต้น

๗. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่างๆ รวมถึงदानวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟู การเรียนการสอนภาษาของท้องถิ่น

๘. สาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อ บริบททาง เศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีชาวไทย เป็นต้น

๙. ดานโภชนาการ หมายถึง ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหาร และ ยาให้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณต่าง ๆ ตลอดจน ผลิตเป็นสินค้า และบริการส่งออก ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วยภูมิปัญญาเหล่านี้ เป็นความรู้ ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิด ประโยชน์แกสังคม

ปัจจุบัน

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ตั้งงามไว้ เช่น ประเพณีต่างๆ ทัศนกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ตั้งงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย การรื้อฟื้นการละเล่นสมัยโบราณ

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การขยายสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวชต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็น การสร้างธนาคารข้าวเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิ่งใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้อั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์เครื่องมือ การเกษตรการคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบานเคยมีต่อกัน มาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

รายชื่อวัดในเขตเทศบาลเมืองศิลา

สรุปข้อมูลวัดและศาสนสถานในเขตเทศบาลเมืองศิลา

(๑) วัดสว่างสุทธาราม หมู่ ๒	(๑๓) วัดป่ารัตนมงคล หมู่ ๑๕
(๒) วัดม่วงศรี หมู่ ๓	(๑๔) วัดสว่างดอนยาง หมู่ ๑๖
(๓) วัดลานหญ้า (บ้านโนนม่วง) หมู่ ๓	(๑๕) ศูนย์ปฏิบัติธรรมใบบุญ หมู่ ๑๖
(๔) วัดท่าโพธิ์ หมู่ ๔	(๑๖) เทวาลัยศิวมหาเทพ หมู่ ๑๖
(๕) วัดสโมสรวนาราม หมู่ ๕	(๑๗) วัดป่าเทพนิมิต หมู่ ๑๗
(๖) วัดป่าธรรมจักร หมู่ ๖	(๑๘) วัดโพธิ์ศรี หมู่ ๑๘
(๗) วัดนาถวนาราม หมู่ ๗	(๑๙) วัดอดุลแก้วมอดี หมู่ ๑๙
(๘) วัดป่าบ้านเต่านอ หมู่ ๗	(๒๐) วัดเกษรวนาราม หมู่ ๒๕
(๙) วัดสุวรรณาราม หมู่ ๘	(๒๑) วัดจตุณณะปิยะวานาวาส หมู่ ๒๖
(๑๐) วัดท่าราชบุรี หมู่ ๑๐	(๒๒) วัดป่ามหาวนาราม หมู่ ๒๗
(๑๑) วัดป่าเรไร หมู่ ๑๑	(๒๓) วัดป่าสุนทรवारาม หมู่ ๒๘
(๑๒) วัดโนนม่วง หมู่ ๑๒	

รายชื่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

๑. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลเมืองศิลา ตั้งอยู่บ้านหนองกุ้ง หมู่ที่ ๑๗

โรงเรียนในเขตเทศบาลเมืองศิลา

๑. โรงเรียนบ้านศิลา	ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๘	บ้านศิลา
๒. โรงเรียนบ้านหนองกุ้งวิทยาคาร	ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๒	บ้านหนองกุ้ง
๓. โรงเรียนบ้านโนนม่วง	ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๒	บ้านโนนม่วง
๔. โรงเรียนสีหราชเดโชชัย	ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๑๙	บ้านโนนม่วง
๕. โรงเรียนขามแก่นนคร	ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๑๕	บ้านเกษร
๖. โรงเรียนบ้านหนองหิน	ตั้งอยู่หมู่ที่ ๘	บ้านหนองหิน
๗. โรงเรียนบ้านโกทา	ตั้งอยู่หมู่ที่ ๙	บ้านโกทา
๘. โรงเรียนบ้านดองพอง	ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๐	บ้านดองพอง
๙. โรงเรียนบ้านดอนยาง	ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๑	บ้านดอนยาง
๑๐. โรงเรียนหนองไผ่มอดินแดง	ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๔	
๑๑. ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขต๙	ตั้งอยู่ที่หมู่ ๑๔	บ้านหนองไผ่
๑๒. โรงเรียนศรีสังวาลย์ขอนแก่น	ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ ๑๔	บ้านหนองไผ่

หมู่ที่	บ้าน	ชื่อ-สกุล	โทรศัพท์มือถือ
๑	ศิลา	นายเกรียงศักดิ์ ทัพข้าย	๐๘๗-๒๒๒๙๗๘๗
๒	หนองกุ้ง	นางปิยนัทร ทิวเอื้อง	๐๘๐-๐๐๙๗๑๑๕
๓	โนนม่วง	นายสุพัฒน์ วงษ์โก	๐๘๖-๖๓๑๒๗๒๑
๔	ห้วยชัน	นายสมบัติ แสนสมบัติ	๐๙๖-๔๐๘๒๑๘๓
๕	บึงอีเฒ่า	นายไพฑูรย์ บุตรจันทร์	๐๘๕-๖๔๘๙๘๒๑
๖	ท่าแก	นายเจริญ พิมโยียง	๐๘๔-๖๘๕๕๐๗๘
๗	เต่านอ	นายสถิตย์ จันทะสอน	-
๘	หนองหิน	นายวรโชติ จาระศรี	๐๘๔-๕๑๕๑๘๓๘
๙	โกทา	นายอำนาจ ลารังสิทธิ์	๐๙๓-๓๔๑๑๖๐๙
๑๐	ดงพอง	นายสุรัตน์ จันทาสีกา	๐๘๗-๘๖๕๕๓๘๘
๑๑	ดอนยาง	นายปรีดา ชินฝัน	๐๘๙-๙๔๐๘๗๙๗
๑๒	โนนม่วง	นายเทิดศักดิ์ ธรรมจันทร์	๐๘๖-๘๖๓๓๑๑๗
๑๓	ดอนหญ้านาง	นางกุลวรรณ สำราญพัฒน์	๐๙๘-๕๖๕๒๖๑๙
๑๔	หนองไผ่	นางสุวรรณี พุทธาศรี	๐๘๑-๓๙๒๑๒๖๒
๑๕	เกษร	นายสุจิตร์ ลาม่วง	๐๘๗-๒๓๓๐๕๕๗
๑๖	ดอนยาง	นายพสธร บุรีจันทร์	๐๘๖-๒๓๘๕๐๒๗
๑๗	หนองกุ้ง	นางอุตร ทิวเอื้อง	๐๘๔-๙๘๑๐๘๙๘
๑๘	ศิลา	นายลำปาง สำราญบำรุง	
๑๙	โนนม่วง	นายหนูรักษ์ ญาณประเสริฐ	๐๘๑-๒๖๓๑๖๓๓
๒๐	ดอนหญ้านาง	นายสุภกร แสงมาลี	๐๘๘-๕๖๓๙๒๘๗
๒๑	หนองไผ่	นายเสถียร ศรีขลา	๐๘๙-๖๒๒๔๕๒๔
๒๒	หนองหิน	นายบุญสนอง พิรุณสุนทร	๐๘๔-๙๕๒๐๑๒๕
๒๓	โนนม่วง	นางณัฐนา ครุฑผาสุข	๐๘๗-๗๗๑๕๖๒๐
๒๔	หนองไผ่	นายไพรัตน์ ทวีวาร (กำนัน ตำบลศิลา)	๐๘๑-๔๐๘๗๒๒๗
๒๕	เกษร	นายองอาจ บุญกอง	๐๘๖-๒๔๐๙๔๔๖
๒๖	หนองไผ่	นายสมคิด สงครามยศ	๐๖๒-๙๑๒๘๐๗๙
๒๗	โนนม่วง	นายสมพล สามหาดี	
๒๘	ศิลา	นายผ่าน กาบไกรแก้ว	๐๘๙-๙๔๑๘๓๙๙

๑.งานประเพณีของชาวอีสาน

งานประเพณีของชาวอีสานยึดหลักของ "ฮีตสิบสองคองสิบสี่" "ฮีตสิบสอง" หมายถึง จารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติในรูปของงานบุญทั้ง ๑๒ เดือน ได้แก่ เดือนเจียงหรือเดือนอ้าย จะมีงาน "บุญเข้ากรรม" เดือนยี่ "งานบุญคุณลาน" เดือนสาม "งานบุญข้าวจี" เดือนสี่ "งานบุญพระเวส" เดือนห้า "งานบุญสงกรานต์หรือสงกรานต์" เดือนหก "งานบุญบั้งไฟ" เดือนเจ็ด "งานบุญข้าสะ" เดือนแปด "งานบุญเข้าพรรษา" เดือนเก้า "งานบุญข้าวประดับดิน" เดือนสิบ "งานบุญข้าวสากหรือกระยาสารท" เดือนสิบเอ็ด "งานบุญออกพรรษา" เดือนสิบสอง "งานบุญกฐิน"

ส่วนคำว่า "คองสิบสี่" และ "ฮีตบ้านคองเมือง" หมายถึงครรลองคลองธรรมหรือแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ ๑๔ ประการ เช่น ให้ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน ตั้งแต่เข้ามาใส่บาตร ห้ามเดินเหยียบเงาพระสงฆ์ ให้กราบไหว้บิดามารดา เก็บดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระ และหมั่นฟังธรรมทุกวัน เป็นต้น ส่วน "คองเมือง" เป็นกฎที่ผู้ปกครองบ้านเมืองจะต้องยึดถือ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการปกครอง

ประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสองที่เป็นงานสำคัญที่สุด คือ ประเพณีบุญพระเวสหรือการเทศน์มหาชาติ ซึ่งจัดทำขึ้นในเดือน ๔ คือเดือนมีนาคม วัดใดจะทำบุญพระเวสก็จะมีการประชุมอุบาสกและอุบาสิกา เพื่อตกลงเรื่องการจัดงาน และตกแต่งศาลาโรงธรรมด้วยกระดาษสี และธงสีต่างๆ ใช้ต้นกล้วย ต้นอ้อยและทางมะพร้าว มาจัดแต่งเป็นซุ้ม ในวันรวม (คือวันก่อนเทศน์ ๑ วัน) อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายจะไปรวมกันที่วัดเพื่อทำพิธีมนต์ พระอุปัชฌาย์ และแห่พระเวสสังฆกรรมกับนางมัทรีเข้าเมือง ในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันเทศน์ อุบาสกอุบาสิกาจะไปที่วัด ตั้งแต่เวลาตี ๔ เพื่อฟังเทศน์มหาเวสสังฆกรรม ตั้งแต่กัณฑ์เทศน์เรื่อยไปจนครบ ๑๓ กัณฑ์ โดยส่วนใหญ่ เทศน์เป็นทำนองพื้นเมืองเมื่อจบกัณฑ์หนึ่งๆ จะมีการบรรเลงด้วยฆ้อง กลอง และระนาด พระภิกษุที่เทศน์กัณฑ์ใดก็รับปัจจัยที่จัดมาของกัณฑ์นั้น ที่พิเศษอีกอย่างคือชาวบ้านจะจัดอาหารซึ่งมีขนมเงินเป็นหลักเลี้ยงทุกคนที่มา ร่วมงาน นอกจากนี้ยังมีงานประเพณีที่น่าสนใจอีกหลายงาน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจนเป็นงานที่มีชื่อเสียงของประเทศ

๑.๑ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่

ฮีตสิบสอง มาจากคำสองคำ ได้แก่ ฮีต คือคำว่า จารีต ซึ่งหมายถึง ความประพฤติธรรมเนียมประเพณี ความประพฤติที่ดี และ สิบสอง หมายถึง สิบสองเดือน ดังนั้น "ฮีตสิบสอง" จึงหมายถึงประเพณีที่ชาวไทยในภาคอีสานและประเทศลาวปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี เป็นการผสมผสาน พิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา นักปราชญ์โบราณได้วาง ฮีตสิบสองไว้ดังนี้

๑. บุญเข้ากรรมหรือบุญเดือนอ้าย ๒. บุญคุณลานหรือบุญเดือนยี่ ๓. บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม ๔. บุญพระเวสหรือบุญเดือนสี่ ๕. บุญสงกรานต์หรือบุญเดือนห้า ๖. บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก ๗. บุญข้าสะหรือบุญเดือนเจ็ด ๘. บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด ๙. บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า ๑๐. บุญข้าวสาก สลากภัตรหรือบุญเดือนสิบ ๑๑. บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด ๑๒. บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง

คองสิบสี่

คองสิบสี่ เป็นคำและข้อปฏิบัติคู่กับฮิตสิบสอง คอง แปลว่า แนวทาง หรือ ครรลอง ซึ่งหมายถึง ธรรมเนียมประเพณีหรือแนวทาง และ สิบสี่ หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางปฏิบัติสิบสี่ข้อ ดังนั้นคองสิบสี่จึง หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง พระสงฆ์ และคนธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติสิบสี่ข้อ อาจสรุปได้หลายมุมมองดังนี้

๑. เป็นหลักปฏิบัติกล่าวถึงครอบครัวในสังคม ตลอดจนผู้ปกครองบ้านเมือง
๒. เป็นหลักปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง และหลักปฏิบัติของประชาชน ต่อพระมหากษัตริย์
๓. เป็นหลักปฏิบัติที่พระราชายึดถือปฏิบัติ เน้นให้ประชาชนปฏิบัติตามจารีตประเพณี และคนในครอบครัวที่ปฏิบัติต่อกัน
๔. เป็นหลักปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองให้อยู่เป็นสุขตามจารีตประเพณี แต่ละข้อมีคำว่าฮิต นำหน้าด้วย ทำให้เกิดความสับสนกับ ฮิตสิบสอง)

แต่ละคองจะมีสิบสี่ฮิต ยกเว้น ฮิตปีคองเดือน จะมีเพียงสิบสองฮิต ซึ่งนั่นก็คือฮิตสิบสองที่ กล่าวไว้แล้วข้างต้น คองประกอบด้วย

๑. ฮิตเจ้าคองขุน สำหรับกษัตริย์หรือผู้ครองเมืองปกครองอำมาตย์ ขุนนางข้าราชการ
๒. ฮิตท้าวคองเพี้ย สำหรับเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในการปกครองข้าทาสบริวาร
๓. ฮิตไพร่คองนาย สำหรับประชาชนในการปฏิบัติตามกบิลบ้านเมืองและหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกัน
๔. ฮิตบ้านคองเมือง วัตรอันพึงปฏิบัติตามธรรมเนียมทั่วไปของพลเมืองต่อบ้านเมืองและส่วนรวม
๕. ฮิตผัวคองเมีย หลักปฏิบัติต่อกันของสามีภรรยา
๖. ฮิตตาคองยาย หลักปฏิบัติของปู่ ย่า ตา ยายให้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรต่อลูกหลาน
๗. ฮิตพ่อคองแม่ หลักปฏิบัติของผู้ครองเรือนต่อลูกหลาน
๘. ฮิตไก่คองเขย หลักปฏิบัติของสะใภ้ต่อญาติผู้ใหญ่และพ่อแม่สามี
๙. ฮิตป่าคองลุง หลักปฏิบัติของลุง ป้า น้า อา ต่อลูกหลาน
๑๐. ฮิตลูกคองหลาน หลักปฏิบัติของลูกหลานต่อบุพการี
๑๑. ฮิตเฒ่าคองแก่ หลักปฏิบัติของผู้เฒ่าในวัยชราให้เป็นที่เลื่อมใสเหมาะสม
๑๒. ฮิตปีคองเดือน (ฮิตสิบสอง) การปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่างๆ ในฮิตสิบสอง
๑๓. ฮิตไฮ่คองนา การปฏิบัติตามประเพณีเกี่ยวกับการทำไร่ทำนา
๑๔. ฮิตวัดคองสงฆ์ หลักปฏิบัติของภิกษุสามเณรให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ทั้งการช่วยทำนุบำรุงวัดวาอาราม

ขณะที่การเปลี่ยนผ่านในวงรอบเล็กลงมาอย่างการเปลี่ยนผ่านของแต่ละเดือนนั้น หลายประเทศอาจไม่ให้ความสนใจ แต่สำหรับชาวอีสานโบราณแล้วนี่คือส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตวัฒนธรรม ซึ่งชาวอีสานได้บ่มเพาะ ภูมิปัญญาเก่ากำเนิดเป็นประเพณีสำคัญ ขึ้นมาและได้ร่วมสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยพวกเขาเรียกขาน ประเพณีเหล่านี้รวมกันว่า "ฮิตสิบสอง"

ฮิตสิบสอง หมายถึง จารีตประเพณีประจำสิบสองเดือน ซึ่งถือเป็นโอกาสดีที่ชาวบ้านจะได้มาร่วมชุมนุมและทำบุญในทุกๆ เดือนของรอบปี และถือเป็นจรรยาของสังคม ผู้ที่ฝ่าฝืนก็จะเป็นผู้ที่ผิดฮิต หรือ

พิจารณิตนเอง (หลายครั้งฮีตสิบสองมักจะกล่าวควบคู่ "คลองสิบสี่" (คองสิบสี่) ที่เป็นดั่งแบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิต (คลอง-ครรลอง) แต่จะมุ่งเน้นไปทางศีลธรรมมากกว่าด้านอาชีพ) สำหรับประเพณีหลักๆ ๑๒ เดือนตามฮีตสิบสองของชาวอีสานโบราณนั้น ประกอบด้วย

ฮีตที่ ๑ บุญเข้ากรรมหรือบุญเดือนอ้าย

เดือนอ้ายหรือเดือนหนึ่ง หรือบางที่อาจจะเรียกว่าเดือนเจียงก็ได้มีประเพณีการทำบุญประจำเดือน คือ "บุญเข้ากรรม" ได้มีบทพญาที่กล่าวถึงบุญประจำเดือนนี้ว่าตฤณเดือนอ้ายปลายลมมาสิหนาว หนาว ตกหว่างช่วงสังข์เฝ้าเพ็ญเข้ากรรม เขามาพากันทำบุญตักบาตรปริวาสช้อยห้อยชูคำศาสนา การเข้ากรรม คือ การอยู่ปริวาสกรรมของภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งเรื่องของการอาบดินี้ เป็นเรื่องของพระที่ล่วงละเมิดพระวินัยหรือศีลแล้วเกิดโทษหรือความผิด ที่นี้เมื่อเกิดโทษแล้วก็ต้องมีการลงโทษ อันเป็นเรื่องราวของการอยู่ร่วมกันในสังคม ต้องมีขอบเขตของสังคม หรือกฎระเบียบต่างๆ ที่สังคมนั้นๆ บัญญัติขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันรักษาคนหมู่มากหรือสังคมส่วนรวม ไม่ให้เกิดความเสียหายต่อระบบของสังคมในสังคมของพระก็เช่นเดียวกันมีกฎระเบียบคือศีลของพระ หรือ พระวินัยเมื่อเกิดความผิด หรือ การล่วงละเมิดศีลเกิดขึ้นก็ได้มีการชำระโทษหนักบ้าง เบาบ้าง ตามสมควรแก่ความผิดที่เกิดขึ้น ที่หนักที่สุดสำหรับ พระคือการขาดจากความเป็นพระ หรือการต้องอาบัติปาราชิกนั่นเอง สำหรับการอยู่ปริวาสกรรม เป็นการลงโทษ

พระที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งเป็นอาบัติที่มีโทษอย่างกลาง เมื่ออยู่ปริวาสและออกจากปริวาสเรียบร้อยแล้ว ถือว่าเป็นผู้มีศีลที่บริสุทธิ์ เป็นภิกษุภาวะที่สมบูรณ์แบบ การอยู่ปริวาสนี้ไม่ใช่เรื่องของการล้างบาป แต่เป็นเรื่อง ของการลงโทษแก่ผู้ประพฤติดีกฎระเบียบของสังคม ซึ่งเป็นเรื่องราวๆ ของสังคมต่างๆ ไปนอกจากนี้คำว่า เข้ากรรม คนอีสานสมัยก่อนๆ ใช้คำนี้เรียกผู้หญิงที่คลอดลูกใหม่แล้วอยู่ไฟ เพื่อให้หมดลูกแห้งและเข้าอุ้เร็วว่า "แม่อยู่กรรม" เป็นที่น่าน่าสนิฐานได้ว่าการอยู่กรรมตามความหมายที่ได้กล่าวไป ข้างต้นก็เป็นเหตุผลอันหนึ่ง และนอกจากนี้ การอยู่กรรมน่าจะมีคามหมายอีกลักษณะหนึ่ง คือ เพื่อเป็นการตอบ แทนบุญคุณพ่อแม่ที่ได้อุทิศส่าห์เลี้ยงลูกให้เติบโตมาด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะแม่นั้นนอกจากเลี้ยง ลูกแล้วยังได้ดูแลลูกตั้งแต่อยู่ในท้อง เพราะถ้าหากว่าลูกไม่ได้รับการเลี้ยงดูและการดูแลรักษาอย่างดีจากแม่ ตั้งแต่ออยู่ในท้อง อาจจะทำให้ลูกเสียชีวิต หรืออาจจะเกิดมามีร่างกายไม่สมประกอบ มีความพิการพิการ เช่นว่า ปากแหว่ง เพดานโหว่ แขนด้วน เป็นต้น ซึ่งสาเหตุเหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะอิทธิพลสารเคมีและตัวยาบางชนิด เช่น ยาธาติโดไมด์ ยาสเตรบโตมัยซิน ยาคอแรมฟินิกอล เป็นต้น และนอกจากนี้แม่ที่สูบบุหรี่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ในขณะที่ตั้งครรภ์ โดยเฉพาะคุณแม่สมัยใหม่ ก็อาจจะทำให้ลูกเป็นโรคสมองเสื่อมแ่ทั้งลูกง่าย คลอดก่อนกำหนดได้โดยอาศัยที่ว่า การอยู่กรรมมีการทรมานตนเช่นว่า มีการนั่งสมาธิเดินจงกรม สวดมนต์ภาวนา ใช้เวลา มากกว่าปกติ บางที่มีการอดข้าว อดน้ำถึง ๒ - ๓ วันก็มี หรือบางที่ก็ถูกอาจารย์กรรมฝึกหนัก ทั้งนี้ก็ เพื่อให้รู้และเข้าใจความยากลำบากของคำว่า กรรม หรืออยู่กรรม ที่แม่ได้อยู่ไฟหรือว่าอยู่กรรมนั้นมีความ ยากลำบากเพียงไร เพราะฉะนั้น คนในสมัยก่อนๆ จึงมีความตระหนักและเข้าใจในบุญคุณของพ่อแม่ ไม่มีชาว ปรากฏให้ได้ยินเห็นว่า ลูกฆ่าพ่อ ตีแม่ ลูกอกตัญญู แต่กลับเทิดทูนพ่อแม่ในฐานะบุพชนียบุคคลในระดับ ครอบครัว อย่างแท้จริงในกิจกรรมของพระในการนี้ พุทธศาสนิกชนผู้หวังบุญกุศลก็ร่วมกันดูแลอุปฐากรักษาพระเจ้า พระสงฆ์ที่เข้าอยู่กรรม บริจาคทาน รักษาศีล ฟังธรรม เกี่ยวกับการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระภิกษุ เรียกว่า "บุญเข้ากรรม" ส่วนกำหนดการทำบุญดังกล่าวได้กำหนดเอาเดือนอ้าย ส่วนจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ และเพราะ

มีกำหนดทำกันในระหว่างเดือนอ้ายนี้เอง จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนอ้าย" สำหรับมูลเหตุแห่งชำระศีลให้บริสุทธิ์นี้ มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทว่า ในสมัยพระกัสสปะ พระพุทธเจ้า ได้มีภิกษุรูปหนึ่งพายเรือข้ามแม่น้ำแห่งหนึ่ง ในระหว่างนั้นแม่น้ำมีกระแสที่ไหลเชี่ยว ท่านได้เอา มือจับใบตะไคร้ น้ำ เมื่อเรือถูกน้ำพัดไปทำให้ใบตะไคร้ น้ำขาด ท่านคิดว่าเป็นเรื่องที่มีโทษเล็กน้อย เวลาใกล้ตาย คิดอยากแสดงอาบัติแต่หาภิกษุที่จะรับไม่มี แม้ว่าท่านจะบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่านานถึง ๒๐,๐๐๐ ปี ก็ตาม ก็ไม่อาจที่จะบรรลุธรรมชั้นสูงได้ เวลาตายไปแล้วได้ไปเกิดเป็นพญานาค ชื่อเอรกปัต หรือแปลว่า นาคใบตะไคร้ น้ำ คงจะเป็นเพราะเหตุนี้ นักปราชญ์โบราณอีสานจึงได้จัดการเข้ากรรมไว้ให้เป็นประเพณีสืบมา トラบเท่าทุกวันนี้

ฮีตที่ ๒ บุญคุณลานหรือบุญเดือนยี่

เดือนยี่หรือเดือนสอง นักปราชญ์โบราณอีสานได้จัดการให้มีประเพณีในการทำบุญประจำเดือนนี้คือบุญคุณลาน โดยท่านได้กล่าวไว้เป็นผญาว่า สอดเมื่อเดือนสองอย่าช้าช้าใหม่ปลามัน ให้เฮมาโฮมกันแต่งบุญประทายเป็นขวัญให้มาโฮมแต่อย่าพากันขี้ถี้ บุญคุณลานตั้งแต่ก็มาถ่อนช้อยฮักษา สถานที่นวดข้าวเรียกว่า "ลาน" การนำข้าวที่นวดแล้วมากองให้สูงขึ้นเรียกว่า "คุณลาน" คนอีสานสมัยก่อนมีอาชีพทำนาเป็นหลักและต้องการจะทำบุญด้วยการบำเพ็ญทาน ก็ได้จัดให้ลานข้าวเป็น สถานที่ทำบุญ การทำบุญในสถานที่ดังกล่าวเรียกว่า "บุญคุณลาน" โดยกำหนดเอาเดือนยี่หรือเดือนสองเป็นเวลา ทำเพราะมีกำหนดทำเอาในเดือนยี่นี้เอง จึงได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนยี่"

สำหรับปฐมมูลเหตุของเรื่องนี้มีอยู่ว่าในสมัยของพระกัสสปะ พระพุทธเจ้าได้มีชวานาสองพี่น้อง ทำนาร่วมกัน ยามเมื่อข้าวเป็นม้วนนม น้องชายต้องการที่จะทำข้าวมธุปายาสถวายแด่พระสงฆ์มีพระกัสสปะพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ขนพี่ชายแต่พี่ชายไม่เห็นด้วยจึงได้ทำการแบ่งนากันคนละครึ่งพอได้กรรมสิทธิ์ในที่นาแล้ว ก็เอาข้าวในนาของตนทำบุญถึง ๔ ครั้ง คือในเวลาที่ยาวเป็นม้วนนม ๑ ในเวลาที่ข้าวเป็นข้าวเმა ๑ ในเวลาที่เก็บเกี่ยวข้าว ๑ ในเวลาที่จักตอกมัดข้าว ๑ ในเวลาที่มัดข้าวเป็นฟ่อน ๑ ในเวลาที่กองข้าวไว้ในลาน ๑ ในเวลาที่ทำเป็นลอม ๑ ในเวลาที่นวดข้าว ๑ ในเวลาที่ขนข้าวใส่กุงฉาง ๑ ในการถวายทานต่างๆ ครั้นน้องชายตั้งความปรารถนาการบรรลุ เป็นอรหันตสาวกเป็นองค์แรกในสมัยสมณโคดมพุทธเจ้า ครั้นมาถึงศาสนาของพระพุทธโคดม น้องชายได้มาเกิด เป็นพราหมณ์ชื่อว่า "โกณฑัญญะ" และได้ออกบวชเป็นพุทธสาวก และได้บรรลุพระอรหันต์เป็นองค์แรก รวมทั้ง ได้รับเอตทัคคะคือ เป็นผู้เลิศในรัตตัญญู ส่วนพี่ชายได้ถวายข้าวเพียงครั้งเดียวคือ ในเวลาที่ทำนาล้วน และได้ตั้งอธิษฐานว่าขอให้สำเร็จเป็น พระอริยบุคคล ครั้นมาถึงศาสนาของพระพุทธโคดม ได้มาเกิดเป็นสุภัททปริพาชกและได้บวชในพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ในเวลาที่พระองค์จวนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้เข้าทูลถามความสงสัย พอเวลาฟังเทศน์จบลงได้สำเร็จเป็นพระอนาคามี เป็นพระอริยะสาวกองค์สุดท้าย ในขณะที่พระพุทธเจ้า ทรงพระชนม์อยู่ การถวายข้าวเป็นทานถือได้ว่าเป็นการทานชนิดหนึ่งและเป็นการทำบุญที่มีอานิสงส์มาก ดังที่ได้ กล่าวแล้ว นักปราชญ์โบราณอีสานจึงได้ยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบมาจนถึงทุกวันนี้

ฮีตที่ ๓ บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม

ข้าวจี เป็นอาหารชนิดหนึ่งของคนอีสาน อาจจะถูกกำเนิดขึ้นโดยการที่ขณะที่นั่งผิงไฟในหน้าหนาว และเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จใหม่ๆ โดยธรรมชาติของข้าวใหม่ก็มีกลิ่นหอมอยู่แล้ว ในขณะที่นั่งผิงไฟอยู่นั้นก็เอาข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วมาปั้นโรยเกลือทาไข่ไก่ นำมาอังไฟหรือนำมาย่างไฟให้เกรียม ก็ถือว่าสุกแล้ว และรับประทานได้ เพราะอุปนิสัยเนื้อแท้ของคนอีสานแล้วเป็นคนที่ยืนและช่างคิดอยู่แล้ว และต่อมาได้

นำข้าวจี นี้ไปถวายพระจนกระทั่งได้กลายมาเป็นประเพณีงานบุญข้าวจีมาจนถึงทุกวันนี้ การทำบุญให้ทานมี ข้าวจีเป็นต้น เรียกว่า "บุญข้าวจี" และนิยมทำกันในช่วงเดือนสามข้างแรม จนกระทั่งมีคำผญาอีสาน โบราณ ทานได้แต่งผญาไว้ว่า "เดือนสามค้อยเจ้าหัว คอยปั้นข้าวจี ข้าวจีบใส่หม้ออ้อยจวนน้อยหลังหม้อตา" เกี่ยวกับเรื่อง ประเพณีบุญเดือนสามนี้ นักปราชญ์อีสานโบราณได้แต่งผญาไว้ว่า

ฮอดเดือนสามท้องฟ้าปลอดโปร่งสดใส
 ไปทางใดเห็นแต่คนใจบุญชั่วแฉวเต็มคุ่ม
 เหลียวเห็นชุมสาวน้อยพากันปั้นข้าวจี
 เอือนละห้าสี่ปั้นพอได้ออกใส่บุญ
 พองกันบีบข้าวปั้นตักแต่งอาหาร
 มีเทิงหวานเทิงคาวหนุ่มสาวมาโฮมต่อม

สำหรับมูลเหตุของเรื่องนี้ปรากฏในหนังสือธรรมบทว่าในสมัยหนึ่งนางปุลณทาสีได้ทำขนม แป้ง จี (ข้าวจี) ที่ทำจากรำข้าวอย่างละเอียดถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ นางคิดว่าเมื่อพระพุทธองค์ กับ พระอานนท์รับแล้วคงไม่ฉันเพราะอาหารที่เราถวายไม่ใช่อาหาร ที่ดีหรือประณีตอะไรคงจะโยนให้หมูกาและ สุนัขกินเสียกลางทาง พระพุทธเจ้าทรงทราบวาระจิตของนางและเข้าใจในเรื่องที่นางปุลณทาสีคิด จึงได้สั่งให้ พระอานนท์ผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากได้ปลุกตาอาสนะลง แล้วประทับนั่งฉันสุดกำลังและในตอนท้าย หลังการทำภัตต กิจ ด้วยขนมแป้งจีเรียบร้อยแล้ว พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมให้ฟังจนกระทั่งนางปุลณทาสีได้บรรลุโสดาบัน เป็นอริย อุบาสิกาเพราะมีข้าวจีเป็นมูลเหตุ ด้วยความเชื่อแบบนี้ คนอีสานโบราณจึงได้จัดแต่งให้บุญข้าวจีทุกๆ ปี ไม่ได้ขาด ดังที่ปรากฏในผญาซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

ยามเมื่อถึงเดือนสามได้พากันเอาบุญข้าวจี
 ตั้งหากธรรมเนียมนี้มีมาแต่ก่อนกาล
 ได้เฮ็ดกันทุกบ้านทุกถิ่นเอาบุญ

อย่าได้พากันไล่เสียฮิตบุญกองเค้า นอกจากนี้แล้วได้มีการเพิ่มการทำบุญอีกอย่างหนึ่งเข้ามาใน เดือนนี้ นั่นก็คือบุญมาฆบูชา เพราะว่าวันมาฆบูชาเป็นวันที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกวันหนึ่ง ถือได้ว่าเป็นวันที่พระพุทธเจ้า ทรงวางรากฐานของพุทธศาสนา โดยพระองค์ได้ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ท่ามกลางพระอรหันต์สาวก จำนวน ๑,๒๕๐ รูป ณ เวฬุวันมหาวิหาร ในเวลาตะวันบ่ายคล้อยซึ่งเป็นวันเพ็ญ เดือนสามหรือที่ภาษาบาลี เรียกว่า "มาฆมาส" สำหรับโอวาทปาฏิโมกข์หรือหลักการของพุทธศาสนาที่สำคัญที่ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ นั้นมี ๓ ข้อ คือ ๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง ๒. การทำความดีให้ถึงพร้อม ๓. การทำ จิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว

การทำบุญในวันมาฆบูชา นี้ เพื่อเป็นการบูชาให้ถูกต้องตามหลักการของคำว่า "มาฆบูชา" ที่ แปลว่า การบูชาพระรัตนตรัยในวันเพ็ญเดือนมาฆหรือเดือนสามนอกเหนือจากการบูชาตามปกติของวัน สำคัญ ทางพุทธศาสนาด้วยการสมทานศีล ฟังธรรม ถวายทาน และเวียนเทียนแล้ว ควรจะมีการปฏิบัติตาม

หลักของ พระพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ตั้งที่ได้กล่าวแล้วด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการปฏิบัติบูชา ซึ่งเป็นการ บูชาที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นยอดแห่งการบูชาทั้งปวง

ฮีตที่ ๔ บุญเผาผลหรือบุญเดือนสี่

บุญเผาผล เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่สำหรับชาวอีสาน โดยอาศัยความเชื่อว่าถ้าผู้ใดตั้งใจ ฟังเทศน์เผาผลจบภายในวันเดียว ก็จะได้เกิดมาในยุคศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย บุญที่มีการเทศน์เผาผลหรือ เทศน์มหาชาติเป็นเรื่องสำคัญ เรียกว่า "บุญเผาผล" ซึ่งเรื่องหนังสือเผาผลหรือพระเวสสันดรชาดกนั้น เป็นหนังสือที่แสดงถึงพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า ในคราวที่พระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร และได้บำเพ็ญทาน บารมีในชาตินี้ด้วย ส่วนสาเหตุที่เรียกว่าบุญเดือนสี่ เพราะมีกำหนดทำกันในช่วงเดือนสี่เป็นสำคัญ นักปราชญ์ โบราณอีสานได้กล่าวเป็นผลว่า

ให้ค่อยขอมไปข้างหน้าเดือนสี่มาเป็นเดือนสี่

หลังจากบุญข้าวจีลีมาบุญเผาผลเจ้าเฮาสีได้แต่งงาน

ทุกเขตบ้านย่านถิ่นดินอีสาน

สุขสำราญเหลือหลายม่วนมิงกะเลยพื่อน

ตกหว่างตอนคนตั้งใจฟังสิ่วนหรี

ตอนกันหาขาลีสิพรากพ่อแม่แก้วคนสิให้นั่งฟัง สำหรับมูลเหตุหรือความเชื่อในเรื่องของการทำบุญเผาผล มีเรื่องเล่าไว้ในหนังสือเทศน์มาลัย หมิ่นมาลัยแสนว่า ในสมัยหนึ่ง พระมาลัยเถระได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกตแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้พบ และสนทนาธรรมกับพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ ผู้ซึ่งจะมาเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปในภัททกับปีนี้ เมื่อพระศรี อริยเมตไตรยโพธิสัตว์ได้ทราบความประสงค์ของมนุษย์จากพระมาลัยเถระแล้ว จึงได้สั่งความมากับพระมาลัยเถระ ว่าถ้ามนุษย์ต้องการพบและเกิดร่วมกับท่านในอนาคต ให้เชื่อฟังพ่อแม่ สมณพราหมณ์ ครูบาอาจารย์ อย่าทำ ร้ายพระพุทธเจ้า และอย่ายุ่งให้สงฆ์แตกจากกัน และให้พากันตั้งใจฟังเทศน์มหาเวสสันดร ให้จบภายในวันเดียว แล้วจะได้เกิดร่วมและพบเห็นพระองค์ด้วยอาศัยเหตุนี้คนท้องถิ่นชาวอีสาน จึงได้เอาบุญเผาผลหรือบุญเทศน์ มหาชาติ โดยได้กำหนดเอาในช่วงเดือนสี่ แต่ในส่วนกลางโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ นิยมทำกันในช่วง เข้าพรรษาและใช้เวลาในการเทศน์หลายวันกว่าทางอีสาน แต่ส่วนใหญ่ก็อยู่ใน ระยะเวลา ๓ วัน

ฮีตที่ ๕ บุญสงฆ์หรือบุญเดือนห้า

การรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์และผู้หลักผู้ใหญ่ เรียกว่า "สงฆ์น้ำ" หรืออีกอย่างหนึ่งเรียกว่า ตระขสงกรานต์ โดยตระขสงกรานต์ คือ วันที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากฤดูหนาวเข้าสู่ฤดูร้อน ในระยะนี้เรียกว่าตระขสงกรานต์ เพราะมีกำหนดทำในเดือนห้าจึงได้ชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนห้า" โดยถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยในสมัยโบราณ ดังที่ปรากฏในบทพญาเกี่ยวกับบุญเดือนห้าว่า ตกฤดูเดือนห้าสายลมบ่

มาผ่าน เห็นดอกจานเฟิ่นแยมบานแย้ยท้องนา เดือนห้านี้ได้เข้าปีใหม่มาถึง ให้พากันทำบุญปล่อยปลาลงน้ำ เตาสีกามหาหุ้น คนใจบุญลืมาปล่อยนก ลิ้งอยงาไม้ค้อยทำตั้งแต่ฝน เดือนนี้มีวันจันๆ คนกะหลังมาหลาย หาเอาทรายมากองก่อเจดีย์ไว้ สำหรับมูลเหตุของการทำบุญในเดือนนี้มีเรื่องเล่ากันเป็นนิทานปรัมปราว่า มีเศรษฐีคนหนึ่งไม่มี บุตรจึงได้ไปบวงสรวงพระอาทิตย์ และพระจันทร์เพื่อขอบุตร เวลาล่วงได้สามปีก็ยังไม่ได้บุตรตั้งใจหวัง จึงได้ไป ขอบุตรกับต้นไทรอีก เทวดาอารักษ์ที่สิงอยู่ที่ต้นไทรมีความกรุณาได้ไปขอบุตรกับพระอินทร์ พระอินทร์ให้ธรรม บาลเทพบุตร ซึ่งกำลังจะจุติจากสวรรค์ลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ โดยให้ถือกำเนิดในท้องภรรยาของเศรษฐี เมื่อธรรมบาลกุมารประสูติแล้วเจริญวัย ได้เรียนจบไตรเพทจนได้เป็นอาจารย์สอนทำการมงคลแก่คนทั้งหลาย กบิลพรหมในเทวโลกต้องการที่จะทดสอบปัญญาของธรรมบาลบัณฑิต จึงได้ลงมาถามปัญหาเกี่ยวกับ ศิริหรือศรี ของคนเรา แต่ละช่วงเวลานั้นอยู่ที่ไหน โดยให้สัญญาว่าถ้าธรรมบาลบัณฑิตแก้ปัญหาได้ภายในวันถ้วนเจ็ด (ครบเจ็ดวัน) จะตัดคอเอาศีรษะของตนบูชาปัญญาของธรรมบาลบัณฑิต แต่ถ้าธรรมบาลบัณฑิต แก้ปัญหาของกบิลพรหมไม่ได้ ก็ต้องตัดศีรษะของธรรมบาลบัณฑิต บูชาปัญญาของกบิลพรหมเช่นเดียวกัน สำหรับปัญหาที่ถามกันนั้นมีอยู่ ๓ ข้อ คือ

๑. ตอนเช้าศรีหรือศิริของคนเราอยู่ที่ไหน ?
๒. ตอนสายหรือตอนเที่ยงศรีหรือศิริของคนเราอยู่ที่ไหน ?
๓. ตอนเย็นหรือตอนค่ำศรีหรือศิริของคนเราอยู่ที่ไหน ?

ปรากฏว่าที่แรกๆ ธรรมบาลบัณฑิตจนปัญญาที่จะแก้ปัญหานี้ได้ ยิ่งใกล้วันทีนัดหมายยิ่งเกิดความกลัดกลุ้มเลยต้องสั่งลาลูกเมียหนีเข้าป่าไปตายเอาดาบหน้า จนกระทั่งเกิดความเหน็ดเหนื่อย จึงได้นอนพัก ทอดอาลัยที่ใต้ต้นไทรในป่า ในขณะที่นกอินทรีสองตัวเมียที่สร้างรังบนใต้ต้นไทรนั้นกำลังคุ้ยกันถึงที่จะไปหากิน โดยฝ่ายนกตัวเมียถามนกตัวผู้ว่า พรุ่งนี้จะไปหากินหรือหาอาหารที่ไหน นกอินทรีตัวผู้ตอบว่าพรุ่งนี้จะไม่ไปหา กินไกล พรุ่งนี้กบิลพรหมจะได้ตัดคอธรรมบาลบัณฑิต เพราะไม่สามารถตอบปัญหาของกบิลพรหมได้ นกอินทรี ตัวเมียได้ถามถึงปัญหาที่กบิลพรหมถามธรรมบาลบัณฑิต แรกๆ นกตัวผู้ก็ไม่อยากจะตอบ เพราะกลัวข้อความ หรือคำตอบของปัญหาจะรั่วไหลไปถึงหูของธรรมบาลบัณฑิตก่อน แต่ก็ทนต่อการรบเร้าของนกอินทรีตัวเมียไม่ได้ จึงได้ตอบปัญหา ๓ ข้อนั้นไป

ขณะนั้นธรรมบาลบัณฑิตนอนฟังอยู่ใต้ไทรนั่นเองและได้ทราบและเข้าใจถึงคำตอบ เกิดความดีใจอย่างล้นเหลือที่ตนเองจะสามารถแก้ปัญหาของกบิลพรหมได้ พอวันรุ่งขึ้นเป็นวันนัดหมายกบิลพรหมได้มาทวง คำตอบ และธรรมบาลบัณฑิตได้แก้ปัญหาทั้งสามข้อได้อย่างถูกต้องว่า

๑. ตอนเช้าศรีหรือศิริอยู่ที่ใบหน้า คนเราตื่นมาตอนเช้าจึงต้องล้างหน้ารวมถึงการแปรงฟันด้วย
๒. ตอนสายหรือเที่ยงศรีหรือศิริอยู่ที่หน้าอก ในช่วงเที่ยงเป็นช่วงที่มีอากาศร้อน จึงต้องเอา น้ำเย็นลูบอก พรหมน้ำอบน้ำหอม ให้บรรเทาความร้อน
๓. ตอนเย็นหรือตอนค่ำศรีหรือศิริอยู่ที่เท้า คนเราในตอนกลางวันไปทำงาน กลับเข้าบ้านอาบน้ำรับประทานอาหารเย็นก่อนจะเข้านอน ก็ต้องล้างเท้าก่อนจึงจะเข้านอน

กบิลพรหมถูกตัดศีรษะ เพื่อเป็นการบูชาปัญญาของธรรมบาลบัณฑิตตามที่ได้ตกลงกันไว้ ถือกันว่าเศียรหรือศีรษะของกบิลพรหมนั้นศักดิ์สิทธิ์มาก ถ้าวางไว้บนแผ่นดินก็จะเกิดไฟไหม้ไปทั่วทั้งแผ่นดิน ถ้าโยนขึ้นไปในอากาศฝนจะแล้ง ถ้าทิ้งลงไปในมหาสมุทรน้ำในมหาสมุทรก็จะเหือดแห้ง ก่อนที่จะตัดศีรษะ กบิลพรหมก็ได้เรียกธิดาทั้ง ๗ คนเอาพานมารองรับเอาเศียรและสิ่งเสี้ยลูกสาวทั้ง ๗ คน ว่าให้เอาเศียรของพ่อ

หลังจากที่ตัดแล้วไปแห่รอบเขาพระสุเมรุ ครั้นเสร็จแล้วให้นำไปตั้งไว้ที่ยอดเขาไกรลาส พอถึงกำหนดขวปีนางเทพธิดาทั้ง ๗ ผลัดกันเชิญเอาศิระชะของพ่อ (ท้าวกบิลพรหม) มาแห่รอบเขาพระสุเมรุ แล้วแห่กลับไปยังเทวโลก และลูกสาวทั้ง ๗ ของท้าวกบิลพรหมก็ได้ปฏิบัติตามที่พ่อสั่งเสียทุกประการ คนอีสานตลอดจนคนไทยได้ถือเอามูลเหตุที่กล่าวมาแล้ว เป็นการเริ่มต้นของการทำบุญตรุษ สงกรานต์หรือบุญเดือนห้า ซึ่งพิธีการทำบุญตรุษสงกรานต์ นอกจากจะมีการสงฆ์พระแล้ว ยังมีการ สงฆ์หรือรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้เป็นเจ้าของ เจ้าเมือง ผู้ที่เป็นผู้สูงชาติกำเนิด ผู้ที่มีอุปการคุณ เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นการรดน้ำดำหัว เพื่อขอพรให้ลูกหลานได้อยู่ชุ่มกินเย็น นอกจากการ สงฆ์พระและรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่แล้ว ยังมีการสงฆ์เครื่องถ้วยของคุณต่างๆ เช่น คุณ เขา นอ งา เขี้ยวหมูตัน จันทาคาด เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องถ้วยของคุณเหล่านั้นถ้ามีอยู่บ้านใดเรือนใด จะทำให้เจ้าของนั้น เรือนอุดมสมบูรณ์ ด้วยข้าวของเงินทอง ในเทศกาลเช่นนี้ให้นำเอาเครื่องของคุณเหล่านั้นออกมาสงฆ์ จะทำให้ผู้ที่เป็นเจ้าของมี ความสุขความเจริญสมบูรณ์บริบูรณ์ด้วยข้าวของเงินทอง นอกจากนี้ ยังมีการขนทรายเข้าวัดก่อเจดีย์ทราย หรือชาวอีสานเรียกกันว่า "พระทราย" คือทรายที่ก่อเป็นกองแล้วเอาธงผ้าธงกระดาศไปปักไว้บนยอดและรอบๆ โบราณอีสานเรียกว่า "กองประทาย" บ้างเรียกว่า "กองพระทราย" บ้าง หรือจะเรียกให้ตรงกับคำบาลีว่า "วาลุกเจดีย์" ซึ่งแปลว่า เจดีย์ทราย ซึ่งก็ได้แก่กองพระทรายนั่นเอง มูลเหตุของการก่อเจดีย์ทรายนั้น มีเรื่องเล่าในหนังสือธรรมบทว่า ครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล เสด็จไปถึงหาดทรายริมฝั่งแม่น้ำใกล้เมือง พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นทรายขาวบริสุทธิ์ผุดผ่อง และมีจิตใจ เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงได้กวาดเอาทรายมากองบูชาพระรัตนตรัยนับได้ ๘๔,๐๐๐ กอง เท่ากับจำนวนที่เกี่ยวกับหมวดธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ตลอดช่วงที่บำเพ็ญพุทธกิจ ๔๕ พรรษา ครั้นแล้วจึงได้เสด็จไปทูลถามพระพุทธเจ้าถึงอานิสงส์ของการก่อเจดีย์ทรายถึง ๘๔,๐๐๐ องค์ หรือเจดีย์ทราย เพียงองค์เดียวก็ได้อานิสงส์มาก คือจะไม่ตกนรกหลายร้อยชาติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเกิดเป็นมนุษย์สมบัติ เพียงพร้อมไปด้วยยศศักดิ์บริวาร มีเกียรติชื่อเสียงขจรไปทั่วทิศานุทิศ ครั้นตายไปจะประสบสวรรค์สมบัติมีนางฟ้า เป็นบริวาร โดยอาศัยเหตุที่การก่อเจดีย์ทรายมีอานิสงส์มาก คนอีสานโบราณจึงนิยมก่อพระทราย หรือเจดีย์ทราย เป็นประเพณีจนทุกวันนี้ ประเพณีในการทำบุญอีกอย่างหนึ่งเทศกาลนี้ คือ การปล่อยสัตว์ เช่น นก ปู ปลา หอย เต่า เหล่านี้เป็นที่นิยมปล่อยกัน จนกระทั่งได้ปรากฏไว้ในบทพญาประจำเดือนที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น เพราะถือว่าการ ปล่อยสัตว์อื่นนั้นมีบุญมาก เป็นการปลดปล่อยสัตว์ให้พ้นทุกข์ในเทศกาลเดือนห้านี้ด้วย

ฮีตที่ ๖ บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก

บุญเดือนหก เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน เพราะเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการขอฟ้าฝน อันมี อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน โดยที่ส่วนใหญ่แล้วคนอีสานมีอาชีพในด้านกสิกรรมเป็นหลัก การนำเอาดินประสิว (คนอีสานเรียกว่าขี้เจียว) มาโขกหรือบดผสมกับถ่านให้แหลกละเอียด (คนอีสานเรียกว่าหม้อ) แล้วบรรจุลงใน กระบอกไม้ไผ่อัดให้แน่น แล้วเจาะรูใส่ทางเรียกว่าบั้งไฟ การทำบุญให้ทานและมีความเกี่ยวข้องกับบั้งไฟ เรียกว่า "บุญบั้งไฟ" อีกอย่างหนึ่งท่านเรียกว่า "บุญเดือนหก" เพราะมีกำหนดทำกันในเดือนหก โดยในเดือนนี้ได้มีบทพญา เกี่ยวกับประเพณีการทำบุญในเดือนนี้ว่า

ยอดเดือนทกเสียงฟ้าไปประตู่ยั้ง ขอกข่าวเมืองคนมีแต่ฝนกับลมส่งเสียงกึกก้อง
สายตามองเห็นแล้วในใจก็หากม่วน เขียดอ้อมี้ออกเต้นพอนเกี่ยวใส่ผู้สาว

การเอาบุญบังไฟในเดือนหกนั้น เกิดจากความเชื่อที่ว่า พระยาคนคากได้ทำสัญญาสงบศึกกับพระยาแถน หลังจากที่ต่อสู้กันแล้ว พระยาแถนเกิดป่วยแพ้และยอมเป็นเมืองส่วย (เมืองขึ้น) จะมอบบรรณาการด้วยการแต่งฝนฟ้าให้ทุกปี ซึ่งพอเมื่อถึงเดือนหก คนในเมืองมนุษย์ก็จะจุดบังไฟขึ้นไปเดือนพระยาแถน เพื่อให้รู้ว่าถึง ฤดูทำนาแล้วและให้พระยาแถนแต่งฝนให้ ส่วนรายละเอียดมีปรากฏแล้วในนิทานเรื่องลำพระยาคนคาก นอกจากนี้ บางท้องถิ่นถือว่าการ จุดบังไฟเพื่อเหตุผลดังกล่าวแล้ว ยังถือว่าเป็นการเสี่ยงทายว่าฟ้าฝนปีนี้จะเป็นอย่างไร โดยการสังเกตจากบังไฟที่ จุด หากว่าบังไฟขึ้นดีไม่มีเหตุขัดข้องก็ถือว่าฟ้าฝนในปีนี้ ดีแต่ทว่าบังไฟไม่ขึ้นหรือมีอุปสรรคถือว่าฟ้าฝนในปีนั้นไม่ ค่อยจะดี และมักจะมีการห้ามเอาช่างที่ทำบังไฟที่ไม่ขึ้นโยนลงบ่อโคลน เป็นการลงโทษและเป็นที่สนุกสนาน เกี่ยวกับประเพณีความเชื่อในเรื่องนี้ ชาวอีสานได้ปฏิบัติเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบันนี้ การทำบุญอีกอย่างหนึ่งในเดือนหกนี้คือบุญวิสาขะอันเป็นประเพณีการทำบุญที่พุทธศาสนิกชน ทั่วไปนิยมกระทำกัน และชาวอีสานได้สืบสานประเพณีนี้มาเป็นเวลาช้านานแล้ว ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้มีปรากฏใน บทพญาที่ได้กล่าวเกริ่นนำในตอนนี่ว่าเห็นแต่สี่เสเน้นวันเพ็ญสิบห้าค่ำ วิสาขาลิศล่ำชาวบ้าน บ่ อยู่เฉย ไผกะยืมเปียๆ ลงวัดเวียนเทียน เดือนได้เวียนมาเถิงนพคุณคงเค้า วันวิสาขะเป็นที่มีความสำคัญต่อพุทธศาสนา สาเหตุที่เรียกว่าวิสาขบูชา นั้น เดือนหกภาษาบาลี เรียกว่า เดือนวิสาขะหรือเดือนวิสาขมาส การทำบุญในเดือนวิสาขะหรือเดือนหก เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณ พระพุทธเจ้าเรียกว่า "บุญวิสาขะ" โดยวิสาขบูชานี้เป็นวันคล้ายวันประสูต ตรีสรู และเสด็จดับขันธปรินิพพานของ พระพุทธเจ้า ซึ่งเหตุการณ์สำคัญเหล่านี้เกิดขึ้นในวันเดียวกัน คือวันเพ็ญเดือนหก ทุกวันนี้พุทธศาสนิกชนยังคงพากันทำการบูชาพระพุทธเจ้า ด้วยการเวียนเทียนและบูชาด้วยเครื่องสักการะมีดอกไม้ รูป เทียน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้ทำการบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธเจ้า โดยการสมาทานอุโบสถศีล เจริญเมตตาภาวนาอีกด้วย

ฮีตที่ ๗ บุญชำระหรือบุญเดือนเจ็ด

การชำระล้างมลทิน ผงฝุ่น หรือสิ่งสกปรก รุ่งรังให้สะอาดปราศจากมลทินหรือความมัวหมอง เรียกว่า "ชำระ" หรือภาษาอีสานเรียกว่า "ซู่ฮะ" สิ่งควรเอาใจใส่ในการชำระให้สะอาดนั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ความสกปรกภายนอก ได้แก่ ร่างกาย เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยที่ และความสกปรกอีกอย่างหนึ่งคือ ความสกปรกภายใน ได้แก่ จิตที่มีความโลภ โกรธ หลง อันสิ่งที่เป็นอกุศลมูลหรือสิ่งเป็นมูลเหตุของความไม่ดีไม่งามที่จะทำให้จิตใจของ คนเราเศร้าหมองได้ การชำระในประเพณีนี้ได้แก่ การที่บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน มีข้าศึกมาทำลาย มีโจรปล้น เกิดรบราฆ่าฟันแย่งชิงกันเป็นใหญ่ เกิดโรคระบาด ผู้คน ช้าง ม้า วัว ควาย ล้มตายเพราะผีเข้าเจ้าสุญ (ผีโกรธ) คนอีสานถือกันว่าบ้านเมืองเกิดเดือดร้อน ซาตาบ้านเมืองขาด จำต้องมีการชำระให้หายจากเสนียดจัญไรเหล่านั้น การทำบุญเกี่ยวกับการชำระบ้านเมืองนี้ เรียกว่า "บุญชำระ" และมีกำหนดทำกันในเดือน ๗ จึงได้เรียกอีกอย่างหนึ่ง ว่า "บุญเดือนเจ็ด" ซึ่งบุญเดือนเจ็ดนี้นักปราชญ์โบราณอีสานได้กล่าวไว้เป็นผญาว่า...

เดือนเจ็ดเผาความฮายอันตรายบ่มาผ่าน
 นิมนต์พระขึ้นบ้านเล็งเป่าเข้าใส่ธรรม
 บุญสมาส้อยหทัยชูสง่าศรี
 บารมีผลทานสีโล่มารให้เลยพัน
 ตั้งแต่คนเขาได้เคยยินมาตั้งแต่ก่อน
 บุญชำระสละความเดือดร้อนเมืองบ้านสิ่มเย็น

มูลเหตุที่ทำให้บุญชำระนี้ มีเรื่องเล่าไว้ในหนังสือธรรมบทว่า สมัยหนึ่งในเมืองไพสาลี ได้เกิดข้าวยาก หมากแพงและฝนแล้ง ผู้คน ช้าง ม้า วัว ควาย ล้มตายลงเป็นอันมาก เกิดมีโรคคอหิวน้ำระบาด ทั่วทั้งเมืองเต็มไปด้วยซากศพ เจ้าเมืองผู้ปกครองเมืองไพสาลีจึงได้ไปทูลอาราธนานิมนต์พระพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์อีก ๕๐๐ รูป เสด็จจากกรุงราชคฤห์มายังเมืองไพสาลีโดยทางเรือ เพื่อมาขจัดปัดเป่าหรือว่ามาชำระเสนียดจัญไรที่เกิดขึ้น การเดินทางในสมัยนั้นใช้เวลาเดินทางถึง ๗ วัน จึงเสด็จมาถึงเมืองไพสาลีได้ พอเมื่อพระองค์เสด็จมาถึง แล้วเกิดฝนตกท่าใหญ่ในเมืองเกิดน้ำท่วมมีระดับประมาณหัวเข่า น้ำที่ท่วมนั้นกลายเป็นผลดีแก่เมืองไพสาลี โดยได้ พัดพาเอาซากศพของคนและสัตว์ลงสู่แม่น้ำและไหลออกสู่ทะเลในที่สุด ในครั้งนั้นพระองค์ได้ทำน้ำมนต์ใส่บาตร ให้พระอานนท์นำน้ำมนต์นั้นไปพรมจนทั่วพระนคร โรคภัยไข้เจ็บก็เกิดระงับดับหายไป ด้วยอนุภาพของ พระพุทธเจ้าและน้ำพุทธมนต์นั้น คนโบราณอีสานอาศัยความเชื่ออันนี้ จึงได้พากันทำเป็นประเพณี เมื่อถึงเดือน ๗ ของทุกๆปี ก็จะทำกันทำบุญชำระบ้านเมืองอยู่เป็นประจำ

ฮีตที่ ๘ บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด

เดือน ๘ เป็นเดือนอยู่ในระยะหน้าฝน และเป็นเดือนที่พระอยู่จำพรรษาตลอดสามเดือน ไม่ไปค้าง คินที่อื่น ยกเว้นแต่มีกิจที่จำเป็น บางทีพอที่จะอนุโลม ให้ไปค้างคินที่อื่นได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกิน ๗ วัน ถ้าเกินนั้นถือว่าพรรษาขาด โดยปกติแล้วกำหนดเอาวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ของปีที่เป็นปกติมาส(๘ หนเดียว) เป็นวันอธิฐาน เข้าพรรษา สำหรับปีที่เป็นอธิกมาสคือ ๘ สองหน กำหนดเอาวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๔ หลัง เป็นวันอธิฐานเข้าพรรษา เพราะมีกำหนดทำกันในเดือน ๘ เป็นประจำ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนแปด" ส่วนการทำบุญในวันเข้าพรรษานี้ ส่วนใหญ่แล้วจะมีการถวายเทียนเข้าพรรษา เพื่อให้ภิกษุ สามเณร ได้จุดบูชาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสงฆ์คุณตลอดพรรษา และอีกอย่างหนึ่งคือการถวายผ้า อาบผ้าฝน เพื่อให้พระได้ใช้นั่งอาบผ้าในหน้าฝน ตลอดทั้งการใช้ประโยชน์อย่างอื่นตามความเหมาะสม ซึ่งในเรื่อง การถวายผ้าอาบผ้าฝนนี้ มีเรื่องเล่าไว้ในฎีกาสมันตปสาทิกา ในส่วนที่ว่าด้วยวัสสุภนาถิกขันธกะว่า ในยุคต้นๆก่อนพุทธกาล พระภิกษุสมัยนั้นเปลือยตัวอาบผ้า อันเนื่องมาจากจีวรหรือผ้าใช้นุ่งห่มนี้น้อย จึงต้องใช้ผ้าอย่างจำกัด วันหนึ่งนางวิสาขา มหาอุบาสิกาใช้ให้สาวใช้ไปวัด ในขณะที่ฝนกำลังตก พอสาวใช้เข้าไปในวัด นางเห็นพวกภิกษุ เปลือยตัวอาบผ้าฝนกันอยู่ เกิดเข้าใจว่าเป็นเปรต จึงได้กลับไปบอกนางวิสาขาว่า ที่วัดไม่มีพระเลยสักองค์เดียว มีแต่พวกเปรตเดินเล่นพ่นพลาญอยู่ทั่ววัด นางวิสาขาเกิดความสงสัยว่า ถ้าในวัดมีแต่เปรตเช่นนั้นแล้ว

พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ จะมีความเป็นอยู่อย่างไร ด้วยความเป็นห่วงนางจึงได้มายังวัด พระเชตะวัน พร้อมทั้งสาวใช้ แต่ก็ไม่เห็นอะไรเลย เพราะฝนได้หยุดตกแล้ว นางได้เข้าเฝ้าและทูลถามถึงเรื่องที่เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องตามความเป็นจริงให้ฟังว่า ที่อุบาสิกาเห็นนั้นมีไชเปรต นั้นเป็นภิกษุที่กำลังอาบ ฐ้ำฝน อยู่ต่างหาก ในเมื่อนางวิสาखाเข้าใจความเป็นจริงเช่นนี้แล้ว นางจึงได้ขอถวายผ้าอาบ ฐ้ำฝนแด่พระภิกษุสงฆ์ เป็นคนแรก และพระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาต การถวายผ้าอาบ ฐ้ำฝนนี้ ถือได้ว่า ได้บุญมาก และเป็นกาละทาน ชนิดหนึ่งที่ชาวพุทธทั่วไปนิยมทำกันเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษา เดือนแปดนี้ มีบทพญาประจำเดือนที่นักปราชญ์ โบราณกล่าว ไว้ว่า...

จันทร์เพ็ญแจ่มทอแสงใสสง่า

เดือนแปดมาฮอดแล้วแววสีขึ้นลั่นหลัง

เดือนนี้สงฆ์เพ็ญยังเข้าอยู่จำพรรษา

ภวานอบรมข่มใจทุกแลงเข้า

เฮามาพากันเข้าเอาบุญพร้อมพว้า

ถวายผ้าอาบ น้ำฟ้าให้ญาติท่านได้ใช้สอย ในเดือนแปดนี้ ยังมีวันสำคัญอีกวันหนึ่งคือ วันอาสาฬหบูชา ซึ่งเป็นที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐม เทศนา หรือธรรมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสีในครั้งนั้น ถือได้ว่า เป็นวันเกิดของพระสงฆ์ อันเป็นเหตุให้ไตรรัตน์ครบองค์สาม คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เพราะหลังจาก ที่พระพุทธเจ้า แสดงธรรมจบลง อัญญาโกณฑัญญะพราหมณ์ ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม คือการเข้าใจและรู้ความเป็นจริง ของสรรพสิ่งว่า "สิ่งใดสิ่งหนึ่งนี้ เกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีการดับไปเป็นธรรมดา" (ยัง กิญจิ สมุทยธัมมัง สัพพันตัง นิโรธะ ธัมมัง) จึงได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบท และได้เป็นอริยสาวกสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา

วันอาสาฬหบูชา เป็นวันที่มีความครบสมบูรณ์องค์สาม แห่งพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างสมบูรณ์แบบ ตามที่ได้กล่าวแล้ว และเมื่อถึงวันนี้พุทธศาสนิกชน ได้พากันทำการบูชา เหมือนกับวัน สำคัญอื่นๆทางพระพุทธศาสนา

ฮีตที่ ๙ บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า

การห่อข้าวปลาอาหารและของขบเคี้ยวต่างๆ เป็นห่อๆ แล้วนำไปถวายทานบ้าง แขนงไว้ตามต้นไม้บ้าง ตามบริเวณกำแพงวัดบ้าง (คนอีสานโบราณเรียกกำแพงวัดว่า ต้ายวัด) เรียกว่าข้าวประดับดิน การทำบุญด้วยการให้ทาน รักษาศีล ด้วยอาศัยข้าวประดับดินเป็นมูลเหตุเรียกว่า "ข้าวประดับดิน" สาเหตุที่เรียกว่าบุญเดือนเก้า เพราะมีกำหนดทำกันจนเป็นประเพณีในเดือนเก้า นักปราชญ์อีสานโบราณได้กล่าวไว้เป็นบทพญา โดยได้พรรณนาถึงความอุดมสมบูรณ์และประเพณีการทำบุญในเดือนนี้ว่า

เดือนแปดคล้อยเห็นลมทั้งใบเสียว

เหลียวเห็นหมู่ปลาขาวแล่นมาโหมต้อน

กบเพ็ญนอนคอยท่าฝนมาสีได้ม้วน
 ขวนกันลงเล่นน้ำโห่ฮ้องซัวแซว
 เดือนเก้ามาฮอดแล้วบ้านป่าขาดอน
 เห็นแต่นกเขางอยคอนส่งเสียงหาซู่
 เถิงระดูเดือนเก้าอีสานเฮาทุกท้องถิ่น
 คงเคยได้ยินบุญประดับดินกินก้อนทานทอดน้อมถวาย

มูลเหตุของความเป็นมาของเรื่องการทำบุญข้าวประดับดินนี้ เกิดจากความเชื่อตามนิทานธรรมบท โดยปรารภถึงญาติของพระเจ้าพิมพิสารได้ยกยอกเงินวัด ของสงฆ์ต่างๆ ไปเป็นของตนเอง ในสมัยพระกัสสปะ พุทธเจ้า พวกอดีตญาติของพระเจ้าพิมพิสารเหล่านั้น ครั้นตายไปแล้วได้ไปเกิดเป็นเปรตในนรกตลอดพุทธันดร เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระสมณโคดมพุทธเจ้าในภัททกัปนี้ ก็ไม่ได้กรวดผ้าอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่พวก ญาติเหล่านั้นพอตกกลางคืน พวกเปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสารเหล่านั้น ได้มาส่งเสียงร้องอันโหยหวนและ แสดงรูปร่างน่ากลัวให้แก่พระเจ้าพิมพิสารได้ยินและเห็น พอเช้าวันรุ่งขึ้นได้เสด็จไปถามพระพุทธรเจ้า พระพุทธองค์ ทรงเล่าเรื่องราวที่เป็นมูลเหตุให้พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงทราบ พระเจ้าพิมพิสารได้ทำบุญถวายทานอีก แล้วทรง อุทิศส่วนกุศลไปให้ พวกญาติที่ตายไปแล้วได้รับส่วนกุศลแล้ว ได้มาแสดงตนให้พระเจ้าพิมพิสารเห็นและทราบว่า ทุกข์ที่พวกญาติได้รับนั้นทุเลาเบาบางลงแล้ว เพราะการอุทิศส่วนกุศลของพระองค์การทำบุญข้าวประดับดินก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ตายไปแล้ว ชาวอีสานถือเป็นประเพณีที่จะต้องทำกันทุกๆ ปีมิได้ขาด โดยได้กำหนดเอาวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนเก้า เป็นเกณฑ์หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บุญเดือนเก้าดับ" บางท้องถิ่นอาจจะเรียกว่า "บุญเดือนเก้าลับก็มี"

ฮีตที่ ๑๐ บุญข้าวสาก สลากภัตร)หรือบุญเดือนสิบ

คำว่า "สาก" ในที่นี้มาจากคำว่า "ฉลาก" ในภาษาไทย ข้าวสากหรือฉลากภัตรนี้แต่ละท้องถิ่นทำไม่เหมือนกัน เช่นในบางท้องถิ่นอาจจะจัดของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน ยาตำราหลวง มาทำเป็น ห่อๆ นำไปถวายพระ ก่อนจะทำพิธีถวายก็จะมีการจับฉลากก่อน ที่นี้พอตนเองจับฉลากได้เป็นชื่อของพระเณรรูปใด ก็นำไปถวายตามนั้น ลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นการเสี่ยงสมภาร (บารมี) ว่าในปีนี้ดวงชะตาหรือชีวิตของตนจะเป็น เช่นไร มีการทำนายไปตามลักษณะของพระหรือเณรที่ตนเองจับฉลากได้ เช่น บางคนอาจจะจับได้พระที่เป็นผู้ที่ อายุพรรษามากถือว่าเป็นผู้มีชีวิตมั่นคง หรือจับฉลากถูกพระเปรียญหรือเณรมหาาก็ถือว่าเป็นผู้ที่สติปัญญามาก เป็นต้นบางท้องถิ่นจะมีการทำข้าวสากหรือฉลากภัตรนี้เป็นลักษณะห่อด้วยใบตองกล้วย เอาไม้กลัดหัว กลัดท้ายมีรูปลักษณะคล้ายๆ กลีบข้าวต้ม แต่ไม่พับสันตองเหมือนการห่อข้าวต้ม แล้วเย็บติดกันเป็นชุดๆ ภายในห่อ นั้น บางห่อบรรจุหมาก พลุ บุหรี่ ข้าวต้ม ข้าวสาร ปลา เนื้อ เป็นต้น ซึ่งแต่ละห่อนั้นไม่ซ้ำกัน แล้วนำไปแขวนห้อย ไว้ตามต้นไม้ หรือรั้วบริเวณวัด ในตอนเช้าตีของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เสร็จแล้วจะมีการตีโปง กลอง ฆ้อง ระฆัง เป็นสัญญาณป่าวร้องให้เปรตมารับเอา พิธีการเช่นนี้เรียกว่าแจกข้าวสาก หลังจากนั้นเป็นเรื่องของชาวบ้านที่จะเก็บคืนมา ในบางที่มีการแย่งกันเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งตอนนี้ เรียกว่า "ชิง

เปรต" หรือ แอ้งข้าวสาก โดยมีความเชื่อท้องถิ่นที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าให้ฟังว่า ผู้ใดแอ้งข้าวสากกากเดน เปรตมา กิน จะเป็นคนที่อ้วนท้วนสมบูรณ์ ปราศจากโรคหรือพยาธิต่างๆ ใบตองที่ห่อข้าวสาก ก็นำเอามาเก็บไว้ตาม ไร่นาตากกล้า (สถานที่เพาะข้าวกล้าก่อนปักดำ) เชื่อว่าจะทำให้ข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ดี บุญข้าวสากเป็นช่วงที่กำลังอุดมสมบูรณ์ บริบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร สังเกตได้จากบทพญา ที่นักปราชญ์อีสานได้กล่าวไว้ว่า

มีแต่สดีไสขึ้นคืนวันอันแสนม่วน

ต่างก็ชวนพี่น้องโฮมเต้าแต่งทาน ขวงเขตย่านบ้านปานาหวาย

กลายเป็นถึงเดือนสิบ ลิกันมันมาตัม ฟ่องกะงมกอข้าวเอาเทากำลังอ่อน

ฟ่องกะคอนต่าน้อยลงห้วยหอมนา เดือนนี้ได้เข้าพากันแต่งทานถง

ข้าวสากลงไปวัดถวายหมู่สังเฆเจ้า มี ลาบเทาพร้อมทั้งหมกตักแด่ของดีชั่วกุดจี

มีทั้งหมกหมกมีกะมาพร้อมกัน

ในการทำบุญข้าวสากนี้ เป็นเรื่องที่คนอีสานใส่ใจมากกว่าบุญข้าวประดับดิน เพราะว่าเป็นเรื่องของความเชื่อที่ว่า ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันที่พญายมบาล เปิดขุมนรกให้สัตว์นรกได้มารับส่วนบุญส่วน กุศลจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก ตั้งแต่เที่ยงคืนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ไปจนถึงเที่ยงคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่นี้ในเมื่อ พวกเปรตหรือสัตว์นรกเหล่านั้นมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก พวกที่ได้รับบุญกุศลที่เกิดจากการ ทำบุญข้าวสากนี้ ก็จะอวยพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสิ่งที่ต้องการและปรารถนาในทางตรงข้ามถ้าหากว่ามาแล้วเกิดไม่ได้ส่วนบุญอะไรเลย ก็จะน้อยเนื้อต่ำใจว่า ลูกหลานไม่ใส่ใจถึงแม้ว่าผู้อื่นไม่ใช่ญาติสายโลหิตจะอุทิศแผ่ส่วนบุญไปให้ ก็ได้แต่เลียใบตองห่อข้าวสากเท่านั้น ซึ่งไม่ถึงกับอึดท้อง อะไรเลย ก็ได้สาปลูก แข่งหลานที่ไม่เอาใจใส่ มัวแต่แย่งทรัพย์สมบัติมรดก ที่เขาหามาในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จนกระทั่งสิ้นผู้มีพระคุณ ในเรื่องนี้ออกจะทำให้หน้ากลัวเกรงโทษ ในการทอดทิ้งผู้มีพระคุณโดยเฉพาะพ่อแม่ ญาติสายโลหิต ควรได้รับการเอาใจใส่จากลูกหลาน ทั้งในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ และหลังจากที่ตายไปแล้วในประเพณีบุญเดือนสิบนี้ บางท้องถิ่นจะจัดให้มีการถวายทาน รักษาศีล เพื่อเป็นอุทิศส่วนกุศล ไปให้ปวงญาติที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ยังจัดให้มีการฟังเทศน์ตลอดทั้งวันอีกด้วย โดยเรื่องที่น่าสนใจส่วนมาก เป็นเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่น และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของท้องถิ่น ในลักษณะของการขัดเกลาคิดใจ และเร่งเร้าให้ ทำคุณงามความดีในรูปแบบต่างๆ เช่น เรื่องมโหสถ เรื่องพระเจ้าสิบชาติ เรื่องท้าวกำกาคำเป็นต้น บุญเดือนสิบถือ ได้ว่าเป็นประเพณีอันดีงามของคนอีสาน ที่ควรเอาใจใส่ประพฤติปฏิบัติกัน

ฮีตที่ ๑๑ บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด

หลังจากที่หมู่พระภิกษุสงฆ์ได้อยู่จำพรรษา ๓ เดือน คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ การออกจากขอบเขตจำกัดไปพักแรมที่อื่นได้เรียกว่า "ออกพรรษา" ประเพณีการทำบุญในเดือนนี้ที่ นอกเหนือไปจากการทำบุญตักบาตร ให้ทานรักษาศีลแล้ว การทำบุญตามประเพณีท้องถิ่นอื่นๆ ในช่วงระยะนี้ เรียกว่า "บุญออกพรรษา" ในส่วนของพระสงฆ์แล้ว มีการเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันและกัน โดยไม่มีการถือโทษโกรธ เคืองกัน โดยพระเถระจะตักเตือนสงฆ์ให้เล็งเห็นความสำคัญในการปวารณา เปิดโอกาสให้ว่า

กล่าวตักเตือนกันด้วย ความบริสุทธิ์ใจ เพื่อจะได้มีการแก้ไขปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น โดยปกติแล้ว คนเรามักจะไม่เห็นความผิดของตน มักจะมีความคิดว่าตนเองเป็นฝ่ายถูกต้องเสมอ ซึ่งก่อนจะมีการบวราณาก็ได้มีการสวดญัตติหรือการตั้งญัตติก่อน ในวันออกพรรษามักจะมีกิจกรรมในการบูชาทางพุทธศาสนาหลายอย่าง โดยเฉพาะแถบอีสาน บางท้องถิ่น ได้จัดให้มีการไหลเรือไฟ ตามประเพณีโคมไฟ บางท้องถิ่นทำปราสาทดอกไม้ไปถวายพระ นอกจากนี้ ยังมีการแข่งเรือหรือที่คนอีสานเรียกว่า "ช่วงเฮือ" อีกด้วย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความเชื่อและการสืบทอดประเพณีท้องถิ่นที่บรรพบุรุษปฏิบัติสืบๆ กันมา จนกระทั่งว่า ประเพณีเหล่านั้นไม่สามารถที่จะแยกออกไปจากวิถีชีวิตของคนอีสานในแต่ละท้องถิ่นได้สำหรับประเพณีการไหลเรือไฟนั้น ได้กลายมาเป็นประเพณีของชาวจังหวัดนครพนมและเป็น กิจกรรมที่เชิดหน้าชูตาของจังหวัด ในวันเพ็ญเดือน ๑๕ ฤดู เดือน ๑๑ ของทุกๆ ปี จะมีการไหลเรือไฟ ทั้งนี้เพื่อ เป็นการบูชารอยพระพุทธรูปที่พระพุทธเจ้าได้ประทานไว้ให้กับพระยานาค โดยมีเรื่องเล่าไว้ในปุณนิเวทสูตร ว่า ในสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำ นัมมทานที อันเป็นสถานที่อยู่ของพระยานาค และพวกพระยา นาคได้อาราธนาพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังเมืองนาค แล้วกระทำการถวายสักการบูชาพระพุทธเจ้า ก่อนเสด็จกลับ พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมให้พระยานาคฟังพอจบธรรมเทศนา พระยานาคได้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าประทับรอยพระบาทเอาไว้ ณ ริมฝั่งแม่น้ำ นัมมทานที เพื่อให้ นาค คน ธรรม์ ครุฑ ตลอดจนเทวดาและมนุษย์ ได้พากันกราบไหว้สืบทอดกราบเท่าทุกวันนี้เรือไฟในสมัยก่อนทำด้วยท่อนกล้วยหรือไม้ไผ่ที่ต่อเป็นลำเรือหรือแพ ยาวประมาณ ๕ - ๖ วา ภายในบรรจุขนม ข้าวต้ม ช่างนอกเรือมีดอกไม้ ธูป เทียน ตะเกียงหรือประทีปจุดบนเรือให้สว่างไสว แล้วปล่อย ไหลไปตามลำแม่น้ำ แต่ในสมัยปัจจุบันได้ประยุกต์เอาวัสดุที่มีความคงทน สามารถนำมาใช้ใหม่ได้ เช่น พวกโครง เหล็ก ขวดบรรจุน้ำมัน (ซึ่งก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย แต่ไม่ขอวิจารณ์ในที่นี้) นอกจากจะมีการไหลเรือไฟทางน้ำแล้ว ในบางท้องถิ่นที่อยู่ไกลจากแหล่งน้ำ ก็ได้จัดให้มีการไต้ ประทีป โดยพระสงฆ์สามเณร ทายก ทายิกา ได้จัดทำเรือไฟขึ้นภายในวัดตรงหน้าโบสถ์ ใช้เสาไม้และต้นกล้วย ๔ ต้น พันไปด้วยกาบกล้วย มีหัวท้ายรูปลักษณะคล้ายๆ เรือ ตกกลางคืนหลังจากทำวัตรสวดมนต์เสร็จแล้วจะนำ ประทีป ธูป เทียนมาจุดบูชาพระพุทธเจ้า โดยถือคติเดียวกันกับการไหลเรือไฟ นอกจากนี้ บางท้องถิ่นก็ได้ทำ ปราสาทผึ้งไปถวายพระ โดยถือว่า การถวายของที่มีความบริสุทธิ์แก่พระนั้นได้อานิสงส์มาก ผึ้ง หรือภาษาอีสาน เรียกว่า "ผึ้ง" เป็นของที่บริสุทธิ์ไม่มีมลทิน เป็นสิ่งที่ทำให้เรามองเห็นถึงความอุตสาหพยายาม และความสามัคคีใน การอยู่ร่วมกันแบบแมลงผึ้ง นักปราชญ์โบราณอีสานได้คิดกุศโลบายนี้ และเอามาสอนคน จึงได้ให้มีการทำปราสาท ผึ้งไปถวายพระในอีกความเชื่อหนึ่งคือ ได้มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทและเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามัคคีเช่นเดียวกัน ว่า ในสมัยหนึ่ง พวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพี เกิดวิวาทกัน พระพุทธเจ้าเสด็จไปตักเตือนห้ามปราม แต่ก็ยังไม่เชื่อฟัง พระองค์จึงเสด็จไปจำพรรษาอยู่ในป่า "รักขิตวัน" โดยมีช้างและลิงเป็นพุทธอุปัฏฐาก ในขณะที่จำพรรษาในป่า รักขิตวันนั้น ช้างได้ตัดหญ้า และต้มน้ำร้อนถวายฝ่ายลิงหารวงผึ้งและน้ำผึ้ง ตลอดทั้งผลไม้ในป่ามาถวาย จนกระทั่ง ออกพรรษา ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเกิดสำนึกได้ถึงโทษของการวิวาท จึงไปกราบทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าเสด็จ กลับในหนังสือธรรมบทได้กล่าวอีกว่า ในระหว่างที่พระพุทธเจ้าจำพรรษาอยู่นั้น วันหนึ่ง ลิงเกิดความ ลิงโลดดีใจที่พระพุทธเจ้ารับประเคนรังผึ้ง เกิดปีติดีใจอย่างไม่เป็นสุขตามประสาลิง กระโดดโลดเต้นจากกิ่งไม้ไปทั่ว ราวป่า เกิดพลาดไปจับได้กิ่งไม้ กิ่งไม้หักตกลงมาทับลิงตายในขณะที่กำลังดีใจที่ได้ทำบุญ จึงได้ไปเกิดเป็น เทพบุตรในสวรรค์สำหรับพิธิตถาย หลังจากที่เขาช่วยกันทำจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยภายในปราสาทนั้น จะมีขนม ข้าวต้ม กล้วย อ้อย เสือ หมอน

เป็นต้น แล้วตั้งขบวนแห่ลงวัด เวียนขวารอบศาลาโรงธรรม ๓ รอบ แล้วนำไปถวายพระ ในเมื่อพระท่านรับ แล้ว ก็จะอนุโมทนา เป็นอันเสร็จพิธีนอกจากประเพณีต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว บางท้องถิ่นยังจัดให้มีการ "เส็งกลอง" (ตีกลองแข่งกัน) การชั่งเสื่อ (แข่งเรือ) และตักบาตรเทโว ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน และได้บุญด้วยขณะเดียวกัน

ฮีตที่ ๑๒ บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง

คำว่า "กฐิน" เป็นชื่อของสังฆกรรมชนิดหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่ต้องใช้พระสงฆ์ร่วมเป็นพยานในการทำ ๕ รูปเป็นอย่างน้อย คือ ๔ รูป เป็นองค์สงฆ์หรือพยาน และอีก ๑ รูปเป็นองค์ครองผ้ากฐิน รวมเป็น ๕ รูป ภาษา สังฆกรรมของพระเรียกว่า "ปัญจวรรค"

นอกจากนี้คำว่า "กฐิน" เป็นชื่อของไม้ชนิดหนึ่งซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้จึงในเวลาเย็บจีวร ภาษาไทยเรียกว่า "ไม้สะดึง" ภาษาบาลีใช้คำว่า "กฐิน" ขณะเดียวกันภาษาไทยได้ยืมภาษาบาลีมาเป็นภาษาของตัวเองโดยการเรียกทับ ศัพท์ไปเลยว่า ผ้ากฐินหรือบุญกฐินบุญกฐิน มีกำหนดทำกันในระหว่างแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ สำหรับจุดประสงค์ หลักของการทำบุญกฐินนั้น เพื่อที่จะให้พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาแล้วได้ผลัดเปลี่ยนผ้าใหม่ โดยได้มีมูลเหตุของบุญ กฐินปรากฏในกฐินชั้นระแห่งพระวินัยปิฎก และฎีกาสมันตปาสาทิกา ไว้ว่าสมัยหนึ่ง ได้มีพระภิกษุชาวเมืองปาฐาจำนวน ๓๐ รูป พากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ขณะนั้นวันจำพรรษาได้ใกล้เข้ามา พวกภิกษุเหล่านั้นจึงได้พากันจำพรรษาที่เมืองพระเชตวันมหา วิหาร ตลอดระยะเวลาสามเดือนที่จำพรรษาภิกษุเหล่านั้นมีความตั้งใจอยู่ตลอดเวลาว่าจะต้องไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ให้ได้ ครั้นพอ ออกพรรษาแล้ว พากันออกเดินทางกราบฝนทนแดดร้อนไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ขณะฤดูฝนยังไม่ทันจะล่วงพ้นสนธิ ทำให้พวกภิกษุชาวเมืองปาฐาเหล่านั้นมีจีวรเปียกชุ่มและเปื้อนด้วยโคลนตาม พอไปถึงพระเชตวันมหาวิหารได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเห็นใจในความยากลำบากของภิกษุเหล่านั้น จึงอนุญาตให้หาผ้ากฐินหรือผ้าที่จึงเย็บด้วยไม้สะดึงมาใช้เปลี่ยนถ่ายแทนผ้าเก่า ฝ่ายนางวิสาขามหาอุบาสิกาเมื่อได้ทราบถึงพุทธประสงค์แล้ว นางก็ได้นำผ้ากฐินไปถวายแด่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน และ นางได้เป็นคนแรกที่ได้ถวายผ้ากฐินในพระพุทธศาสนา

การทำบุญกฐิน หรือการหาผ้ากฐินในสมัยก่อนๆ ของคนอีสานนั้นสันนิษฐานว่าเป็นเรื่องหรือเป็นกิจกรรม ของพระที่จะต้องช่วยเหลือกัน และครั้นพอทำสำเร็จแล้วก็มอบหมายให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ปรากฏในกฐินชั้นธกะ แห่งพระวินัยปิฎกและฎีกาสมันตปาสาทิกาวา:พระที่มีคุณสมบัติ สมควรที่จะได้รับกฐิน คือ เป็นผู้มีอายุมาก มีพรรษามาก เป็นผู้มีจีวรเก่า เป็นผู้ที่ ฉลาด สามารถรู้านิสงค์ ๕ มาติกา ๘ รู้จักการกรานกฐิน พิณฑุ ปัจจุธรรม์และอธิษฐาน และเป็นผู้ที่สามารถกระทำ กฐินัตการกิจได้ คนอีสานรู้และเข้าใจดีฐานะที่ว่าครองกฐิน ในตอนว่าด้วยบุญกฐินนี้มีบทพญาที่นักปราชญ์อีสานได้ กล่าวพรรณนาถึงประเพณีฮีตข้อที่ ๑๒ ไว้ว่า....

พอแต่เหลียวขึ้นฟ้าเห็นแต่ดาวเดือนสิบสอง ลมคะนองเขยพัดง่า ยม กะเลยม้วน

พอสมควรกะหาผ้ากฐินทานมาทอด ตลอดเดือนหนึ่งหาได้ตั้งประสงค์

หลวงปู่พรหมไปหาผ้าหลวงตาสีหาผ้าครั้ง หลวงปู่สอนนั่งสอดด้ายขาซ้ายเข้าช้อยกัน
พอแต่ตักบ่อนบันโลกมันเปลี่ยนเวียนผัน ปัจจุบันกะเลยโยมเป็นคนเฮดแห่แหนแพนทั้ง
ต่างกะหวังเต็มที่ทำความดีบูชาหมื่น

บุญกฐินช้อยผ้าทานทอดให้หมู่สงฆ์ ทุกวันนี้การทำกฐินเป็นเรื่องของผู้ที่มีจิตศรัทธาที่ต้องการจะ
ทำบุญกฐิน เนื่องมาจากสมัยนี้เป็นเรื่องของ ความสะดวก ถ้ามีแต่ให้หลวงปู่พรหมไปหาผ้าหลวงปู่สีหาผ้าครั้ง
หลวงปู่สอนนั่งสอดด้ายเหมือนสมัยก่อนนั้น ผู้เขียนกลัวว่าวันหนึ่ง กับคืนหนึ่งผ้ากฐินคงจะเสร็จไม่ทันกำหนด
แน่ เว้นแต่จะใช้กำลังคนมาก และอาศัยความ พร้อมเพียงสามัคคีกันเท่านั้น ผ้าที่พระบรมพุทธานุญาตให้ใช้
เป็นผ้ากฐินได้นั้น มีดังนี้ คือ ผ้าใหม่ ๑ ผ้ากลางเก่า กลางใหม่ ๑ ผ้าเก่า ๑ ผ้าบังสุกุล ๑ ผ้าที่มีขายอยู่ตามร้าน
ตลาด ๑ ซึ่งผ้าเหล่านี้เอามาทำเป็นผ้ากฐินได้ ส่วนผ้าที่ ทำเป็นผ้ากฐินไม่ได้คือ ผ้าที่ยืมเขามา ๑ ผ้าที่ทำนิมิต
ได้มา ๑ ผ้าที่พูดเลียบเคียงได้มา ๑ ผ้าเป็นนิสัคคี ๑ ผ้าที่ ขโมยมา ๑ เมื่อกกล่าวโดยสรุปแล้วผ้าที่เป็นผ้ากฐิน
ได้คือผ้าที่ได้มาโดยชอบหรือโดยสุจริต ส่วนผ้าที่ทำเป็นผ้ากฐิน ไม่ได้คือ ผ้าที่ได้มาโดยมิชอบหรือโดยทุจริต ที่นี้
พูดกันถึงเรื่องของประเภทของกฐินบ้าง โดยทั่วไปจะเป็นที่เข้าใจว่า กฐินมี ๒ แบบ คือ "จุลกฐิน" และ
"มหากฐิน" จุลกฐินเป็นกฐินเล็กหรือกฐินแล่น เป็นกฐินที่ต้องทำ ให้เสร็จในวันเดียว เริ่มตั้งแต่การปั่นด้าย ทอ
ด้าย เย็บ ย้อมและถวายเป็นให้เสร็จในวันนั้น กฐินชนิดนี้นานๆ จะมี คนทำ เพราะความยุ่งยากและต้องใช้คน
มาก ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันจริงๆ ส่วนใหญ่จะนิยมทำกันในวัน ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ซึ่งเป็นวัน
สุดท้ายของการทอดกฐิน ส่วนมหากฐินเป็นกฐินใหญ่ เป็นกฐินที่นอกจากจะมีผ้า ไตรจีวรแล้ว ยังมีเครื่องบริวาร
กฐินอีกจำนวนมาก และใช้ระยะเตรียมงานมากกว่าจุลกฐิน แต่ก็เป็นที่นิยมทำกัน เพราะมีความสะดวก
พอสมควร ประเภทของกฐินอีกอย่างหนึ่งคือ "กฐินหลวง" และ "กฐินราษฎร์" กฐินหลวง หมายถึงกฐินที่พระ
เจ้าแผ่นดินไปทอดเอง หรือพระราชทานแก่หน่วยงานต่างๆ บริษัท ห้างร้าน พ่อค้า ประชาชนที่มีจิตศรัทธา
นำไปถวายตามวัดที่เป็นพระอารามหลวงต่างๆ ทั่วประเทศ ส่วนกฐินราษฎร์หมายถึง กฐินที่ชาวบ้านผู้มีจิต
ศรัทธาได้ชักชวนกันจัดทำขึ้น เพื่อนำไปถวายวัดต่างๆ ที่ได้จองไว้แล้ว ซึ่งกฐินราษฎร์นี้หมายถึง กฐินสามัคคี
และกฐินที่ปัจเจกบุคคลด้วยในเรื่องของการทอดกฐินนี้ "ธงกฐิน" ซึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงให้รู้ว่าวัดนี้ได้รับผ้า
กฐินแล้ว โดยเหตุที่ว่า วัดหนึ่งๆ นั้นรับกฐินได้เพียงครั้งเดียว อีกในหนึ่ง ธงกฐินจะมีรูปสัตว์ ๓ - ๔ จำพวก เป็น
สัญลักษณ์ คือ รูปพระเช้ รูปตะขาบ รูปแมลงปอง รูปนางกนิรีและรูปเต่าคาบดอกบัว เรื่องธงกฐินนี้โดย
ใจความแล้วไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎกหรือในหนังสือคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องของ กฐินอย่างชัดเจนสาเหตุ
อาจจะเป็นเพราะนักปราชญ์อีสานโบราณท่านสอนคนหรือแนะนำคน จะไม่ใช้วิธีการที่บอก หรือกล่าวสอนกัน
ตรงๆ มักจะใช้ทำนองที่ว่าเรื่อยๆ เคียงๆ เป็นลักษณะของปริศนาธรรม เช่น ลักษณะที่เด่นและ เห็นชัดเจนคือ
การใช้คำพูดในบทพญาหรืออีสานภาษิต ซึ่งไม่ได้กล่าวถึงเรื่องกำลังพูดกันตรงๆ เช่นว่า "เจ้าผู้แพร่ ผืนกว้างปู
มาให้มันเลื่อมแต่เป็นหยิ่ง สักมาออมส้อมแพงไว้แต่ผู้เดียว แท่น้อ" ซึ่งสำนวนนี้ได้พูดถึงความใจกว้าง หรือ
ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

สำหรับรูปสัตว์ต่างๆ ธงกฐินนี้ท่านบอกสอนไว้ให้รู้ในลักษณะที่ว่า คนที่สามารถทำกฐินหรือ
เจ้าภาพ ทอดกฐินได้ ต้องเป็นคนจิตใจกว้าง มีความเสียสละเป็นอันมาก รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แม้กระทั่งสัตว์ที่มี

พิษร้ายก็ สามารถมาร่วมทำบุญได้ หรืออีกความหมายหนึ่งนักปราชญ์อีสานโบราณท่านอธิบายเปรียบเทียบกับ โลกะ โทสะ โมหะ ได้ชัดเจนว่า

ธงกฐินอันดับแรก เป็นรูปจระเข้คาบดอกบัว หมายถึงความโลภ โดยปกติแล้วจระเข้เป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ในบางช่วงขึ้นมานอนอ้าปากอยู่บนบกให้แมลงวันเข้ามาตอมอยู่ในปาก พอแมลงวันเข้าไปรวมกันหลายๆ ตัวเข้าจึง ได้จับปากเอาแมลงเป็นอาหาร ท่านได้เปรียบถึงคนเราที่มีความโลภ ไม่มีความรู้สึกสำนึกชั่วดี ความถูกต้องหรือไม่ มีแต่จะเอาได้ทำเดียว โดยไม่คำนึงว่าที่ได้มานั้นมีความสกปรกแปรเปลี่ยนด้วยความไม่ดีไม่งามคือ อุกุศลหรือไม่ ผู้อื่นจะได้รับผลอย่างไรจากการกระทำของตนไม่ได้ใส่ใจ ดังนั้น ธงรูปจระเข้ท่านจึงได้เปรียบเหมือนกับคนโลภ ที่มันทำให้คนกอบโกยทุกอย่างเท่าที่มีช่องทางหรือโอกาส คติธรรมที่แฝงมากับ “ธงจระเข้” นั่นคือ “ความโลภ” (ปากใหญ่ กินไม่อิ่ม) โดยมีตำนานเล่าว่า

“เศรษฐีผู้หนึ่งเป็นคนขี้เหนียว ไม่เคยคิดทำบุญสร้างกุศล นำสมบัติ ไปฝังไว้ที่ท่าหน้าบ้าน ครั้นตายลง จึงไปเกิดเป็นจระเข้เผ่าสมบัติของตน ได้รับความทุกข์ทรมานจึงไปเข้าฝัน ภรรยาให้มาขุดสมบัติ ไปทำบุญกุศล ภรรยาจึงจัดให้มีการทอดกฐินขึ้น จระเข้เศรษฐีนั้นก็บังเกิดความยินดี ว่ายั่วตามขบวนเรือแห่กฐินไป แต่ยังไม่ ทนถึงวัดก็หมดแรง ไปต่อไม่ไหว จึงบอกภรรยาให้วาดรูปจระเข้ใส่ในธงไปแทน” ซึ่งเป็นการสอนให้รู้จักการ เสียสละ ให้รู้จักทำบุญ ส่วนในความเชื่อของประชาชนต่อธงจระเข้ นั้น มีความเชื่อว่า หากนำธงจระเข้ไปประดับใน บ้านเรือน ร้านค้า จะทำให้ดึงดูดคนเข้าร้าน ทำมาค้าขาย ซื้อง่าย ขายคล่อง มากันทั่วทุกทิศและจระเข้ในธง

ก็หมายถึงเศรษฐีที่มีความร่ำรวย จนขนาดต้องเอาทรัพย์สมบัติไปฝังไว้เลยที่เดียวธงจระเข้เมื่อถูกประดับขึ้นในวัด จะมีความหมายว่า วัดนี้ได้รับการทอดกฐินแล้ว ประชาชนจะได้ยกมือไหว้อนุโมทนาสาธุกาลในบุญกุศล

ธงกฐินอันดับที่สอง เป็นรูปตะขาบหรือแมลงปองคาบดอกบัว หมายถึงความโกรธ โดยธรรมชาติแล้วสัตว์ ทั้งสองอย่างนี้เป็นสัตว์ที่มีพิษร้าย ถ้าใครโดนตะขาบและแมลงปองกัดหรือต่อยเข้าแล้วจะรู้สึกเจ็บปวด แต่ความ เจ็บปวดเหล่านั้นมียาหรือของที่แก้ไข้หายหรือบรรเทาปวดได้ ท่านได้เปรียบถึงโทสะ เพราะโทสะนี้เป็นอารมณ์ที่ เกิดขึ้นง่ายเกิดขึ้นเร็วและรุนแรง แต่ก็หายเร็วหรือที่เรียกว่า โกรธง่ายหายเร็ว โทสะหรือความโกรธ มีความเจ็บปวด และมีความเสียหายเป็นผล ดังนั้นท่านจึงเปรียบธงรูปตะขาบและธงรูปแมงปองว่า เหมือนกับความโกรธ เพราะมี ลักษณะคล้ายกันคือเกิดขึ้นง่าย เร็ว รุนแรง มีความเจ็บปวดและหายเร็วหรือมีทางที่จะรักษาให้หายได้

ธงกฐินอันดับที่สาม มีรูปเป็นนางกนิริถือดอกบัว หมายถึงความหลงหรือโมหะ โดยที่รูปร่างและ ศัพท์ที่ใช้ เรียกก็มีความชัดเจนอยู่แล้ว กนิริ แปลว่า คนอะไร หรือสัตว์อะไร ดูไม่ออกบอกไม่ถูกว่าเป็นรูปสัตว์หรือรูปคนกัน แน่ เพราะว่าท่อนล่างมีรูปเป็นปลา ท่อนบนมีรูปร่างเป็นคน ศัพท์ว่า กนิริมาจากภาษาบาลีว่า "กนิริ" แต่ผ่าน กระบวนการแปลงศัพท์ของภาษาบาลีเป็น "กนิริ" แปลว่า "คนอะไร" หรือว่า คนผู้สงสัย, ผู้ยังสงสัย หรือ ผู้ที่ ค้นพบเห็นก็เกิดความสงสัย คือคนที่ไม่เป็นตัวของตัวเองนั่นเอง ทั้งทางด้านความคิด ทั้งทางด้านการกระทำหรือ พฤติกรรม เพราะฉะนั้น กนิริ หรือ กนิริ ท่านจึงเปรียบเสมือน โมหะ คือความหลงหรือผู้หลง ความลึกลับสงสัย นั่นเอง

ธงกฐินอันดับสุดท้าย เป็นรูปเต่าคาบดอกบัว มีความหมายถึง ศีล หรืออินทรียัสังวร (การสำรวมระวัง อินทรีย) โดยปกติสัตตชาติญาณการหลบภัยของเต่าคือการหดส่วนต่างๆของร่างกายเข้าไปในกระดอง อันตรายที่จะเกิดจากสัตว์ไม่ว่าจะมีรูปร่างใหญ่โตสักปานใด ก็ไม่สามารถที่จะทำอันตรายอะไรแก่เต่าได้ หรือสังเกตง่ายๆเวลา หมาเห่าเต่าก็จะเก็บอวัยวะส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหัว หางและขาไว้ภายในกระดอง หมาไม่สามารถทำอันตรายใดๆ แก่เต่าได้ คนผู้ที่สามารถทำบุญกฐินให้ได้บุญจริงๆ ต้องเป็นผู้ที่มีศีล คือ มีความสำรวมระวังไม่ให้ อุกุศลเกิดขึ้น จากการที่อินทรียทั้ง ๕ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบสิ่งที่เป็นสาเหตุแห่งอารมณ์ขัดเคือง หรือความไม่ได้ตั้งใจตน คิด อันทำให้เกิดความท้อถอยโดยการอาศัย ศีล คือความมั่นคงในตัวเอง นั่นเอง

ฮีต ๑๒ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ยังไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ เกี่ยวกับแต่ละฮีต เพราะว่าแต่ละ ท้องถิ่นที่มีความเชื่อในฮีตเดียวกันไม่ค่อยจะตรงกัน มีความแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อยอยู่พอสมควรแต่เมื่อ พุดโดยภาพรวมของฮีต ๑๒ ก็เป็นไปในแนวทางอันเดียวกัน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เรื่องฮีต ๑๒ นี้ เป็นเพียงส่วน หนึ่งของประเพณีที่ดีงามของชาวอีสาน ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ฮีตหรือจารีตประเพณีบางอย่างในบางท้องถิ่นอาจจะไม่เหลือให้เห็น แต่ว่าบางท้องถิ่นก็ ยังมีการรักษาปฏิบัติสืบต่อกันมาพอได้เห็นอยู่”

ประวัติคณะผู้วิจัยและที่ปรึกษาโครงการวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

พระปลัดอนุชาตินรินโท (อยู่ยิ่ง)

PhrapaladAnuchatinarinto(Yooying)

๒. เลขหมายบัตรประชาชน

-

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ และไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (Email)

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดนครชุม อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

สถานที่ทำงาน : หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดพุทธะวันโชติการาม ตำบลจี่วราย อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ๖๖๑๖๐

โทรศัพท์ : ๐๘๑๖๘๘๐๖๔๙ Email: Moo๗๕๓_mcu@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา (ปริญญาตรี - โท - เอก, สาขาสถาบัน)

ปริญญาโท : รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ปริญญาตรี : พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. สาขาที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ การวิจัยทางสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีอาหาร

นวัตกรรม / การสังคมสงเคราะห์

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุสถานภาพในการทำงานวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมวิจัยและผลงาน

๗.๑ ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย : ชื่อแผนงาน

๗.๒ หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อแผนงานวิจัย

๗.๓ งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว :

๗.๔ งานวิจัยที่กำลังทำ :

ผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๑

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

๑.๑ ภาษาไทย พระครูพิจิตรวรเวท , (มนัส มารยาท)

๑.๒ ภาษาอังกฤษ Phrakhruphichitworawet (Manat Marayat)

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

๓. ตำแหน่งการบริหาร -

๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดพุทธะวันโชติการาม ตำบลจี้วราย อำเภอดะพานหิน จังหวัดพิจิตร ๖๖๑๖๐

๕. ที่อยู่ติดต่อได้ วัดท่าพ้อ บ้านเลขที่ - หมู่ที่ - ตรอก/ซอย - ถนน -

แขวง/ตำบล ไผ่ขวาง เขต/อำเภอเมืองพิจิตร

จังหวัด พิจิตร รหัสไปรษณีย์ ๖๖๑๖๐

โทรศัพท์ - โทรสาร-

โทรศัพท์มือถือ ๐๖๒๘๙๕๖๕๙๙ อีเมลล์ mnatnat
๑๙๗๓_mcu@hotmail.com

๖. วุฒิการศึกษา

รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์ (นโยบายสาธารณะ)) มหาวิทยาลัยนเรศวร

พธ.บ. (พุทธศาสตรบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. สาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง นวัตกรรม / การสังคมสงเคราะห์

๘. ผลงานทางวิชาการ -

ผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๒

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

- ๑.๑ ภาษาไทย พระครูพิสุทธิปัญญาภิวัดมน์
๑.๒ ภาษาอังกฤษ PhrakhruPhisutthipanyaphiwat (NoppantKhlaiphueng)

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

๓. ตำแหน่งการบริหาร -

๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดพุทธะวันโชติการาม ตำบลจี่วราย อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ๖๖๑๖๐

๕. ที่อยู่ติดต่อได้ วัดหลวง เลขที่ ๑๗๗ หมู่ที่ ๒

แขวง/ตำบล ท่าบัว เขต/อำเภอโพทะเล

จังหวัด พิจิตร รหัสไปรษณีย์ ๖๖๑๓๐

โทรศัพท์ - โทรสาร-

โทรศัพท์มือถือ ๐๙๔-๖๕๙๓๕๙๙ อีเมล
noppant
๕๖๕๗_mcu@hotmail.com

๖. วุฒิการศึกษา

รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์ (นโยบายสาธารณะ)) มหาวิทยาลัยนเรศวร
พร.บ. (พุทธศาสตรบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องมานุษยวิทยา / การสังคมสงเคราะห์

๘. ผลงานทางวิชาการ -

ผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๓

๑. ชื่อ - นามสกุล

๑.๑ ภาษาไทย

พระครูวศินวรกิจ, ดร. (วิชาญ แดงประไพ)

๑.๒ ภาษาอังกฤษ

Phrakhruwasinwarakit, Dr. (Wichan Daengpraphai)

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ

อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

๓. ตำแหน่งการบริหาร

-

๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ

หน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดพุทธะวันโชติการาม ตำบลจี่วราย อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ๖๖๑๖๐

๕. ที่อยู่ติดต่อได้

แขวง/ตำบล

บ้านเลขที่ หมู่ที่ - ตรอก/ซอย- ถนน

จังหวัด

ในเมือง

โทรศัพท์

พิจิตร

เขต/อำเภอ รหัสไปรษณีย์ ๖๖๐๐๐

โทรศัพท์มือถือ

-

โทรสาร-

อีเมล

๖. วุฒิการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๘

รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์ (นโยบายสาธารณะ)) มหาวิทยาลัยนเรศวร

พ.ศ. ๒๕๔๗

พธ.บ. (พุทธศาสตรบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ

นวัตกรรมการ / การสังคมสงเคราะห์

๘. ผลงานทางวิชาการ

-

ผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๔

๑. ชื่อ - นามสกุล

๑.๑ ภาษาไทย ว่า ที่รี อัยตรีหญิง ดร.นพวรรณ

๑.๒ ภาษาอังกฤษ ไชยชนะ Act.Sub.Lt.Dr.Noppwan

๒. เลขหมายบัตรประชาชน Chaichana -

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ หน้ วยวิทยบริการฯ

๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้ **ส่งตัวพิมพ์พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ และไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (Email)**

ที่อยู่ปัจจุบัน: บ้านเลขที่ ๑๓๓/๓ ถ.ชูเชิดน่าน ต.บางมูลนาก อ.บางมูลนาก จ.พิจิตร

สถานที่ทำงาน: หน้ วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย ณ วัดพุทธะวันโชติการาม ตำบลจ้ วยราย อำเภอดะพานหิน

จังหวัดพิจิตร ๖๖๑๖๐ โทรศัพท์ ๐๘๕๐๕๓๕๖๘๐ / ๐๘๑๐๔๕๕๗๒๐

Email: noppwan@hotmail.com/noppwan๙@yahoo.com

๕. ประวัติการศึกษา (ปริญญาตรี - โท - เอก, สาขาสถาบัน)

ปริญญาเอก : ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา)

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ปริญญาโท : การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)

มหาวิทยาลัยนเรศวร

ปริญญาโท : การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ประเมินการศึกษา) แขนงวิชาการวัดและ

ประเมินผลการศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ปริญญาตรี : ครุศาสตรบัณฑิต (เคมี) วิทยาลัยนครสวรรค์

ปริญญาตรี : การศึกษาศาสตรบัณฑิต (บริหารการศึกษา) สาขาวิชาศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ปริญญาตรี : การศึกษาศาสตรบัณฑิต (การวัดและประเมินผลการศึกษา)

สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ปริญญาตรี : การศึกษาศาสตรบัณฑิต (เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา)

สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ปริญญาตรี : การศึกษาศาสตรบัณฑิต (การแนะแนว) สาขาวิชาศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ปริญญาตรี : สัมฤทธิบัตรบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

๖. สาขาที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ การวิจัยทางสังคมศาสตร์ เทคโนโลยีอาหาร

๖.๑ การวิจัยทางสังคมศาสตร์

๖.๒ การวิจัยวิทยาศาสตร์ทางการศึกษา

๖.๓ การวิจัยทางการศึกษา ศาสนา

